

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS BİLİM DALI

**KONVANSİYONEL BİR BANKANIN FAİZSİZ
BANKAYA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ VE TÜRKİYE
ÜZERİNE BİR MODEL ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

Yakup BULUT

İstanbul
Aralık-2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS BİLİM DALI

**KONVANSİYONEL BİR BANKANIN FAİZSİZ BANKAYA
DÖNÜŞTÜRÜLMESİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR MODEL
ÖNERİSİ**

DOKTORA TEZİ

Yakup BULUT

Danışman
Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

İstanbul
Aralık-2022

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Anabilim Dalı,
..... Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman (İmza)

Üye (İmza)

Üye (İmza)

Üye (İmza)

Üye (İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “**Konvansiyonel Bir Bankanın Faizsiz Bankaya Dönüştürülmesi ve Türkiye Üzerine Bir Model Önerisi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Yakup BULUT

ÖN SÖZ

Araştırmamın tüm aşamalarında yardımlarını esirgemeyen, çok kıymetli vakitlerini ayıran, danışman hocam Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK başta olmak üzere, tezin hazırlık sürecinde her daim kıymetli fikirlerini esirgemeyen Prof. Dr. Metin TOPRAK ve Doç. Dr. Yusuf DİNÇ hocalarıma sonsuz teşekkür ederim. Yine çalışma süresince yönlendirme ve kaynaklara erişme noktasında, ziyadesi ile kendilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Servet BAYINDIR, Prof. Dr. Turan EROL, Prof. Dr. İshak Emin AKTEPE ve Doç. Dr. Ali BALTACI hocalarıma şükranlarımı bir borç bilirim. Bu vesile ile üniversitemize adını veren, Prof. Dr. Sabahattin ZAIM hocamızı ve üniversitemizde ders alma fırsatını bulduğum Prof. Dr. Arif ERSOY hocamızı rahmetle yad etmek istiyorum.

Son olarak derinlemesine mülakatlarda sorularımızı cevaplandıran tüm katılımcılarıma, doktora çalışmalarım süresince her türlü kolaylığı sağlayan değerli yöneticilerime, sabırlarını ve manevi desteklerini eksik etmeyen sevgili eşime ve kızıma, dualarıyla sürekli yanımda olan kıymetli anne ve babama teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET
KONVANSİYONEL BİR BANKANIN FAİZSİZ BANKAYA
DÖNÜŞTÜRÜLMESİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR MODEL
ÖNERİSİ

Yakup BULUT

Doktora, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

Aralık-2022, 285 + XV Sayfa

Dünya’da faizsiz bankacılığın gelişimine bakıldığında son dönemlerde konvansiyonel bir bankanın İslami bir bankaya dönüştürülmesine yönelik çok sayıda örneklerle karşılaşmaktadır. Bu dönüşüm örneklerinde konvansiyonel bir banka hızlı bir şekilde tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülebildiği gibi, İslami pencere açmak veya ayrı bir İslami banka kurmak suretiyle kısmi ve aşamalı olarak ta dönüştürülebilmektedir.

Bu kapsamda katılım finans sisteminin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla farklı bir yöntem olarak dönüşümün Türkiye’de uygulanması konusu gerek Dünya örnekleri gerekse uzman kişilerle gerçekleştirmiş olduğumuz derinlemesine mülakat sonuçlarına göre analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda konvansiyonel bir bankanın faizsiz sisteme dönüşümü iktisadi, hukukî, fikhî, mali ve teknik açıdan tüm detayları ile ele alınarak, Türkiye şartlarına uygun alternatif yaklaşımlar ve model önerileri sunulmuştur.

Çalışmanın sonuçlarına göre ilk tercihimiz mümkünse konvansiyonel bir bankanın tamamen ve hızlı bir şekilde faizsiz bir bankaya dönüştürülmesidir. Türkiye koşulları göz önünde bulundurulduğunda ise sırasıyla bağlı ortaklık ya da pencere uygulamasına dayalı kısmi ve aşamalı dönüşüm yöntemlerinin tercih edilmesi daha uygun olacaktır. Dolayısıyla dönüşüm şeklinin mevcut şartlara göre bankadan bankaya farklılık arz edebileceği ve başarılı bir dönüşüm için ise öncelikle yasal zeminin ve fikhî standartların oluşturulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Faizsiz Bankacılık, Konvansiyonel Bankacılık, Dönüşüm, Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları

ABSTRACT
CONVERSION OF A CONVENTIONAL BANK INTO AN
INTEREST-FREE BANK AND A MODEL SUGGESTION FOR
TURKEY

Yakup BULUT

PhD Dissertation, Islamic Economy and International Finance

Supervisor: Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

December-2022, 285 + XV Pages

Looking at the development of interest-free banking in the world, there have been many examples of the conversion of a conventional bank into an Islamic bank in recent years. In these conversion examples, a conventional bank can be quickly converted into a full-fledged Islamic bank, or it can be converted partially and gradually by opening an Islamic window or establishing a separate Islamic bank.

In this framework, in order to contribute to the development of the participation finance system, the implementation of conversion as a different method in Turkey has been analyzed according to both world examples and the results of in-depth interviews with experts. In this context, the conversion of a conventional bank into an interest-free system is discussed in detail from an economic, legal, Islamic jurisprudential, financial and technical point of view, and alternative approaches and model suggestions suitable for Turkey's conditions are presented.

Based on the results of the study, our first preference is the complete and rapid conversion of a conventional bank into an interest-free bank, if possible. Considering the conditions in Turkey, it would be more appropriate to prefer partial and gradual conversion methods based on subsidiary or window application, respectively. Therefore, it is concluded that the method of conversion may differ from bank to bank according to the current conditions and that legal grounds and Islamic jurisprudential standards must first be established for a successful conversion.

Keywords: Interest-Free Banking, Conventional Banking, Conversion, Interest-Free Banking Principles and Standards

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu	2
1.2. Tezin Temel Soruları	3
1.3. Tezin Araştırma Yöntemi.....	7
1.4. Tezin Düzeni	7
1.5. Çalışmanın Kısıtları.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI İLE KONVANSİYONEL BANKACILIĞIN KARŞILAŞTIRILMASI	10
2.1. Bankacılık Sistemine Genel Bir Bakış.....	11
2.1.1. Dünya’da Konvansiyonel Bankacılığın Doğuşu ve Gelişimi	12

2.1.2. Dünya’da İslami Bankacılığın Doğuşu ve Gelişimi	14
2.1.3. Banka Türleri ve Katılım Bankaları.....	17
2.1.3.1. Merkez Bankası.....	18
2.1.3.2. Yatırım Bankaları	20
2.1.3.3. Kalkınma Bankaları.....	20
2.1.3.4. Ticari Bankalar	21
2.1.3.5. Katılım Bankaları	22
2.2. Katılım Bankaları ve Uygulamaları	23
2.2.1. Katılım Bankalarının Ortaya Çıkma Nedenleri	24
2.2.1.1. Dini Nedenler	25
2.2.1.2. Ekonomik Nedenler.....	26
2.2.1.3. Sosyal Nedenler.....	28
2.2.1.4. Politik Nedenler.....	29
2.2.1.5. Türkiye’ye Özgü Nedenler	30
2.2.2. Türkiye’de Katılım Bankacılığın Doğuşu ve Gelişimi	31
2.2.3. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Güncel Gelişmeler...	32
2.2.4. Katılım Bankacılığı Alanındaki Ulusal Otorite ve Kuruluşlar.....	35
2.2.4.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB).....	35
2.2.4.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)	36
2.2.4.3. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB).....	37
2.2.4.4. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK).....	37
2.2.5. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları	38
2.2.5.1. Kamu Sermayeli Katılım Bankaları	38
2.2.5.2. Özel Sermayeli Katılım Bankaları	40
2.2.6. Katılım Bankalarında Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri	42
2.2.6.1. Fon Toplama Yöntemleri	42

2.2.6.2. Fon Kullanırma Yöntemleri	45
2.2.7. Diğer Bankacılık Faaliyetleri.....	50
2.3. Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankaların Karşılaştırılması.....	51
2.3.1. Fon Toplama Yöntemleri Açısından Karşılaştırma	51
2.3.2. Fon Kullanırma Yöntemleri Açısından Karşılaştırma.....	52
2.3.3. Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırma	53
2.3.4. Organizasyonel Yapıları Açısından Karşılaştırma	53
2.3.5. Bankacılık Hizmetleri Açısından Karşılaştırma	53
2.3.6. Pazarlama Faaliyetleri Açısından Karşılaştırma.....	54
2.3.7. İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Karşılaştırma	55
2.4. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yönleri	55
2.4.1. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü Yönleri	55
2.4.2. Katılım Bankacılığı Sisteminin Zayıf Yönleri	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONVANSİYONEL BANKANIN FAİZSİZ SİSTEME DÖNÜŞÜMÜNÜN HUKUKÎ, FIKHÎ, İDARÎ, İKTİSADÎ VE TEKNİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	60
3.1. Dönüşümün Temel Nedenleri ve Motivasyonları	60
3.1.1. Dini ve Hukukî Nedenler	61
3.1.2. Ekonomik ve Finansal Nedenler	63
3.1.3. Kamusal ve Toplumsal Taleplerden Kaynaklanan Nedenler.....	64
3.2. Yasal Düzenlemeler Açısından Dönüşümün Değerlendirilmesi	65
3.2.1. Dönüşüm Sürecinde Yasal Engeller ve Düzenleme Önerileri.....	66
3.2.2. Türk Hukuku ve Mevzuatı Açısından Dönüşümün Değerlendirilmesi	69
3.2.3. Bankalar Kanununun Yönetmelik Değişikliği ve Dönüşüm Süreci.....	71
3.3. Fikhî Açıdan Dönüşümün Değerlendirilmesi ve AAOIFI Standartları	70

3.3.1. Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Dönüşüm.....	72
3.3.2. Dönüşüm Sürecinde Danışma Komitelerinin Fonksiyonu	75
3.3.3. Dönüşüm Sürecinde Bankacılık Faaliyetleri ve Fıkhî Tahlilleri	81
3.3.3.1. Kaynakların Dönüşümü ve Fıkhî Tahlili	82
3.3.3.2. Varlıkların Dönüşümü ve Fıkhî Tahlili	90
3.3.3.3. Diğer Bankacılık Hizmetlerinin Dönüşümü ve Fıkhî Tahlili	99
3.3.4. Dönüşüm Sürecinin AAOIFI Standartları Açısından Değerlendirilmesi	103
3.4. Diğer Yönlerden Dönüşüm Süreci ve Etkilerinin Değerlendirilmesi	107
3.4.1. Dönüşüm Sürecinin Yönetim ve Organizasyon Yapısı Üzerine Etkisi ..	108
3.4.2. Dönüşüm Sürecinde Denetimin Rolü	110
3.4.3. Dönüşüm Süreci ve Banka Muhasebe Sistemi	114
3.4.4. Dönüşüm Sürecinde İnsan Kaynakları ve Personel Eğitimi.....	117
3.4.5. Dönüşüm Sürecinin Toplum ve Müşteri Algısı Üzerine Etkileri	121
3.4.6. Dönüşüm Sürecinde Kamu Otoritelerinin Rolü	124

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KONVANSİYONEL BANKALARIN FAİZSİZ SİSTEME DÖNÜŞÜMÜNDE DÜNYA ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE’DEKİ BENZER UYGULAMALAR. 126

4.1. Dünya’da Dönüşen Konvansiyonel Banka Örnekleri.....	126
4.1.1. Pencere/Şube Şeklinde Dönüşen Banka Örnekleri	128
4.1.2. Bağlı Ortaklık Şeklinde Dönüşen Banka Örnekleri.....	135
4.1.3. Tam Teşekküllü Olarak Dönüşen Banka Örnekleri.....	139
4.2. Türkiye’de Dönüşümü Destekleyen Gelişmeler ve Uygulamalar	149
4.2.1. Dönüşümü Destekleyen Gelişmeler	149
4.2.1.1. Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümü	150
4.2.1.2. On Birinci Kalkınma Planı ve Pencere Bankacılığı	151

4.2.1.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları İçin Faizsiz Finansman	152
4.2.1.4. Katılım Finans Strateji Belgesi.....	154
4.2.2. Dönüşümü Destekleyen Uygulamalar	156
4.2.2.1. Emlak Bank Örneği	156
4.2.2.2. Kamu Katılım Bankaları Örneği	158
4.2.2.3. Klasik Sigorta Şirketlerinin Tekâful'e Dönüşümü.....	160
4.2.2.4. İslami Finans Ürünleri Sunan Konvansiyonel Bankalar	163

BEŞİNCİ BÖLÜM

KONVANSİYONEL BİR BANKANIN KATILIM BANKASINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİNE YÖNELİK MODEL ÖNERİLERİ..... 166

5.1. Katılım Bankasına Dönüşüm Şekilleri.....	166
5.1.1. Tamamen Dönüşüm Modeli	165
5.1.2. Bağlı Ortaklık Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli	168
5.1.3. Pencere Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli.....	171
5.2. Paydaşlarla Yapılan Derinlemesine Mülakatlar ve Model Önerileri	173
5.2.1. Araştırmanın Yöntemi	174
5.2.2. Paydaşlarla Yapılan Derinlemesine Mülakatlar.....	178
5.2.3. Genel Değerlendirme ve Türkiye İçin Model Önerileri.....	225
5.3. Katılıma Dönüşüm Bankası Süreç ve Uygulamaları	225
5.3.1. Yeni Bir Tanım Önerisi: Katılıma Dönüşüm Bankası	229
5.3.2. Dönüşüm Öncesi Hazırlıklar ve Alınması Gereken Önlemler.....	229
5.3.3. Kurumsal Yönetim ve Organizasyon Yapısının Dönüştürülmesi.....	230
5.3.4. Mevzuat ve Hukukî Alt Yapının Dönüşümü	232
5.3.5. Finansal Tabloların ve Muhasebe Sisteminin Dönüşümü.....	234
5.3.6. Dönüşümün Tamamlanma Süreci ve Sonlandırılması.....	240

5.3.7. Dönüşüm Süreci ve Kamu Otoriteleri ile İlişkilerin Yönetilmesi.....	242
5.3.7.1. Merkez Bankası.....	242
5.3.7.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.....	244
5.3.7.3. Türkiye Bankalar Birliği	245
5.3.7.4. Türkiye Katılım Bankaları Birliği.....	246
SONUÇ.....	247
KAYNAKÇA	251
EKLER.....	274
ÖZGEÇMİŞ.....	285

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Bankacılığın Gelişimi	13
Tablo 2.2: İlk Merkez Bankası Kurumları ve TCMB	18
Tablo 2.3: Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Önemli Gelişmeler..	33
Tablo 2.4: Katılım Bankalarının Fon Kullanırma Yöntemleri.....	45
Tablo 2.5: Diğer Bankacılık Faaliyetleri.....	51
Tablo 4.1: İslami Pencere/Şubeleri Bulunan Konvansiyonel Banka Örnekleri.....	133
Tablo 4.2: İslami Bağlı Ortaklık Kuran Konvansiyonel Banka Örnekleri	138
Tablo 4.3: Tam Teşekküllü İslami Bankaya Dönüşen Banka Örnekleri	147
Tablo 4.4: Emlak Katılım Dönüşüm Öncesi ve Sonrası Özet Mali Tabloları	158
Tablo 4.5: Ziraat Katılım Ortaklık Yapısı.....	160
Tablo 4.6: Vakıf Katılım Ortaklık Yapısı	160
Tablo 4.7: Türkiye’de Katılım Sigortacılığı (Tekâful) Yapan Şirketler.....	163
Tablo 5.1: Katılımcılar İçin Detay Görüş Değerlendirme Tablosu.....	226
Tablo 5.2: Katılımcı Özet Görüş Değerlendirme Tablosu	227
Tablo 5.3: Merkezi Danışma Kurulu Katılım Finans Standartları.....	235
Tablo 5.4: Katılıma Dönüşüm Bankası Konsolide Olmayan Bilançosu.....	237
Tablo 5.5: Katılıma Dönüşüm Bankası Konsolide Olmayan Gelir Tablosu.....	238
Tablo 5.6: Konvansiyonel Bankaların Kredi ve Mevduat Vade Yapıları	241
Tablo 5.7: Dönüşüm Sürecinde TCMB Para Piyasası ve Para Politikası Ürünleri..	242

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1: Tamamen Dönüşüm Modeli	167
Şekil 5.2: Bağlı Ortaklık Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli	170
Şekil 5.3: Pencere Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli (1).....	173
Şekil 5.4: Pencere Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli (2).....	173

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1: İKB'ndan En Fazla Fon Kullanan 10 Ülke (2020).....	16
Grafik 2.2: İslami Finans Varlık Büyüklüklerine Göre İlk 10 Ülke (2019).....	17
Grafik 5.1: Katılıma Dönüşüm Bankası Süreç ve Uygulamaları.....	228

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	: İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Kuruluşu
A.g.e	: Adı geçen eser
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BI	: Bank İslam
BK	: Bankacılık Kanunu
Bkz.	: Bakınız
BNM	: Malezya Merkez Bankası (Bank Negara Malezya)
BM	: Birleşmiş Milletler
CIBAFI	: İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar Genel Kurulu
GCC	: Körfez İşbirliği Konseyi
DESİYAB	: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
FED	: Amerikan Merkez Bankası
IFDI	: İslami Finans Kalkınma Raporu
IFSB	: İslami Finansal Hizmetler Kurulu
INCEIF	: Uluslararası İslami Finans Eğitim Merkezi
İKB (IsDB)	: İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank)
KGK	: Kamu Gözetimi Kurumu
SAC	: Şer'i Danışma Kurulu
SBP	: Pakistan Merkez Bankası
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Faizsiz finans ve bankacılık faaliyetlerinde son dönemlerde önemli artışlar kaydedildiği ve sektör büyüklüğünün önemli hacimlere ulaştığı görülmektedir. Malezya menşeli İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) tarafından hazırlanan ve her yıl güncellenen İslami Finansal Hizmetler Endüstrisi İstikrar Raporu'na göre 2018 yılı itibariyle 1,6 trilyon USD olan küresel İslami bankacılık sektör hacminin 2021 yıl sonu itibariyle 2,1 trilyon USD'ye ulaştığı görülmüştür (IFSB, 2022: 15). Dolayısıyla bu büyüme hacmi, konvansiyonel bankacılık aktörleri tarafından da yakından takip edilmekte ve bu kurumların gelişen pazardan pay alma girişimleri ise sektöre olan ilgiyi her geçen süre zarfında artırmaktadır. Aynı zamanda son dönemlerde Türkiye'de özellikle katılım bankalarının tüm bankacılık sektör hacmi içerisindeki payının artırılması devlet otoriteleri tarafından üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Ancak her ne kadar katılım bankacılığı farkındalığı artsa da mevcut katılım bankalarının sektördeki payının yetersiz olduğu görülmektedir.

Böyle durumda mevduat bankalarının gerek pencere yöntemi ile gerekse yapısal olarak faizsiz finans sistemine dönüştürülmesi sektörün büyümesine daha da ivme kazandırması beklenmektedir. Ancak konvansiyonel bankaların faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi için uygun yöntem ve süreçlerin takip edilmesi gerekmektedir.

“Dönüşüm” kelimesinin terim anlamını faizsiz finans literatürüne göre tanımlayacak olursak; faizli bankaların çalışma sistemlerini, bankacılık ürün ve hizmetlerini kısmen veya tamamen değiştirmesi ya da baştan düzenleyip faizsiz bankacılık ilkelerine uyumlu hale getirilmesi şeklinde ifade edebiliriz. Diğer yandan faizli bankaların bu dönüşüm süreci çeşitli nedenlerden dolayı farklı yöntem ve şekillerde gerçekleşebilmektedir. Bu yöntem ve şekillerin mahiyeti ve içeriği ülkeden ülkeye ve bankadan bankaya farklılık arz etse de dönüşüm sürecindeki her bir banka karşılaştığı fikhî, hukukî ve finansal zorluklar açısından benzerlikler gösterebilmektedir.

1.1. Tezin Konusu

Konvansiyonel bankanın faizsiz sisteme dönüşüm sürecinde yurt dışı örneklerinden ve tecrübelerinden yararlanarak ve Türkiye'deki mevzuat alt yapısı göz önünde bulundurarak İslam hukukuna uygun bir "katılıma dönüşüm" modeli ortaya koymaya çalışmak tez çalışmamızın temel konusu olacaktır.

Faizli bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesini konu alan bu çalışma, dönüşüme dair farkındalığı artırmayı ve dönüşmek isteyen bankalara kılavuz kaynak olarak katkı sunmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda mevcut konvansiyonel bir bankanın faizsiz sisteme dönüştürülmesi mümkün ise bunun nasıl yapılabileceği sektöre ne gibi bir katkı sağlayacağı konusundaki çalışmalara ışık tutmaktır. Çünkü gerek mevcut mevzuat altyapısı gerekse bankalar kanununda katılım bankalarına yönelik yapılan değişikliklerle beraber Türkiye'de bir finansal kurumun veya konvansiyonel bankanın dönüşüm sürecini nasıl ilerleteceği yönündeki çalışmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Bu kapsamda yurt dışında tecrübe edinilen dönüşüm uygulamalarının mevcut Türk hukuku ve Türkiye şartlarında ihtiyaçları tamamen karşılamada yetersiz kalacağı düşünülmektedir.

Son dönemlerde Türkiye'de sektöre artan ilgi ile birlikte katılım bankasına dönüşmek isteyen bir konvansiyonel bankanın ihtiyaç duyacağı analizleri yapmak ve ülke şartlarına uygun alternatif bir model önerisi ortaya koymak tez çalışmamızın diğer temel amaçları arasında yer almaktadır. Sadece mevzuat açısından değil konvansiyonel bankaların faizsiz sisteme dönüştürülmesine yönelik eğilimlerin tespit edilmesi, toplumun faizli bir bankanın katılım bankasına dönüştürülmesine tepkisi, bu algının nasıl yönetileceği, fikhî alt yapının ve bu kapsamda karşılaşılan sorunların çözümü için alınacak önlemlerin ne olması gerektiği aydınlatılması gereken önemli konular arasındadır.

Tez konumuzla ilgili yapılan çalışmalar kısıtlı olmakla birlikte son dönemlerde faizsiz bankaya dönüşen banka artışlarında yaşanan örneklere paralel olarak konuyla ilgili yurt dışı makale çalışmalarında da artışların yaşandığı görülmüştür. Literatür taramalarında dönüşüme dair girişimlerin yaşandığı bazı ülke örnekleri ile karşılaşılmıştır. Bu ülkeleri başta Malezya, Pakistan ve Endonezya olmak üzere Bangladeş, Bahreyn ve Libya gibi ülkelerin takip ettiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bazı araştırmaların ülke veya banka örneklerinden ziyade daha çok dönüşümü başta fikhî,

hukukî olmak üzere farklı açılardan ele alan ampirik çalışmalardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Farklı dönüşüm modellerinin ele alındığı araştırmalar incelendiğinde daha çok tam teşekküllü, bağlı ortaklık veya pencere şeklinde kısmi ve aşamalı dönüşüm şekilleri dikkatimizi çekmiştir.

Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümü ile ilgili Türkiye’de doktora veya yüksek lisans seviyesinde herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Türkiye’de dönüşüm konusuna ilişkin rastlanılan tek çalışma, Abdurrahman Yazıcı (2018) tarafından kaleme alınan “Konvansiyonel Bankaların İslami Bankalara Dönüşümü ve Dönüşüm Süreci Üzerinde Bir Değerlendirme” başlıklı makale çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada literatür değerlendirmesi, dönüşümün temel motivasyonları ve dönüşüm şekilleri ile ilgili bilgi verildikten sonra özellikle dönüşüm süreci başta AAOIFI standartları açısından olmak üzere kısaca analiz edilerek genel hatları ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Dönüşümle ilgili yurt dışında yapılan araştırmalar incelendiğinde Dr. Husayn Hamid Hassan (2012) tarafından konvansiyonel bir bankanın İslami Bankaya dönüşümünün fikhî parametreleri açısından ele alındığı görülmüştür. Aynı şekilde dönüşümü içtihatlar ve AAOIFI standartları açısından değerlendiren Fatma Ahmed Zaki ve Khaled Hussainey (2015) çalışmalarında Kur’an-ı Kerim’den ayetlerle deliller ortaya koymaya çalışmışlardır. Zurina Shafii ve arkadaşları 2013 ve 2016 yıllarında kaleme aldıkları makale çalışmalarında konvansiyonel bir bankanın İslami bir bankaya dönüşümünün önündeki engellerin ve dönüşümü tetikleyen motivasyonların önemini vurgulamaya çalışmışlardır. Benzer bir çalışma ile Muhammad Usman Arshad, Mohammed Effandi Yusoff ve Muhammad Sohail Tahir (2015) tarafından dönüşümün mevzuat düzenlemeleri ve şeri yönetim sorunları açısından değerlendirildiği görülmüştür. Bunun dışında yurt dışında yapılan akademik çalışmalarının genellikle makale olarak sunulduğu ve bu çalışmaların İslami finans tecrübesine sahip belli başlı ülkelerde yoğunlaştığı dikkatimizi çekmiştir.

1.2. Tezin Temel Soruları

Tezde ana hatları ile belirli konu başlıkları altında aşağıdaki temel sorulara cevap aranacaktır. Bu soruları şu şekilde ortaya koyabiliriz:

- Daha önce konvansiyonel bir banka İslami bir bankaya dönüştürülmüş müdür? Dünyada örnekleri mevcut mudur? Türkiye’de bir mevduat bankasının katılım

bankasına dönüşümü nasıl olabilir? Daha önce Türkiye’de bir bankanın faizsiz bir sisteme dönüşüm girişimleri olmuş mudur?

- Konvansiyonel bankanın faizsiz sistemine dönüşüm sürecinde engeller nelerdir? Sağlıklı bir dönüşüm süreci için nasıl bir yasal düzenlemeye ve mevzuat değişikliğine ihtiyaç vardır? Yasal olarak bu uygulamanın önü açılması halinde faizsiz finans ilke ve prensiplerine uygun bir dönüşümün gerçekleştirilebilmesi mümkün müdür?
- Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir sisteme dönüşümü teknik ve fikhî açıdan nasıl değerlendirilmektedir? AAOIFI standartlarında uygun bir dönüşüm nasıl sağlanabilir? Danışma kurulları bir konvansiyonel bankanın faizsiz sisteme dönüşümüne nasıl bakmaktadır? Bu dönüşümün teknik ve fikhî boyutu nasıl ele alınmaktadır?
- Konvansiyonel bankalarda İslami bankacılık pencere uygulaması ve fikhî boyutu nedir? Başlangıçta konvansiyonel bir bankanın bünyesinde açılan İslami bankacılık penceresi daha sonra bu bankanın tamamen faizsiz bir bankaya dönüşümüne öncülük edebilir mi? Eğer bu dönüşüm mümkün ise süreç nasıl işler?
- Katılım bankacılığının Türkiye’deki gelişimini göz önünde bulundurursak bir mevduat bankasının katılım bankasına dönüştürülmesi toplum üzerinde nasıl bir algı oluşturur? Bu dönüşüm sisteminde toplumun güven problemi söz konusu olur mu? Dönüşümde personelin eğitimi ve insan kaynakları süreci nasıl çalıştırılmalıdır? Toplumsal bir talep söz konusu olursa mevduat bankalarının faizsiz bankacılığa eğilimi söz konusu olabilir mi? Eğer olursa bu eğilim ne şekilde olur?

Bu soruların her birini ana hatları ile açmakta yarar vardır. Bu bağlamda birinci soruyu analiz etmede dönüşüm sürecinde dünya uygulamaları esas alınacaktır. Gerek Müslüman ülkelerde gerekse Müslüman olmayan ülkelerde tecrübe edilen dönüşüm örnekleri çalışmamıza ışık tutacaktır. Özellikle daha önce dönüşen bankanın dönüşüm sürecinden sonraki başarı hikayeleri ya da varsa başarısızlıkları süreçte karşılaşılması muhtemel sorunların çözülmesi açısından belli başlı önlemlerin alınmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü kısmen veya tamamen olsun dünyada faizsiz sisteme dönüşen banka sayılarında son dönemlerde önemli artışlar görülmektedir. Ancak dönüşümün

bu başarısı tartışılmakla birlikte Türkiye’de buna benzer örneklere ve girişimlere nadirde olsa rastlamak mümkündür.

İkinci kısımdaki sorulara ilişkin olarak da bir ülkede sağlıklı bir dönüşüm gerçekleştirilebilmesi için ülkedeki bankacılığa ilişkin yasal zeminin konuya ilişkin fikhî temellerle örtüşmesi gerekmektedir. Eğer mevcut yasal alt yapı faizsiz bankacılık ürün ve hizmetlerine ilişkin sorun teşkil edecek bir düzeyde ise dönüşüm sürecinin hızlı ve sorunsuz bir şekilde ilerletilebilmesi zor olacaktır. Bunun için özellikle dönüşüm sürecinin sorunsuz bir şekilde ilerletilebilmesi için mevzuat çalışmalarının konunun uzmanları, faizsiz banka temsilcileri ve danışma kurulları ile birlikte yürütülmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Ancak Türkiye’de hali hazırdaki mevcut hukuksal alt yapı tam anlamıyla faizsiz bankacılık faaliyetlerin yürütülmesinde yetersiz kalırken, yasal düzenlemelerin konvansiyonel bir bankanın sağlıklı bir şekilde dönüşümüne ne şekilde katkı sağlayacağı üzerinde tartışılması gerekir.

Tez çalışmasında üçüncü kısımdaki sorular ile bağlantılı olarak konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir sisteme dönüşebilmesi için sürecin teknik ve fikhî açıdan değerlendirilmesi konuya ilişkin alanda uzman ilahiyatçıların görüşlerinin alınması araştırmamıza önemli düzeyde katkı sağlayacaktır. Bu açıdan özellikle geliştirilen AAOIFI standartlarının dönüşüm sürecine ilişkin fikhî tahlillerinin de çalışmamıza fayda sağlayacağını düşünmekteyiz. Ancak Konvansiyonel bankanın faizsiz sisteme dönüşümüne ilişkin İslam hukukçularının ve ilahiyatçıların farklı görüşlere sahip olması muhtemeldir. Buda fikhî olarak değerlendirirken farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Tezde dördüncü konu başlığındaki soru bağlamında tamamen dönüşüme geçiş süreci olarak İslami bankacılıkta pencere uygulamaları değerlendirilecek ve fikhî boyutu üzerinde durulacaktır. Şunu bilmek gerekir ki pencere uygulaması konvansiyonel sigorta şirketlerinin tekâfüle dönüştürülmesinde ciddi ölçüde katkı sağlamış ve geçiş sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerletilmesine fayda sağlamıştır. Buna benzer faizsiz sisteme dönüşüm örneklerini analiz ederek çalışmanın ilerletilmesi etkili olacaktır. Bununla birlikte Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın pencere uygulaması halen tartışılan bir konu olarak yerini korurken danışma kurullarımızın bu konuda herhangi bir standardı bulunmamaktadır. Özetle dönüşüm sürecinin Türkiye koşullarına uygun fetva boyutu cevap arayan önemli bir konudur.

Tezin beşinci kısımdaki sorularla ilgili ise, yüzde doksan dokuzu Müslüman olan ülkemizde hak ettiği düzeydeki ilgiyi görmediği düşünülen mevcut katılım bankalarına karşın konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankacılık yapması toplumsal algı açısından nasıl bir karşılık bulacağı hususu üzerinde çalışılması gereken ayrı bir konudur. Bu bağlamdan kamu konvansiyonel bankaların açtıkları katılım bankalarına olan ilgi ve bu bankaların başarısı mevcut toplumsal algının değerlendirilmesi noktasında önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca dönüşen bir konvansiyonel bankanın kurumsal organizasyon yapısını ve insan kaynakları profilini nasıl şekillendirmesi gerektiği hususu bu bankanın katılım bankaları ile olan farklarının doğru bir şekilde ortaya konulabilmesine bağlıdır.

Yukarıda araştırılan sorulara bağlı olarak tezimizin üç ana hipotezi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; gerekli yasal düzenlemelerin yapılması durumunda, Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesinin mümkün olacağıdır. İkincisi; Türkiye’de dönüşümün başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için konuyla ilgili Merkezi Danışma Kurulu tarafından fikhî bir standardın hazırlanmasının gerekli olduğudur. Üçüncüsü ise; kamu veya özel sermayeli olarak ayırt edilmeksizin, en uygun dönüşüm şeklinin mevcut şartlara göre bankadan bankaya farklılık arz edebilecek olmasıdır.

Çalışmamıza özgün değer katan en önemli husus Türkiye’de bu alanda henüz yeterli düzeyde yapılmış çalışmaların bulunmaması ve son dönemde faizsiz finansa artan ilginin yanı sıra kamu otoritelerinin faizsiz finansın sektör payının artırılmasına yönelik alternatif yaklaşımları ve model önerileri sunan bir çalışma olmasıdır. Zira konvansiyonel bankaların arındırılarak sisteme dahil edilmesi ile bu bankaların mevcut müşteri portföylerinin de faizsiz sisteme taşınması anlamına geleceğinden sektörün gelişimine katkı sağlayacak önerilerde bulunabileceğini düşünmekteyiz.

Özellikle yakın dönemlerde başta kamu bankaları olmak üzere katılım bankası kurulmasına yönelik eğilimler, daha önce TMSF’ye devredilen faizli bir bankanın bir katılım bankasına dönüştürülmesi ya da konvansiyonel sigorta şirketlerinde olduğu gibi pencere yöntemi ile başlayıp faizsiz bir yapı olan tekâful şirketlerinin kurulması ve bunun gibi örnekler ileri de bu tarz girişimlerin hız kazanmasının önünü açacak referans niteliğinde sayılabilecek örneklerdir. Bu örneklerin, faizsiz finans sisteminde yaşanan gelişmelerden yola çıkarak katılım bankasına dönüşmek isteyen konvansiyonel bir bankanın bu amaçla yapacağı çalışmalara kaynak niteliğinde olması

açısından da önem arz edeceğini düşünmekteyiz. Bununla birlikte Türkiye koşullarını göz önünde bulundurarak dönüşüm süreci için gerekli olan yasal güncellemelere ve kurumsal değişime ışık tutan önerileri bünyesinde barındıracak nitelikte bir çalışma olması bakımından da özgün bir değere sahip olacaktır.

1.3. Tezin Araştırma Yöntemi

Araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde tezimiz “literatür taraması” ve “derinlemesine mülakat yöntemi” aşamaları olmak üzere iki sac ayağı üzerine inşa edilecektir. Araştırmada takip edilecek aşamalar aşağıdaki şekilde planlanmaktadır:

Öncelikle bugüne kadar yapılan çalışmalara yönelik literatür taraması ve analizi yapılacaktır. Söz konusu literatür çalışması da iki boyutta ele alınacaktır. İlk boyutunda dünya uygulamalarına ve örneklerine yer verilerek konvansiyonel bir bankanın İslami bir bankaya dönüştürülmesi sürecinin teknik ve fikhî açıdan analizleri yapılacaktır. İkinci boyutu Türkiye’deki konuya dair yasal mevzuat yapısı ve bir konvansiyonel bankanın katılım bankasına dönüştürülmesinin fikhî durumu AAOIFI standartları da göz önünde bulundurularak ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir. Dönüşen bankaların dünya örnekleri ile Türkiye’deki mevcut hukukî ve toplumsal alt yapı göz önünde bulundurularak konvansiyonel bankada faizsiz bir modelin uygulanabilirliği değerlendirilecektir. Ayrıca Türkiye’de konuya dair benzer çalışmalar araştırılarak literatür çalışmasının kapsamı genişletilecektir.

Son olarak konvansiyonel bankaların faizsiz bankacılığa dönüşümü hususunda yetkili kişilerin görüşlerinin alınması için yapılacak olan derinlemesine mülakat yöntemi ile çalışmanın içeriği zenginleştirilecektir. Netice itibariyle bu yöntemlerle elde ettiğimiz veri ve bulgulara dayanarak Türkiye’de konvansiyonel bankaları faizsiz sisteme dönüştürülmesi sürecine yönelik en uygun model önerileri sunulacaktır.

1.4. Tezin Düzeni

Tez beş bölümden oluşacaktır. Birinci bölümünde, tezin konusu ve soruları, araştırma yöntemi ve tezin düzeni hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Söz konusu bilgilendirme giriş mahiyetinde olup, aynı zamanda çalışma için bir yol haritası çizilmiş olacaktır.

İkinci bölümünde tezin teorik çerçevesine yer verilecektir. Teorik çerçevesinin yazımında katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılığın karşılaştırılması

yapılarak geçmişten günümüze her iki bankacılık türünün tarihsel sürecine değinilecektir. Bunun yanı sıra faizli bankalarla faizsiz bankaların fon toplama ile fonu kullandırma şekilleri değerlendirilerek sundukları bankacılık hizmetleri ile karşılaştırılmaya çalışılacaktır. Özellikle katılım bankalarının konvansiyonel bankalara benzeyen yönlerinin yanı sıra söz konusu bankacılık sisteminin güçlü ve zayıf yönleri üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümünde öncelikle konvansiyonel bankacıların dönüşümündeki temel nedenler ve motivasyonlar ele alınarak konvansiyonel bankaların faizsiz sisteme dönüşümü hukukî, fikhî, idari, iktisadî, finansal ve teknik açıdan değerlendirilecektir. Özellikle dönüşüm sürecinde bankacılık faaliyetleri ve fikhî tahlilleri ele alınarak dönüşüm süreci AAOIFI standartları açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bölümün nihayetinde dönüşüm süreci organizasyon yapısı, muhasebe, insan kaynakları, eğitim, denetim, kamu otoriteleri, algı vb. diğer yönleri ile ele alınacaktır.

Dördüncü bölümünde, konvansiyonel bankanın faizsiz sisteme dönüşümünde dünya örnekleri ve Türkiye'deki benzer uygulamalar ele alınacaktır. Farklı dönüşüm şekilleri açısından gerek İslam ülkelerinde gerekse gayrimüslim ülkelerde faizsiz sisteme dönüşen konvansiyonel banka örneklerine yer verilecektir. Bu bölümün son kısmında ise Türkiye'de faizsiz finans dönüşüm sürecine benzer uygulamalar üzerinde durulacaktır. Bu kısımda kamu bankalarının katılım bankası kurma girişimleri, klasik faizli sigorta şirketlerinin tekâful şirketlerine dönüştürülmesi ile bazı kamu kuruluşları ve yatırım bankalarının faizsiz finans sistemine dönüşüm süreci ile ilgili çabalarına örnek olarak yer verilecektir.

Beşinci bölümde, alanında uzman kişilerle derinlemesine mülakatlar yapılarak, araştırmanın teorik çerçevesi ile saha çalışması neticesinde ortaya konulan bulguları harmanlayan bir değerlendirme yapılacaktır. Sonuç olarak bir bankanın faizsiz sistemine dönüşümünde alternatif yaklaşımların yanı sıra Türkiye üzerine bir model önerisi sunulacaktır. Bunu yaparken de kurumsal yapı ve finansal tabloların nasıl dönüştürüldüğü, dönüşüm sürecinde merkez bankası, BDDK, TKBB ve TBB ile ilişkilerin nasıl yönetilmesi gerektiği ve bu kurumlarca kurulması gereken denetim mekanizmasının nasıl olması gerektiği analiz edilmeye çalışılacaktır. Nihayetinde sektöre katkı sağlayacak dönüşüm modeli ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.5. Çalışmanın Kısıtları

Türkiye’de konvansiyonel bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümüne dair yeterli düzeyde bir uygulamanın bulunmadığı görülmüştür. Bu nedenle özellikle hukukî alt yapı, mevcut ekonomik koşullar ve toplumsal taleplerdeki farklılıklar nedeniyle farklı ülke örneklerini Türkiye koşullarına uyarlayarak bir dönüşüm modeli sonucuna varılması mümkün değildir. Bu durum çalışmamızla ilgili somut verilerin toplanması noktasında kısıtlara neden olmaktadır. Bu nedenle nicel çalışmalar mümkün olmadığı için nitel çalışma yapılmıştır. Diğer taraftan Türkiye’de bu dönüşümün önünü açabilecek yasal bir mevzuatın bulunmayışı ve İslam hukukçularının farklı görüşleri tez hazırlık sürecinde karşılaşılmaması muhtemel kısıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI İLE KONVANSİYONEL BANKACILIĞIN KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye’de bir konvansiyonel banka ile faizsiz banka arasındaki farkı anlayabilmek için ilk olarak bankacılık sektörünü her yönüyle birlikte ele almak ve sistemi bilmek gerekir. Buradan hareketle bankacılık sistemine genel bir bakışın ardından dünyada konvansiyonel bankacılığın ve İslami bankacılığın doğuşu ve gelişimini ayrı ayrı ele alacağız. Öncelikle Türkiye’de faaliyet gösteren banka türleri hakkında bilgilendirme yaptıktan sonra katılım bankaları ve uygulamaları üzerinde detaylı bir şekilde duracağız. İlk olarak katılım bankalarının ortaya çıkma nedenleri üzerinde durduktan sonra katılım bankacılığının doğuşu ve gelişimi, Türkiye’de katılım bankacılığı alanında yaşanan güncel gelişmeler, sektöre yön veren ve denetleyen ulusal otorite ve kuruluşlar ile faaliyet gösteren katılım bankaları hakkında gerekli bilgilere yer verilecektir. Bu bilgilere ilave olarak katılım bankalarının fon toplama yöntemleri ile fon kullandırma yöntemleri farklı başlıklar altında ele alınarak diğer bankacılık faaliyetlerine ilişkin genel bir bilgilendirme yapılacaktır.

Bu bölümün diğer kısmını ise katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasındaki farkların fon toplama yöntemleri, finansman yöntemleri, muhasebe uygulamaları, organizasyon yapıları, bankacılık hizmetleri, pazarlama faaliyetleri ve insan kaynakları açısından yapılan değerlendirmeler oluşturacaktır. Akabinde katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar güçlü ve zayıf yönleri açısından detaylı bir şekilde analiz edilerek her iki sistemin avantajları ve dezavantajları ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu şekilde tüm bankacılık sistemi faizli ve faizsiz olarak mikro düzeyden makro düzeye analiz edilmiş olacaktır. Zira bir konvansiyonel bankanın faizsiz bankaya dönüştürülebilmesi için öncesinde her iki bankacılık yapısına ait geniş bir bilgi birikimine sahip olmak gerekir. Böylece her iki yapıya ait farkların tüm yönleri ile ele alınması, dönüşüm sürecinde izlenilecek yol haritasının anlaşılması açısından bizlere önemli katkılar sağlayacağını ve çalışmamız için destekleyici bir başlangıç olacağını düşünmekteyiz.

2.1. Bankacılık Sistemine Genel Bir Bakış

Bankacılık sistemi, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren bankaların belirli bir düzen ve ilişki içerisinde ortaya çıkan yapıyı ifade etmektedir. Bazen bu yapı devletin hiçbir müdahalesi olmaksızın isteğe bağlı olarak kurulmaktadır. Bazen de devlet kanunları vasıtasıyla bir bankacılık sistemi oluşturur ve bankaların birbirleri ile olan ilişkisini bu yasalara göre düzenlemektedir. Ülkeler arasındaki bankacılık sistemi ise kısmen farklılık arz edebilmektedir. Bazı ülkelerde ünite bankacılığı diye adlandırılan küçük bankalar toplam bankacılık faaliyetlerinin büyük bir kısmını oluştururken bir kısım ülkelerde de büyük bankaların egemen olduğu bir bankacılık sistemi mevcuttur. Oligopol piyasası görünümündeki bu sistemde büyük bankalar birbirleriyle anlaşım mevduat ve kredi vb. gibi finansal sistemdeki faiz oranlarını belirleyebilmektedirler.

Kurumsal büyük bankalar, iş hacimleri, şube sayısı ve güvenilirliği ile küçük bankalara göre önemli avantajlara sahiptirler. Bu yüzden finansal piyasada belirleyici olmaktadır. Ayrıca iktisadi döngünün karmaşıklaşması ve üretim hacmindeki artışa bağlı olarak finansal piyasanın ekonomik sistem içerisindeki öneminin artmasıyla birlikte bankalar sunduğu hizmetlerde uzmanlaşmaya başlamışlardır. Bankacılık sisteminde faaliyet alanına göre uzmanlaşan bu tip bankalara yatırım bankaları örnek olarak gösterilmektedir. Bu bankalar Avrupa'da savaş sonrası kalkınma ve yeniden inşa sürecine önemli katkılar sağlamışlardır. Bunun dışında başta gelişmekte olan ülkelerde çok şubeyle her çeşit bankacılık hizmeti sunmaya çalışan ve perakende bankacılık olarak adlandırılan uzmanlaşmamış bankacılık tipine de rastlanılmaktadır (Öçal ve Çolak, 1999: 35-36).

Türkiye bankacılık sisteminde ise finansal araçların yeni gelişiyor olması sebebiyle bankalar halen finansal sistemin temelini oluşturmakta, iktisadi işleyiş, tasarrufların değerlendirilmesi ve finansman ihtiyaçların karşılanmasında önemli roller oynamaktadır. Zira Türkiye'de bankacılığın başlangıcı Batılı ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yeni sayılmaktadır. Ayrıca Türkiye'de bankacılık sistemi, ülkede uygulanan iktisadi politikaların değişimine bağlı olarak belirli dönemlerde farklı yapılar arz etmektedir. Örneğin Cumhuriyetin ilk yılları ulusal bankacılık dönemi olarak adlandırılırken 1933-1945 yılları ise uygulanmaya başlanan devletçi politikalar nedeniyle Kamu Bankacılığı Dönemi olarak adlandırılmıştır. Daha sonra hükümet tarafından uygulanan liberal politikaların da etkisiyle Özel Bankacılık Dönemi hayata geçmiştir (Yıldırım O., 2020: 71-72).

2.1.1. Dünya’da Konvansiyonel Bankacılığın Doğuşu ve Gelişimi

Dünya iktisadi hayatının en yaygın ve vazgeçilmeyen sektörlerinden biri olan bankacılığın doğuşu çok eski zamanlara dayanmaktadır. Bu anlamda ilk banka faaliyetlerinin İ.Ö. 3500 yıllarında eski Sümer ve Babil’de gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Tarihi belgelerde Sümerli rahipler tarafından hasat zamanı tarım işçilerine belirli bir vadeyle aynı veya nakdi borç verildiği ortaya çıkmıştır. Uruk kenti civarında gerçekleştirilen kazılarda ise “Kızıl Tapınak” olarak adlandırılan yapının tarihteki eski bir bankaya ait olduğu tespit edilmiştir. Bu yapının milattan önce 3400-3200 yıllarında faaliyet gösterdiği var sayılmaktadır (Takan ve Boyacıoğlu, 2013: 2)

Kredi ve mevduat kabulü ile birlikte kambiyo işlemlerinin yapıldığı yerler olarak ta bilinen bu tapınaklara tarihte Yunan site devletlerinde de karşılaşılmaktadır. Para değişimi işlemleri, rahipler vasıtasıyla tapınaklarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Ertem, 2013: 4). Zira paralarını kayıp olma ve çaldırma riskine karşın koruma ihtiyacında olan insanlar, tapınakların dokunulmazlığına, din adamlarının güvenilirliğine istinaden buralara servetlerini emanet etmişlerdir (Tarlan, 1986: 7). Bankacılığı düzenleyen ilk yasalara ise Babil İmparatorluğu döneminde Hammurabi kanunları arasında rastlanılmıştır. Bu kanunlarda borç işlemleri, borcun vadesi, tahsili ve faizin oranı gibi konulara yer verildiği görülmüştür. Paranın iktisadi yaşama girmesiyle de birlikte, fazla parası olanlarla para ihtiyacı olan taraflar ortaya çıkmış ve akabinde bu tarafları bir araya getirerek para ticareti yapan kurumlar, daha sonra gelişen teknikler ve giderek yaygınlaşan işlevleriyle bankacılık küresel ekonominin en önemli parçalarından biri haline gelmiştir (Güney A., 2007: 1-2).

Tarihte modern anlamda ilk banka 1609’da Hollanda’da “Amsterdam Bankası” unvanıyla kurulmuştur. Akabinde 1637 yılında İtalya’da, Venedik Bankası kurulmuştur. 1640 yılında İngiltere kralının tüccarların Londra Kulesinde sakladıkları altınlara el koymasıyla, devlete olan güven sarsılmış ve tüccarlar da bundan böyle altınlarını “Goldsmith” olarak adlandırılan tüccarlara sertifika karşılığı vermeye başlamışlardır. Belirli bir zaman sonra Goldsmithler kasalarındaki altınların kullanılmadığını fark etmişler, borç isteyen kişilere bu altınlara dayalı olan “goldsmithnots” adlı kendi senetlerini vermişlerdir. İşte bu senetlerin zamanla pazarda kullanılmaya başlaması ve dolaşır hale gelmesi ilk bankot sistemini meydana getirmiştir (Yetiz, 2016: 109). Ayrıca İngiltere’de 1694 yıllarında savaşları finanse etmek üzere bir merkez bankası kurulmuş ve bu banka da dünyanın ilk Merkez

Bankası olma özelliğini sahip olmuştur. 1781 yılında ise Amerika’da Bank of North America unvanıyla ilk bankanın kurulduğu görülmüştür. Napoleon tarafından 1800 yılında Fransa Merkez Bankası kurulmuş ve 1907 yılında faaliyete başlayan Amerikan Merkez Bankası (FED) ise modern merkez bankacılığının temellerini oluşturmuştur (Kelleroğlu, 2017: 5).

Tablo 2.1: Bankacılığın Gelişimi

Yıl	Gerçekleşen Olay
MÖ-3500	Babil ve Sümer kiliselerinde din adamlarının kredi kullandığına ilişkin bazı belgelere rastlanılmıştır.
MÖ-2000	“Eshunanca Krallığı” tarafından bankacılığa dair ilk kanunlar oluşturulmuştur. “Hammurabi Yasaları”, fon toplama, borç verme ve bu işlemlere dair ücretleri bir kurala bağlamıştır.
MÖ-1000	Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinde bankacılığa benzer faaliyetlere rastlanılmıştır.
MS-1609	Çağdaş anlamda ilk banka “Amsterdam Bankası” olmuştur.
MS-1637	“Venedik Bankası” kurularak kâğıt para ve çek kullanılmaya başlanmıştır.
MS-1640	İngiltere Krallığı tüccarlara ait altınlara el koyarak, sertifika karşılığında “Goldsmith” olarak adlandırılan tüccar sınıfına devretmiştir.
MS-1694	İlk modern merkez bankası olarak bilinen “İngiltere Merkez Bankası” açılmıştır.
MS-1907	“ABD Merkez Bankası” ile birlikte sistem olgunluğa erişerek, günümüz bankacılık sisteminin alt yapısı oluşturulmuştur.

Kaynak: Aydın N.: 2006

İnsanlık tarihi kadar eskiye dayanan para ve bankacılığın, insanların birlikte yaşamaya başladıkları dönemler itibariyle, ihtiyaçların karşılanması için çeşitli malların takas edilmesiyle ortaya çıktığı görülmüştür (Parasız, 2007: 17). “Banka” kelimesinin kökenine baktığımızda, neredeyse bütün dillerde yakın anlamlarda kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Bu kelimenin İtalyanca “banco” sözcüğünden türediği düşünülmektedir. Ayrıca “banco” kelimesi İtalyan dilinde sıra, masa, tezgah anlamları taşımaktadır. İlk bankacılar olarak kabul edilen Lombardiya’lı Yahudilerin, bankacılık faaliyetlerine pazarlara masa koyarak başladıkları bilinmektedir (Parasız, 2000: 107).

Hristiyanlık ve İslam dininde faizin haram olması nedeniyle ilk olarak bankacılık faaliyetlerinin çoğunlukla Yahudi girişimciler tarafından gerçekleştirildiği ve geliştirildiği kabul edilmektedir (Batır, 2016: 5).

Banka tanımlarına gelmeden önce bankacılığın esas yapı taşı olan parayı anlatmak daha doğru olacaktır. Paradan önce, insanlar ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla “barter” olarak bilinen, eşyalarını birbirleriyle takas etmek suretiyle alışverişlerini gerçekleştirmekteydiler. Böylece insanlar kendileri bir şeyler üretmediklerinde ve değişime imkân sağlayacak bir araca sahip olmadıklarında ihtiyaçlarını karşılamakta sorun yaşamaktaydılar. Ancak paranın ortaya çıkmasıyla birlikte insanlar ihtiyaçlarını kolayca karşılayabilmişler ve parayı, mübadele için kullanmaya başlanmışlardır (Dilley, 2008: 2-3). Paranın kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, toplum için para temini ve para gönderme gibi konular gündeme getirmiştir. Böylece, bu ihtiyacı karşılamak için bankacılık kurumu oluşturulmuştur. Bankalarla ilgili birçok tanımlama yapılmaktadır. En temel şekliyle banka, gelir sağlama gayesi ile belirli sayıda ortaklar tarafından kurulan ve borç verme faaliyetlerinde bulunan mali kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Gup, 2011: 41). Diğer bir ifadeyle banka, yatırımcılardan topladıkları ve kendilerine ait paraları kredi olarak kullandıran, ekonomik sistemde para akışı sağlayan finansal kurumlardır (Battal, 2004: 15). Diğer bir deyişle bankalar tarafından kullanılan krediler, bilançoların aktiflerini yani bankanın varlıklarını oluştururken toplanan mevduatlar ise bilançonun pasiflerini yani bankaların kaynaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca aktiflerinden sağladıkları faizlerin pasifleri için ödedikleri faiz harcamalarından daha yüksek olması halinde bankalar kâr elde etmiş olmaktadır (Mishkin, 2013: 265).

2.1.2. Dünya’da İslami Bankacılığın Doğuşu ve Gelişimi

Tarihte faizsiz bankacılığın benzer ilk uygulamalar milattan önce 2123-2081 yıllarında devlet başkanlığı olan Hammurabi’ye kadar dayanmaktadır. Ayrıca milattan sonra 1118 yılında Hristiyan hacıların can ve mal varlıklarını korumak amacıyla toplanan yardımların askeri ve ticari amaçlar için faizsiz olarak borç verildiği görülmüştür. Dolayısıyla bu müesseseleri, Avrupa’da mensuplar arasında faiz alınmayan ve bununla birlikte tasarruf bankalarının da temelini oluşturduğu düşünülen ancak faizsiz bankacılık faaliyetlerinden ziyade, yardım kuruluşları olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır (Akın, 1986: 110-111). İslam dünyasında ise ilk olarak bankacılık hizmetlerine 750- 1258 yılları arasında hüküm süren Abbasiler

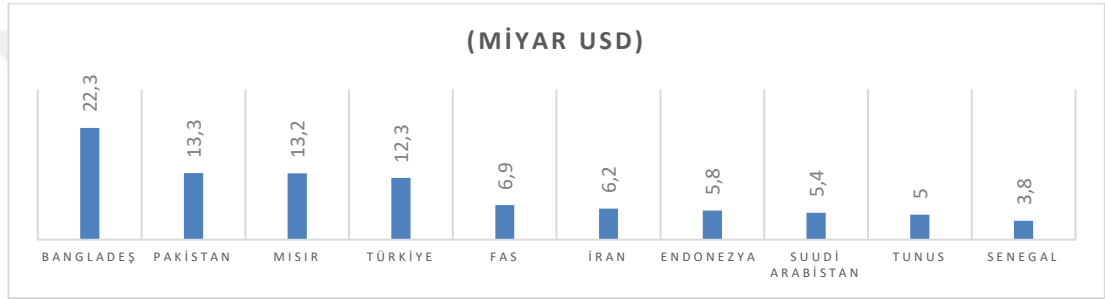
döneminde rastlanılmıştır. Genellikle bu hizmetlere başvurulma nedeni olarak, savaş ve müsadere gibi olayların sonucunda hazinede biriken ganimet ve servet fazlası gösterilmektedir. Burada amaç bu birikimlerle sosyal ve ekonomik hayata katkı sağlamaktır. Ancak dini nedenlerden dolayı faizsiz kredi işlemlerinin yönetimi, devlet otoritelerinin denetimine tabi tutulmuştur (Yıldız S. , 2019: 6).

Batıda kapitalist ekonominin 19. Yüzyıl itibariyle doğuşundan sonrası, İslami finansla ilgili Müslüman toplumlarda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu anlamda İslami finansın başlangıcı 1945’li yıllara dayanmaktadır. O yıllarda Hindistan bağımsızlığını ilan etmiş, inanan Hintli aydınlar yeni bir düzen kurulurken İslam dininden yararlanabilmenin yöntemleri üzerinde çalışmaya başlamıştır. Bunun nedeni, toplumun belirli bir kısmının Müslüman olması ve inanların istekleri doğrultusunda İslam iktisadi gerekliliklerinden faydalanma ihtiyacıdır. Akabinde ilim insanları Hindistan ve Pakistan’ın egemenliğini ilan etmesinden sonra dünyanın farklı bölgelerine yayılarak araştırmalarını devam ettirmişlerdir (Tabakoğlu ve Erdoğan, 2014). Günümüz koşullarında faizsiz bankacılığa dair ilk somut gelişmeler, Hintli ve Pakistanlı İslam alimlerinin 1950 yıllarından itibaren ekonomik yaşama ilişkin uygulamaları İslam hukuku kaidelerine göre yorumlamasıyla başlamıştır.

Dünya tarihindeki ilk resmî faizsiz bankacılık uygulaması ise Mısır’ın Mit Gamr şehrinde kurulan ilk İslam bankası olmuştur. Ancak bu banka siyasi nedenlerden dolayı günümüze kadar gelmeyi başaramamıştır. Tasarruf kurumu özelliğinde olan bu bankanın çalışma hayatı 1967 yılı itibariyle sonlanmış ve faizli bir banka olan Mısır Ulusal Bankası’na devredilmiştir (Kettell, 2011: 4). 1963-1967 yıllarında denenen bu ilk faizsiz banka, sınırlı ölçekte de olsa, ticari ortaklık, sigorta hizmetleri, takas ve finansal kiralama uygulamalarına benzer finansal araçları tek bir çatı altında toplamayı başarmıştır. Bunun yanı sıra aynı dönemlerde ortaya çıkan ve daha çok Hindistan’da Müslümanların çoğunlukta olduğu yerlerde “kooperatif bankacılık” faaliyetleri de faizsiz finansa dair ilk uygulamalar olarak görülmektedir (Karakaş, 2002: 43-44). Esasen daha önce de Almanya’nın desteği ile Ahmet en-Neccar öncülüğünde faizsiz bankacılık sistemine dair ilk fikirlerin ortaya atılmış olmasına karşın daha sonra 1971 yılında Mısır’da devlet desteği ile kurulan Nasr Sosyal Bankası ilk faizsiz banka olma özelliğine sahiptir (Doğan, Kaya ve Narçiçek, 2017: 179). Ancak söz konusu bankanın amacı her ne kadar öğrenciler, fakirler ve küçük projeler için finansal destek sunmak

şeklinde sosyal içerikli olsa da İslam dünyasına fikir verme bağlamında önemli bir yere sahiptir (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37).

Modern anlamda ilk faizsiz bankanın temeli 1970 yılında Cidde’de İslam Kalkınma Bankası (İKB)’nin kurulmasıyla atılmıştır. Bu banka 1973 yılında İslam ülkelerinin ortak kararı ile Cidde şehrinde kurulmuştur. Kuruluş amacı İslam ülkeleri arasındaki iktisadi iş birliğini artırmak ve İslam hukuku kurallarına bağlı kalarak bankacılık faaliyetlerinde bulunmaktır (Akın, 1986: 114). İKB’nin, bugün itibariyle üye ülke sayısı 57’ye ulaşmıştır. Ortaklık payına bakıldığında Suudi Arabistan’ın % 23.5 ile en yüksek paya sahip olduğu, Türkiye’nin ise % 6.45’lik pay ile dokuzuncu sırada yer aldığı görülmektedir (İKB, 2020: 109).

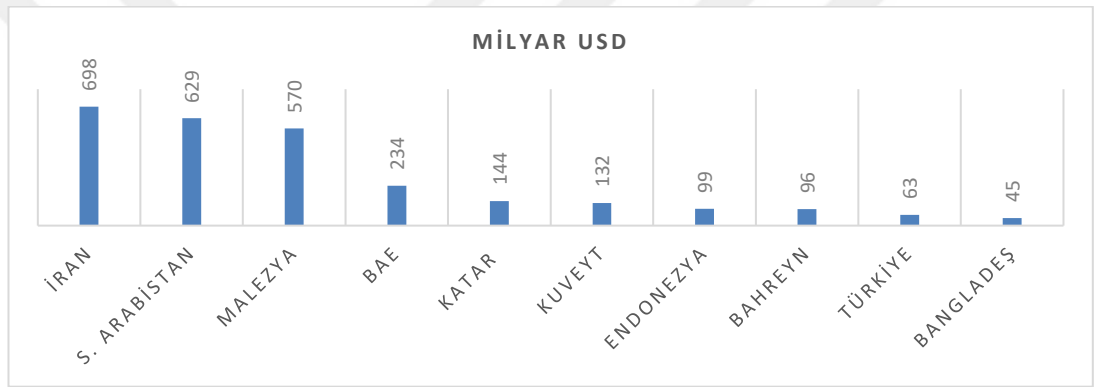
Grafik 2.1: İKB’ndan En Fazla Fon Kullanan 10 Ülke (2020)

Kaynak: İKB, Yıllık Raporu, 2020

Şekil 2.1’e göre 2020’de İslam Kalkınma Bankası’ndan en fazla fon kullanan ülkelere bakıldığında, Türkiye’nin İKB’nden önemli oranda kaynak sağladığı görülmektedir (İKB, 2020: 116).

Faizsiz bankacılığının ortaya çıkışının en temel nedenlerden birisi, dini inanışları sebebiyle faizli bankalardan işlem yapmak istemeyen insanların İslami ilkelere uyumlu bankalarla çalışmak istemesidir. Ayrıca petrol fiyatlarının hızlı yükselişine bağlı olarak körfez bölgesinde biriken petro-dolarların Avrupa bankalarında değerlendirilmesinden ziyade, Müslüman ülkelerde İslami ilkelere uygun bankalarda değerlendirilmesi düşüncesi giderek artmıştır. Bunun yanı sıra dini inançlardan kaynaklı olarak parasını mevcut faizli sisteme yatırmak istemeyen ve yastık altında tutan bireylerin tasarruflarını finansal sistemde değerlendirme eğilimi yatmaktadır. Zira bu insanların da hassasiyetleri gözetilerek kurulan yeni sistemde yastık altında tutulan paraların ekonomiye dahil edilmesi amaçlanmıştır (Yılmaz O. , 2010: 9).

31.12.2012 tarihinde küresel İslami finans kuruluşlarına ait aktiflerin toplam değeri 1,761 milyar dolarken bu değer 2019 yıl sonunda 2,875 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İslami finansal varlıkların 2024 projeksiyonu ise 3,693 milyar dolardır. Bu varlıkların 1,993 milyar doları İslami bankacılık aktifleri, 538 milyar doları İslami bono olarak adlandırılan sukuk, 153 milyar doları diğer finansal varlıklar, 5 milyar doları İslami fonlar ve 51 milyar doları ise İslami sigortacılık olarak adlandırılan tekâfül şirketleri aktiflerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla %69 payla İslami bankacılık ve %19 payla ise sukuk İslami finans içerisinde en büyük paya sahip sektörlerdir. Bu varlıkların 1.8 trilyonluk yani %66'lık bölümü üç ülkede yoğunlaşmaktadır. Bu ülkeler sırasıyla İran, Suudi Arabistan ve Malezya'dır (IFDI, 2020: 8).

Grafik 2.2: İslami Finans Varlık Büyüklüklerine Göre İlk 10 Ülke (2019)

Kaynak: IFDI, İslami Finans Kalkınma Raporu, 2020

Özetle Dünya'da son elli yılda İslami bankacılık sektörünün hızlı bir gelişme sergilediği görülmektedir. Bu sektörün özellikle İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT) ülkelerinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ayrıca İslami bankacılıkta görülen bu büyümede İİT ülkelerinin GSYİH artışlarının önemli bir katkısının bulunduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle İslami bankacılık sektörü son 50 yıldır ortalama %20 büyüme sergilemiş ve günümüzde bu sektörün büyüklüğü 2 trilyon dolara ulaşmayı başarmıştır (Çakar, 2018: 96).

2.1.3. Banka Türleri ve Katılım Bankaları

Bir ekonomide büyümenin sürdürülebilir olması için güçlü bir bankacılık sistemi ile desteklenmesi gerekmektedir. Zira tasarruf edenlerle ve yatırım yapanlar arasında bir köprü vazifesi gören bankalar, finansman sisteminin temelinde yer almaktadırlar. Bununla birlikte bankalar gerek yurt içi gerekse yurt dışı finansal işlemlerde, bireylere,

firmalara, holdinglere ve devletlere çok büyük hizmetler sunmaktadırlar. Ancak zamanla büyüyen bankaların, faaliyetlerine ve sunduğu hizmet alanlarına göre farklı türlere ayrıldığı görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de faaliyetlerine göre belirlenen banka türleri ve görevleri aşağıdaki özetlenmektedir.

2.1.3.1. Merkez Bankası

Merkez bankaları, devletlerin para ve bankacılık sistemini düzenlemektedir. Devletin ayrıcalıklı kurumlarından olan merkez bankaları, para basmakla (emisyon) yetkili tek banka türü olarak bilinmektedir. Bu görevi zaman zaman Hazine yerine getirmektedir. Ancak para basma görevi esas itibariyle Merkez Bankasıdır. Merkez Bankalarının görevleri temel olarak; fiyat istikrarını düzenlemek, ülke ekonomilerinin ihtiyaç durumlarına göre para basmak, devletin kasası görevini üstlenmek, devlete ekonomi danışmanlığı yapmak, bankaların para rezervlerini tutmak, bankaların takas ve hesaplar arası transfer merkezi görevini yerine getirmek, reeskont ve kredi tanzimi yapmak, altın ve döviz rezervini yönetmek şeklinde özetlenebilir (Batır, 2016: 41).

Bazı ekonomistlere göre tarihte ilk kurulan Merkez Bankası, 1668 yılında İsveç tarafından kurulmuştur. Bu merkez bankasını daha sonra 1694 yılında kurulmuş olan İngiltere Bankası takip etmiştir. Ayrıca İngiltere Bankası para basan ilk banka olarak bilinmektedir (Parasız, 2000: 249). “Türkiye’de ise Merkez Bankası, 11 Haziran 1930 tarihinde Anonim Şirket (A.Ş.) statüsünde kurulmuş ve 3 Ekim 1931 tarihinde resmen faaliyete başlamıştır. Merkez Bankası, bağımsızlığının ve diğer kamu kurumlarından farklılığının bir göstergesi olarak anonim şirket olarak kurulmuştur” (www.tcmb.gov.tr).

Tablo 2.2: İlk Merkez Bankası Kurumları ve TCMB

Merkez Bankaları	Bankaların Kuruluş Tarihleri	Banknot İhraç Etme Tarihleri
İsveç Merkez Bankası	1668	1897
İngiltere Merkez Bankası	1694	1844
Fransa Merkez Bankası	1800	1848
Finlandiya Merkez Bankası	1811	1886
Hollanda Merkez Bankası	1814	1863

Avusturya Merkez Bankası	1816	1816
Norveç Merkez Bankası	1816	1818
Danimarka Merkez Bankası	1818	1818
Portekiz Merkez Bankası	1846	1888
Belçika Merkez Bankası	1850	1850
İspanya Merkez Bankası	1874	1874
Almanya Merkez Bankası	1876	1876
Japonya Merkez Bankası	1882	1883
İtalya Merkez Bankası	1893	1926
TCMB	1931	1932

Kaynak: Siklos, 2002

Bağımsız bir yapıya sahip olan Türkiye Cumhuriyet Merkez bankasına 2001 yılı itibariyle araç bağımsızlığı kazandırılmış ve 2005 yılında fiyat istikrarı politikası benimsenmiştir. Fiyat istikrarı stratejisinin başarısında ise bağımsızlık olduğu kadar güvenilirlik te önem arz etmektedir. Diğer taraftan merkez bankasının bağımsızlığına dair diğer bir husus merkez bankasının bir politika tatbik ederken siyasi otoriteden etkilenmeden ve bağımsız bir şekilde tatbik etmesi, yasal bağımsızlığa sahip olmasıdır (Kazar, 2012: 17). Merkez Bankaları, aynı zamanda dünyanın birçok yerinde bankalara uygulanan denetim ve kontrol faaliyetlerinde mühim rol oynamaktadır. Bu bağlamda merkez bankasının faaliyetleri, kendi ülkesinin sınırları içerisinde bulunan bankalar üzerinde denetim faaliyetlerini kapsamaktadır. Ayrıca, genel olarak banka işlemleriyle ilgili kural ve ilkelerin geliştirilmesine ve müşteri ilişkilerinin kapsamının oluşturulmasına katılırlar. Bununla birlikte merkez bankalarının görevleri sadece bu tür faaliyetlerle sınırlı kalmamıştır; ayrıca kredi ve borç faiz oranlarını belirlemeye, kendisine bağlı tüm bankaların uyguladığı bankacılık hizmetleri için tarifeler belirlemeye de yetkili kılınmışlardır (El-Gawady, 2004: 26).

2.1.3.2. Yatırım Bankaları

Adında banka ifadesi kullanılsa da yatırım bankaları mevduat bankaları gibi fon toplama özelliğine sahip olmayan, bir ya da belirli sayıda şubeleri bulunan ve sınırlı bankacılık hizmetleri sunan bankalardır. Diğer taraftan yatırım bankalarını, işletme ve kuruluşların menkul kıymet ihraçlarına aracılık eden kuruluş olarak nitelendirebiliriz. Anonim Şirket niteliğindeki firmalara menkul kıymet ihraçlarını ne şekilde yapacakları hususunda tavsiyelerde bulunmakta, söz konusu menkul değerleri daha önce belirlenen bir bedelle kendisi almakta ve bu değerlerin piyasa satışlarını gerçekleştirmektedir (Mishkin, 2013: 87).

Herhangi bir şekilde mevduat hesabı açma yetkisine sahip olmayan bu bankalar, tahvil/bono ihracı gerçekleştirerek veya finansman kullanarak fon toplamaktadırlar. Toplanan bu kaynaklar, kendi adlarına menkul değerleri satın almak ve firmaların orta-uzun vadeli yatırımlarını finanse etmek için kullanılmaktadırlar. Yatırım bankaları, menkul kıymetlere yatırım yaptıktan sonra söz konusu kıymetleri halka sattıklarından dolayı literatürde menkul değer taciri olarak da bilinmektedirler. Özetle bu bankaların en öncelikli işlevi, tahvil ve hisse senedi olarak bilinen menkul değerleri ihraç edip, fon ihtiyacı ve finansman gereksinimi olan firmalarla birikimlerini değerlendirmek isteyen gerçek ve tüzel kişilere aracı olmaktır. Bundan dolayı yatırım bankaları bir ülke ekonomisindeki kaynakların en etkin ve verimli şekilde kullanılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır (Batır, 2016: 42).

2.1.3.3. Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları, savaş sonrasında olumsuz etkilenen ülke ekonomilerinin toparlanmasında önemli rol almıştır. Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere neredeyse tüm ekonomilerde karşılaşılan bir çeşit finansal organizasyon şeklinde de tanımlanmaktadır. Özellikle savaş sonrasında zarar gördüğü ekonomik durumdan kurtulmaya çalışan ülkeler, kendilerine mali açıdan öncü olacak ve kalkınma girişimlerini destekleyecek finansal aracı arayışına girmişlerdir. Bu arayışın sonucunda kalkınma bankalarının kurulmuştur. Kalkınma bankaları ülkelerin sadece kendileri için kurdukları bir organizasyon değildir. Ayrıca bazen ülkeler üstü olarak ta kurulduğu görülmektedir. Bu tarz Uluslararası Kalkınma Bankalarına, Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Avrupa Kalkınma Bankası, Inter

Amerikan Kalkınma Bankası, Yeniden Yapılanma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası örnek olarak gösterilebilir (Erdoğan, 2010: 7).

Kalkınma ve Yatırım Bankaları, yeni yatırımlara yönelik uygun araştırma ve projelerin geliştirilmesi, yatırımcılara teknik ve finansal destek sağlanması, menkul kıymetler borsalarının gelişimine katkı sağlamak maksadıyla oluşturulan finansal araçlar olarak bilinmektedir. Kalkınma ve Yatırım Bankalarının yasal ve finansal anlamda büyük benzerliklere sahip oldukları görülmektedir. Ancak temelde kuruluş ve finansal sektörler bağlamında bazı farklılıklar barındırmaktadırlar. Kalkınma ve Yatırım bankacılığı, bir ifade olarak birlikte anılmalarına ve benzer yönlerinin bulunmasına rağmen amaç ve işlevleri açısından farklı tanımlamaları yapılmaktadır. Bu her iki tür bankaların ortak gayeleri ekonomilerin endüstrilerinin kalkınmasında önemli bir etkiye sahip finansal aracı kurumlar olma fonksiyonunu yerine getirmeleridir (Koç, Bağcı ve Işık, 2016: 228). Ancak bu bankalar, devlet ya da kamu kurumları tarafından belirli sektörleri büyütmek ve finansal ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmaktadırlar. Bu bankaların öncelikli hedefi kâr elde etmek değil belirli bölgelerin veya sektörlerin kalkınmasını desteklemektir (Dikici, 2018: 16).

2.1.3.4. Ticari Bankalar

Ticari bankalar faaliyetlerini itibariyle para ve kredi araçları ile doğrudan ilgili olduğu bilinmektedir. Ticari bankalar genel itibariyle mevduat toplayan kredi kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu bankalar sanayi kuruluşlarına ve ticari işletmelere kısa veya uzun vadeli kredi vermek suretiyle para piyasalarında etkinleşmektedirler. Ticari bankalar kredi verdikleri kaynakların oluşumu bakımından mevduat bankaları şeklinde isimlendirilmesinin yanı sıra özellikle kredi kullandırma yöntemleri bakımından iskonto bankaları olarak da adlandırılmaktadır. Zira dünyanın birçok ülkesinde iskonto ettikleri senetleri merkez bankalarına reeskont ettirerek, banknot ihraç mekanizmasından en fazla yararlanan kuruluşların yine ticaret bankaları olduğunu söyleyebiliriz (Öçal ve Çolak, 1999: 37).

Bir finansal aracı olarak ticari bankaların ana işlevi, tasarruf sahibi birey veya firmalarla finansman ihtiyacı duyan tüketiciler arasındaki para akışlarına aracı olmaktır. Bununla birlikte, para gönderme, hesaptaki fazla parayı çekme, çek işlemleri mevduat güvenliği sunma ve temsilcilik faaliyetleri vb. gibi çok sayıda sayısız hizmetleri bulunmaktadır (Siddiqui, 1994: 67). Ticari bankalar da ticari işletmeler gibi

kâr amacı gütmektedir. Ancak bu işletmelerden farklı olarak en büyük gelir kaynakları verdikleri kredilerden sağladıkları faiz getirileridir. Dolayısıyla banka kendi kârını maksimum seviyeye çıkarmak için, kredi faizlerini yükseltmeye çalışırken, mevduatlar için vereceği faizleri ise düşürmeye çalışmak isteyecektir. Fakat böyle bir durumda mevduat müşterileri en yüksek faizi veren bankaları, kredi müşterileri ise en düşük faizle kredi kullandıran bankaları tercih edeceklerdir (Parasız, 2000: 137).

Tüm bunlardan hareketle ticari bankaların fonksiyonlarını kaydi para yaratma, fon kullanma, fon sağlama ve hizmet fonksiyonları şeklinde sınıflandırabiliriz. Ticari bankalar müşterilerine nakit para vermeksizin satın alma güçlerini kayden ve hesaben gerçekleştirerek kaydi para oluşturmaktadırlar. Bankalar öz sermayeleri ile kendi kaynaklarından ve borçlanmak suretiyle yabancı kaynaklardan fon sağlamaktadırlar. Mevduat bankaları gerek kendine ait öz kaynaklarıyla gerekse yabancı kaynaklardan sağladıkları fonlarla piyasaya “Plasman” işlemleri gerçekleştirmektedirler. Son olarak bankalar kambiyo, akreditif, teminat mektubu, çek, havale, kiralık kasa, döviz alım satımı, vergi, fatura tahsilatı vb. gibi çok sayıda hizmet fonksiyonları bulunmaktadır (İstanbul Üniversitesi Açıköğretim, 2022).

2.1.3.5. Katılım Bankaları

İslam iktisadının bir alt bölümü olan faizsiz bankacılık, Türkiye’deki yasal süreçler nedeniyle katılım bankacılığı olarak isimlendirilmiştir. Genel olarak faizsiz bankacılık veya İslami bankacılık adlandırılan ve yaklaşık elli yıldan fazla süredir tarihsel bir süreci bulunan bu sistem Türkiye’de otuz yılı aşkın süredir uygulanmaktadır. Katılım bankaları Türkiye’de 1985 yılında Özel Finans Kurumu ismiyle kurulmuş olup, çeşitli gelişmelerle birlikte bu günlere kadar gelmiştir. Zira bu süreç içerisinde çok sayıda engel aşılmış ve tecrübe kazanımı sağlanmıştır. Bununla birlikte Katılım Bankaları ekonominin, toplumun ve sosyal yaşamın bir parçası haline gelerek, sürekli gelişen kurumsal bir iş modeli olmuştur. Bu iş modeli milli düzeyde dini hassasiyeti bulunan kişilerin yastık altında âtil tuttukları birikimlerinin ekonomiye kazandırılması ve uluslararası düzeyde ise İslam ülkelerindeki sermaye hareketliliğinin faizsiz bir temelde ülkede değerlendirilmesine katkı sağlamıştır (Hazıroğlu, 2018: 249-250).

Özetle prensipleri ve uygulamalarıyla konvansiyonel bankalardan tamamen ayrılan katılım bankaları, yatırım yapmak isteyen kişilere alternatif finansal hizmetler sunan, gerçek bir ticareti fonlayan, bağlı olduğu kanunlar itibarıyla finansal sektörde faaliyet

gösteren ve her türlü faizsiz bankacılık ürün ve hizmetlerini sunan kuruluşlardır. Katılım bankaları sundukları mevcut bankacılık hizmetlerinin yanı sıra, katılma hesapları müşterilerinden kar/zarar ortaklığı ve özel cari hesap uygulamaları ile toplamış oldukları fonları, katılım bankacılığı ilkeleri çerçevesinde, reel sektörde ve ticarete değerlendirmek, ortaya çıkan kâr veya zararı, bankaya fon sağlayan katılma hesabı müşterileri ile paylaşmaktadırlar. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, günümüzde katılım bankaları olarak adlandırılan kuruluşlar faizle özleşmeyen çok sayıda bankacılık hizmetlerini faizsiz finans yöntemleriyle müşterilerine sunmaktadır (Dikmen, 2019: 4). Dolayısıyla katılım bankaları faizli kredi kullanılmak veya mevduat faizi vermek yerine kâra veya zarara katılma temeline göre fon toplama faaliyetleri yürüten kuruluşlardır. Özellikle bu bankacılık çeşidinin son dönemlerde Türkiye’de ve İslam ülkelerinde gelişim sergilediği görülmüştür (Dikici, 2018: 16).

2.2. Katılım Bankaları ve Uygulamaları

Katılım bankacılığı sistemi, faizi uygulamalarından çıkaran ve fikhî prensiplere uygun ürünler geliştiren bir faizsiz bankacılık sistemidir. Dünya’da faizsiz enstrümanlara karşı olan ilgi İslami bankacılık sisteminin gelişimine katkı sağlamıştır. Her geçen gün müşteri sayısında artış yaşanan katılım bankaları, konvansiyonel bankalardan farklı olarak faizsiz bankacılık ürünleri sunmaktadır. Bu ürünlerden sadece Müslümanlar değil, Müslüman olmayan birçok insan da yararlanmaktadır. Ayrıca Müslüman nüfusun azınlıkta olduğu birçok ülkede faizsiz bankacılığın faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bugün dünyada 75 ülkede neredeyse 300 faizsiz finans kurumu faaliyet göstermektedir (Salman ve Nawaz, 2018: 155). Uygulamalarını İslam dininin kural ve kaidelerine göre dizayn eden katılım bankacılığı sisteminin benimsediği ilkelere, faizsiz bankacılık ilkeleri de denilmektedir. Katılım bankaları faiz hassasiyeti nedeniyle faizli bankalara paralarını yatırmak istemeyen tasarruf sahiplerinin fonlarını ekonomiye kazandırılmasını hedeflemektedir (Sümer ve Onan, 2015: 297).

Katılım bankaları ve müşterileri arasında mudarebe olarak ta adlandırılan bir emek-sermaye ortaklığı kurulmaktadır. Bu ortaklık şeklinde müşteriler birikimlerini bankaya koymakta bankalarda havuzlarda biriken bu fonları bir tacir sıfatıyla işleterek elde ettikleri kârı ortaklarla paylaşmaktadır. Bu ortaklık şekline Türkiye uygulamasında “Kar-Zarar Ortaklığı” da denilmektedir (Ustaoğlu, 2014: 12). Emek-sermaye ortaklığında bir taraf sermaye, diğer taraf emeğini koyarak işletmeyi üstlenmesiyle kurulan ve sağlanan kazancı paylaşma usulüne dayanan bir ortaklık çeşididir. Katılım

bankaları tarafından kullanılan hem fon toplama ve hem fon kullandırma aracıdır. Bu uygulama fon toplama ürünleri arasında en yüksek paya sahiptir. Katılma hesaplarının dayandırıldığı mudarebe işleminde müşteri elindeki fon fazlasını belli bir vade içerisinde değerlendirsin diye fon toplayan katılım bankası ile mudarebe yapmakta ve her iki taraf önceden anlaşma yapmak suretiyle paylaşım oranını belirleyebilmektedir. Ayrıca katılım bankalarında bu uygulama fon kullandırım tarafında da bir finansman ürünü olarak sunulmaktadır (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2021: 12).

Katılım bankalarının, konvansiyonel diğer adıyla mevduat bankalarından en farklı özelliği, fon kullandırırken muhakkak bir mal, hak veya hizmetin alım satımı veya kiralamasının yapıyor olmasıdır. Katılım bankaları elde ettikleri fonları faiz geliri elde etmeksizin ticarete ve sanayide değerlendirerek kazandıkları kârı ya da zarar etmesi durumunda zararı, birikimlerini katılım hesaplarında değerlendiren müşterileri ile paylaşmaktadır. Katılım finans sisteminde, fon ihtiyacı bulunan bir kişi, bir katılım bankasına talepte bulunmakta, kendisine verilen vekâlete istinaden malı banka namına satın almakta ve geri ödemelerini ise başta anlaştıkları vade süresine göre gerçekleştirmektedir (Bolat, 2019: 24-25). Sonrasında havuzdaki paralar kullanılarak yapılan ticaret (malı peşin alıp üstüne kâr ekleyerek müşteriye satmak yani finansman yapmak) sonucunda elde edilen kâr müşteri ile paylaşılmaktadır.

2.2.1. Katılım Bankalarının Ortaya Çıkma Nedenleri

Katılım bankalarının, birikimlerini değerlendirmek isteyen yatırımcılar tarafından tercih edilme nedenlerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Konuyla ilgili yapılan literatür araştırmalarında da katılım bankalarının tercih edilme nedenini araştıran birçok çalışma mevcuttur. Literatürde yer alan çalışmaların neticeleri analiz edildiğinde, katılımcıların önemli bir kısmının dini hassasiyetleri gereği katılım bankalarını tercih ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte hizmet kalitesi, personel ve müşteri ilişkileri vb. faktörlerin de tercih sebeplerini etkileyen faktörler arasında yer aldığı görülmektedir (Törenek ve Yavuz, 2018: 200). Bu kapsamda Türkiye’de katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların hizmet kalitelerini karşılaştıran bir çalışmaya göre genel anlamda bankalarının hizmet kalitesinin yetersiz olduğu ve özellikle katılım bankaların hizmet kalitesinin geleneksel bankalardan daha fazla iyileştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Yumuşak ve Kökalan, 2021: 60).

Günümüzde var olan birçok iktisadi kuruluş toplumsal ihtiyaçların zorlaması ve yönlendirmesi neticesinde oluşmuştur. Aynı şekilde Katılım Bankacılığı yani faizsiz bankacılık müessesesinin ortaya çıkmasına neden olan unsurların başında da toplumun ihtiyaçları gelmektedir. Başta Müslüman toplumun, dinen yasaklanması nedeniyle faize ve faizli işlem gerçekleştiren kuruluşlara bakışı faizsiz bankaların oluşmasına olanak sağlamıştır. Özellikle dini nedenlerden dolayı faiz hassasiyeti bulunan tasarruf sahiplerinin birikimlerinin ekonomiye kazandırılmaması hem siyasi iradeyi hem de finansal oyuncuları harekete geçirmektedir (Eskici, 2007: 6). Katılım Bankacılığının ortaya çıkış nedenlerinden olan atıl kalan bu tasarrufların sisteme kazandırılması gereksinimi, aşağıda detaylarını vermeye çalışacağımız dini, ekonomik, sosyal, politik ve Türkiye'ye özgü nedenlerden oluşmaktadır.

2.2.1.1. Dini Nedenler

Tüm dinlerde de yasak olan faiz, katılım bankalarının kuruluşundaki en önemli etkenlerdendir. İktisadi eşitsizliklere ve beraberinde birçok sosyal sorunlara neden olan faizin toplumsal ahlak üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. İslam dinine inanan bir kişi, mal ve servetini dini inançlarına uygun bir şekilde kullanmakla birlikte sorumlu tutulmaktadır. Bu yüzden faizli bankalara yatırılan paraların meşru olmayan işlerde kullanılma ihtimali faizli sistemle beraber dine uygun olmayan işlerin artmasına sebep olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle inanan insanların paralarının dolaylı ya da doğrudan ne amaçla ve ne şekilde kullanılacağı hakkında bilgi sahibi olması katılım bankalarının kuruluş nedenlerinden biridir (Fidancı H. A., 2011: 12).

Faiz hassasiyetine sahip olan insanların birikimlerini değerlendirmek için mevcut sisteme alternatif olarak faizsiz bankacılık sistemini tercih ettiği görülmektedir. Ayrıca dini inancımız gereği bir kişinin herhangi bir emek harcamaksızın ve riske katlanmaksızın gelir elde etmesi kabul edilmemektedir. Başka bir deyişle herhangi bir çaba sarf etmeksizin sağlanan her bir kazanç, haksız kazanç sayılmaktadır. İslam dininde paraya mübadele aracı olmanın dışında bir misyon çizilmemiştir. Para alınıp satılan bir mal olarak görülmemekte, sadece parayla gereksinim duyulan mal ve hizmetlerin ticaretinin yapılması ve kiralanması uygun görülmektedir. Müslüman nüfusunun çoğunlukta olduğu ülkelerdeki insanlar, dini kurallar gereği faizin haram kılınması sebebiyle bankalara yatırmadıkları birikimlerini altın veya gayrimenkule yatırımlarında değerlendirmişler, kıymetli maden veya para olarak yastık altında tutmuşlardır (Başgümüş, 1997: 37).

Genel itibariyle İslam ülkelerine bakıldığında insanların faizsiz bankalara olan ilgisinin yeterli olmadığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre Avrupa ülkelerindeki toplumun bankaları tercih etme oranının İslam ülkelerinin oldukça üzerinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden geri kalmış ülkelerin gelişememe nedeni olarak sermaye birikimlerinin yetersiz olduğu gösterilmektedir. Buradan hareketle, İslam ülkelerinde sermaye birikimleri ve tasarrufları yatırımlara dönüştürmek için insanların dini inançlarına uygun bir bankacılık sistemi geliştirilmiş ya da mevcut bankaların, faizsiz esaslara göre çalışabilmesi için mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır (Türkmenoğlu, 2007: 15).

Türkiye’de halkın Müslüman olması nedeniyle nüfusun tamamı olmasa belki bir kısmı faizli bankalardan kaçınmışlardır. Bu insanlar birikimlerini bankalarda değerlendirmemekle, ülke ekonomisine dahil etmeksizin atıl ve verimsiz bir şekilde ellerinde tutmaktadır. Bu yüzden inanan insanların birikimlerini verimli bir şekilde değerlendirilebilmesi için, faizsiz finans ilkelerine uygun olarak çalışan kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de faizsiz finans kurumlarının kurulmasına müsaade edilmesi, dini kaygılar taşıyan bu insanların kaynaklarını yatırımlara yönlendirmesine imkân tanımıştır (Özkara, 2010: 15-17). Müslüman halkın bu hassasiyeti göz ardı edilmeden parasal işlemler dini gerekliliklere uygun bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple de faizin olmadığı bir sistem, faizin dinen yasak olduğuna inanan kesimin kaynaklarını iktisadi yaşama kazandırmak bakımından ciddi bir öneme sahip olmuş ve bu durum faizsiz bankacılığın doğuşuna neden olmuştur (Karaosman, 2014: 6-7)

2.2.1.2. Ekonomik Nedenler

İslam ekonomisi bakımından faizsiz finans prensipleri insanları toplumsal ve ekonomik açıdan daha ileri seviyelere taşımayı hedeflemektedir. Katılım bankaları da bu prensiplere uygun bir şekilde dengeli bir finansman sağlayarak adil, sürdürülebilir bir iktisadi düzenin oluşturulmasına zemin hazırlamaktadır (Fidancı H., 2011: 13). Ayrıca Türkiye’de faizsiz bir bankacılık sisteminin oluşturulmasındaki amaçlar arasında zengin sermaye birikimine sahip körfez ülkelerindeki kaynakların ülke ekonomisine çekilmesi, diğer taraftan faiz hassasiyeti bulunan toplumun yastık altındaki verimsiz değerlendirilen tasarruflarının iktisadi kalkınma sürecine dahil edilmesi yer almaktadır (Eskici, 2007: 12-13).

Katılım bankalarının faaliyetleri itibariyle ekonomik yaşama katkı sağlayan önemli bazı prensipleri mevcuttur. Bu prensiplerin başında; ortaklığa dayalı kâr paylaşımı sistemi, finansman işlemlerinin proje bazlı değerlendirilmesi, riskin üstlenilmesi ve sosyal sorumluluk gibi ilkeler gelmektedir. Bu ilkeler sayesinde katılım bankalarının iktisadi yaşama olan katkısı artmaktadır. Ortaklığa dayalı kâr paylaşım esası kader birlikteliğine zemin hazırlamakta, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı artırmaktadır. Finansman taleplerinin proje bazlı değerlendirilmesi, finansman sonucunda gerçekleştirilen ticaretin daha kârlı ve verimli olmasına imkan sağlamaktadır. Bundan sebeple finansal faaliyetlerde kârlılık ve verimlilik ekonomik gelişmeyi ve toplumsal refahı hızlandıracaktır (Ekrem, 2007: 24).

Dünya’da faizsiz bankacılığın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ekonomik nedenler analiz edildiğinde, özellikle petrol ihracatı yapan Arap ülkelerinin birikimlerinin önemli hacimlere ulaştığı görülmüştür. Bu ülke ekonomilerinde oluşan dış ticaret gelir fazlaları petro-dolar şeklinde batı ülkelerine kaymış, İslam devletlerinin büyüme ve kalkınmalarına katkı sağlamamış, hatta bu ülkelerin gelir dağılımının bozulması gibi olumsuz ekonomik etkilere de neden olmuştur. Bu durum İslam ülkelerini yaşanan bu olumsuzluklara karşı çözüm üretmeye itmiştir. Bununla beraber, diğer yandan petrol zengini olamayan, sahip olduğu insan gücünü ve doğal kaynakları yeterli sermaye birikimi olmadığı için değerlendiremeyen kalkınamamış İslam ülkeleri de mevcuttur. Dolayısıyla Müslüman nüfusunun çoğunlukta olduğu sermaye fazlası ülkelerle sermaye açığı olan ülkeler arasında gerçekleştirilecek bir iş birliğinin ekonomik olarak olumlu sonuçlar verebileceği fikri de faizsiz bankacılığın doğuşunda etkili bir rol oynamıştır (Öztiñ, 1989: 146). Bu bağlamda İslam ülkelerini iktisadi açıdan üç gruba ayırdığımızda; Yemen, Sudan gibi sanayide geri kalmış ve tarıma bağlı ülkeler; Türkiye, İran, Pakistan, Mısır gibi nüfusu fazla, sanayileri nispeten gelişmiş olmasına rağmen sektör payı tarıma oranla gittikçe yükselen ülkeler; son olarak ise Kuveyt, Suudi Arabistan gibi ekonomileri petrole bağlı körfez ülkeleri şeklinde sınıflandırabiliriz (Tabakoğlu, 1988: 149).

Konvansiyonel bankaların, kullandıkları kredileri bir ticarete veya yatırımda değerlendirmek gibi zorunlulukları bulunmadıklarından müşterilerinin kredileri nerelerde kullandıklarını takip etmemektedirler. Bu yaklaşım, fonların reel sektöre yöneltilmesi bakımından ülke ekonomilerine olumsuz etkileri bulunabilmektedir. Ancak buna karşılık katılım bankaları, kullandıkları fonları ortaklık ve ticaret

esasına göre kullanılıp kullanılmadığını denetlemekle, fonların reel sektöre aktarılmasına katkı sağlayarak ülke ekonomilerini olumlu etkilemektedirler (Başgümüş, 1997: 33). Bununla birlikte günümüz ticaret bankaları, ulusal kalkınmaya özgü uzun vadeli yatırım kredileri vermek yerine kendi kazançlarına yönelik kısa vadeli kredi vermeyi yeğlemektedir. Böyle bir yaklaşım ise, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınabilmeleri açısından sorun teşkil etmektedir. Katılım bankalarının, kalkınma hedefine yönelik yatırım projelerini finanse etmek suretiyle gelişmekte olan ülkelerin bir eksikliğini gidermektedirler (Yıldırım B., 1993: 18).

2.2.1.3. Sosyal Nedenler

Sosyal nedenler, ekonomik ve dini nedenler kadar faizsiz bankacılığın ortaya çıkışında ve büyümesinde etkili olmuştur. Sosyal açıdan toplumu oluşturan bireyler, ait oldukları yaşam kaliteleri bakımından farklı ekonomik sınıflara ayrılmaktadırlar. Bir toplumda, farklı sınıflara ait bireyler arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi ve gelir dağılımı adaletsizliğinin önlenmesi, o toplumda huzur ve refahın tesisi açısından önem arz etmektedir. İşte bu konuda faizsiz bankacılık, sermayenin reel ekonomiye aktarılması sonucunda istihdam olanakları oluşturarak üretim faktörlerini tetiklemektedir. Böylece katılım bankacılığı sosyal barışın, toplumsal birlikteliğin oluşmasında önemli rol oynamakta ve faizin neden olduğu sebepsiz zenginleşme sonucunda oluşabilecek sosyal adaletsizlikleri önlemektedir (Eskici, 2007: 13). Ayrıca toplumsal huzurun sağlanabilmesi için ortak katılım ve ortak fayda şüphesiz önemli bir paya sahiptir. Azgelişmiş ekonomilerde kapanması mümkün görülmeyen gelir dağılımındaki adaletsizliklerin ortadan kaldırabilmesi için yeni tekniklerin geliştirilmesi ve günümüz “sosyal devlet” anlayışının artırılması gerekmektedir. İşte bu şekilde, “faizsiz finans veya faizsiz düzen” servet sahiplerinin faiz aracılığıyla servetlerine servet katmasının yolunu kapatmış olacaktır (Suiçmez, 2002: 27).

Bir toplumda sermayedarlar her zaman gücü ellinde tutan kişiler olarak bilinmektedirler. Zira para gereksinimi yükseldikçe bu durum kötüye kullanılmakta, bu durumun sebep olduğu yüksek faiz oranları, servet dağılımının fakirden zengine aktarılmasına neden olmaktadır. Bu durum da farklı ekonomik sınıflar arasındaki birlik ve sosyal barış tehlikeye girecektir (Fidancı H., 2011: 12-13). Bunun örneği olarak, 2. Dünya Savaşı sırasında İngiltere tarafından ABD’den faizsiz olarak borç talep edilmesi gösterilebilir. Bu talep Amerikalılar tarafından ret edilmiş ve akabinde gerçekleştirilen müzakereler neticesinde faizli bir borca dönüştürülmüştür. Yaşanan

bu vaka İngiliz halkı nezdinde oldukça olumsuz bir etkiye neden olmuş ve anlaşmayı gerçekleştiren kişi olarak bilinen Lord Kiens bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: “Bu anlaşmada Amerika’nın bize karşı tutumundan ve davranışlarından duyduğum derin üzüntüyü ebediyen unutmayacağım çünkü ABD bize faizsiz olarak bir kuruş bile borç vermeyi kabul etmemiştir.” (Mevdudi, 1985: 57). Buradan faizsiz bankaların doğmasına neden olan sebeplerin başında faizin toplum hayatındaki yıkıcı etkilerini azaltmak geldiği sonucuna varılabilmektedir.

Faizli sistemin tabiatı gereği iki taraftan birinin zarara uğraması durumu kaçınılmaz olmuştur. Faizli sistemin işleyişi itibariyle borç veren taraf her zaman için bir riske katlanmadan kazanç sağlarken borç alan tarafta zarar olasılığına karşın alacaklıya ödemeyi faizli olarak yapmak zorundadır. Bu sistem aynı zamanda bireyleri riske girip yatırım yapmak yerine paradan para kazanma arayışına itmektedir. Böylece gelir düzeyi düşük insanların yatırımdan aldığı pay devamlı düşmekte ve sosyal adalet zarar görmektedir. Devletin kaynakları azınlık denilebilecek bir kesimin elinde bölüştürülmektedir. Buna örnek olarak Türkiye’de gerçekleşen 1999 krizinde ilk 500 firma karlarının %98.8’inin faaliyet dışı gelirlerden oluşması gösterilmektedir. Çünkü üretim yaparak belirli bir riske katlanmaya karşın devlete borç vererek, zahmetsiz para kazanmak daha cazip gelmiştir. Ancak bu durumun sosyal barışa ve ülke ekonomisine çok da fazla katkı sağlamadığı görülmüştür (Karaosman, 2014: 6-7).

Sosyal barışın ve toplumsal bütünleşmenin oluşturulmasında, katılım bankalarının sunduğu enstrümanlar, önemli bir role sahiptir. Söz konusu sistem genelde katılım ortaklığını esas aldığı için, üretim sürecine herkes dahil olmakta ve birinin kazancı diğerinin kaybına neden olmamaktadır (Türkmenoğlu, 2007: 19). Özetle İslam ekonomisi düzeninin en temel fonksiyonlarından biri de sosyoekonomik gelişmeyi destekleyecek adaletli bir gelir dağılımı sunmaktır. Böylece katılım bankacılığı eko sisteminde bir mal ve hizmet alımı ihtiyacı olanların desteklenmesini esas alan bir sosyal refah yaklaşımı benimsenmiştir.

2.2.1.4. Politik Nedenler

Faizsiz bankacılık sisteminin dünyada yaygınlaşmasında politik sebeplerin de etkili olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak Pakistan ve İran’ın şer’i kaidelere göre devlet yönetimini amaçlaması, Suudi Arabistan’ın petrol gelirleri elde ederek zenginleşen sarrafları kontrol altına almak için İslam bankacılığı kurulması

gösterilmektedir (Yıldırım B., 1993: 18). Ayrıca faizsiz bankacılık sisteminin gelişimi uygulanan politikalara göre farklı şekillerde olabilmektedir. Bunlardan biri konvansiyonel bankacılıkla birlikte, faizsiz finans kurumlarının kurulması politikasının benimsenmesidir. Bu da iki şekilde gerçekleşmekte; ya İslam ülkelerinde faizsiz bankalar kurulmakta ya da bazı gayrimüslim ülkelerde İslami holdingler kurularak yatırımlar yapılmaktadır. Her iki şekilde de genel itibariyle İslami bankaların uyguladığı bankacılık işlemleri de tüm bankalarda olduğu gibi belirli bazı kaidelere tabi tutulmaktadır (Başgümüş, 1997: 34).

Alternatif bir ekonomik düzen arayışlarının da böyle bir finansal sisteminin kurulmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Uluslararası faktörler ve güçler bakımından değerlendirdiğimizde ise İslam ülkelerinin büyüme ve kalkınmayı sağlayıp uluslararası siyasi arenada gücü elde edebilmek adına faizsiz finans sisteminin sağladığı çeşitli yararları kullanmaya çalıştıkları düşünülmektedir. İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasındaki temel nedenlerden birisi de İslam ülkelerindeki iş birliği ve ekonomik etkinliğin artırılmasıyla birlikte uluslararası seviyede güçlü bir politik iradenin oluşturulmasıdır (Eskici, 2007: 13-14).

2.2.1.5. Türkiye'ye Özgü Nedenler

İslami veya diğer adıyla faizsiz bankacılık dünyadaki emsalleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'ye gecikmeli gelmiştir. Fakat Türkiye'deki adıyla katılım bankacılığını tetikleyen nedenler bakımından ele alındığında diğer İslam ülkelerinden çok farklı durumların olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla İslami bankacılığın doğuşuna zemin hazırlayan dini nedenler bakımından Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bir ülke olan Türkiye'de de aynı nedenlerin geçerli olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Ekonomik ve sosyal sebepler açısından ele alındığında ise gelişmekte olan bazı Ortadoğu ve Körfez ülkelerinden fon akışlarının yanı sıra faiz hassasiyeti bulunan bir kesimin yastık altında tuttuğu birikimlerinin ekonomiye kazandırılması hedeflenmektedir. Belirtilen nedenler dolayısıyla faizsiz bankacılığın önünün açılmasıyla birlikte Arap ve Körfez ülkelerinden Türkiye'ye sermaye akışı gözlemlenmiş, ilk kez "Özel Finans Kurumu" adıyla faizsiz finans ilkelerine uygun bir şekilde çalışan "Al Baraka Türk" ve "Faisal Finans" kurumları kurulmuştur.

Tüm bu nedenlerle birlikte 1983 yılı itibariyle Özal hükümetinin iktisadi yaşamı zenginleştirme ve liberalleştirme gayretleri doğrultusunda dünyada meydana gelen

gelişmelere kayıtsız kalmayan ve hızla gelişen küresel ekonomiyle bütünleşmeye başlayan Türkiye'nin bir gereksinimi olarak Özel Finans Kuruluşları günümüz ismiyle "Katılım Bankaları" faaliyetlerine başlamıştır (Eskici, 2007: 14).

2.2.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığın Doğuşu ve Gelişimi

Türkiye 1975 yılında kurucu üye olarak İslam Kalkınma Bankası'nın kuruluşunda bulunmuş ve 1984 yılı itibariyle en fazla ortaklık payına sahip ülkelerden biri olmuştur. Bu şekilde, Türkiye dünyanın en önemli bankalarından biri olarak kabul edilen İKB'nin nezdindeki, nüfusunu arttırma imkanına sahip olmuştur. Ayrıca, Türkiye'de 1975'te kurulan ve faaliyetlerini 1978'e kadar devam ettiren Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası AŞ'nin (DESİYAB), birikimlerini faizsiz bir şekilde değerlendirmek isteyen sermaye sahipleri için önemli bir tecrübe olmuştur.

Finansman süreçlerini faiz yerine, kâr payı veya kira unsurlarına dayandıran katılım bankaları, Bakanlar Kurulu'nun 16.12.1983 gün ve 83 / 7506 sayılı Kararı ve buna yönelik Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile TCMB'nin belirlediği kriterlere uygun şekilde faaliyetlerine başlamışlardır. 1999 yılında Türk mali sisteminde katılım bankaları ile ilgili bazı düzenleme değişikliklerine gidilmiştir. Bu bağlamda Özel Finans Kurumu olarak adlandırılan bu kurumlara, hesap cüzdanı verme imkânı tanınması, fon kullandırma limitleri, iştiraklere kullandırabilecekleri azami fon miktarları, blokaj ve hisse devirleri gibi değişikliklerle, bu bankaların tabi oldukları düzenlemeler, bankacılık düzenlemeleriyle uyumlu hale getirilmiştir. Bu bağlamda gerçekleştirilen diğer önemli aşama, 19.12.1999 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4491 Sayılı Kanun'la, katılım bankalarının Bankalar Kanunu'na tabi tutulmasıdır (Önal, 1998: 6).

Katılım bankalarının, yukarıda ifade edilen düzenlemeler "Bankalar Kanunu" çatısı alınmasıyla beraber "Banka mı? Banka dışı finansal kuruluş mu? Yoksa sıradan bir ticari şirket mi?" şeklindeki tartışmalara da son nokta konulmuştur. Böylece özel finans kurumlarının da banka statüsünde oldukları kabul görmüştür. Bu husus, Maliye Bakanlığı'nın Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğ'lerinde de açıkça ifade edilmiştir. Bir başka deyişle, bu bankalar özel bir vergisel düzenleme belirlenmediği müddetçe, "banka" şeklinde tanımlanmaya başlanmıştır. 24529 sayılı ve 20.09.2001 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan "Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliği" gereğince özel finans kurumlarına ait tüm mevzuat

düzenlemeleri uygulamadan kaldırılarak, bu kurumların, faaliyet ve kuruluşlarına yönelik usul ve esaslar tanımlanmıştır. Toplam kırk beş adet maddeden meydana gelen bu yönetmeliğin otuz yedinci maddesinde, özel finans kurumlarının hesap düzeni ile kaydedilerek mali tablolarının yayımlanması, ilgili taraflara iletilmesi ile denetlenmesine yönelik açıklamalarda bulunulmuştur. Açıklamaların ise, genel anlamda Bankalar Kanunu ile benzerlik arz ettiği görülmüştür (Özulucan ve Deran, 2009: 90-92). Son olarak bu kuruluşların adı 5411 sayılı ve 19.10.2005 tarihli Bankacılık Kanunu (BK) gereğince “Katılım Bankaları” olarak güncellenmiştir.

2.2.3. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Güncel Gelişmeler

Türkiye’de, faizsiz finansla ilgili gelişimin sürdürülmesine ve mevcut potansiyelin başarı ve büyümeye dönüştürülmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Bu kapsamda, 2013’te BDDK ile TKBB’nin öncülüğünde “Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı” düzenlenmiştir. İlgili çalıştayda sektörün önemli ana dinamikleri belirlenerek altyapı oluşumlarına yönelik somut önerilerde bulunulmuştur. Kalkınma Bakanlığı tarafından 2014 yılında yayımlanan hedefler; “İstanbul’un dünyada ilk 25 küresel finans merkezi içerisinde yer alması, Türkiye’nin finansal gelişmişlik açısından ilk 30 ülke içerisinde yer alması, finansal hizmetler sektörünün gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki payının %6’ya yükselmesi, İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı kapsamında Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Sisteminin Geliştirilmesi” şeklindedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 1-3).

Bu gelişmeler kapsamında 2015 yılı itibariyle faizsiz finansın hızlı ve sağlıklı bir şekilde geliştirilmesi amacıyla Hazine Müsteşarlığı’na bağlı “Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu” kurulmuştur. Maliye Bakanlığı, Kalkınma ve Hazine Müsteşarları, BDDK, TCMB, SPK, TKBB ve Katılım Sigortacılığı Derneği Başkanları ile Borsa İstanbul Genel Müdürü, kurul üyelerini oluşturmaktadır. Ayrıca temel gayesi altyapı yatırımlarına kaynak temin etmek ve katılım bankalarına likidite sağlamak olan bir “İslami Mega Bank” projesine yönelik İslam Kalkınma Bankasıyla çalışmalara başlanmıştır. 2017 yılında BDDK tarafından, “Faizsiz Finans Kanunu” hazırlama girişimleri olmuştur. 2018 yılı içerisinde, Türkiye’deki katılım bankalarının faaliyetlerinin fikhî kurallara uyumunun sağlanması ve bu bağlamda katılım bankaları arasında standardın oluşturulması amacıyla TKBB’ye bağlı “Merkezi Danışma Kurulu” tesis edilmiştir. TKBB tarafından 02.04.2018’de “Danışma Kurulunun Oluşumu, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ” yayınlanmıştır (Güçlü

& Kılıç, 2019: 282-283). Bunun yanı sıra BDDK tarafından 14.09.2019 tarihinde yayımlanan “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ” katılım bankacılığı açısından önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Yayımlandığı tarihten altı ay sonra yürürlüğe giren tebliğe göre artık tüm katılım bankalarına Danışma Komitesi atama zorunluluğu getirilmiştir. Danışma Komitelerinin ise banka yönetim kurullarına bağlı olarak faaliyet göstermesi istenilmiştir. Bu bilgilere ilave olarak Türkiye’de İslami finans alanında yaşanan önemli gelişmelere aşağıdaki tabloda kronolojik sırayla detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Tablo 2.3: Türkiye’de Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Önemli Gelişmeler

Yıl	Gerçekleşen Olay
1983	- 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Özel Finans Kurumları kurulmasına izin verilmiştir.
1985	- Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ve Faisal Finans Kurumu faaliyete başlamıştır.
1989	- Kuveyt Türk Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
1991	- Anadolu Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
1995	- İhlas Finans Kurumu kurulmuştur. - Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı kurulmuştur.
1996	- Asya Özel Finans Kurumu kurulmuştur.
1999	- Özel Finans Kurumları 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dahil edilmiştir.
2000	- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur.
2001	- İhlas Finans Kurumu’nun faaliyeti Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından durdurulmuş ve bankacılık ruhsatı iptal edilmiştir. - Faisal Finans Kurumu, Family Finansa dönüşmüştür. - Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur.
2002	- Kuveyt Türk ilk yurtdışı şubesini Bahreyn’de hizmete açmıştır. - TKBB' nin ilk yayını olan Faizsiz Bankacılık yayımlandı.
2003	- Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı tasfiye edilerek tüm malvarlığı Özel Finans Kurumları Birliği’ne devredilmiştir. - Özel Finans Kurumları Birliği internet sitesi açılmıştır.

2005	<ul style="list-style-type: none"> - 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile sektördeki kuruluşların unvanı "Özel Finans Kurumu" yerine "Katılım Bankası" şeklinde değiştirilmiştir. - "Özel Finans Kurumları Birliği" unvanı "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak değiştirilmiştir. - Anadolu Finans ile Family Finans birleşerek "Türkiye Finans" olmuştur.
2007	<ul style="list-style-type: none"> - Albaraka Türk'ün halka arzı gerçekleştirilmiştir.
2008	<ul style="list-style-type: none"> - Türkiye Finans Katılım Bankası'nın %60 hissesi Suudi Arabistan kökenli The National Commercial Bank (NCB) tarafından satın alınmıştır.
2010	<ul style="list-style-type: none"> - Kira sertifikası ile ilgili ilk düzenleme SPK tarafından yapılmıştır.
2011	<ul style="list-style-type: none"> - Kuveyt Türk tarafından ilk "Özel Kira Sertifikası" ihraç edilmiştir. - Borsa İstanbul bünyesinde "Katılım Endeksi" tesis edilmiştir.
2012	<ul style="list-style-type: none"> - Hazine Müsteşarlığı tarafından ilk "Kamu Kira Sertifikası" ihraç edilmiştir.
2013	<ul style="list-style-type: none"> - "Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Çalıştayı" düzenlenmiştir.
2014	<ul style="list-style-type: none"> - "İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı" İçerisine Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finans Sisteminin geliştirilmesi dahil edilmiştir.
2015	<ul style="list-style-type: none"> - "Ziraat Katılım Bankası" ilk kamu katılım bankası olarak kurulmuştur. - Türkiye Katılım Bankaları Birliği 2015-2025 Strateji Belgesi yayınlanmıştır. - Bank Asya, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devredilmiştir.
2016	<ul style="list-style-type: none"> - Bank Asya'ya ait faaliyet iznini iptal etmiştir. - İkinci kamu katılım bankası olan "Vakıf Katılım Bankası" faaliyetlerine başlamıştır. - "Onuncu Kalkınma Planı İstanbul Finans Merkezi Programı" çerçevesinde "Katılım Bankacılığı ve Faizsiz Finansın Geliştirilmesi" konulu bileşen oluşturulmuştur.
2017	<ul style="list-style-type: none"> - "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" ve "İslam Kalkınma Bankası" arasında iş birliği anlaşması yapılmıştır.
2018	<ul style="list-style-type: none"> - TKBB 'ye bağlı, "Merkezi Danışma Kurulu" tesis edilmiştir.
2019	<ul style="list-style-type: none"> - Türkiye Emlak Katılım Bankası üçüncü kamu katılım bankası olarak kurulmuştur. - Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik'in 19 maddesinde değişikliğe gidilerek Katılım Bankalarının Fon Kullanırma Yöntemleri ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. - BDDK tarafından "Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ" yayımlanmıştır.

2021	<ul style="list-style-type: none">- Katılım Bankacılığı Dijital Araştırma Raporu yayınlanmıştır.- Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi bünyesinde Katılım Finans Dairesi Başkanlığı kurulmuştur.- TCMB bünyesinde Katılım Bankacılığı Müdürlüğü kurulmuştur.- Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi (2021-2025) güncellenmiştir.- BDDK tarafından "Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartları Kapsamında Müşterilerin ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ" Yayınlanmıştır.
2022	<ul style="list-style-type: none">- Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi tarafından "Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025)" yayınlanmıştır.

Kaynak: TKBB

2.2.4. Katılım Bankacılığı Alanındaki Ulusal Otorite ve Kuruluşlar

Bireylerin birikimlerini finansal piyasalarda değerlendiren bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi, denetlenmesi ile yeni alanların geliştirilebilmesine yönelik koordinasyonun sağlanması için bazı kurum ve kuruluşlara ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu kurum ve kuruluşlarla, finans sektörünün koordine edilmesi, sermayedarların haklarının korunması ve güvenli borçlanma ortamlarının oluşturulması amaçlanmaktadır. Türkiye’de banka ve finansal piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumlu bazı kurumlar şu şekilde sıralanmaktadır; “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) ve Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF).”

2.2.4.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)

TCMB görev ve yetkileri 1211 sayılı TCMB Kanunu tarafından düzenlenmiş olup, faaliyetlerini bu kanun çerçevesine yerine getirmektedir. Türkiye’de tek banknot ihraç yetkisi bu kuruma aittir. Anonim şirket statüsünde kurulan TCMB’nin temel amacı; fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Merkez Bankası, para politikası araç ve yöntemlerini bağımsız olarak kendisi belirlemekte ve uygulamaktadır. Ayrıca fiyat istikrarına yönelik kalkınma ve istihdam politikaları oluştururken siyasal iktidarla iş birliği içindedir (Tokel, 2012: 26). Merkez Bankasının görevleri arasında milli paranın değerinin korunması, büyümede istikrarın sağlanması, enflasyon ve resesyona karşı ekonomik dengenin korunması bulunmaktadır (Kaya, 2009: 334). Ayrıca TCMB tüm

bankaları, finansal kurumları ve mali kuruluşları denetleme yetkisine sahiptir. “1211 sayılı TCMB Kanunu” uyarınca; Türkiye’de aktif olan tüm bankalar, finansal kuruluşlar ve mali kurumlar, yıllık mali tablolarıyla kar-zarar hesaplarını, idare meclisi ve denetçi raporlarıyla beraber, genel kurullarının toplantı tarihinden; bağımsız denetim kuruluşlarınca hazırlanan denetim raporlarını ise düzenlenme tarihi itibarıyla en geç bir ay içerisinde bankaya vermekle sorumludur. Banka mevzuatın kendisine verdiği görevleri yerine getirebilmek için her türlü bilgi belgeyi istemeye yetkilidir (TCMB, 2022).

2.2.4.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), bankacılık sektörünün denetim ve kontrol eksikliği nedeniyle ortaya çıkan problemlerin çözüme kavuşturulması amacıyla kurulmuştur. Kurumun bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi bağlamında da sahip olduğu yetkileri aşağıdaki şekliyle özetleyebiliriz (Araç, 2018: 50).

- Kanun’un verdiği yetkiler kapsamında finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde işlemesi, mali piyasaların gelişmesi, sermayedarların hak ve menfaatlerinin korunması,
- Bankalar ve finansal şirketlerle diğer ilgili mevzuatta yer alan finansal kiralama, faktöring ve finansman şirketlerinin; kuruluş ve faaliyetlerini, yönetim ve organizasyon yapısını, birleşme, bölünme, hisse değişimini ve tasfiyelerini düzenlemek, uygulamak, uygulanmasını sağlamak, uygulamayı izlemek ve denetlemek,
- Mevzuatın verdiği diğer görev ve sorumlulukları yerine getirmektir.

BDDK, Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların mevzuata uygunluğunu denetler, herhangi bir uyumsuzluk durumunda bankalara ceza keser. Bankaların şube açılışı, ortaklık değişimi, kıymetli evrak ihraç etme gibi durumlarda izin mercidir. Kamu yararı ve piyasa gerekliliklerine yönelik inisiyatif olarak mevzuat değişiklikleri yapabilmekte, yasa yapıcılarla, ekonominin koordinasyonu için ilgili bakanlıklarla birlikte çalışmaktadır. Ayrıca BDDK, katılım bankalarıyla da yakından iletişim halindedir. Bünyesinde katılım bankacılığı sisteminin gelişmesini sağlamak amacıyla ayrı bir daire başkanlığı kurmuştur (Albayrak ve Özsoy, 2019: 89-90)

2.2.4.3. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nu ve 04.10.2001 tarih ve 2001/3138 sayılı Birlik Statüsü’ nün yürürlüğe konulması ile o günkü adıyla “Özel Finans Kurumları Birliği” olarak kurulmuştur. Akabinde “01/11/2005 tarihli 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ve 28/02/2006 tarih ve 2006/10018 Sayılı Birlik Statüsü” ile şimdiki adı olan “Türkiye Katılım Bankaları Birliği” unvanını almıştır. İdari merkezi İstanbul il sınırlarında olup, Bankacılık Kanunu’na göre kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu statüsündedir. Amacı, tam rekabet ve serbest piyasa koşulları kapsamında bankacılık mevzuatı çerçevesinde katılım bankalarının menfaat ve haklarını savunmak, katılım bankacılığı sektörünün büyümesi, sağlıklı bir şekilde işlemesi ve faizsiz finans mesleğinin geliştirilmesi, rekabet kabiliyetinin yükseltilmesi gayesiyle çalışmalar gerçekleştirmek, rekabete uyumlu bir çevrenin oluşturulması için ihtiyaç duyulan kararları alınması ve uygulanmasını sağlamaktır (TKBB, 2022).

TKBB, Mart 2015’te bir strateji belgesi yayımlayarak sektörün 2025 yılına kadar bankacılık sektörü içerisindeki payının yüzde on beşe ulaşacağı vizyonunu ortaya koymuştur. Ayrıca TKBB misyonu gereği, sektörle ilgili birçok farklı konularda katılım bankacılığı üst yönetici ve çalışanlarını bir araya getirerek ortak aklın ortaya çıkarılması için bir platform oluşturmaktadır. Faizsiz bankacılık adına kamu kurum ve kuruluşlarıyla iletişime geçerek, sektörün büyümesi amacıyla mevzuat değişiklikleri önermekte ve lobi faaliyetleri yapmaktadır. Kamu kuruluşlarından öneriler veya talimatların gelmesi durumunda üyeleri ile iletişime geçerek gerekli aksiyonların alınmasını sağlamaktadır. Akademik camia ile müşterek toplantılar düzenlemekte, kitaplar ve dergiler yayınlamaktadır. Ayrıca sektörün bilinirliğini artırmak adına medyada reklam kampanyaları düzenlenmesini sağlamaktadır (Albayrak ve Özsoy, 2019: 92-93). Bugün itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren altı katılım bankası TKBB’nin üyesidir.

2.2.4.4. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

SPK görev ve yetkileri 6362 sayılı “Sermaye Piyasası Kanunu” tarafından düzenlenmiş olup, faaliyetlerini bu kanun çerçevesine yerine getirmektedir. Bu doğrultuda SPK, ilgili hükümlerin uygulanması amacıyla her türlü sermaye piyasası işlemini, incelemekte ve denetlemektedir. Aynı zamanda sermaye piyasaları ile ilgili mevzuatın geliştirmesi için çalışmakta olup, ekonomi ve finans eşgüdümünün önemli

bir parçasıdır. Aynı zamanda bankalar ve sermaye piyasası kanuna bağlı tüm şirketlerin izin merciidir. Katılım bankaları ihraç ettikleri kira sertifikaları için SPK'dan onay almaktadır. Katılım esaslı fonların kurulması ve denetlenmesi de aynı zamanda SPK'nın iznine tabidir (Albayrak ve Özsoy, 2019: 90).

2.2.5. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

Türkiye’deki faizsiz bankacılık uygulamaları 1984’ Albaraka Türk’ün kurulmasıyla başlamıştır. Akabinde 1985’te Faysal Finans, 1989’da Kuveyt Türk ve 1996’da Asya Finans kurulmuştur. Faisal Finans daha sonrada unvanını “Family Finans” şeklinde güncellemiş, 1991’de sektöre katılan Anadolu Finans’la 2005 yılında birleşmiş ve “Türkiye Finans” olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Daha sonra, 2015’de Ziraat Katılım, 2016’da Vakıf Katılım ve 2019’da Emlak Katılım sektöre katılmıştır (Kodra, 2018: 86). Son olarak pandeminin de etkisiyle günümüzde dijitalleşen bankacılık faaliyetleri neticesinde yeni bir dijital katılım bankası sektöre giriş yapmıştır. Bu bağlamda 2022 yılında BDDK tarafından “Hayat Katılım Bankası AŞ” unvanıyla Türkiye’nin ilk dijital katılım bankasının kurulmasına izin verilmiştir (TKBB, 2022). Mevcutta katılım bankaları kamu ve özel sermayeli olacak şekilde sınıflandırılmıştır.

2.2.5.1. Kamu Sermayeli Katılım Bankaları

Kamunun faizsiz bankacılık sektörüne giriş nedenleri sektörün 2025 yılı bankacılık aktif büyüklüğünden %15 pay alması ve 10. kalkınma planı hedeflerinin gerçekleştirilmesi olarak ifade edilebilir. Onuncu Kalkınma Planının üçüncü performans göstergesi çerçevesinde birinci politika başlığı altında, faizsiz finans sistemine olan mevcut algının düzeltilmesine yönelik; sisteminin felsefesini ve uygulamalarını ele alan çok yönlü bir reklam kampanyası düzenleneceği, olumsuz algılara sebep olan hususların belirlenerek bu hususların şeffaflaştırılması ve kamuoyunun doğru bir şekilde bilgilendirilmesinin sağlanacağı, işlemlerin yanlış anlaşılmasına neden olan mevcut algıya zarar verici terim ve uygulamalara alternatif tavsiyelerin üretilmesi hedeflerine yer verilmiştir. Ayrıca söz konusu kalkınma planında, sektörün büyümesi için kamu sermayeli bir katılım bankasının kurulmasına yönelik hazırlık çalışmalarının yapılacağına ilişkin dair kararlar alınmıştır. Akabinde kamu desteğiyle Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Emlak Katılım Bankaları kurulmuştur (Ersöy ve Süner, 2018: 171-172).

Ziraat Katılım Bankası A.Ş.; tamamı T.C. Hazinesi tarafından BDDK'nın 15/10/2014 tarih ve 29146 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 10/10/2014 tarih ve 6046 sayılı izniyle kurulmuş, 14/05/2015 tarihinden BDDK'dan faaliyet izni almıştır. Bankanın ödenmiş sermayesi 1,750,000 TL (bin TL) olup, sermayenin %99.99'u T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'ne aittir. Ziraat Katılım Bankasının vizyonu; “ülkesinde ve bulunduğu coğrafyada katılım bankacılığını güçlendiren, katma değer sağlayan global ve önder katılım bankası olmak”, misyonu ise; “müşterilerine etkin şekilde çözüm sunan, faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda hareket ederek sürdürülebilir kârlılığın ve verimliliğin artırılması amacıyla faaliyette bulunan, müşterilerinin memnun olmalarını öncelik olarak belirleyen ve finansal erişimlerini kolaylaştıran bir katılım bankası olma yolunda ilerlemektir”. Ziraat Katılım, 2021 yılı sonu itibarıyla 98,3 milyar TL toplam aktif büyüklüğüne ve 4,3 milyar TL büyüklüğünde öz kaynağa sahiptir. Yıl sonu itibarıyla 78 milyar TL fon toplayan Ziraat Katılım'ın kullandırılan fonları 66,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ziraat Katılım, toplam 121 adet şube ile müşterilerine hizmet vermektedir (Ziraat Katılım Faaliyet Raporu, 2021)

Vakıf Katılım Bankası A.Ş.; BDDK'nın 03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan, 27.02.2015 tarih 6205 sayılı kuruluş izniyle 25.06.2015 tarihinde bir anonim şirket olarak kurulmuş, 17.02.2016 tarihinde BDDK'dan faaliyet izni almıştır. Bankanın ödenmiş sermayesi 5,720,000 TL (bin TL) olup sermayenin %99'u T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne kalanı ise Bayezid Han-ı Sani (II.Bayezid) Vakfı, Mahmut Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I.Mahmut) Vakfı, Mahmut Han-ı Sani Bin Abdulhamit Han-Evvel (II.Mahmut) Vakfı ve Murat Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı'na aittir. Vakıf Katılım Bankasının vizyonu; “katılım bankacılığının referans kurumu olmak”, misyonu ise; “vakıf geleneğinden alınan güçle katılım bankacılığının gelişmesini ve büyümesini sağlamaktır”. Vakıf Katılım, 2021 yılı sonu itibarıyla 100,7 milyar TL toplam aktif büyüklüğüne ve 8,6 milyar TL büyüklüğünde öz kaynağa sahiptir. Yıl sonu itibarıyla 73,6 milyar TL fon toplayan Vakıf Katılım'ın kullandırılan fonları 57 milyar TL'ye ulaşmıştır. Toplam şube sayısı 130 adettir (Vakıf Katılım Faaliyet Raporu, 2021).

Emlak Katılım Bankası; İnşaat sektörüne yönelik girişimlere finansal destek sunmak için 1926'da “Emlak ve Eytam Bankası” unvanıyla kurulmuştur. Banka daha sonra değişen ülke şartlarına bağlı olarak defaten unvan değişikliklerine gitmiştir. Daha önce “Türkiye Emlak Kredi Bankası”, “Tek Bank” ve “Türkiye Emlak Bankası” unvanları

ile konvansiyonel bir banka olarak faaliyette bulunmuş, 26 Şubat 2019 tarih ve 8262 sayılı BDDK kararı ile faaliyet izni alarak katılım bankası olmuştur. Banka'nın sermayesi 2021 yılı sonu itibariyle 1.026.915 TL (bin TL) olup, Hazine ve Maliye Bakanlığı banka sermayenin % 99.99'unu elinde bulundurmaktadır. Türkiye Emlak Katılım Bankasının vizyonu Türkiye'nin öncü ve yenilikçi katılım bankası olmaktadır. Misyonu ise Köklü geçmişimizden aldığımız güç ile Katılım Bankacılığı prensipleri doğrultusunda başta gayrimenkul sektörü olmak üzere reel sektörü destekleyecek finansal çözümler üreterek ülke ekonomisine katkıda bulunmaktır. Emlak Katılım, 2021 yılı sonu itibarıyla 38 milyar TL'yi aşan toplam aktif büyüklüğüne ve 1,7 milyar TL öz kaynak büyüklüğüne sahiptir. Yılsonu itibariyle 26.7 milyar TL fon toplayan Emlak Katılım'ın kullandırılan fonları 21.9 milyar TL'ye ulaşmıştır. Emlak Katılım, toplam 70 adet şube ile müşterilerine hizmet vermektedir (Emlak Katılım Faaliyet Raporu, 2021).

2.2.5.2. Özel Sermayeli Katılım Bankaları

Türkiye'de katılım bankası unvanıyla aktif olarak faaliyet gösteren özel sermayeli bankaların kuruluş ve faaliyet bilgilerine aşağıda yer verilmiştir:

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.; 1984 yılında Türkiye'nin ilk özel finans kurumu olarak kurulmuş ve 1985 yılında da aktif olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bankanın 31.12.2021 itibarıyla ortaklık yapısında; yabancı ortakların payı %62.12, yerli ortakların payı %0.95, halka açık olan pay ise %36.93' olup, ödenmiş sermayesi 1,35 milyar TL'dir. Vizyonu; "Dünya'nın en iyi katılım bankası olmaktadır". Misyonu ise; "faizsiz bankacılık prensiplerine, kurumsal değerlerine ve bankacılık etik ilkelerine uygun bir şekilde; başarılarına katılan müşterilerine, çalışanlarına ve hissedarlarına ortak faydalarını paylaşarak, toplumun finansal ihtiyaçlarını karşılamaktır". Banka, 2021 yılı sonu itibarıyla 109 milyar TL toplam aktif büyüklüğüne ve 4,6 milyar TL öz kaynak büyüklüğüne sahiptir. 2021 yıl sonu itibariyle 91 milyar TL fon toplayan bankanın kullandırılan fonları 57 milyar TL'ye ulaşmıştır. Albaraka Türk Katılım Bankası, toplam 231 adet şube ile müşterilerine hizmet vermektedir (Albaraka Faaliyet Raporu, 2021).

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.; Kuveyt merkezli Kuwait Finance House'un öncülüğünde 1989 yılında "Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş." unvanıyla kurulmuştur. 31 Mart 1989 tarihinde ÖFK statüsünde faaliyete başlayan banka, 1999

yılından itibaren diğer özel finans kurumlarıyla beraber 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabi olarak hizmet vermeye başlamış, 2006 yılında ise halen kullanmakta olduğu Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. unvanını almıştır. 31.12.2021 tarihi itibarıyla Banka'nın hisselerinin %62.24'ü Kuwait Finance House'a aittir. Kalan hisselerinin %18.72'sini "Vakıflar Genel Müdürlüğü", %9'unu "Kuveyt Devlet Sosyal Güvenlik Kuruluşu", %9'unu "İslam Kalkınma Bankası" ve %1.04'ünü ise diğer tüzel ve gerçek kişiler ellerinde bulundurmaktadır. Banka ödenmiş sermayesi 4.6 milyar TL'dir. Vizyonu; "uygun ve yeni finansal çözümler sunmak, bilgi birikimi, tecrübe ışığında uluslararası bir banka olarak Türkiye'de hizmet kalitesi ve aktif büyüklük açısından öncü banka arasında yer almaktır". Misyonu ise; "temel kurum prensiplerine bağlı, etik değerleri olan, müşteri odaklı bankacılığı ön planı çıkarırken hissedarları, personelleri ve Kuveyt Türk'ü oluşturan tüm taraflara değer katan, kurumsal sosyal sorumluluk sahibi bir şirket olmaktır". Banka, 2021 yılı sonu itibarıyla 254,6 milyar TL toplam aktif büyüklüğüne ve 10,4 milyar TL öz kaynak büyüklüğüne sahiptir. Yıl sonu itibarıyla 212,1 milyar TL fon toplayan Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın kullandırılan fonları 123,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. Kuveyt Türk Katılım Bankası, toplam 444 adet şube ile müşterilerine hizmet vermektedir (KuveytTürk Faaliyet Raporu, 2021)

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.; 1991 yılında kurulan Anadolu Finans ve 1985 yılında kurulan Family Finans birleşerek 2005 yılında Türkiye Finans unvanıyla kurulmuştur. 2008 yılında, Orta Doğu bölgesindeki en büyük sermayeli bankalarından biri olan National Commercial Bank (NCB) tarafından çoğunluk hissesi satın alınmıştır. 2021 yılında Samba Financial Grup ile birleşen NCB, unvanı Saudi National Bank (SNB) olarak değiştirmiştir. 31.12.2021 tarihi itibarıyla Banka'nın hisselerinin %67.03'ü SNB'a, %10.57'si Gözde Girişim A.Ş.'ne ve kalan %22.4'ü ise diğer ortaklara ait olup, ödenmiş sermayesi 2,6 milyar TL'dir. Vizyonu; "sürdürülebilir ve kârlı büyüme ile katılım bankacılığını Türkiye'de tüm birey ve şirketlerle tanıştırmaktır". Misyonu ise; "birlikte kazanan ve paylaşanların hayata katılım bankası olmaktır". Türkiye Finans Katılım Bankası, 2021 yılı sonu itibarıyla 116 milyar TL toplam aktif büyüklüğüne ve 6,5 milyar TL öz kaynak büyüklüğüne sahiptir. Yılsonu itibarıyla 84.5 milyar TL fon toplayan Türkiye Finans Katılım Bankası'nın kullandırılan fonları 58.8 milyar TL'ye ulaşmıştır. Türkiye Finans Katılım

Bankası, toplam 316 adet şube ile müşterilerine hizmet vermektedir (Türkiye Finans Faaliyet Raporu, 2021)

2.2.6. Katılım Bankalarında Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları da diğer bankalar gibi, halktan topladıkları tasarrufları ihtiyaç duyulan ticaret ve üretim gibi alanlara kullandırmaktadır. Ancak katılım bankaları faizli işlemlere yer vermediği için konvansiyonel bankalar gibi, tüketici ve üreticilerle olan münasebetlerinde borç-alacak ilişkisi bulunmamaktadır. Tersine katılım bankalarının sermayedarlarla ve üreticilerle olan münasebetlerinde ise ya ortaklık ya da ticaret ilişkisi bulunmaktadır (Pehlivan, 2016: 301). Bu yüzden faizsiz finans alanında fon fazlası olanlarla fon ihtiyacı olanlar arasındaki aracılık faaliyetlerini genellikle katılım bankaları yerine getirmektedir. Katılım bankalarının esas itibarıyla iki görevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, sermayedarların birikimlerini toplamak, diğeri ise, bu birikimleri yatırımlara transfer etmektir. Katılım bankaları bu işlemleri faizsiz finans ilkelerine uygun bir şekilde yürütmesi ilk kuraldır (Alkış, 2018: 120). Bu ilkeler ışığında katılım bankaları özel cari hesaplar, katılma hesapları ve özel fon havuzları ile fon toplarken, satım, kiralama, ortaklık, vekâlet yöntemleri kullanarak fon kullandırmaktadırlar. Katılım bankalarının uyguladığı fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerine dair tüm yöntemler ayrı ayrı ele alınmaktadır.

2.2.6.1. Fon Toplama Yöntemleri

Fon toplama amacıyla katılım bankaları birkaç yöntemden faydalanırlar. Bunlar özel cari hesaplar, katılma hesapları ve özel fon hesaplarıdır.

Özel Cari Hesap; sadece katılım bankalarında açılabilen ve talep edildiğinde kısmi ya da tamamen her vakit geri çekilebilen ve hesap sahibinin karşılığında herhangi bir kazanç sağlayamadığı fonların oluşturduğu hesaplara verilen addır. Bu hesaplarla ilgili üç temel yaklaşım mevcuttur: Bunlardan ilki, cari hesap sözleşmesinin fikhî açıdan vedia akdi olmasıdır. Bu akdin temel işlevi ise, akde konu malın korunmasıdır. İkincisi özel cari hesabın, kendine has müstakil bir akit olmasıdır. Bu görüşe sahip olanlar banka ile hesap sahiplerinin karşılıklı rızayla belli menfaatleri hedeflediklerini ileri sürmektedirler. Üçüncü yaklaşıma göre ise özel cari hesaplar, borç verme işlemi olarak görülmektedir. Bu ilişkide hesap sahibi menfaat sağlamaksızın borç vermekte, banka ise borç almaktadır. Diğer taraftan özel cari hesap, hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmemesi, yatırılan paranın hasarının ya da yararının katılım bankasına

geçmesi, bankanın yatırılan paranın saklanması karşılık ücret talep edebilmesi gibi nedenlerden dolayı hukukî olarak tipik bir usulsüz tevdi şeklinde değerlendirilmektedir (Halitoğlu, Halaçoğlu ve Akkaya, 2019: 196-197).

“Özel cari hesaplardan, otomatik ödeme talimatı verme, kredi kartı ödeme, çek senet ödeme, kredi kartı ödeme, fatura, aidat, vergi, harç gibi çeşitli ödeme işlemleri ve EFT ve havale gibi para transfer işlemleri de yapılabilmektedir” (Pehlivan, 2016: 301). Hesap açılışı sırasında müşterinin herhangi bir şekilde pazarlık şansı bulunmamaktadır. Cari hesapların taraflar açısından yükleyeceği sorumluluk ve sağlayacağı yararları, kanun koyucu veya banka tarafından belirlenmektedir. Banka bu hesaba yatan paraları kendi mülkiyetine geçirebilmekte ve ticari faaliyetlerinde kullanabilmektedir (Alkış, 2018: 120-133).

Katılma Hesabı; Yatırılan paraların katılım bankalarınca kullandırılmasıyla oluşacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, ancak hesap sahiplerine önceden kesinleşmiş herhangi bir getiri ve anapara ödenmesi garantisi verilmeyen fonların oluşturulduğu hesaplara verilen addır. Katılma hesapları, kâr/zarar ortaklığı veya yatırım vekâleti sözleşmelerine bağlı olarak açılabilir. Bu sözleşme türlerinden oluşan katılma hesapları ayrı ayrı fon havuzlarında işletilmekte ve vade bitiminde belirlenen birim hesap değeri kadar katılım bankasının ödeme yükümlülüğü bulunmaktadır. Katılma hesabında vadeden önce paranın çekilmesi halinde kâr belli olmayacağından hesap sahibine kâr ödemesi yapılamamaktadır. Kâr/zarara katılma oranı ise vade sonuna kadar değişmemektedir. Hesabın vadesinde kapatılmaması halinde aynı vade ve yenileme tarihinde geçerli katılma oranı üzerinden yenileme yapılmaktadır. Bu özellikleri ile katılma hesabı sözleşmeleri Türk Borçlar Kanunu’nda düzenlenen adi ortaklık sözleşmelerine benzemektedir. Diğer taraftan zarara katılım yatırılan para ile sınırlandırılmıştır. Bu yanlarıyla, bu hesaplar, ödünç sözleşmeleri veya mevduat hesaplarından ayrılmaktadır (Halitoğlu, Halaçoğlu ve Akkaya, 2019: 197-202).

İslam hukuku bakımından ise katılma hesapları emek-sermaye ortaklığı (mudaraba) kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla katılma hesaplarında, bir taraf sermaye, diğer taraf ise emek bilgi ve tecrübesini ortaya koymakta olup, hesap sahipleri “sermayedar”, katılım bankaları “mudarip” konumundadır. Ayrıca katılma hesaplarında hesap sahibiyle katılım bankası arasında genellikle kâr-zarar ortaklığı ilişkisi olduğu ifade edilse de bu tanımlama yanıltıcıdır. Çünkü mudarabe sözleşmelerinde kâr paylaşılırken, zarar ise sadece yatırımcılara aittir. Aynı zamanda

mudarabe, faize önemli bir alternatif olarak görülmektedir. Zira faizde paradan para kazanılırken, mudarabede, para ticarette ve İslam'ın meşru gördüğü alanlarda değerlendirilmektedir. Elindeki az veya çok birikimle katılma hesabı açan kimselerin, katılım bankaları aracılığıyla çeşitli alanlarda ortaklıklara girdikleri kabul edilmektedir. Bu ortaklıklardan elde edilen kârlar ise, belirli dönemlerde, ortak olan müşterilere dağıtılmaktadır (Alkış, 2018: 124-126).

Özel Fon Havuzları; katılma hesaplarının bir çeşidi olup, katılma hesaplarıyla ilgili yapılan açıklamalarının önemli bir kısmı bu fon toplama şekli için de geçerli sayılmaktadır. Ancak vade, ortak amaç, tasfiye ve bilgi verme unsurları özellikleriyle özel fon havuzları diğer katılma hesaplarından ayrılmaktadır. Vade unsuruna göre özel fon havuzları TCMB'de belirlenen vade ve hesap çeşitlerine bağlı değildir. Özel fon havuzları bir aydan daha az vadeli olmamakla birlikte finanse edilecek olan proje veya yatırımın süresine bağlı olacak şekilde vadeli açılmaktadır. Ortak amacın belirgin olması açısından özel fon havuzları ise, önceden belirlenen projelerin veya yatırımların fonlanması için müstakil olarak açılan hesaplardır. Zira bu hesaplar açılan diğer hesaplarla karıştırılmamalıdır (Halitoğlu, Halaçoğlu ve Akkaya, 2019: 202).

Katılma hesaplarında toplanan fonlar, hesabın açılışında akdedilen sözleşme türüne göre ayrı ayrı oluşturulmak şartıyla genel fon havuzlarında işletilebileceği gibi, "Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" m.7 uyarınca oluşturulacak özel fon havuzlarında da işletilebilmektedir. Şöyle ki:

Özel fon havuzlarından diğer fon havuzlarına aktarım yapılamaz ve havuzların birleştirilmesi, bölünmesi, havuzlar arası aktarım yapılması sadece yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı olarak açılan hesapların işletilmesi amacıyla açılan genel havuzlar için mümkün olup, kâr/zarar sözleşmesine istinaden açılan hesaplarda toplanan fonların işletilmesi için oluşturulan havuzdan, yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı olarak açılan hesapların işletilmesi amacıyla açılan genel havuzlara aktarım yapılamaz, birleştirme veya bölünme yapılamaz (Resmî Gazete, 2018).

2.2.6.2. Fon Kullandırma Yöntemleri

25.01.2019 tarihli ve 30666 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” (Yönetmelik) ile Katılım Bankalarını ilgilendiren önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikle birlikte Katılım bankalarının “fon kullandırma yöntemleri” mevzuatta yerini almıştır. Bu kapsamda katılım bankalarının mevcut ağırlıklı olarak murabahadan oluşan fon kullandırma yöntemlerine alternatif ürünler eklenerek sistemin özüne uygun yöntemler ortaya konmuştur. Böylece bazı fon kullandırma yöntemleri bakımından yasal olarak ta birtakım tereddütler ortadan kalkmış, bazı yöntemlere yönelik yasal alt yapı oluşmuş ve uygulanmayan birtakım yöntemlere has önlemler alınarak sistemin geliştirilmesi adına mühim bir aşama kaydedilmiştir. İlgili mevzuat 01.01.2020 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir (Deniz, 2022).

Tablo 2.4: Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ						
		1.SATIM	2.KİRALAMA	3.ORTAKLIK	4.VEKALET	5.DİĞER
TÜRLERİ	1	Murabaha	Adi Kiralama	Mudarebe	Adi Vekâlet	Karz-1 Hasen
	2	Tevliye	Finansal Kiralama	Müşareke	Yatırım Vekâleti	Kefalet
	3	Müsaveme	Faaliyet Kiralaması	Girişim Sermayesi		Garanti
	4	Selem	Ürün Kiralaması	Mülkiyet Ortaklığı		Vaat
	5	İsticrar	İşgücü Kiralaması	Zirai Ortaklıklar		Cuâle
	6	Tevrük				
	7	İstisna				

Kaynak: 25.01.2019 tarihli ve 30666 sayılı Resmî Gazete

TKBB bünyesinde faaliyet gösteren Merkezi Danışma Kurulu tarafından da onaylanan söz konusu yöntemler, İslam hukuku ve katılım bankacılığı uygulamaları bakımından satım, kiralama, ortaklık, vekâlet ve diğer başlıkları altında ele alınmıştır.

Satım Yöntemleri: Bir katılım bankasının, müşterilerine ihtiyaç duyduğu mal, hizmet ve hakları bedelini satıcıya ödemek suretiyle tedarik ederek finansman sağlama işlemleri şeklinde tanımlanmaktadır. Söz konusu yönetmelikte belirtilen katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinden olan satım yöntemleri şu şekilde sıralanmaktadır: “Kâr beyanı ile satım (murabaha), kârsız satım (tevliye), pazarlık usulüyle satım (müsaveme), peşin ödemeli satım (selem), açık hesaplı satım (isticrar), kâr beyanı ile emtia satımı (teverruk) ve eser sözleşmesi (istisna) türlerinden oluşur” (Resmî Gazete, 2019).

Kâr Beyanı ile Satım (Murabaha), klasik manada bir malın maliyetinin müşteriye beyan edilerek üzerine belirli bir kâr eklemek suretiyle peşin veya vadeli olarak satılmasıdır. Bu uygulama modern murabaha ya da finansal murabaha olarak ta adlandırılmaktadır (TKBB, 2017: 15).

Kârsız Satım (Tevliye), bir malın maliyetini müşteriye bildirip alış fiyatına herhangi bir kâr eklenmeden yapılan güvene dayalı satış demektir (TDV , 2012: 39).

Pazarlık Usulüyle Satım (Müsâveme), terim olarak “pazarlamak, pazarlık yapmak, fiyat vermek” anlamlarındaki sevm köküne dayanan müsâveme “pazarlık (yapmak)” ve “pazarlıklı satış” anlamına gelmektedir. Bu satım yönteminde satıcı malın maliyetini müşteriye açıklamamaktadır (TDV, 2006: 79).

Peşin Ödemeli Satım (Selem), nitelikleri ve koşulları belirlenen bir malın bedelinin önceden tahsil edilmesini ve söz konusu malın önceden belirlenen bir tarihte tamamlanarak teslimini kapsayan akit türüdür (Cinbaş, 2018: 36).

Açık Hesaplı Satım (İsticrar), açık hesaplı satım olarak ta bilinen bu yöntem satıcıdan belli bir süreç içinde satın alınan malların bedelinin peşin olarak ödemeksizin akabinde ödeme günündeki fiyattan ödeme yapmak suretiyle gerçekleştirilen bir akit türü olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde faturalı sisteme dayalı elektrik, su, doğalgaz vb. gibi mal ve hizmetler açık hesap yöntemiyle finanse edilebilmektedir. Başka bir deyişle aralarında devamlı bir mal ve hizmet alım satımı bulunan firmalara Katılım Bankalarının vekâletiyle fon kullandırmak amacıyla kullanılacak bir yöntem olarak bilinmektedir (TKBB, 2017: 1).

Kâr Beyanı ile Emtia Satımı (Teverruk), nakit sağlamak amacıyla vadeli olarak satın alınan bir emtiayı, satıcının dışındaki farklı bir kişiye alış fiyatının altında satılması anlamına gelmektedir. Teverruk yönteminde müşteri, maldan yararlanmayı değil o malı satmak suretiyle nakit para elde etmeyi amaçlamaktadır (TDV, 2019: 594). TKBB bünyesinde faaliyet gösteren Merkezi Danışma Kurulu tarafından yayımlanan Teverruk Standardı'na göre bu fon kullandırma yöntemine ödeme güçlüğü çekilen borçların yapılandırılması ve katılım bankasının likidite ihtiyacını giderilmesi amacıyla baş vurulabileceği ifade edilmektedir (TKBB, 2021).

Eser Sözleşmesi, diğer adıyla “İstisna” olarak bilinen bu yöntem belirli bir ücret mukabilinde nitelikleri belirlenmiş bir eseri imal ettirmek üzere yapılan sözleşme olarak tanımlanmaktadır (TKBB, 2017: 33).

Kiralama Yöntemleri: “Finansman sağlama amacıyla, tüketilmeden kullanılabilen bir varlığın menfaatinin devri veya bir hizmetin sunulması işlemidir. Kiralama yöntemleri; adi kiralama, finansal kiralama, faaliyet kiralaması, ürün kiralaması, işgücü kiralaması ve hizmet kiralaması türlerinden oluşur” (Resmî Gazete, 2021).

Adi Kiralama ile kiracıya sadece kiralanan varlığı kullanma hakkı verilmekte olup sözlü veya yazılı şekilde yapılabilmektedir. Ancak sözleşmenin ispatlanması açısından sözleşmenin yazılı olarak yapılması daha uygun olacaktır. Bu sözleşme türüne örnek olarak bir otomobil kiralama işlemini verebiliriz (Çelik B., 2018).

Finansal Kiralama, genellikle mülk sahibi konumda olan katılım bankalarının, malı müşterilerine kiralamasıdır. Uygulamada katılım bankaları sözleşmenin sona erdiği tarihte sembolik bir bedel karşılığı finansal kiralamaya konu olan malı müşterisine devretmektedir (Cinbaş, 2018: 34-36).

Faaliyet Kiralaması, kira konusu malın kullanma hakkının kiracıya kısa bir süreliğine verilmesini sağlayan ve kiracıyı koruma tarafı da olan bir leasing çeşididir. Sözleşme belirli bir süreyi kapsadığından önceden belirlenmiş ihbar süreleri içerisinde ihbarda bulunulması durumunda kiralama dönemi sonlanmadan kiracıya, sözleşmeyi iptal etme imkânı da sunmaktadır (Saadet ve Burak, 2014: 55).

İş gücü kiralaması, işçinin ücret karşılığında belli bir süre çalışması veya belli bir işi görmesi üzerine kurulan bir kira akdi türüdür (TKBB, 2017: 7).

Hizmet kirası ise, ücret karşılığında intifa (menfaat) hakkı veya hizmet satışı olarak tanımlanmaktadır. Sınırlı bir süre için yapılmaktadır. Bu kira sözleşmesinin konusu, bir çalışanın ifa ettiği bir mal veya hizmetin intifa hakkıdır (Saleem, 2012: 3).

Ortaklık Yöntemleri: “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” kapsamında aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

Gerçek veya tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden, belirli bir faaliyetinden veya belirli bir malın mülkiyetinin edinilmesinden doğacak kâr ve zarara katılmak üzere finansman sağlama amacıyla müşterilerle ortaklık kurulması işlemidir. Ortaklık yöntemleri; emek-sermaye ortaklığı (mudarebe), kâr-zarar ortaklığı (müşareke), yatırım ortaklığı (girişim sermayesi), mülkiyet ortaklığı, zirai ortaklıklar türlerinden oluşur (Resmî Gazete, 2019).

Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudarebe), bir tarafın sermaye, diğer tarafın emeğini ortaya koyarak işletmeyi üstlenmesiyle oluşturulan ve kâr paylaşımı esasına dayanan bir ortaklık türüdür. Bu ortaklığın neticesi olan kârın paylaşımı, sözleşmede belirlenmektedir. İşletmenin kasıt, kusur ve sözleşmeye muhalif bir davranışı söz konusu değilse zarar sermayeden karşılanmaktadır. Müşterilerin birikimlerini değerlendirmek için katılım bankalarında katılma hesapları açmaları böyle bir ortaklık türüne örnek olarak gösterilebilir (TKBB, 2017: 10).

Kâr-Zarar Ortaklığı (Müşareke), sermaye ortaklığı veya kar-zarar ortaklığı olarak ta adlandırılmaktadır. İki veya daha fazla kişinin belirli bir miktar sermaye koyması, birlikte iş yapması ve meydana gelecek kâr veya zararı paylaşması üzere kurdukları ortaklık türüdür (A.g.e.: 36).

Yatırım Ortaklığı (Girişim Sermayesi), yatırımcıların uzun vadeli büyüme potansiyeli olan başlangıç şirketleri ve küçük işletmeciler için sağladığı finansman türüdür. Girişim sermayesi yatırım yapmayı düşünenler için önemli bir fon kaynağıdır. Projesi bulunan ancak bunu gerçekleştirecek sermayesi olmayan kişilerin İslam ekonomisinde yeterli finansman sağlayabileceği araçlar bulunmaktadır (Döndüren, 2020: 84).

Mülkiyet Ortaklığı ve Zirai Ortaklıklar, mülkiyet ortaklığı, müşterek mülkiyet olarak ta adlandırılan ortaklık türüdür. Bu anlamda şirketler, müşterek mülkiyet manasında “milk şirketi”; sözleşmeyle kurulan ortaklıklar manasında ise “akit şirketi” şeklinde ifade edilmektedirler. Zirai ortaklıklar ise emek sahibi kişinin araziye ekerek gerekli

zirai faaliyetleri yürütmesi ve mahsul edilen ürünün belirlenen oranlarla bölüşülmesi üzerine yapılan ziraî ortaklık sözleşmesi türüdür (TKBB, 2017: 13).

Vekâlet Yöntemi: Müşteri ile imzalanan vekâlet sözleşmesi çerçevesinde kârın tamamı veya daha önce belirlenmiş belirli bir kısmıyla zararı bankanın olmak üzere, gelir getirici bir faaliyeti için fon sağlama gayesiyle müşteriye vekalet olarak verilmesi yöntemidir. “Vekâlet yöntemleri, adi vekâlet ve yatırım vekâleti (wakala) türlerinden oluşmaktadır” (Resmî Gazete, 2019).

Adi Vekâlet, sözlük anlamı olarak bir kişinin bir işlem için başka bir kişiyi kendi yerine koyması ve o kimsenin bunun için yetkilendirilmesi demektir. Katılım Bankalarının alacak tahsilatı veya fatura ödemeleri için müşterileri tarafından yetkilendirilmesi buna örnek olarak verilebilir.

Yatırım Vekâleti (Wakala), bir kimsenin sermayesini, ücretli ya da ücretsiz olarak işletmek üzere gerçek veya tüzel bir kişiyi kendi adına yetkilendirmesi olarak tanımlanmaktadır (TKBB, 2017: 15). Hem sözlü hem de yazılı verilebilen vekâlet ücret karşılığı da olabilmektedir. Bu ücret ise belirli bir miktar, oran veya prim şeklinde belirlenebilmektedir. Vekil, vekâlet konusu iş sebebiyle herhangi bir kasıt, kusur veya sözleşmeye aykırılık olmaksızın zarara uğramışsa müvekkil bu zararı tazminle yükümlüdür (Aktepe, Katılım Finans, 2017: 108). Katılım bankaları vekâlet akdine dayandırarak herhangi bir ticaret, iş veya proje için müşterisine fon kullandırabilmektedir.

Yukarıda saydıklarımızın dışındaki “karşılıksız ödünç (karz-ı hasen), kefalet, garanti, vaat, ödül vaadi (cuâle) türleri” diğer yöntemler başlığı altında sınıflandırılmıştır (Resmî Gazete, 2019).

Karşılıksız Ödünç (Karz-ı hasen), faizsiz tüketim ödünçü anlamına gelmektedir. Katılım Bankalarının müşterilerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla karşılıksız verilen bu fon kullandırma türüne karz-ı hasen denilmektedir (Cinbaş, 2018: 43).

Kefalet ve Garanti, iktisadi hayattaki uygulama alanları oldukça yaygın olan yöntemler olup, görevleri ve teminat sözleşmesi çerçevesinde yapı itibarıyla büyük benzerliklere sahiptirler. Kefalet ve garanti sözleşmelerinin birbirlerinden ayırt edilmesindeki zorlukların ana nedenlerinden biri, her iki akdin de hemen hemen aynı iktisadi işlemlere sahip olmasıdır (Çınar, 2020: 420).

Vaat, İslam hukuku açısından bir kişinin tek taraflı irade beyanı ile başkası lehine karşılıksız olarak hukukî bir işlemde bulunacağını söylemesidir (TDV, 2012: 403). Cuale ise yapılacak olan belli bir iş karşılığında bir ücret ödenmesinin taahhüt edilmesi anlamına gelmektedir. (A.g.e.: 77).

2.2.7. Diğer Bankacılık Faaliyetleri

Bankalar, müşterilerine fon toplama ve kullandırma faaliyetlerinin haricinde farklı hizmetler de sunmaktadırlar. Bu hizmetleri genel bankacılık, acentelik ve uluslararası bankacılık hizmetleri şeklinde üç ana başlıkta sınıflandırılmaktadır. Genel bankacılık hizmetleri, fon toplama ve kullandırma işlevleri dışında bankacılık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sunulan hizmetlere denilmektedir. Bankalar bankacılık faaliyetleri kapsamında acentelik hizmetleri de sunmaktadır. Bu kapsamda bankalar yaygın şube ağları ve teknolojik alt yapıları sayesinde bir kuruluş adına gelir karşılığında diğer finansal ürün ve hizmetlerin satımına aracılık etmektedirler. Uluslararası Bankacılık faaliyetleri ise bankalarının özellikle hazine ve dış ticaret işlemlerinin verimli ve kesintisiz olarak gerçekleşmesini sağlayan önemli bir fonksiyondur. Bankalar bu hizmetlerin karşılığında ücret ve komisyon gelirleri sağlamaktadırlar. Bu gelirler toplam gelirler içerisinde önemli bir paya sahiptir. Konvansiyonel bankalar ile katılım bankaları fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerinde önemli bir şekilde ayrışırken, genel bankacılık hizmetleri bağlamında ise neredeyse aynı operasyonel süreçlere sahiptirler. Bu hizmetlerden elde edilen gelirler katılım bankalarında “kâr payı dışı”, konvansiyonel bankalarda ise “faiz dışı” gelirler olarak adlandırılmaktadırlar (Hazıroğlu ve Solak, 2019: 182-184).

Tablo 2.5: Diğer Bankacılık Faaliyetleri

Genel Bankacılık Hizmetleri	Acentelik Hizmetleri	Uluslararası Bankacılık Hizmetleri
Teminat Mektupları	Sigorta hizmetleri	Muhabir İlişkileri
Çek Karnesi	Para Transferleri	Akreditif
Yurt İçi Para Transferleri	Bireysel Emeklilik Sistemi (BES)	Uluslararası Para Transferleri
Kredi Kartları	Hisse Senedi ve Fon Alım Satım	Akreditif Sigortası ve Kontrgarantiler
POS Üye İş Yerleri		Hazine Ürünleri
Tahsilat İşlemleri		Nostro ve Vostro Hesaplar
Döviz İşlemleri		Mal ve Vesaik Mukabili İşlemler
Kiralık Kasalar		

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3. Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankaların Karşılaştırılması

Konvansiyonel bankalar, genel olarak topladıkları mevduatları ve kredi olarak vermek suretiyle para ticareti ile uğraşmaktadırlar. Ancak katılım bankalarında para yerine mal ticareti yapılmaktadır. Para ticaretine karşılık “faiz” geliri elde edilirken, mal ticareti mukabilinde “kâr” elde edilmektedir. Dolayısıyla katılım bankalarının verdiği kâr, konvansiyonel bankalardan farklı olarak ticari faaliyetlerden elde edilen kesinleşmiş bir kazanca dayanmaktadır. Dini açıdan karşılaştırıldığında ise konvansiyonel bankalar, dinen haram kılınmış olan faizi esas almakta, katılım bankaları ise, faizsiz finans ilkeleri çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında hukukî olarak ta farklılıklar mevcuttur. Zira Bankalar Kanunu’na göre katılım bankalarının topladıkları fonlar “Katılım Fonu” olarak nitelendirilirken klasik bankacılıkta bu fonlar “mevduat” olarak tanımlanmıştır (Darçın, 2007: 69).

İktisadi, dini ve hukukî temel farklılıkların yanı sıra katılım bankaları, fon toplama yöntemleri, fon kullandırma yöntemleri, muhasebe uygulamaları, organizasyon yapıları, bankacılık hizmetleri, pazarlama faaliyetleri ve insan kaynakları açısından konvansiyonel bankalarla karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Fon Toplama Yöntemleri Açısından Karşılaştırma

Fon toplama yöntemleri açısından karşılaştırıldığında bir katılım bankasının sahip olduğu en önemli ayırıştırıcı özelliği kâr-zarara katılma esasıdır. Özellikle banka isimi olarak “katılım” ifadesinin tercih edilmesinin ana sebebi de budur (Güngör K., 2015: 25-26). Katılım bankalarının kâr-zarar ortaklığı esasına dayanan çalışma şekli iktisadi açıdan önemli düzeyde etkilere sahiptir. Buna örnek verecek olursak faizsiz bankaların çalışma sermayeleri göreceli olarak konvansiyonel bankalarınkinden daha büyük olmaya meyillidir. Bunun yanı sıra, katılım bankacılığı modelini benimseyen bir iktisadi sistemin, ekonomik kırılganlıklara karşı mukavemeti çok daha yüksektir. Dolayısıyla böyle bir yapıda, yatırımcı ile banka arasında bir risk paylaşımı söz konusudur (Akacem ve Gilliam, 2002: 126).

Mudilere karşı yükümlülükleri sebebiyle, geleneksel bankalar azami düzeyde topladıkları fonların bir bölümünü elinde likit bulundurmamak ve kullandırdıkları kredilere karşın elde edecekleri getirilerdeki belirsizliği minimum düzeye düşürmeye çalışmaktadırlar. Fakat katılım bankalarının, kâr- zarar ortaklığı esasına dayanan çalışma prensibine sahip olması ve katılma hesabı sahiplerini bir çeşit şirket ortağı şeklinde görmeleri nedeniyle sahip oldukları esneklik payı daha yüksektir (Batır, 2016: 75) Ayrıca konvansiyonel bankalar mevduat sahiplerinden başta kesinleştirilen faiz oranı karşılığında para toplarken, katılım bankaları ise fonların toplarken katılma hesabı sahiplerine baştan sabit bir getiri vaadinde bulunulmadığı gibi yatırılmış olan anaparayı da garanti etmezler (Bolat, 2019: 34).

2.3.2. Fon Kullandırma Yöntemleri Açısından Karşılaştırma

Faizsiz bir bankadan fon kullanan girişimciler açısından bakıldığında, katılım bankalarının uyguladığı metotların genellikle risk paylaşımına dayandığı görülmektedir. Birikimlerini bu bankalara yatıran kişilerin riske iştirak etmesi ve bu birikimlere başta öngörülen bir sabit getiri vermeksizin kazanılan kârı paylaşmaları nedeniyle katılım bankalarının konvansiyonel bankalarda olduğu gibi sabit bir fon maliyeti bulunmamaktadır. Katılım bankalarının kullandırdıkları fonların

konvansiyonel bankaların verdikleri kredilerden, girişimciler bakımından en mühim farkı, bu fonların kullanma amaçları haricinde farklı ihtiyaçlar için harcanamamasıdır. Zira bir katılım bankasından çimento alımı için fon kullanan bir müşteri bunu başka banka borcunu ödemek maksadıyla ya da işletme sermayesi için kullanamaz. Çünkü çimento katılım bankası tarafından satın alınarak bizzat müşteriye satılmaktadır. Böylece ara mal, mamul, makine alımları gibi gerçek ticarete aracılık eden katılım bankaları kalkınmaya yönelik yatırım projelerini fonlayarak ülke ekonomilerinin gelişimlerine katkı sağlamaktadırlar (Özkara, 2010: 91-92).

Diğer mühim bir fark ise, Katılım bankalarının müşterilerine (istisnai olarak karz-ı hasen dışında) doğrudan nakit verdiği bir kredi sistemine sahip olmamasıdır. Diğer bir deyişle gerçek bir ticaretin yani mal alım-satımıyla ticarete dair belgesi olan işlemlerin fonlanması söz konusudur. Ancak bu şekilde gerçekleştirilen finansman, maksadına uygun kullanılmış olmakta, ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Böylece imalattan nakliyecisine çok sayıda sektör, bu durumdan faydalanmaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen finansmana karşılık bir mal veya hizmetin olması, tahsilat kabiliyetini artırarak yasal takip oranlarını düşürecektir. Kayıt altına alınan ekonomi sayesinde devletin vergi gelirlerinde önemli bir artış gerçekleşmektedir. Katılım bankaları malı satarken alacağı kârı başta belirlemekte ve müşterilerin ödeyeceği taksitler de belirli bir ödeme planına bağlanmaktadır. Başta belirlenen kâr oranı vade bitimine kadar bir değişmemekte ve alacaklar vadeleri dolmadan çağırılmamaktadır. Bu çalışma şekli, girişimciler için belirsizlikleri ortadan kaldırdığından daha çok tercih edilmektedir (Bolat, 2019: 34).

2.3.3. Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırma

Katılım bankalarıyla konvansiyonel bankaların aralarındaki farklılıklara, çalışma esasları neden olurken, bu kadar çok benzer yönlerinin olmasının sebebi, her iki banka türünün de aynı mevzuata tabi olmalarından kaynaklı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla benzerliklerin; iki farklı kuruluşun da aynı çatı altında faaliyetlerini sürdürüyor olmasından, farklılıkların ise her iki kuruluşun birbirinden ayrılan çalışma modellerine sahip olmasından kaynaklandığı görüşü hâkimdir. Bu durum her iki bankacılık türüne ait muhasebe uygulamalarında bazı farklılıklara neden olmuştur. Örnek verecek olursak, konvansiyonel bankalar faaliyetlerini faiz esasına dayandırdıkları için hazine bonusu, devlet tahvil, repo ve bankalar arası işlemler gibi alım-satım işlemlerine aracılık edebilmektedirler. Ancak katılım bankaları çalışma

ilkeleri nedeniyle, bu işlemleri gerçekleştiremeyeceklerinden muhasebe kayıt sistemlerini de ona göre şekillendirmektedirler (Özulucan ve Deran, 2009: 102).

2.3.4. Organizasyonel Yapıları Açısından Karşılaştırma

Katılım Bankları ile Konvansiyonel Bankalarının Organizasyon Yapıları arasındaki en önemli fark Katılım Bankalarının Yönetim Kuruluna bağlı Danışma Komitelerinin bulunmasıdır. Bu kapsamda 14 Eylül 2019 tarihinde “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliği” yayınlanmıştır. Tebliğ’in 4. Maddesine göre “Bankalar, faaliyetlerinin faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygunluğunu sağlamak amacıyla bünyesinde bir danışma komitesi tesis etmekle yükümlüdür. Danışma komitesi yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet gösterir.” Denilmektedir. Danışma komiteleri kararlarının yansıtılması faizsiz bankacılık ilkelerine uygun bir şekilde hareket edilmesi için katılım bankaları bünyelerinde sekretarya, uyum ve denetim faaliyetlerinin yürütülmesi için birimler tesis edilmektedir. Katılım bankalarından farklı olarak, konvansiyonel bankalarının herhangi bir şekilde bünyelerinde Danışma Komitesi bulundurma zorunluluğu bulunmamaktadır.

2.3.5. Bankacılık Hizmetleri Açısından Karşılaştırma

Fatura ödemeleri, EFT ve havale vs. para transferleri ve bunun gibi işlemlerden oluşan bankacılık hizmetlerini ele aldığımızda her iki bankacılık türü de benzer işlemleri gerçekleştirmekte ve bu hizmetlere mukabil müşterilerinden ücret veya komisyon tahsil edilmektedir. Katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların böyle benzer yönlerinin bulunuyor olması her iki bankanın farklı banka türü olarak değerlendirilmeyeceği anlamına gelmediği gibi, aralarındaki çalışma şekilleri ve esaslarındaki farklar, sahip oldukları tüm faaliyetlerin mutlak anlamda da farklı olacağı sonucunu doğurmamaktadır (Özkara, 2010: 87).

2.3.6. Pazarlama Faaliyetleri Açısından Karşılaştırma

Bankacılık faaliyetlerinde satış ve pazarlamanın epeyce mühim bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Zira birçok sektörde olduğu gibi bankacılıkta da pazarlama ve satış departmanlarının iç içe ve zaman zaman paralel bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Bu bağlamda bankacılık sektöründe pazarlama faaliyetleri özelinde yapılan muhtelif araştırma ve çalışmalar neticesinde birçok çıkarımlara ulaşılmıştır. Fakat katılım bankacılığı uygulamalarının konvansiyonel bankacılık uygulamaları ile karşılaştığımızda uzak bir geçmişe sahip olmaması ve bu alanda yeni yeni

araştırmalar yapılıyor olması nedeniyle bu konuda yapılan çalışmaların oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, katılım bankacılığı üzerine daha çok muhasebe ve finansal konulara yönelik çalışmalara rastlanılmıştır. Ayrıca son dönemlerde katılım bankacılığı sektörünün müşteri adetlerinde önemli bir artışın kaydedildiği görülmektedir. Bu sebeple katılım bankalarının pazarlama faaliyetleri ile müşteri sayısı arasındaki ilişki zamanla daha da ayrı bir öneme sahip olmaya başlamıştır. Ayrıca faizsiz bankacılık ilkeleri çerçevesinde faaliyetlerini yürüten katılım bankaları yeni pazarlama yöntemleri geliştirmeye yönelik çalışmalarını artırmışlar ve faiz hassasiyeti bulunan tüketicilere sundukları ürün ve hizmetleri geliştirdikleri bu pazarlama stratejilere uygun bir şekilde sunmaya başlamışlardır (Yıldız, Yıldız ve Topal, 2014: 22-27). Özetle pazarlama faaliyetleri açısından bakıldığında katılım bankalarını klasik bankalardan ayırıtıran en önemli fark; katılım bankalarının pazarda ürün ve hizmet sunarken, toplumun sosyal ve kültürel yapısı, dini inançları, faizli işlemlere karşı olan duyarlılığını göz önünde bulundurarak hareket etmeleridir (ifti ve Fidanlı, 2018: 484).

2.3.7. İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Karşılaştırma

Bir bankanın faaliyetlerindeki başarıda İnsan kaynaklarının önemli bir fonksiyona sahip olduğu bilinmektedir. Zira o bankada çalışacak adaylar, o kurumun başarisına ve tüm faaliyetlerine yön verecek kişilerden meydana gelmektedir. Bir bankanın İnsan kaynakları departmanı genel müdürlük ve şube birimlerinde çalışacak olan nitelikli elemanların arama, seçme ve yerleştirme faaliyetlerini belirlenen yıllık plan çerçevesinde gerçekleştirmektedir. İnsan kaynakları aday seçimlerini gerçekleştirip ilgili birimlere yerleştirme faaliyetlerini yerine getirdikten sonra söz konusu personelin yetiştirilmesi için gerekli adımları atmaktadır. Bu nedenle eğitim departmanları, personelin ihtiyaç duyduğu eğitimlere yönelik analiz çalışmaları yapmakta ve bankanın ihtiyacına göre eğitimler organize etmektedir (Acar ve Acar, 2019: 152).

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere gerek konvansiyonel banka gerekse katılım bankası olsun İnsan kaynakları birimleri aynı görevleri yürütmektedir. İnsan kaynaklarının yrttğu bu görevlerin başında iş analizleri, iş gücü planlama, ücret politikası, performans değerlendirmeleri, eğitim faaliyetleri, kariyer planlamaları, atama ve tayin işlemlerinin takibi gelmektedir (El-Seoudi, 2012: 67). Ancak katılım bankalarında farklı olarak istihdam edilen her personel katılım bankacılığı ilke ve standartları ile danışma komitesi kararlarına uygun şekilde görevlerini icra etmeleri

gerekmektedir. Ayrıca İnsan Kaynakları birimleri eğitim faaliyetleri kapsamında personelin yeterli düzeyde faizsiz bankacılık bilgi ve donanımına sahip olması için gerekli tedbirleri almak durumundadır (Resmî Gazete, 2019).

2.4. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Katılım Bankacılığı sistemini konvansiyonel bankacılık sistemi ile karşılaştırdıktan sonra bu sistemin güçlü ve zayıf yönleri ele alınmıştır. Zira bu sistemin güçlü yönlerinin olduğu kadar zayıf yönleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda katılım bankacılığı aynı başlık altında ve tüm yönleri ile değerlendirilmiştir.

2.4.1. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü Yönleri

Katılım bankacılığının kâr zarar ortalığına dayanan çalışma yöntemi yaşanan ekonomik krizlerden daha az etkilenmesine neden olmuştur. Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini bunun en somut örneği olarak gösterebiliriz. Söz konusu süreçte bankalarda yüksek oranlarda fon çıkışları yaşanmasına rağmen sadece bir katılım bankası hariç, tüm katılım bankalarının faaliyetlerine devam ettiği görülmüştür. Zira ekonomik kriz dönemlerinde bu bankalar faiz riskini üstlenmemektedir. Çalışma prensipleri gereği gerçek iktisadi faaliyetleri fonladıkları için spekülâtif ve verimsiz alanlardan uzak durmaktadırlar. Ayrıca konvansiyonel bankalara göre fon toplama ve kullandırma vadeleri arasındaki uyumsuzluğun daha düşük olduğu görülmüştür (Coşkun, 2008: 66).

Katılım bankacılığı sistemi aynı zamanda faiz hassasiyeti olan kesimin biriktirdiği atıl olan fonlar ile kıymetli madenlerin ekonomiye kazandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bununla beraber başta Körfez ülkeleri olmak üzere İslam ülkelerinden Türkiye’ye fon akışı gerçekleşmektedir. Bu fonlar devlet tahvili ve hazine bonusu gibi borca dayalı enstrümanlar veya spekülâtif faaliyetler yerine üretime ve ticarete dolayısıyla reel ekonomiye aktarılmaktadır. Ayrıca bu fonlar reel sektöre aktarılırken murabaha ve kiralama gibi yöntemlerin kullanılması, kayıt dışı ekonominin azalarak vergi gelirlerinin artmasına neden olmaktadır. Faizsiz bankacılık ilkeleri gereği finansman yöntemlerinde ödenecek taksit tutarlarının önceden belirlenmesi ve alacakların geri çağrılmasına müsaade edilmemesi kriz zamanlarında Kobileri finansal risklere karşı korumaktadır. Bankacılık faaliyetleri açısından sektörün tüm bankalarla aynı kanunlara tabi olması ve TMSF’nin 400.000 TL’ye kadar

katılım fonlarını garanti altına alması tasarruf sahiplerine güven vererek belirsizlik ortamını ortadan kaldırmaktadır (Alpun, 2017: 98-100).

Katılım Bankaların bilançolarını analiz ettiğimizde bu bankalarında kullanılan nakdi fonların toplanan fonlara oranının konvansiyonel bankalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum katılım bankaları tarafından toplanan fonların önemli bir kısmının reel sektöre yönlendirildiğini, faizli finansal araçlara ve spekülasyon amaçlarına yönelik fon aktarılmadığını göstermektedir (Doğan S., 2008: 56). Ayrıca katılım bankacılığı sisteminde fon toplarken paylaşılacak kâr oranının garanti edilememesi, oluşan kardan veya zarardan katılma hesabı sahiplerinin payına düşen neyse onu almak durumunda kalması, bu bankalara fon yönetiminde daha yüksek esneklik ve daha düşük risk sağlamaktadır. Son olarak, Katılım bankalarının, konvansiyonel bankalardan farklı olarak faizli sistemi tercih etmeyen sabit bir müşteri kitlesine sahip olması bu sistemin diğer güçlü yönleri arasındadır. Zira bu bankalarının müşterileri, faizden kaçınmak amacıyla yatırım ve finansman ihtiyaçlarını faizsiz bir şekilde karşılaya bilmek için katılım bankalarına yönelmek durumundadırlar. Böylece faizli krediler açısından katılım bankaları, konvansiyonel bankaların istifade edemediği kaynaklardan istifade etmekte ve bu durum ise katılım bankalarına güçlü bir rekabet avantajı sağlamaktadır (Büyüksahin, 2018: 71-73).

2.4.2. Katılım Bankacılığı Sisteminin Zayıf Yönleri

Katılım bankacılığı sisteminin güçlü taraflarının yanı sıra, faaliyetleri ve uygulamaları açısından zayıf yönleri de mevcuttur. Bu zayıf yönlerin başında sektördeki katılım banka sayısının ve şube ağının konvansiyonel bankalara kıyasla düşük olması ile bu bankalarının bilinirliği ve ulaşılabilirliğinin yetersiz olması gelmektedir. Bu durum katılım bankalarının rekabet kabiliyetini olumsuz etkilemektedir. Fon toplarken sabit getiri garantisi verilememesi, tasarruf sahipleri açısından belirsizlik teşkil ederken, fon kullanırken gecikmeye düşülmesi halinde, konvansiyonel bankaların uyguladıkları borçlu cari hesap veya kredili mevduat hesabı gibi enstrümanların kullanılamaması katılım bankalarının rekabet gücü açısından sorun teşkil etmektedir. Ayrıca konvansiyonel bankalar piyasaya ve konjoktüre göre hızlıca faiz oranlarını değiştirebilirken, katılım bankalarının dağıtacakları karlarının taksitlere bağlı olması piyasadaki gelişmelere hızlı aksiyon alınmasını engellemektedir. Fatura temin edilemeyen ticari faaliyetlerin fonlanamaması sebebiyle katılım bankaları, konvansiyonel bankalar gibi kayıt dışı ekonomiden pay alamamaktadır. Bunun yanı

sıra fatura temine bağılı olarak bu bankaların kredi operasyon süreçleri daha uzun ve ağır olabilmektedir (Alpun, 2017: 101-102).

Bu sistem kar-zarar paylaşımı esasına dayandığı için özellikle kriz zamanlarında bankanın içinde bulunduğı durumdan tüm yatırımcıların da olumsuz etkilenmesi söz konusudur. Ayrıca katılım bankalarının, yatırımcıların kısa vadeli atıl fonlarını değerlendirebilmesi için sunabilecekleri yeterli seviyede ürün yelpazesine sahip olmadıkları görülmektedir. Zira katılım bankalarının faizsiz finans ilkeleri gereğı, konvansiyonel bankaların sunabildikleri ürün çeşitliliğine sahip olmadıkları bilinmektedir. Örneğın bireysel tüketici kredisi ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli düzeyde katılım bankacılığı ürünleri bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinden olan murabaha işlemlerinin nakit kredi işlemlerine yani faizli işlemlere benzetilmesi ve kâr payı oranlarının piyasadaki faiz oranlarına yakın olması belirli bir kesim nezdinde bu bankaların konvansiyonel bankalarla aynı olduğı yaklaşımını ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun ise faiz hassasiyeti olan bazı insanların katılım bankalarını tercih etmelerinin önünde önemli bir engel teşkil ettiğı görülmektedir (Büyüksahin, 2018: 73-75). Ancak bu bankalar her ne kadar danışma komitesinin vermiş olduğı kararlar çerçevesinde faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde faaliyetlerini yürütseler de böyle durumlarda katılım bankalarının ilkelere olan uyumu sorgulanmakta ve danışma kurullarının fetva ve denetim görevlerini tam olarak yerine getiremediğı düşünölmektedir (Çelik İ., 2016: 37-38).

Kamu ağırlıklı olarak hazine bonusu ve devlet tahvilleri ile borçlanabilirken, katılım bankaları hükümetlerin bütçe açıklarını finanse edebileceğı ve uzun vadeli fon ihtiyacını giderebileceğı kâr-zarar ortaklığına dayalı alternatif bir yatırım aracı sunamadığı görölmüştür. Ayrıca büyük projeleri finanse edebilecek düzeyde yeterli sermaye ve fon birikimlerine sahip olmadıkları görölmektedir. Katılım bankalarının gerek olağanüstü durumlarda anlık likidite ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri gerekse kısa vadeli likidite ihtiyacı bulunan kurumlara yönelik elindeki atıl fonlarını değerlendirebilecekleri gelişmiş bir İnterbank uygulaması mevcut değildir. Bunula birlikte Katılım bankaları likidite ihtiyaçlarını karşılama noktasında merkez bankası enstrümanlarından konvansiyonel bankalar kadar yararlanamazken bu durum merkez bankalarının faiz oranlarını ayarlama, piyasaya müdahale edebilmesi için gerekli olan aktif bir para politikası uygulamalarını sınırlamaktadır (Coşkun, 2008: 69). Aynı

zamanda politika uygulaması gereği TCMB hem konvansiyonel hem de katılım bankalarından zorunlu karşılık almakta ve bunun karşılığında tüm bankalara belli bir oranda faiz ödemesi gerçekleştirmektedir. Ancak katılım bankaları faizsiz bankacılık ilkeleri nedeniyle, konvansiyonel bankalar gibi tahsil ettikleri bu faizleri herhangi bir şekilde gelir olarak kaydedememektedirler (Kazancı, 2019: 395).

Son olarak ülke ekonomilerinde yaşanan yüksek enflasyon, döviz kurundaki belirsizlik, faiz oranlarının beklenen seviyelerin üstünde gerçekleşmesi gibi nedenlere bağlı olarak risklerin arttığı zamanlarda kâr-zarar tespitinin zorlaşması katılım bankalarının zayıf yönlerinden biri olarak bilinmektedir (Türkmenoğlu, 2007: 58-59). Ayrıca böyle zamanlarda katılım bankalarının dağıtmakta olduğu kârların konvansiyonel bankaların mevduat faiz oranlarına göre kısmi de olsa daha az olduğu görülmektedir. Oran artışlarında ise daha uzun vadeli kâr paylarının değiştirilebilmesi müşteri aleyhine dezavantaj oluşturmaktadır (Arslan, 2018: 30).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONVANSİYONEL BANKANIN FAİZSİZ SİSTEME DÖNÜŞÜMÜNÜN HUKUKİ, FIKHÎ, İDARİ, İKTİSADİ VE TEKNİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşebilmesi için bir dönüşüm süreci belirlenmelidir. Bu sürecin şekli ve içeriği her bir banka açısından farklılık arz etse de dönüşüm süreci yaşayan birçok bankanın çeşitli hukukî, fikhî, idari ve iktisadi sıkıntılarla karşılaşma bakımından benzer tecrübeler yaşadığı görülmektedir. Dönüşüm sürecinde bu tecrübeleri bilerek hareket etmek muhtemel zorluklara karşın daha etkin bir yönetim imkânı sağlamaktadır. Ayrıca geçiş sürecinin ülke koşulları göz önünde bulundurularak mevzuata uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi ve fikhî kriterlerin sağlanması açısından etkin bir rol oynayacaktır. Sürecin sağlıklı bir şekilde tamamlanabilmesi için ise başta mer'î hukuk ve İslam hukuku olmak üzere idari, iktisadi ve teknik açıdan konunun etrafıca ele alınması gerekmektedir.

3.1. Dönüşümün Temel Nedenleri ve Motivasyonları

İslami bankacılık ve finans konusunda artan farkındalık, şeriata dayalı veya uyumlu ürünlere büyük talep meydana getirmiştir. Bunun yanı sıra konvansiyonel bankaların İslami forma dönüşüm fenomeni bu bankaların son dünya ekonomik krizinin önüne geçmesindeki başarısıyla birlikte perçinlenmiştir. İslami bankaları karakterize eden yüksek kârlı düşük riskli yapı bu bankalara geçiş eğilimini artıran etmenler arasındadır. Ayrıca, dini nedenler İslami modele geçişi etkileyen diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır (Alani ve Yaacob, 2012: 83). Bununla birlikte İslami bankaların, ortaklık temeline dayanmaları, daha adil bir paylaşımı sunmaları ve reel sektöre dayalı olmaları dönüşümün diğer nedenleri olarak değerlendirilebilir. Bu saymış olduğumuz temel etmenler ve nedenler konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüşümünün niteliğine bağlı olmakla beraber ülkeden ülkeye hatta bankadan bankaya farklılık gösterebilmektedir. Buradan hareketle konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüşümünde rol oynayan temel neden ve motivasyonları dini veya hukukî nedenler ve ekonomik veya finansal nedenler başlıkları altında sınıflandırılabiliriz. Ayrıca son

dönemlerde Türkiye’de siyasi otoritelerin faizsiz finansın geliştirilmesine yönelik çabalarını da diğer başlığı altında ayrıca ele alabiliriz.

Önceki çalışmalar, genellikle konvansiyonel bankaların İslami bankacılık sistemine iten motivasyonları tartışmaktadır. Bu çalışmalara göre dönüşümün motivasyonları bankadan bankaya ve ülkeden ülkeye değişmektedir. Bununla birlikte, Al-Atyat'a (2007) göre, Ürdün'deki bankaların dönüşümünün ana motivasyonu, kârlılığı maksimize etme ve Şeriat kurallarına uyma arzusudur. Mustafa (2006) Suudi Arabistan'daki banka dönüştürme olgusunu araştırmış ve bu ülkedeki geleneksel bankaların %82'sinin mevcut müşterilerini korumak için tam teşekküllü İslami bankacılık modeline geçtiğini belirtmiştir. Bu geleneksel bankaların %47'si fikhî kurallara uymak ve yeni müşteriler çekmek için motive olurken, %24'ü yüksek yatırım getirisi oranı ve Şeriat kanununa uyma arzusuyla motive olmuştur. Nitekim Al-Atyat (2007), dünya genelindeki tüm konvansiyonel bankaların neredeyse %60'ının dönüşüm için temel motivasyonunun fikhî ilkelere uymak olduğunu da belirtmiştir (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1022).

Faizsiz bankacılık konusunda artan farkındalık, fikhî kurallara uyumlu ürünlere olan ilgiyi artırmıştır. Bankaların, özellikle bu büyük piyasayı ya dönüşerek ya da pencere açarak ele geçirmeye çalıştığı görülmüştür. Bu çalışma geleneksel bankaların İslami modele yönelmesinin nedenlerini vurgulamaktadır. Ayrıca çalışma, dönüşüm temel ve motivasyon nedenlerini başlıkta incelemiştir. Bu başlıkların birincisi dini ve hukukî nedenler, ikincisi ekonomik ve finansal nedenler, üçüncüsü kamusal ve toplumsal taleplerden kaynaklanan nedenlerdir.

3.1.1. Dini ve Hukukî Nedenler

İslam hukukunun, fikhî ve hukukî etmenler açısından dini esaslara dayandırılması, dini ve hukukî nedenlerin aynı başlık altında incelenmesine neden olmuştur. İslam dininin, iktisadi yaşam da dahil olmak üzere hayatın her safhasına yönelik düzenlemeler sunması ve inananların yüce yaratıcının emirlerine ve yasaklarına uyması gerekliliği, konvansiyonel bankaların faizsiz bankalara dönüştürülmesinin arkasındaki temel etmenler arasında yer almaktadır. Bu kapsamda kredi sistemine dayandırılan geleneksel bankaların dönüştürülmesinde faiz, spekülasyon ve garar gibi yöntemlerin haram kılınması ve yasaklanması önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'in faizi haram kılınması ile ilgili "Allah, alışverişi helal faizi haram kılmıştır"

(Bakara, 2/275) ve “Eğer faizi terk etmezseniz bilin ki, Allah’a ve Resulüne karşı savaş açmışsınız...” (Bakara, 2/279) buyurmaktadır. Bu nedenle Allah ve Resulüne karşı savaş açılmış olacağı görüşü önemli bir motivasyon sebebidir. Bu da yapılanlardan pişmanlık duyularak günahların terk edilmesi yolunun tercih edilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, dinin haram kıldığı başta faiz olmak üzere İslami değerlere aykırı işler için tövbe ederek bu işlerden uzak durulması gerekmektedir.

Suudi Arabistan’da dönüşüm süreci geçiren bankalar üzerinde yapılan bir araştırmada, dönüşümü gerçekleştiren İslami bankaların %65’inin Müslümanların faiz hassasiyeti dolayısıyla dönüştüğünün ortaya konulması, dönüşümün dini sebeplerden dolayı yapıldığını göstermektedir. Libya’daki geleneksel bankalar üzerinde yapılan bir çalışma neticesinde ise katılımcıların %98’inin dönüşüm gerçekleşmesi durumunda geleneksel bankalardaki hesaplarını faizsiz bankalara taşıyabilecekleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla geleneksel bankacılıktan faizsiz bankacılığa dönüşümü bir anlamıyla Allah’ın, “Eğer tövbe ederseniz, ana mallarınız sizindir. Ne haksızlık ederseniz nede haksızlığa uğrarsınız” (Bakara, 2/279) hükmüne de uygun bir şekilde önceki “günah” içeren işlerden tövbe edilerek, günahlardan ıslah olunması manasına gelir (Yazıcı, 2018: 124-125).

Genel anlamda, konvansiyonel bankaları İslami bankalara dönmeye sevk eden temel motivasyonların başında dini motivasyonlar gelmektedir. Alani ve Yaacob (2012); Al-Atya (2007); Mamun (2007); Mustafa (2006), gibi yazarların bazı çalışmalarında, inanan müşterilerin dini inançlarının, konvansiyonel banka yönetimlerini ya tamamen İslami bankacılık sistemine geçmeye ya da İslami finans ürünleri sunmaya yönlendirdiği vurgulanmıştır. Bu faktör çoğu Müslüman ülkede görülmektedir. Ayrıca bu çalışmalar, İslami bankacılığa geçiş eğiliminin, İslami bankaları karakterize eden yüksek kâr seviyelerinin düşük riskli doğası ile istatistiksel olarak önemli ölçüde ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca, bir din olarak İslam, bu dönüşümde etkili bir faktördür. Bununla birlikte, daha önce de belirtildiği gibi, motivasyonlar ülkenin durumuna bağlı olarak bankadan bankaya ve ülkeden ülkeye değişmektedir. Genel olarak ise, neredeyse konuya ilişkin yapılmış çalışmaların hemen hemen hepsinde, dinin, konvansiyonel bankaların İslami bankacılık sistemine geçişinde etkileyen birincil ve en önemli faktör olduğu ortaya konulmaktadır.

Din açısından dönüşüm, dinen uygun görülmeyen bir durumdan dine uygun bir duruma geçmek anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile dönüşüm, belirli bir durumu

öncekinden daha iyi bir duruma dönüştürmek veya değiştirmek anlamlarına da gelmektedir. Bankalar bağlamında yozlaşmak ise, konvansiyonel bankaların fikhî ilkelere (haram) aykırı işlemlerle uğraşması, yani faizle (riba) uğraşmasıdır. Müslüman demografik tüketiciler bağlamında, ürün ve hizmetlere ilişkin tutumları, çoğu kez dinleri olan İslam'dan etkilenmektedir. Diğer bir deyişle, bu durumda bankacılıkta sahip oldukları ürün ve hizmetlerin İslami finans kurumları tarafından sunulması gerekiyor. Bu amaçla, Othman ve Owen (2001) tarafından İslami banka hizmet kalitesi için bir şeriat uygunluk boyutu getirilmiştir ve burada İslami kanun ve ilkelerle ilgili boyut altında birkaç madde yer almaktadır. Müslümanlar, özellikle bankacılık söz konusu olduğunda İslami kurallara uymak zorundadır ve bu nedenle İslami bankacılık, İslam dünyası tarafından, özellikle de Müslümanların nüfusun büyük bir kısmını oluşturduğu Libya'da memnuniyetle karşılanmıştır. Bu boyutun amacı, şirketin İslami bankacılık ve ekonomik ilkelere göre faaliyet göstermesi için İslam hukukunun gereklilikleri karşılama kabiliyetini tanımlamaktır. İslami bankalar, faizsiz bankacılık prensipleri gereği her zaman operasyonel açıdan şeriat kurallarına uymakla yükümlüdür. Şeriatın, bireyin tüm yaşamını kapsayan tam ve bütünlük bir yaşam kodu olarak kabul edildiği bütüncül İslami görüşün gösterdiği gibi, bu tür kural ve ilkelere bağlılığın çeşitli avantajları kaydedilmiştir. Bu da bireyin adalet, kardeşlik ve sosyal refah ilkelerine bağlılığını ve örgütlenmesini yansıtır (Shafii, Shahimi ve Saa'id, 2016: 1022-1027).

3.1.2. Ekonomik ve Finansal Nedenler

İslami bankacılığa dönüşümü sağlayan diğer önemli bir etmen ekonomik ve finansal nedenlerdir. Zira gelirin adil bir şekilde paylaşılması, servetin belirli grupların elinde toplanmasının engellenmesi, kaydi para üretiminin durdurularak enflasyonun önüne geçilmesi, işsizliğin düşürülmesi gibi sebepler de konvansiyonel bankaları İslami bankalara dönüşmeye yönlendirmektedir. Konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüşümüne neden olan temel ekonomik motivasyonları risk paylaşımı, krize karşı dayanıklılık ve kârlılık oranları şeklinde sıralayabiliriz.

Dönüşen bankalar üzerinde yapılan araştırmalar İslami bankalardaki risk paylaşımı prensibinin ve konvansiyonel bankalarla karşılaştırıldığında daha fazla reel sektöre bağlı olması ve karşılaşılan risklerin konvansiyonel bankalara oranla daha az düzeylerde olması da dönüşümde oynadığı rolü göstermektedir. 2008 yılında yaşanan Dünya ekonomik krizinin İslami bankaları konvansiyonel bankalara oranla daha az

etkilemesi de konvansiyonel bankaları dönüşüme iten sebepler arasında yer almaktadır başında gelmektedir. İslami bankaların spekülasyon temelli türev ürünlerinden uzak kalmaları, bu tür ürünlerle işlem yapmamaları onların küresel iktisadi krizlere karşı daha dayanıklı olmalarına neden olmuştur. Son olarak konvansiyonel bankalarla karşılaştırıldığında İslami bankaların kârlılık oranlarının daha yüksek seviyelerde olması ve hissedarlarına daha fazla getiri sağlamaları dönüşümde önemli etkiye sahip olmuştur. Çeşitli konvansiyonel bankaların İslami bankaya dönüşmeleri akabinde başta öz kaynak kârlılığı olmak üzere kârlılıklarını artırdığı da bilinmektedir. Bu yüzden Konvansiyonel bankaların karlarını maksimize etmek istemesi önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Körfez ülkelerinde İslami ve konvansiyonel bankalar arasındaki farkları yalnızca finansal özellikler temelinde araştıran bir çalışmada İslami bankalar daha kârlı olduğu ve bu nedenle, konvansiyonel bankalardan daha yüksek getiri sağladıkları, varlıklara yönelik işletme giderleri daha yüksek iken, İslami bankaların hissedar sermayesine bağlı olmaları nedeniyle geleneksel bankalardan daha az riskli olduğu ortaya konmuştur (Zaki ve Hussainey, 2015: 3).

Suudi Arabistan üzerine yapılan başka bir çalışmada İslami bankacılığa dönüşen bankaların yöneticileri ile mülakatlar yapılmış, araştırmanın sonucunda bankaların %47'sinin dönüşüm sebebi olarak faizsiz bankaların kârlılık oranlarının daha yüksek olmasından kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca İslami bankaların konvansiyonel bankalara nispeten daha yüksek rekabet kabiliyetinin olması, müşterilerin faiz hassasiyetleri nedeniyle İslami bankalara bağlılığı, dönüşüm konvansiyonel bankalardaki büyüme örnekleri de dönüşümü etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bu faktörler ise dünyanın önde gelen HSBC, Citibank, Deutsche Bank, Chase JP Morgan gibi konvansiyonel bankaların İslami bankacılık hizmeti veren pencereler / şubeler açılmalarına neden olmuştur. Ayrıca Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar tarafından İslami bankacılık alanında araştırma yapmaları ve bu doğrultuda araştırma merkezler kurmaları da konvansiyonel bankaların dönüşüm isteklerini tetiklemiştir (Yazıcı, 2018: 125-126).

Sonuç olarak, dönüşüm sürecindeki ana motivasyonun, geleneksel bankaların karlarını maksimize etme arzusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, konvansiyonel bankalar İslami bankalara dönüşerek karlarını maksimize etmeye çalıştığı görülmüştür. Buna ek olarak, İslami bankacılık sektörünün sahip olduğu bu özellik, konvansiyonel

bankaların İslami Bankacılık faaliyetlerine yönelerek büyüme potansiyellerine ve rekabet gücüne önemli bir katkı sağlamıştır.

3.1.3. Kamusal ve Toplumsal Taleplerden Kaynaklanan Nedenler

Faizsiz bankalarını ortaya çıkaran en büyük sebeplerden biri toplumun ihtiyaçlarıdır. Zira İslamiyet, sosyal anlamda toplum ve fertleri düzenleyen adaletsizlikleri önleyen çok sayıda hüküm ve kaideler getirmiştir. Katılım bankalarını kapsayan faizsiz finans sistemi de toplumdaki gelir grupları arasındaki eşitsizliğin azaltılması, faizin ortaya çıkardığı adaletsiz ve nedensiz zenginleşme ile beraber emekçinin aleyhinde olan sosyal adaletsizliklerin önlenmesi ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması noktasında önemli etkilere sahiptir.

Kamunun özellikle son dönemlerde faizin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla katılım bankalarının sektör payını artırmaya yönelik girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bununla beraber, devletin katılım bankacılığı sektörüne girmesi, sektörün gelişimine ciddi katkılarda bulunmuştur. Bu nedenle dönüşümün diğer önemli motivasyonu politiktir. Muhafazakâr partiler, faizsiz finansı ekonomiyi kontrol etmenin bir aracı olarak görmektedirler. İslami partilerin ve hükümetlerin dönüşüm sürecindeki etkisine, İran, Pakistan ve Sudan'ın mali sistemlerini tam anlamıyla İslamlaştırmaları örnek olarak verilebilir (Al-Harbi, 2020: 3).

Başta uluslararası İslami finansal kuruluşlar olmak üzere ilgili kamu otoriteleri tarafından, geleneksel bankaların faizsiz sisteme dönüşümünün özendirilmesi bu bağlamda farkındalık oluşturulması, katılım bankacılığının önemini ve toplumda üstlendiği rolü öne çıkartmaktadır. Bu kapsamda finansal krizlere karşın faizsiz bankaların daha sağlam durması ve bu bankaların reel sektöre dayanması, üzerinde durulması gereken önemli noktalardan bazılarıdır (Yazıcı, 2018: 133).

3.2. Yasal Düzenlemeler Açısından Dönüşümün Değerlendirilmesi

Konvansiyonel bir bankanın, İslami bankaya dönüşüm sürecinde fikhî ve idari açıdan gerçekleştirilecek çalışmalara ilave olarak mevzuat yönünden de ön hazırlık yapılması, ilgili prosedürlerin yerine getirilmesi için gerekenlerin yapılması önem taşımamaktadır. Bu kapsamda AAOIFI'nin “Dönüşüm İçin Gerekli İşlemler” başlığı altında, dönüşmeye başlayan veya dönüşecek bankanın, “şirket ana sözleşmesi”, “işletme lisansını” ve “organizasyon yapısını” değiştirmesi gerektiği ifade edilmektedir (AAOIFI, 2015: 155). Bu yüzden bankanın şirket ana sözleşmesinin

yönetim kurulu ve genel kurul onayı ile faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir şekilde güncellenmesi dönüşüm sürecinin ilk aşaması sayılmaktadır. Bunun içinde dönüşümün yasalar karşısında sıkıntısız bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gereken kanuni düzenlemeleri yapılması gerekmektedir.

3.2.1. Dönüşüm Sürecinde Yasal Engeller ve Düzenleme Önerileri

Konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmalar, konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüştürülmesi sürecinde, yürürlükteki düzenlemeler ve mevzuat açısından birtakım zorluklarla karşılaşıldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, İslami finans ve bankacılık sistemi de konvansiyonel bankacılık sektöründe olduğu gibi gerek mer'î hukuk gerekse İslam hukuku tarafından düzenlenen yönetmeliklere ve ilgili mevzuata sahiptir. Bu bankaların ulusal hukuk kurallarına ilave olarak fikhî kurallara da tabi olması, İslami bankaları geleneksel emsallerinden ayırmaktadır. Birçok ülkede İslami bankacılık gelişiminin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri de ülkenin hukukî düzenlemelerinin İslam hukukuyla örtüşmemesi birçok noktada çatışıyor olmasıdır. Denetim otoritelerince de İslami bankaların geleneksel bankacılık sistemi açısından önemli düzenleyici zorluklarla karşılaştığı gerçeği denetimler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki bilgilerin yanı sıra, yönetmeliklerin ve mevzuatın dönüştürme süreci üzerindeki etkisine ilişkin literatürde çok az bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla buradan yönetmelikler ve mevzuatın dönüşüm sürecinin başarısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Shafii, Shahimi ve Saa'id, 2016: 84-85).

İslam ülkelerinin çoğundaki geleneksel bankacılık ve şirket yasaları, Batı bankacılık modeline dayanmaktadır ve bu durum İslami Bankaların gelişimlerdeki karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri yasal düzenleme eksikliğini ortaya koymaktadır. Özellikle, İslami bankacılık endüstrisini denetlemekten sorumlu denetim makamları, daha elverişli bir İslami bankacılık sistemini kolaylaştırmak için ele alınması gereken önemli düzenleme sorunları ve zorluklarıyla karşı karşıyadır. Zira İslami finans kurumları sadece şeriat hükümlerine göre değil, aynı zamanda İslami ilkelerden ayrılan Batı hukuk sistemlerinde faaliyet göstermek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle, Batı ve İslam hukuk ilkeleri arasındaki çatışmalar ve sürecin yönetimini büyük bir çıkmaza sokmaktadır. En basit örneği ile İslami Bankacılık işlemleri bir mal veya hizmeti satın alınması ve satılması olarak kabul edildiği için yasalar itibarıyla iki kez vergilendirme durumu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Özetle ticari bankacılık şirket kanunlarındaki buna ilişkin hükümler sınırlandırıldığı için ve bu nedenle İslami

bankacılık faaliyetleri kapsamında mal ve hizmet alım satım işlemleri yasaklanmıştır. Ancak tarafların anlaşmalarını İslami akitlere göre dayalı olarak yapmaları müsaade edilirken, bankacılık yerine ticari şirketlere yönelik mevcut yasaların uygulanması durumunda işlemlerin yüksek maliyetlere neden olduğu görülmektedir. Bu konular, diğerlerinin yanı sıra, karma sistem işleyişini kolaylaştırmak için yasaların çıkarılmasının zorunlu olduğu durumlarda, İslami bankacılığın başlatılması ve uygulanması için özel yasalar gerektirmektedir. Bu bağlamlarda düzenlemelerin ve mevzuatın önemine değinen çeşitli çalışmalar yapılmıştır; Öncelikle Sarker (1999) çalışmasını, Bangladeş'teki İslami bankacılığı performansları, sorunları ve fırsatları ışığında incelemeye adanmıştır. Sarker aynı zamanda İslami bankaların, kendilerini destekleyen etkin bankacılık düzenlemeleri ve mevzuatı varsa, ülkede faizsiz bankacılık sisteminin daha etkin olacağını ileri sürmüştür. Ayrıca bu durum İslami bankacılık ürün ve hizmetlerini sunmak isteyen konvansiyonel bankaların işlerini kolaylaştıracaktır (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1031).

Birçok ülke teamül hukuku uygulamaktadır ve bu, İslami finansal ürünleri kullanan firmaları dezavantajlı duruma maruz bırakmaktadır. İslami bankacılık ve finans bağlamında ise bu iki geleneğin kombinasyonu gereklidir ve bu kombinasyon İslami bankacılığın gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu amaçla, Ahmad ve Hassan (2007) İslami finans kurumlarına dönüşüm sürecinin başarı olabilmesi yasal ve düzenlemeler noktasında bazı önceliklere odaklanılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu odaklanması gereken konuların başında ilke olarak; İslami bankalar ve İslami finans kurumları için uygun bir yasal çerçevenin tasarlanması gelmektedir. Akabinde mevcut mevzuatın gözden geçirilmesi ve ilgili kanunların revizyonunun, şeriat ilkeleri ile tutarlı olacak şekilde birleştirilmesi, etkili ve verimli güçlü bir düzenleyici çerçevenin oluşturulması, AAOFI, IFSB ve Basel II yasal ve düzenleyici standartlarının uygulanması, şer'i danışma kurulu, denetçi ve kararların merkezileştirilmesi, vergi tarafsızlığının garantisi ve şeriata uygun bankacılık faaliyetleri için muafiyetler tanımlanması ve fikhî kurallara uygun bir yasal ve denetim çerçevesinin oluşturulması odaklanması gereken diğer konular arasında yer almaktadır (Ahmad ve Hassan, 2007: 258).

Mevzuat ve politikalarla bağlantılı bir diğer önemli konu, Müslüman ulusların çoğunda uygulanan vergi sistemidir. Burada vergi sistemleri, faizin vergiden indirilebilir olmasına izin verdiği için bu durum geleneksel bankaların lehine görünmektedir. Çünkü İslami bankacılık bağlamında kar, faizin alternatifi değildir. Bu

anlamda İslami bankalar üzerindeki bu ekstra yükün hafifletilmesi için, adil ve etkili bir düzenleme gerektirmektedir. Ancak, birçok İslam ülkesinin merkez bankalarının, bir düzenleyici olarak, İslami bankalardaki muhasebe uygulamalarının finansal tablolarla uyumlu olması konusunda etkin bir rol oynamadıkları görülmektedir. Bu tartışmalarla ilgili literatürden açıkça anlaşılmaktadır ki, mevcut çalışmalar düzenlemelerin ve mevzuatın İslami bankaların performansı üzerindeki etkisini ele almış olsa da özellikle yönetmeliklerin ve mevzuatın konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüşümü üzerindeki etkisi açısından konunun ele alınması için daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1033). Ayrıca, bu çalışmalar akabinde dönüşüm sürecinde başarılı olmak için, İslami bankaların denetim rollerine ilişkin düzenlemelerin, geleneksel bankalara benzer yapıda İslami finans ilkelerine uygun olacak şekilde düzenlenmesi, ticaret hukuku ve vergilendirmeye ilişkin çeşitli politika, mevzuat ve düzenlemelerin yeni bir finansal sisteme uyacak şekilde oluşturulması gerekmektedir (El-Brassi, Bello ve Alhabshi, 2018: 29).

Dönüşüm sürecinde Banka ve müşteri arasındaki işlemlere ilişkin yol haritasını belirleyen yasal düzenlemelerin oluşturulması bu süreçte önem arz etmektedir. Zira konvansiyonel bankalar dönüşüm süreci itibariyle mevduat müşterileri ile kredi müşterilerinin işlemlerini de dönüştürmek durumundadır. Dönüşüm sürecinde eğer müşteri, bankanın borçlarını ödemesi için önerdiği düzenlemeyi reddederse, borç kanunen vade tarihine kadar kalır. Aynı şekilde, dönüşen bankanın, mevduat müşterileri vade tarihinden alacağını istememesi durumunda Banka vade tarihine kadar talep edilen faizi kanunen müşteriye vermek durumundadır.

Zira daha önce yapılan faiz esaslı mevduat ve kredi sözleşmeleri tarafları bağlayıcı niteliktedir. Bu durum dönüşen bankayı dönüşüm öncesi borç ve alacakları için faiz ödemesi yapmak durumunda bırakmaktadır. Bu nedenle dönüşüm sürecinde mevduat ve krediler üzerindeki faizin kaldırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmadıkça, borçlu ve alacaklı konumundaki müşteriler, kredi ve mevduat hesaplarının vade tarihine kadar kapatılmasını reddetmeye teşvik edilmiş olacaklardır. Hatta banka tek taraflı olarak sözleşmeleri fes etmek istemesi durumunda, mahkemeler tarafından banka faizin ödenmeye zorunlu bırakılacaktır. Ancak, bir ülkenin hukuku, kredi veya mevduat sözleşmesinin şartları gereği bankaya mevduat sözleşmesini tek taraflı feshetme hakkı veriyorsa, müdidinin mevduatını bir murabaha sözleşmesi temelinde muhafaza etmek istememesi durumunda, bankanın sözleşmeyi feshetmesi ve yatırılan

fonları daha önce tahakkuk etmiş faiziyle mevduat sahiplerine iade etmesi zorunlu olacaktır.

Bu kapsamda bazı banka dönüşüm planları, bu konuyla ilgili aşağıdaki politikaları benimsemiştir:

1. Bankanın, yürürlükteki kanunlara göre, borçluyu borcunu vade tarihinden önce ödemeye zorlama hakkı yoktur.
2. Bankanın borçluya borcun fikhî kurallara uygun şekilde bir sözleşmeyle dönüştürülebileceğini açıklaması zorunludur ve bu sözleşmeyle borca ilişkin dönüşüm tarihi sonrasına ait faiz iptal edilir.
3. Borçlu-müvekkil, bankanın borcunu ödemesi için önerdiği öz kaynak temelli dönüşümü reddederse, borç, kanuna göre vadesine kadar kalacaktır. Bu durumda banka, krediye faiz uygulamakta ve vadesiz mevduat sahiplerinin talepleri doğrultusunda vade sonuna kadar muhafaza etmeyi taahhüt ettiği mevduatın faizini ödemek için kullanıyorsa danışma kurullarınca herhangi bir günah işlemediği kabul edilmektedir. Geriye kalan bakiyeler ise sadaka olarak yardım kuruluşlarına aktarılmalıdır (Hassan H. H., 2012: 7-8).

Ancak bu söz konusu politikaların uygulanmasını daha güçlü hale getirmek için, İslami bankalar için özel bir kanun ve düzenleme yapılması gereklidir. Bu Kanun, İslami bankacılık işinin ruhsatlandırılması ve düzenlenmesi içindir. Bu kapsamda yasa ve mali gereklilikler için, Malezya Merkez Bankasında olduğu gibi (Bank Negara Malezya), bazı kurumlara düzenleme, denetim ve kontrol yetkileri vermelidir (Siswantoro ve Ibrahim, 2013: 47).

3.2.2. Türk Hukuku ve Mevzuatı Açısından Dönüşümün Değerlendirilmesi

Türkiye’de yürürlükteki 5411 Sayılı Bankacılık Kanununa göre; mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının faizsiz, katılım bankalarının ise faizli işlem yapmalarına izin verilmemektedir. Bu sebeple de şu an için konvansiyonel bankaların İslami bankacılık penceresi açması ve Türkiye’de bu şekilde faizsiz bankacılık faaliyetlerinde bulunması yasal olarak mümkün değildir. Bunun sonucu olarak Türkiye’de kamu bankalarının kurduğu katılım bankaları İslami yan kuruluş veya bağlı ortaklık, özel katılım bankaları ise tam teşekküllü İslami banka statüsündedir (Toprak, Ergeç ve Kaytancı, 2020: 52).

Genel itibariyle, faizli bir sistemin kanunlarıyla faizsiz bir sistem kurulamayacağı aşikardır. Nitekim, Türkiye’de faizsiz finansa yönelik kanuni düzenlemeler ve mevzuat çalışmaları hükümetlerin dünya görüşlerine göre değişiklik göstermiş, bazı dönemlerde oldukça zor süreçlerden geçilmiştir. Bunun en bariz örneği 1983 yılında kurulan Özel Finans Kurumlarıdır. Zira bu kurumlar Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuş olup, 1999 yılında Bankalar Kanuna tabi olana kadar yasal bir dayanaktan yoksun kalmışlardır. Daha sonrasında ise 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 Sayılı Bankacılık Kanununa Katılım Bankası adıyla tabi olmuşlardır. Ancak bu bütün kanun ve düzenlemelerin önemli bir kısmının katılım finansın faizsizlik ilkesi ile çeliştiği görülmüştür. Bu yüzden faizsiz finans alanına yönelik yapılan kanunlar batı hukukuna dayanmamalı aksine İslam’ın her çağa uygulanabilen ilkelerine uyumlu hukuk kurallarına dayanmalıdır. Özetle faizsiz finans kurumlarına yönelik (katılım bankacılığı, katılım sigortacılığı, katılım endeksleri, kira sertifikaları vb.) gerçekleştirilen işin içeriğine uygun, dünya uygulamaları dikkate alınarak yurt dışı ve yurt içindeki yatırımcıların bu kuruluşların faaliyetlerinin fikhî kurallara uygunluğu konusundaki şüphelerini yok edecek yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de faizsiz finans sektörünün gelişimi, bankacılık ve finans ile ilgili kanunların değiştirilmesine bağlı olacaktır (Yılmaz M. , 2020: 3149-3150).

Sonuç itibariyle, İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık olarak da adlandırılan bu sistem, Türk hukukunda katılım bankacılığı adıyla mevzuattaki yerini almıştır. Ancak diğer taraftan, Türkiye’de nüfusun tamamına yakınının Müslüman olmasına rağmen katılım bankalarının, sektör payının halen düşük seviyelerde olması ve İslami finansal araçların piyasalardaki işlem hacimlerinin yetersiz kalması, Türkiye’deki katılım bankacılığı sistemi ile ilgili bazı sıkıntıların olduğunu göstermiştir. Literatürde konuyla ilgili yapılan araştırmalarda ise bu sorunların temelinin ülkelerin mevcut hukukî yapılarının faizsiz bankacılığının uygulamaları açısından yetersiz kalmasından kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Çünkü, faizsiz finans sektörünün gelişmesini etkileyecek olan en önemli etkenlerden biri de mevcut hukuki düzenlemelerin ve kanunların, İslam hukuku hükümlerine uygulanabilirliğidir. Bu yüzden, başarılı bir dönüşüm için öncelikle katılım finansın dünya ve Türkiye’deki gelişimini ele almak; bankacılık kanunu, tüzük ve yönetmeliklere paralel olarak, faizsiz finansla ilgili düzenlemeleri açıklamaya çalışılması gerekmektedir. Akabinde, Türkiye’de faizsiz finans uygulamalarında düzenlemeler açısından yetersiz kalan konuları belirleyip;

kanun koyucu otoriteler tarafından düzenlemeler yapılması, var olan düzenlemelerle ilgili uygulamada karşılaşılan sorunların ortaya konulması ve bu kapsam gerektiğinde kısmen veya tamamen değiştirilmesi daha doğru olacaktır. Çünkü mevcut yasalar katılım bankacılığı faaliyetlerinin özüne uygun olmadığı gibi konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümünü destekleyici bir alt yapıyı sunma konusunda yetersizdir. Ancak son dönemlerde faizsiz bankacılıkla ilgili bazı düzenlemelerin yayımlandığı görülmüştür. Bu düzenlemeler tartışılan sorunların telafisi noktasında önemli adımlar olarak görülmekle birlikte, faizli bankacılık yapan kurumların faizsiz bankacılık faaliyetlerine yönelik bir başlangıç olarak da değerlendirilebilir.

3.2.3. Bankalar Kanununun Yönetmelik Değişikliği ve Dönüşüm Süreci

2019 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda katılım bankacılığının küresel finans pazarından daha fazla pay almasını temin etmek üzere kalkınma ve yatırım bankalarının, katılım bankacılığı yöntemlerini kullanmalarına yönelik yasal altyapının oluşturulması planlanmıştır. Bu kapsamda 25.01.2019 tarihli ve 30666 sayılı Resmî Gazetede “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” yayımlanmıştır. Aynı Yönetmeliğin 19 uncu maddesi başlığı ile birlikte değiştirilmiştir. Söz konusu mevzuat düzenlemesinde Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri belirtilmiştir.

Aynı yönetmeliğe “Kalkınma ve yatırım bankaları, bu madde hükümleri ile bu madde hükümlerine dayalı olarak yapılacak düzenlemelere uygun olmak ve münhasıran faizsiz yöntemlerle sağlamış oldukları kaynaklarla sınırlı olmak üzere, müşterilerine birinci fıkrada sayılan yöntemlere dayalı olarak finansman sağlayabilir.” şeklinde madde eklenmiştir. Böylece kalkınma ve yatırım bankaları, münhasıran faizsiz yöntemlerle sağlamış oldukları kaynaklarla sınırlı olmak üzere, 1 Ocak 2020 tarihinden itibaren sayılan katılım bankacılığı yöntemlerine dayalı olarak finansman sağlayabilecektir (BDDK, 2019).

Yürürlükte olan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na göre mevduat bankaları ile faizli işlem yapan kalkınma ve yatırım bankalarına bu yönetmelik değişikliği ile birlikte faizsiz finansman sağlama imkânı verilmiştir. Bu şekilde tamamen olmasa da kısmi olarak da ilgili bankaların dönüşüm süreçleri için bir nevi fırsat doğmuştur. Hatta Eximbank tarafından ihracatçılar için “Katılım Finans Sistemi” ilkelerine uygun murabaha kredisi kullandırılmaya başlanmıştır (Türk Eximbank, 2020).

3.3. Fıkhî Açıdan Dönüşümün Değerlendirilmesi ve AAOIFI Standartları

Konvansiyonel bankaların dönüşüm süreci, Peygamber Efendimiz (SAV) döneminde faizin yasaklandığı ve faizden para kazanmak yerine İslam'ın meşru kıldığı yöntemlerin kullanılmaya başlandığı uygulamalarla karşılaştırılmalıdır. Faiz aslında İslam'dan önceki ilahi kitaplarda da yasaklanmıştı. Ancak İslamiyet'in ilk dönemlerinde serbest olan faiz, Peygamberin (SAV)'in, kesin olarak faiz yasağını ilan ettiği günden itibaren geçerli olmak üzere tüm sözleşmelerle birlikte tamamen geçersiz kılınmış sadece daha önce alınan faiz mazur görülmüştür. İşte modern dönüşüm sürecinin de bu duruma benzetilmektedir. Bunun nedeni, faizin Müslümanlar için dini olarak yasak olması, ancak yasağın yürürlükteki kanunlar kapsamında uygulanmamasıdır. Pay sahiplerinin hakkı olarak faizi tamamen yasaklamak için dönüşüm kararı, yine onlar tarafından olağanüstü bir genel kurulda alınır. Dolayısıyla, dönüşümden önce bankanın aldığı ve hissedarlara ödenen faiz affedilirken, dönüşümden sonra bankacılık işlemlerinde faiz yasaklanarak ve geçersiz ilan edilerek aynı kuralın bankaya uygulanması zorunlu kılınmıştır. Bazı çağdaş alimler bu fetvayı aşağıdaki ayetin yorumuna dayandırmaktadırlar: “Kime, Rabbinden bir uyarı gelir de faize son verirse, geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah'a aittir.” (Bakara, 2/ 275). Bu ayet, faize son verilirse geçmiş faize ilişkin günahların silindiğini göstermektedir. Hissedarların genel kurulunun kararı şüphesiz faiz ile iştilal etmekten pişmanlık duyulduğunu göstermektedir; dolayısıyla fıkhî açıdan tövbe edilmeden önce sahip olunan faizin hissedarlara bırakılmasında bir sakınca görülmemiştir (Hassan H. H., 2012: 6-7). Temel olarak dönüşüm sürecinde faiz konusu ilgili ayete dayandırılmakla birlikte dönüşümün tüm boyutu ele alındığında gerek faizsiz bankacılık ilkeleri ve gerekse AAOIFI standartları açısından değerlendirmelere yer verilmiştir.

3.3.1. Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Dönüşüm

Katılım bankacılığı sistemi, temelini İslam hukukundan almakta ve belirli ilkeler çerçevesinde işlemektedir. İslam hukuku ise kaynağını, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan alım satım ve diğer ticari uygulamalarla ilgili yönlendirmelerden, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu konularda verdiği emirlerden, koyduğu yasaklardan ve bilfiil yaptığı ticaretten almaktadır. Bu ilkelerin özünde de faiz yasağı yer alır. Ancak faiz yasağı, faizsiz bankacılığın tek şartı değildir. İslam hukukunda yer alan çok sayıda faizsiz bankacılık ilkesi de vardır.

İnsanların doğal gereksinimlerini göz ardı etmeyen İslâmiyet, doğallık ilkesi gereği kumar, tefecilik, gasp, gibi haksızlık içeren faaliyetleri yasaklar, ancak insanların ihtiyaç duyduğu mal ve hizmet alım satımından ibaret olan ticareti böyle saymaz ve onaylar. Serbestlik ilkesi gereği akitlerde ve şartlarda asıl olan mubahlık ve sıhhattir. Haramlar dışındaki hususlarda insanlar serbest bırakılmıştır. İslamiyet İnsanları yapmaları imkânsız şeylerle mesul tutmaz ve hayatlarını zorlaştıracak hususlarda bile esneklik gösterilir. Bu bakımdan Müslümanlar ancak güçleri yeten şeylerden sorumludurlar. İslamiyet'te tembellik hoş görülmez. Dolayısı ile üretme ilkesi gereği Müslümanların yaşam boyu üretme zihniyetine sahip olmaları esastır. Peygamber Efendimiz "Bizi aldatan bizden değildir" buyurmuşlardır. Bu nedenle Müslümanların ticarete dürüst davranma zorunlulukları vardır. Kolaylık ilkesi gereği beşeri işlemlerde (muâmelat) kolaylığın esas olduğu kabul edilir. Ancak İslamiyet'te piyasaya müdahale olağan üstü durumlar hariç olmak üzere kabul edilmemiştir. Akde riayet ilkesi gereğince banka ile müşteri arasında yapılan akde iki tarafında uyması gereklidir. Ayrıca ticarete taraflar birbirlerinin haklarına saygı göstermeli ve buna göre hareket etmelidirler. Helal olan mallarda ticaret serbest bırakılırken yasak olan mallarda ticarete izin verilmemiştir. İslâmiyet'te toplumun ve fertlerin ihtiyaçları gözetilir. Dolayısıyla insanlar bir şeye muhtaç iseler insanların meşakkat çekmesi değil ihtiyacının karşılanması yoluna gidilir. Aynı şekilde insanların her koşulda birbirlerine müsamahalı davranması emredilmektedir. Kuşkusuz ticari hayatta, alım-satımda, kiralamada, ortaklıkta vb. tüm akitlerde tarafların birbirlerine müsamahalı davranması emredilmektedir (Aktepe, 2017: 8-41).

Faizsiz finans ilkeleri katılım bankaları açısından önem arz etmekte olup, tüm katılım bankaları belirttiğimiz bu ilkeler çerçevesinde hareket etmek durumundadır. Dolayısıyla hiçbir katılım bankası faizli işlem yapamaz; ticaret, kiralama, ortaklık vb. gibi İslam'ın meşru saydığı yöntemlerden gelir sağlayabilir. Katılım bankaları müşterilerinin finansal ihtiyaçlarını karşılamak için İslami olarak çözümler üretir ve onların hayatlarını kolaylaştırmasına katkıda bulunurlar. Akitlerine riayet ederek sebepsiz yere müşterilerin taksitlerini vadelerinden önce geri çağırılmazlar. Katılım bankaları zaruret ve ihtiyaçları gözetme ile müsamaha ilkeleri gereği ödemelerinde sorun yaşayan ve mali güçlük içerisinde olan müşterilerinin borçlarını faizsiz finans ilkelerine uygun akitler çerçevesinde yeniden yapılandırır (TKBB, 2021).

Katılım bankalarının faizsiz finans ilkelerine uygun bir şekilde hareket etmesini dünyada Sharia Board olarak bilinen Türkiye’de ise Danışma Kurulu ve Komiteleri olarak adlandırılan fetva mekanizmaları sağlamaktadır. Faizsiz Finans Kurumların en önemli ayırt edici özelliklerinden olan bu mekanizma, gerek sistemin İslami ilkelere uyumlu işlemesi, gerekse bu kuruluşların kamuoyu nezdindeki güvenilirliği açısından son derece önem arz etmektedir. Aynı zamanda dünyada birçok ülkede Danışma Kurulu yapıları mevzuat ile düzenlenmiştir. Türkiye’de katılım bankalarının fikhî hükümlerinin tekdüze hale getirilmesi için yürütülen çalışmalar kapsamında BDDK 2018 yılında Kurul kararı yayınlanmıştır. Bu karar ile TKBB bünyesinde Merkezi Danışma Kurulu oluşturulmuştur (BDDK, 2018). Merkezi Danışma Kurulu oluşturulmasıyla birlikte katılım bankalarının bünyelerindeki danışma kurulu yapılarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, BDDK tarafından 14.09.2019 tarihinde katılım bankalarının bünyesindeki danışma kurullarına (yeni adıyla danışma komitelerine) yönelik olarak Tebliğ yayınlanmıştır (BDDK, 2019).

Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşmesi halinde, bankanın tüm faaliyetlerini İslami ilkelere göre yürütmesi gerektiğinden bünyesinde bir danışma komitesi bulundurmak durumunda olacak ve Merkezi Danışma Kurulu’nun yayınladığı karar ve standartlara uymak zorunda kalacaktır. Çünkü katılım bankasına dönüşen konvansiyonel banka bu süreçte faizsiz finans ilkelerine uymakla yükümlüdür. Aksi takdirde faizsiz bankacılık ilkelerine uyum sağlayamayan bir banka kamuoyu nezdinde güvenilirlik açısından ciddi zaafa uğrayabilir. Buna ek olarak, konuya dair çalışmalar, ikili bankacılık sistemi işleten İslami bankaların, genellikle geleneksel bankacılığa dayanan düzenleyici ve finansal altyapı açısından faizsiz bankacılık ilkelerine bağlı kalmaları gerektiğinden operasyonlarında zorluklarla karşı karşıya olduklarını kanıtlamıştır. Sonuç olarak, bu, faizsiz bankacılık ilkeleri temelinde ürün / hizmetlerin geliştirilmesini ve yenilenmesini engelleyebileceği düşünülmüştür. Ayrıca dönüşen konvansiyonel banka çalışanlarının faizsiz bankacılık ilkeleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmüştür (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 82-83). Diğer taraftan İslami bankacılık ilkeleri benimseyen ve dönüşen bir banka hem Müslüman hem de gayrimüslim toplum tarafından kabul edilen faydalı finansal işlemleri barındırmaktadır. İşlemlerinde faiz yasaklanıp, insanın doğasına uygun ticaret ve kâr teşvik edilmektedir. Helal ticaret ilkesi gereği toplum sağlığına

uygun olmayan mal ve hizmet alımlarına aracılık edilmemektedir. Bu süreçte dönüşen banka faizsiz bankacılık ilkelerine uyma istekliliği noktasında toplumu ikna etmelidir. Faizsiz finansın temel ilkelerine uyan bankaların reel kesim tarafından tercih edilme nedenleri ve Türkiye’de reel sektörün faizsiz finans ürünlerini kullanma sebeplerini araştırma üzere 2016 yılında bir anket çalışması yapılmıştır. Anket, İstanbul’da merkez veya şubesi bulunan, 152 şirkete uygulanmıştır. Faizsiz finans ürünleri kullanan şirketlerin yarısına yakın bir kısmı faiz hassasiyetinden dolayı bu ürünleri kullanırken 1/3’lük kısmının ise limit ve teminatlandırma şartlarından dolayı bu ürünleri kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla şirketlerin nerdeyse yarısının faiz hassasiyetinden dolayı bu ürünleri tercih etmeleri, faizsiz finans ilkelerine uymanın katılım bankaları için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Karahana ve Ersoy, 2016: 112).

3.3.2. Dönüşüm Sürecinde Danışma Komitelerinin Fonksiyonu

Katılım bankaları, bankacılık faaliyetleri nedeniyle mevzuat düzenlemelerine tabi oldukları gibi işlemlerinin İslam hukukuna uygunluğu gerekmektedir. Faizsiz bankacılık yapan bu kurumların faaliyet ve işlemlerinin İslam hukukuna uygunluğunu dünyada Şer’i Danışma Kurulu olarak kabul edilen kurullar sağlamaktadır. Bu kurullar organizasyon olarak yönetim kurulunun altında faaliyet gösterse de verdikleri kararlar itibariyle doğrudan sorumlulukları bulunmamaktadır. Dünya uygulamalarında danışma komiteleri kurumsal yönetim ile irtibatlandırılmış ve üyeleri, yapısı, amaçları belirlenmiştir. Var olan uygulamaların meşruluğu ve yeni ürün geliştirilme faaliyetleri açısından yetkin bir role sahip olan danışma kurulları faizsiz bankacılığın devamlılığı ve rollerinin etkinliği açısından büyük öneme sahiptir (Dinç, 2016: 83).

Dünya uygulamasında danışma komiteleri ve işlevleri ile ilgili önemli sayıda çalışmalar mevcuttur. Zira danışma komitelerinin yürüttüğü görevler gerçekleştirilen finansal işlemlerin İslam hukuku açısından meşruluğunu ortaya koymaktadır. Çünkü finansal bir muamele İslam ekonomi modeline aykırı olmadığı müddetçe meşru olarak kabul edilmektedir. İşte muamelelerin İslami hukukuna uygun olup olmama durumu, bu kurulların bir operasyonel risk faktörü olarak ele alınmasının nedenidir (Ahmed ve Khatun, 2013: 178). İç süreçlerin uygunsuzluğu nedeni ile bir kurumda zarar meydana gelme riskine operasyonel risk denilmektedir. Dolayısıyla Danışma komiteleri yapısı ve işlevleri itibariyle iç süreçlerle doğrudan ilgili olması nedeniyle kararları da

operasyonel riske konu olabilmektedir. Ayrıca uygulanan işlemlere ilişkin fetva çatışması yaşanması halinde bir operasyonel risk meydana gelir. Bu tarz risklerde günümüzde Merkezi Danışma Kurulu mekanizması ile aşılmaya çalışılmaktadır. Bu riske fikhî uyum riski de denir. Ancak henüz dünyada fikhî uyum riskini ölçecek bir yöntem geliştirilememiştir (Dinç, 2016: 85).

Dünyada genel itibariyle İslami bankacılık faaliyetlerine dair danışma komitelerinden beklenen görev ve sorumluluklar; ürün ve hizmetler için icazet vermek, faaliyetlerin İslam hukukuna uygunluğunu denetlemek, zekât hesaplamaları yapmak, fetvaya uygun olmayan gelir ve kazançların ayrıştırılarak hayır işlerine aktarılmasını sağlamak, banka yönetimine, paydaşlara, katılım fonu sahiplerine kâr dağıtım konularında tavsiyelerde bulunmak, banka yönetimine İslami bankacılık sorumluluğu ile ilgili yön göstermek şeklinde özetlenmektedir (Grais ve Pellegrini , 2006: 7).

Türkiye’de ise BDDK tarafından 14.09.2019 tarihinde yayımlanan düzenleme ile birlikte katılım bankalarının yanı sıra kalkınma ve yatırım bankalarının faizsiz bankacılık faaliyetleri çerçevesinde yapı ve süreçlerinin düzenlenmesi amaçlanmış, bu kapsamda danışma komitelerinin görev ve yetkileri ile çalışma usul ve esasları belirlenmiştir. Söz konusu düzenlemenin adı “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ” olarak geçmektedir. Tebliğ, temel olarak katılım bankalarının faizsiz bankacılığa dair ilke ve standartlarına ilişkin uyum faaliyetlerini düzenlemektedir. Bununla beraber kalkınma ve yatırım bankaları, Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğin 19 uncu maddesine göre faizsiz yöntemlerle gerçekleştirdiği finansman işlemleri ile sınırlı kalmak üzere katılım bankaları ile aynı hükümlere tabi kılınmıştır. Bu çerçevede, ilgili düzenleme başta katılım bankaları olmak üzere tüm faizsiz bankaların bünyelerinde birer danışma komitesi bulundurmaları ve bu komitelerin bankaların yönetim kurullarına bağlı olmaları sağlanmıştır. Ayrıca tebliğde danışma komitelerinin görev ve yetkileri belirlenmiş, danışma komitesi kararlarının bankada doğru bir şekilde uygulanmasına yönelik uyum ve denetim faaliyetlerine yer verilmiştir. Denetim faaliyetleri kapsamında ise denetim komitelerine bankaların faizsiz bankacılık ilke ve standartlarının uygulanmasına yönelik gözetim görevi ve yetkisi verilmiştir (Kartal, 2019: 98-100).

Söz konusu tebliğe göre Danışma komitesi aşağıda yer alan görev ve yetkilere sahiptir:

- a) Faizsiz bankacılık ilke ve standartları ile bunların uygulanması hakkında bankaya münhasır kararlar almak.
- b) Banka içi düzenlemeleri faizsiz finans ilke ve standartlarına uyum çerçevesinde incelemek.
- c) Bankanın ürün ve hizmetlerine ilişkin standart sözleşmeleri ile eklerini faizsiz bankacılık ilke ve standartları açısından değerlendirmek ve onaylamak.
- ç) Aldığı kararları belirli periyotlarda Danışma Kuruluna raporlamak.
- d) Bankaya ve konsolidasyona tabi ortaklıklarına hukuk, denetim ve ilgili diğer alanlarda hizmet sunan kişi ve kuruluşlara faizsiz bankacılık ilke ve standartları konusunda görüş bildirmek.
- e) Bankanın yıllık faaliyet raporunda yer almak üzere, danışma komitesinin dönem içi faaliyetleri hakkında bilgi vermek ve banka faaliyetlerinin faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uygunluğuna ilişkin değerlendirmede bulunmak (BDDK, 2019).

Türkiye’de katılım bankalarında görev yapan Danışma Komitelerine yönelik yayımlanan düzenlemelerin yeni olduğu görülmektedir. Hatta Tebliğ’in yayımlandığı tarihe kadar danışma komitelerine ilişkin herhangi bir düzenlemenin olmaması faizsiz bankacılık sektörü açısından bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Ancak 1980’li yıllardan beri bankacılık sektörü içerisinde var olan faizsiz finans kurumlarının danıştıkları ve icazetleri ile hareket ettikleri danışma komiteleri (veya kurulları) olmuştur. Türkiye’de gerek geçmişte gerekse günümüzde var olan danışma komiteleri ancak mevcut katılım bankalarının finansa dair faaliyetleri için görüş vermişlerdir. Aynı şekilde 2018 yılından bu yana Türkiye Katılım Bankaları Birliği bünyesinde faaliyet göster Merkezi Danışma Kurulu’nun da katılım bankacılığı faaliyetlerine dair karar ve standartlar yayımladığı görülmüştür. Zira Türkiye’de katılım bankacılığı açısından yeni sayılan bu kurulun öncelikle sektörün mevcut ihtiyaçları çerçevesinde karar ve standartlar yayımlamak durumunda olması nedeniyle şu ana kadar dönüşüme ilişkin karar vermesine gerek olmamıştır.

Dünya uygulamalarına baktığımızda dönüşümden önce hiçbir konvansiyonel bankanın bünyesinde bir şer’i danışma komitesi bulundurduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak İslami pencere / şubeler açmaya veya tam teşekküllü dönüştürme sürecini yürütmeye karar veren herhangi bir geleneksel banka da bir

danışma komitesi oluşturulmalıdır. Bu kurullar dönüşüm süreci boyunca ve sonrası yılın belirli dönemlerinde toplantılar düzenlemektedirler (Hasan, 2016: 5). Bu kurul, yüksek nitelikli ve finansal işlemlerle ilgili fetva (dini kurallar) yayınlayabilen güvenilir alimlerden oluşmalıdır. Dahası, bu kişiler modern finansal işlemlere dair bilgi ve hatırı sayılır deneyime sahip olmalıdırlar. Ayrıca danışma komitesi bağımsız olmalı ve işlemler hakkında görüş bildirme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Dönüşümün başarısı ve müşterilerin ikna edilmesinde danışma komiteleri önem arz etmektedir (Saaid ve Shafii, 2013: 549). Danışma komitesinin rolü, finans kuruluşunun kendisinininkiyle eşzamanlı olmalıdır, çünkü finansal kurumun kurulduğu veya dönüşüm sürecini başlattığı andan itibaren oluşturulması ve sözleşmelerin, prosedürlerin ve işlemlerin sürekli faizsiz bankacılık ilkelerine uygunluğu denetlenmeli ve sürekli kontrol edilmelidir. Bu husus ana sözleşmede açıkça belirtilmelidir (Yaquby, 2005: 5).

Zira İslami bankaları konvansiyonel bankalardan ayırt edici faktör, fikhî uyum kuralları yani faizsiz bankacılık ilkeleridir ve bu faktör, faiz hassasiyeti bulunan müşterilerin bankaya olan güvenini artıran unsurdur. Bu yüzden dönüşen bankalardan tamamen faizsiz bankacılık ilkelerine uygun yönetilmesi ve tüm operasyonlarının fikhî kurallara bağlı kalması beklenmektedir (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1026). Bu yüzden, geleneksel bankadan İslami bankacılığa geçiş sürecinde karşılaşılan temel sorun ya da çekimserlik ise şeriata uymadır. Başka bir deyişle, bu sorun veya çekimserlikler şu soruları içermektedir:

1. Dönüştürme işleminden önce alınan veya ödenen alacak ve borçlara nasıl muamele edilmelidir?
2. Dönüştürmeden önce bankanın elinde bulunan dinen yasaklanmış varlıklarla nasıl başa çıkılmalıdır ve bunları elden çıkarmanın en uygun yolları nelerdir?

Konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüştürülmesine ilişkin tüm kavram ve adımlar İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI) Şer'i Danışma Kurulu tarafından onaylanan fikhî standartlarında yer alan ilke ve kurallara dayandığını belirtmekte fayda vardır. Dönüşüm için tüm adımlar ve prosedürler bu standartların hükümlerine tabidir (Hassan H. H., 2012: 3-4). AAOIFI'nin 6 no'lu ilgili standardına göre ise İslami bankaya dönüşme kararı alan bir bankanın şu konuları ele alması gerekiyor:

- a) Merkez bankası, dönüşen bankaların likidite ihtiyaçlarını fikhî kurallarla, özellikle de faiz işlemlerini düzenleyen kurallarla çelişmeyecek bir şekilde düzenlemeye çalışmalıdır.
- b) Konvansiyonel bankalarla yapılan işlemler, faizsiz işlemler olarak yenilenmeli ve fikhî açıdan kabul edilen araçlar uygulanmalıdır.
- c) Karşılıklı cari veya yatırım hesabı değişimi, belgeli krediler, sendikasyon finansmanı gibi alanlarda İslami finans kurumları ile iş birliği ve işlemler artırılmalıdır.
- d) Parasal varlıklardan kaynaklanan ve faiz ödemekle yükümlü olan tüm konvansiyonel işlemler banka tarafından tasfiye edilmelidir.
- e) Dönüşüm kararından önce bankanın meşru olmayan alacakları ile başa çıkılmalıdır.
- f) Dönüştürmenin dahili veya harici olmasına bakılmaksızın, dönüştürme kararından önce meşru olamayan yükümlülüklerle başa çıkılmalıdır.
- g) Meşru olmayan kazançlar elden çıkarılmalıdır.

Buradan hareketle dönüşüm sürecindeki bir bankanın şer'î danışma komitesi, bankanın dönüşümden önceki mülkiyet değişikliği, borçlu ile alacaklı faizi arasındaki farkın oluşturduğu öz kaynakları, mevduat ve kredilerin faizlerine dair konuları ele almalı, bankanın süreç ve sözleşmelerin yeniden hazırlanmalıdır. Kuşkusuz, bu konular oldukça karmaşıktır ve bu zorluklarla başa çıkmak, bankanın müşterilerini konvansiyonel bankalardaki dönüştürme sürecine ikna edecektir. Bu yüzden konvansiyonel bankaların dönüşüm sürecinde başarılı olmalarını sağlamak için AAOIFI tarafından yayınlanan 6 no'lu standardı yayımlanmıştır. Ancak buna rağmen, dönüşüm sürecinde ortaya çıkan birçok içtihat ve meşruiyet sorunu vardır (Saa'id ve Shafii, 2013: 553-554). Ayrıca İslami bankacılık pencereleri ve şubeleri uygulaması küresel olarak ve özellikle Körfez İş Birliği Konseyi ve Ortadoğu'da yaygın olsa da tüm faaliyetlerin İslam hukukuna uygun olmasını sağlayan veya en azından dönüştürme sürecinin İslam hukukunun gerekliliklerini karşılamasını sağlayan bir danışma komitesinin olmadığı görülmektedir. Bu nedenle 6 numaralı standardı kapsamında AAOIFI, geleneksel bankalar tarafından kurulan İslami şubeleri ve pencereleri tanımamaktadır (Zaki ve Hussainey, 2015: 5).

Karşılaşılan tüm sorunlara rağmen bankaların kademeli bir dönüşüm sürecine girmesi için üç aşama belirlenmiştir. İlk aşama, giriş aşaması olarak bilinir. Bu aşamada,

dönüşümün tamamlanması için planlar, adımlar ve zaman çizelgesi yapılacaktır. Bu aşama, İslami bankacılık ile ilgilenmek için insan kaynaklarının geliştirilmesini, dönüşüm sürecini organize etmek için danışma komitesi veya denetim komitesi kurulmasını, ayrıca İslami bankacılık sistemine dönüşümü gerçekleştirecek şubelerin ve personelin doğru bir şekilde seçilmesini içerecektir. İkinci aşama, merkez bankasından ve ilgili kamu otoritelerinde İslami bankacılığı yürütmek için izin almayı içeren dönüşüm süreçlerinin uygulanmasına başlamaktır. Aynı bağlamda, merkez bankası, İslami bankacılığa dönüştürülen şubelerin tüm faaliyetlerinin İslam hukukuna uygun olmasını sağlamak için bir Danışma Komitesi atamalıdır. Ayrıca süreci kolaylaştırmak ve kontrol etmek için, merkez bankasında yeni sistem olarak İslami bankacılık faaliyetlerinin denetlenmesi ve düzenlenmesi rolünü üstlenecek özel bir birim kurulmalıdır. Son aşama, dönüşüm sürecinin uygulanmasının ilerleyişinin yanı sıra İslami bankacılığa dönüştürülen bankanın ekonomik ve sosyal performansının değerlendirilmesini içeren değerlendirme aşaması olacaktır. Değerlendirmenin sonucunda ortaya çıkacak olan bir başarı diğer bankaları da İslami bankacılığı uygulama noktasında teşvik edecektir (Abdelrahim , Bello ve Alhabshi, 2018: 29).

Danışma komitelerinin dönüşüm sürecindeki fonksiyonunu dünya uygulamaları açısından gözlemlediğimizde; Pakistan Merkez Bankası'nın (SBP), müşterilerin ve yatırımcıların İslami bankacılık sektörüne olan güvenini artırmak için kapsamlı ve sağlam bir fikhî uyum mekanizmasını uygulamaya koyduğunu görmekteyiz. Bu kapsamda Pakistan Devlet Bankası, Pakistan'da dönüşüme yönelik kademeli bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu politika kapsamında geleneksel bankalar, İslami finans sektörüne kademeli ve istikrarlı bir şekilde entegre olması için teşvik edilmektedir (Hassan M., 2007: 107). Konvansiyonel Bankanın İslami Bankaya dönüştürülmesine yönelik kriterleri ortaya koymak için SBP tarafından 25 Haziran 2010 tarihinde bir genelge yayımlanmıştır. Bu genelge merkez bankasında İslami bankacılık departmanı kurulmasını, başlangıç ve bitiş tarihi belli olan bir dönüşüm planının şer'î danışma kurulu tarafından usulüne uygun olarak onaylanmasını istemektedir (Ahmed, Khan ve Haq, 2018: 322). Hatta son olarak danışma kurulu tarafından bankanın tüm dönüşüm sürecini faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olarak gerçekleştirildiğine dair bir icazet belgesi yayımlanmaktadır (Pakistan Devlet Bankası, 2017). Danışma komitelerinin rolü sadece icazet belgesi yayımlamak ve bankanın icazetlere uygun şekilde hareket etmesini sağlamak değildir. İslam hukuku

ve bankacılık alanında uzman kişilerden oluşan bu kurullar aynı zamanda ürün geliştirme konusunda bankaya tavsiyelerde bulunmakta ve dönüşüm süreci boyunca yeni sisteme adapte olması ve müşterilere en iyi hizmeti sunabilmesi için personelin eğitilmesini sağlamaktır (El-Kailany, 2020: 1). Buna ilave olarak Endonezya’da kurulan “Ulema Konseyi Şer’i Danışma Kurulu”, İslami finans kurumlarının fikhî uygunluğunu sağlarken diğer önemli bir fonksiyonu İslami finansla ilgili uyuşmazlıkların "Ulusal Şer’i Tahkim Kurulu" aracılığıyla çözümlenmesi sağlanmaktadır (Rafay ve Sadiq, 2015: 318).

3.3.3. Dönüşüm Sürecinde Bankacılık Faaliyetleri ve Fikhî Tahlilleri

Konvansiyonel bir bankanın İslami bir bankaya dönüşümünü üstlenirken göz ardı edilemeyecek gerçekler arasında, geleneksel bankaların yatırımcıları faiz yoluyla finanse etmek için kullandıkları faize dayalı krediler ve mevduat araçları bulunmaktadır. Bu bankalar bankacılık hizmetlerinden elde edilen gelire ek olarak, kredi faizi ile mevduat faizi arasındaki farktan para kazanmaktadırlar. Öte yandan, İslami bankalar katılım hesabı sahipleri adına yatırım yapmak için fon toplamaktadırlar. Katılım hesabı sahipleri, önceden kararlaştırılmış bir oran olmaksızın bankanın yatırım yöneticisi olarak elde ettiği kâra ortak olurken yatırılan tutarların zararlarından da sorumludur. İslami banka, toplanan fonları ayrı ayrı veya hissedarların sermayesine göre faizsiz finans araçlarında değerlendirilmektedir. Banka, fon sahiplerinin temsilcisi olarak yatırım riskini üstlenmektedir. Daha sonra elde edilen gelirden, bankanın payı düşüldükten katılım hesabı sahiplerine ödenmektedir.

İslami bankaların tüm işlemlerinde fikhî kurallara uymayı taahhüt ettikleri bilinmektedir. Bu nedenle banka, riba (faiz), meysir (kumar) ve garar (aşırı belirsizlik riski) içeren sözleşmelerden kaçınır. Bu bankalar ayrıca döviz borsalarında, vadeli işlem ve opsiyon piyasalarında türev işlemler yapmayı ret etmektedirler. Öte yandan, konvansiyonel bankaların işlemlerin çoğunun bunlardan oluşmasına rağmen bu kurallara uymakla ilgili herhangi bir yükümlülükleri bulunmamaktadır. Bu kavramsal çerçevede içinde kabul edilmelidir ki, geleneksel bankalar tarafından sağlanan hizmetlerden elde edilen gelirin tamamı haram değildir. Aslında, İslami bankalar da aynı hizmetlerden bazılarını aynı yöntemleri kullanarak sunmaktadırlar. Dolayısıyla geleneksel bir bankayı dönüştürürken yapılması gereken en önemli değişiklik, faiz almaktan veya vermekten kaçınmaktır (Hassan H. H., 2012: 3).

3.3.3.1. Kaynakların Dönüşümü ve Fıkhî Tahlili

Konvansiyonel bir bankanın kaynaklarının faizsiz bankaya dönüştürülmesi sürecinde öncelikli olarak konvansiyonel bir bankanın kaynaklarının neler olduğu ve faizsiz bir bankanın hangi kaynaklarına karşılık geldiği bilinmelidir. Konvansiyonel bankanın temel kaynakları mevduatlar (vadeli ve vadesiz), mevduat dışı yabancı kaynaklar (bankalar arası piyasalar, repo işlemleri, merkez bankası, sendikasyon kredileri ile tahvil, bono vb. gibi menkul kıymetler) ve öz kaynaklardır. Buna karşılık faizsiz bir bankanın sahip olduğu kaynaklar, katılım hesapları (katılma hesaplar ve özel cari hesaplar), katılım fonları, İslami sendikasyon kredileri, geri alım vaadiyle satım ve geri satım vaadiyle alım işlemleri, kira sertifikaları ve diğer sermaye piyasası uygulamaları ile öz kaynaklardan oluşmaktadır. Bu bilgiler ışığında her bir kaynağın faizsiz bir banka kaynağına dönüştürülürken fıkhî açıdan dikkat edilmesi gereken hususları aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Mevduat ve Katılım Hesapları: Konvansiyonel bir bankanın temel fon kaynaklarından olan mevduat hesapları vadesiz mevduat ve vadeli mevduat hesapları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vadesiz mevduat, “bankanın izni aranmaksızın hesap sahibi tarafından istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen, herhangi bir ihbar veya vade koşulu taşımayan ve faiz tahakkukları yıl sonunda veya hesabın kapatılmasında yapılan mevduattır”. Vadeli mevduat ise; “1 aya kadar vadeli (1 ay dahil), 3 aya kadar vadeli (3 ay dahil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dahil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık faiz ödemeli) olarak açılacak mevduattır” (TCMB, 2019). Vadesiz mevduat hesapları, hesap sahiplerinin istediklerinde üzerine para yatırdıkları ve çekebildikleri bir hesap türüdür. Mevcut uygulamalarda vadesiz hesaplara faiz ödenmemektedir. Bu sebeple vadesiz hesaplar Bankalar için maliyeti sıfır olan bir kaynaktır. Vadeli hesaplarda ise adından anlaşılacağı üzere belirlenen süre zarfında faiz alınması söz konusu olduğundan paranın başlangıçta kararlaştırılan süre içinde hesapta tutulması zorunluluğu bulunmaktadır. Örneğin, 1 ay, 3 ay, 6 ay veya 1 yıl süreli vadeli hesap açılabilir. Ayrıca 32-44, 45-92, 93-182, 183-365 günler arasında da kırık vade olarak tanımlanan vadeli bir hesap türü açılması mümkündür. Günümüzde bankalar arasında faiz oranları açısından çok farklılıklar bulunmamaktadır. Vadeli hesabın vadesinden önce kapatılması durumunda ise faiz verilmemektedir (Uysal, 2018: 8).

Bu hesapları İslam Hukuku açısından değerlendirdiğimizde; para bankaya yatırıldığında sadece saklanma amacı güdülyorsa usulsüz vedia (emanet), saklanma ile birlikte değerlendirme amacı güdülyorsa karz (borç) hükümlerinin geçerli olacağı görüşleri mevcuttur (Bayındır, 2005: 52) Bu durumda banka borçlu sıfatıyla mudilere vadeli hesaplarına karşılık daha önceden taahhüt ettiği faizi öderken alacaklı sıfatıyla da kredi müşterilerinden daha yüksek oranda faiz almaktadır. Bu uygulama İslam hukuk kurallarına göre yasaktır (A.g.e.: 11). Vadesiz hesaplarla ilgili olarak ise; bankaların vadesiz mevduatların önemli bir kısmını faizli işlemlerde değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Bu işlemler faizli krediler vermek, repo ve ters repo gibi işlemler yapmak, bankalar arası piyasada fâiz karşılığı borç alıp vermek ve faizli tahvil ve bono alıp satmak olarak sıralanmaktadır. Aynı zamanda tüm bu işlemlerde vadesiz mevduatları da kullanabilmektedirler. Bu faiz gelirlerinin tamamını kendi karları olarak saymakta yani mevduat sahipleriyle paylaşmamaktadır. Bu açıdan baktığımızda vadesiz mevduatların önemli bir kısmı banka tarafından kullanıldığı anda borca dönüştüğünü söyleyebiliriz. Sonuç olarak vadesiz mevduatları kısmen emanet ve kısmen borç olarak değerlendirebiliriz (Aktepe, 2017: 149). AAOIFI Fıkıh Kurulu ise vadesiz hesapları sadece borç olarak değerlendirmektedir. Çünkü banka bu hesaplara yatırılan meblağı tazmin ile yükümlüdür ve istenildiğinde geri ödemek mecburiyetindedir. Bu doğrultuda Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi'nin de kararı bulunmaktadır [Karar Numarası: 86 (3/9)]. Karar metninde şunlar yazılıdır: “Vadesiz hesaplar / cari hesaplar ister İslâmî bankalarda ister faizli bankalarda açılmış olsun fikhî anlamda para borcu sayılırlar. Zira bu hesaplara yatırılan paralar bankaya tazmin yükümlülüğüyle teslim edilmektedir. Dinen bunların geri ödenmesi de şarttır. Bankanın esasen muhtaç olmaması hesapların borç olarak değerlendirilmesine engel değildir” (AAOIFI, 2015: 979). Dolayısıyla müşteriler vadesiz hesaplar karşılığında faiz almamış olsa bile konvansiyonel bankaların sıfır maliyetle faizli işlemlerden gelir elde etmesine aracılık etmiş olacaktır.

Bankalar kanununa göre mevduat toplama yetkisi konvansiyonel bankalara verilmiştir. Ayrıca karz (borç) hükmünde olan mevduat hesapları üzerinden faizli işlemlere aracılık edileceğinden hem mer'î hukuk hem de İslam hukuku açısından faizsiz bir bankada mevduat hesabı açılması mümkün değildir. Dolayısı ile konvansiyonel bankanın faizsiz bir bankaya dönüşmesi halinde fon kaynağı olarak vadesiz ve vadeli mevduat hesaplarının karşılığında özel cari hesap ve katılma hesapları kullanılmalıdır.

Zira özel cari hesap; “katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları” ifade ederken, katılma hesabı ise; “Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları” ifade etmektedir (Bankacılık Kanunu, Madde 3, 2005). Sermaye sahibi katılma hesaplarına parasını yatırırken paranın miktarı ve kalacağı süre oranında bankanın havuzundaki mevcut paralara ortak olduğunu ne ana para ne de kârın garanti de olmadığını, hatta zararın ihtimal dahilinde olduğunu bilmektedir. Banka da bu paraları ödünç değil ortaklık sermayesi olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla banka arasındaki ilişki karz (borç) değil ortaklıktır. Bu ortaklık fıkıhta mudarebe olarak ta adlandırılmaktadır (Bayındır, 2005: 70). Katılım bankalarında açılan özel cari hesaplar ise, mevduat bankalarındaki vadesiz hesaplar gibi kısmen borç kısmen emanet olarak kabul edilmektedir. Katılım bankası hesaba yatırılan tutarı tazmin etmekle yükümlü olduğundan ve söz konusu fonu büyük oranda işletme özgürlüğüne sahip olduğundan hesap borç hükmündedir. Ancak bankanın hesaplara yatırılan parayı tamamen kullanamaması, Merkez Bankası’nda bir kısmını zorunlu karşılık olarak tutması, hesap sahiplerinin istedikleri zaman paraya ulaşabilmeleri için şubelerinde, muhabir bankalarda ve ATM’lerde para tutması, söz konusu tutarın kısmen emanet olduğunu göstermektedir. Katılım bankası bu hesaplara kâr payı ödemesi yapmamaktadır. Fakat kazancı tamamen dinin onaylamayacağı işlerden olan kişi ve kuruluşların paraları özel cari hesaplara alınmamalıdır. Zira bu durumda bankanın tümüyle haram olan bir gelirden kazanç sağlaması söz konusu olacaktır. Banka parayı geri çevirme hakkına sahip değilse söz konusu parayı kullanmamalı, kullanır veya gelir elde ederse bu gelir sosyal projelere aktarılmalıdır. (Aktepe, 2017: 155).

Bankanın dönüşümden önce aldığı faize dayalı mevduatın ele alınması konusuna gelince, bazı bankaların dönüşüm planları çerçevesinde mudilerine, mevduatlarını mudarebe esasına göre tutulacağı, yani katılma hesaplarına çevrileceği veya mevduatlarını geri çekebilecekleri şeklinde seçenekler sunduğu görülmüştür. Her iki durumda da bankanın, dönüşüm sürecinin başlayacağı tarihe kadar hesaplarına tahakkuk eden faizi mudilere ödemesi gerektiği unutulmamalıdır. Bunun nedeni,

şeriatla bir zorunluluk hali (zaruret ilkesi gereği) veya kanun gereği bankanın bunu yapmak zorunda kalmasıdır. Çünkü, banka dönüşüm sürecinden önce mevduata faiz ödememeyi tercih etse bile, mahkemeler dönüşüm öncesi imzalanan sözleşmeler gereği söz konusu faizin ödenmesi noktasında bankayı zorunlu tutacaktır. Daha açık bir ifade ile mevduat sahibi şeriat kuralına uymamakta ısrar ederse ve süresinin sonuna kadar faizli mevduat sözleşmesini sürdürmek istiyorsa ve kanunlar bankaya sözleşmeyi tek taraflı feshetme hakkı vermiyorsa, banka, mevduat faizini son vade tarihine kadar ödemekle yükümlü olacaktır. Bu durumda banka, öngörülen sürenin sonuna kadar faize dayalı mevduatları sürdürmek zorunda kalırsa, dönüşüm öncesi kullandığı ve dönüşüm sonrası faizsiz finans ilkelerine uymak istemeyen borçlularından alacağı faizle bu mevduat faizini ödemek durumundadır. Bununla birlikte, kanunlar bankaya mevduat sözleşmesini tek taraflı olarak feshetme hakkı verirse, bankanın sözleşmeyi feshetmesi ve mevduat sahibinin mudarebe sözleşmesi temelinde mevduatını korumak istememesi durumunda da daha önce tahakkuk eden faizi mevduat sahiplerine iade etmesi zorunludur (Hassan H. H., 2012: 8).

Sendikasyon Kredileri: Bir lider banka öncülüğünde çok sayıda borç veren banka tarafından sağlanan dış kaynaktır. Bu şekilde iki veya daha fazla kredi veren banka bir araya gelerek benzer koşullarla, ortak dokümantasyon ve ortak bir ajanda kullanılarak büyük miktarda fon ihtiyacında bulunan bir kuruluşa kredi sağlanmaktadır (Yılmaz E., 2003:145). Sendikasyon kredisinin özelliklerinden biri de, bankaların uluslararası piyasadaki genellikle değişken faizle borçlanmasıdır. Bu sebeple piyasadaki faiz oranlarının değişmesi ile bankaların fonlama maliyetleri değişmektedir. Dolayısıyla kredi faizi, vade boyunca sabit kalmamakta; her bir faiz döneminde değiştirilebilmektedir. Değişken olan faiz oranının her faiz döneminde problem teşkil etmeden belirlenebilmesi için, kredi sözleşmesinde bir referans oranı tanımlanmaktadır. Bu referans oranı, sendikasyon kredisine katılan katılımcıların uyguladıkları faiz oranlarının bir ortalaması olabileceği gibi kolay olabildiği bakımından LIBOR/EURIBOR tercih edilmektedir (Karaman K., 2014). Başta bankalar olmak üzere birçok Türk şirketinin uluslararası piyasalardan “Sendikasyon Kredisi” şeklinde kaynak sağladığı bilinmektedir. Fakat söz konusu krediler, faizli olması sebebiyle konvansiyonel bankalar tarafından tercih edilmektedir. Ancak katılım bankaları ise faizsiz bankacılık ilkelerine uygun sendikasyon kredileri kullanabilmektedirler. Günümüzde Katılım bankaları uluslararası piyasalardan

“Murabaha Sendikasyonu” şeklinde sağladığı kaynak İslam hukukçuları tarafından tartışılan “teverruk satışı” yöntemlerine dayanmaktadır. Teverruk satışına dayanan sendikasyon kredileri şu şekilde işlemektedir:

1. A bankası, B konsorsiyumundan taksitle emtia alma talebinde bulunur. B konsorsiyumu emtiayı temin ettikten sonra A bankasına taksitle satar. Bu şekilde A bankası, B konsorsiyumuna taksitle borçlanmış olmaktadır. Daha sonra A bankası emtiayı peşin olarak satması için B konsorsiyumuna vekâlet verir. (Bir kısım İslami Bankanın Danışma Komiteleri bu vekâletin verilmemesi gerektiğini, emtiayı almış olan A bankasının bizzat kendisinin bu emtiayı satması gerektiğini söylemektedir.) B konsorsiyumu emtiayı satar ve bedelini A bankasına gönderir veya A bankası bu malı bizzat satarak nakit elde eder.

2. B konsorsiyumu kendisi adına emtia alımı yapması için A bankasına vekâlet verir. A bankası bu vekâlete istinaden B konsorsiyumu adına emtiayı alır. Emtianın bedelini B konsorsiyumu öder. A bankası bu emtiayı taksitli olarak B konsorsiyumundan alır. A bankası emtiayı peşin olarak satar ve nakit elde etmiş olur (Doğan Ü., 2014).

AAOIFI Faizsiz finans standartlarına göre sendikasyon kredileri caiz görülmemiş, bunun dışında ancak pazarlık yapılarak (müsâveme) ya da murabaha yoluyla, kiralama, selem, istisna, ortaklık veya vekâlet yöntemleri ile sendikasyon finansmanı sağlanması uygun görülmüştür (AAOIFI, 2015: 624-626). Bu nedenle konvansiyonel bankanın dönüşüm sürecinde ancak faizsiz finansman yöntemlerine uygun sendikasyon finansmanı sağlanmalıdır. Bununla birlikte faizsiz finans ilkelerine uyumlu finansal hizmetler piyasası hem talep hem de arz faktörleri tarafından yönlendirilerek büyümeye devam etmektedir. Talep tarafında, tüm finansal işlemleri Şeriat kanununa uygun olarak yapma arzusunun sadece perakende müşterilerde değil, aynı zamanda şirketler arasında da giderek artması beklenmektedir. Bu konuda Orta Doğu ve Güney Doğu Asya'daki şirketler şeriata uygun çözümlerin uygulaması konusunda örneklere rastlanılmaktadır. Bu örnekler, İslami bonoların (Sukuk), murabaha veya icare sözleşmelerine dayalı Şeriata uyumlu sendikasyon kredilerinin benimsendiğini göstermektedir (Alam, 2009: 47).

İnterbank Piyasası ve Merkez Bankasından Borçlanma: Konvansiyonel bir banka likidite ihtiyacını merkez bankasından veya interbank piyasasından doğrudan borçlanarak giderebilmektedir. Bu nedenle, son borç verme mercii işlevini görecektir.

olan İslami merkez bankası veya uluslararası İslami bankalar arası piyasanın kurulması gerekmektedir. Dolayısıyla İslami bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için, Türkiye, Suudi Arabistan, Endonezya ve İslam Kalkınma Bankası'nın iş birliği ile İslami bir merkez bankası işlevini görecektir olan MEGABANK projesinin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir (Arıcan, Yücememiş ve Çetin, 2019: 406). Dönüşüm sürecinde konvansiyonel bankaların işlemlerini faizsiz bankacılık prensiplerine göre yenilemesi gerektiğinden bazı merkez bankaları kâr / zararı dayalı ve mudarebe sözleşmesi kurallarına tabi yatırım hesapları aracılığı ile kaynak sağlanmasına müsaade etmektedir. Aksi takdirde bir bankanın merkez bankasından faizli kredi kullanılması uygun görülmemiş bu işlemlerin iptal edilerek değiştirilmesi gerektiği görüşü hâkim olmuştur. Bu durumda faizsiz bankalar diğer İslami finans kurumları nezdinde ikili hesaplar açmak suretiyle İslami kurumlar arasındaki iş birliğinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır (Zaki ve Hussainey, 2015: 6). Bunun dışında bir merkez bankasından fon kaynağı sağlanabilmesi için İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası örneğinde olduğu gibi merkez bankasının kapsamı ve sorumluluklarının faizsiz bankacılık prensiplerine uygun şekilde değiştirilmesi gerekmektedir (Parveen, Zadeh ve MuzakkirSyed, 2015: 62). Libya'da konvansiyonel bankaların dönüşüm deneyimine merkez bankası desteğinin etkisi üzerine yapılan bir çalışmada merkez bankasının desteğinin, konvansiyonel bankaları İslami banka haline getirme başarısını olumlu yönde etkileyen bir dış çevre faktörü olarak önemli bir rol oynadığı doğrulanmıştır (Abdalla, Aziz ve Johari, 2015: 1954).

Repo/Ters Repo ve Geri Alım Vaadiyle Satım/Geri Satım Vaadiyle Alım İşlemleri: Repo işlemleri, genel itibariyle piyasada geçici likidite sıkışıklığı yaşandığında, bankacılık sistemi likiditesinin kısıtlı bir süreliğine artırılması amacıyla yapılmaktadır. Bu kapsamda Merkez Bankası; açık piyasa işlemleri yapmaya yetkili olan kuruluşlardan, ileri bir tarihte geri satmak taahhüdüyle kıymet almaktadır. Ters repo işlemleri ise; genelde piyasada geçici likidite fazlasının olduğu durumlarda, ihtiyaç duyulmayan fazla likiditenin çekilmesi için yapılmaktadır. Merkez Bankası; portföyünde bulunan kıymetleri, açık piyasa işlemleri yapmaya yetkili olan kuruluşlara işlem tarihinde sözleşme yapak suretiyle işlem sırasında belirlenen fiyat üzerinden, ileri bir tarihte geri almak taahhüdüyle satmaktadır (TCMB, 2021). Diğer taraftan repo işlemi Borçlar Kanunu tarafından bir satış sözleşmesi olarak kabul edilirken, Bankalar Kanunu'na bir borçlanma aracı, tasarruf sahipleri açısından ise

kısa vadeli bir yatırım aracı olarak görülmektedir (Dede, 2017: 97). TCMB konvansiyonel veya diğer adıyla mevduat bankaları likidite temini veya fazla likiditelerini çekmek için Hazine tarafından ihraç edilmiş tahviller karşılığında repo ve ters repo işlemleri yapmaktadır. Diğer taraftan katılım bankaları ise likidite sağlamak veya likiditelerini değerlendirmek amacıyla kira sertifikalarını kullanabilmektedir. Bu bankalar Hazine tarafından ihraç edilen kira sertifikalarını (sukuk) kullanarak merkez bankasının açık piyasa işlemleri kapsamında geri alım vaadiyle satım (GAVS) ve geri satım vaadiyle alım (GESVA) işlemleri yapmaktadırlar (Durmuş, Sevinç ve Kütük, 2019: 259). Zira katılım bankaları ise faiz şüphesi sebebiyle ve repo-ters repo işlemlerinin faizsiz bankacılık prensiplerine uymadığı için bu ihtiyaçları giderme konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Çünkü repo fikhî açıdan kısmen bey'ul-ine (ine satışı) ve bey'ul vefa (vefaen satım) uygulamalarına benzetilmekle beraber unsurları incelendiğinde onun gerçekte bir karz akdi veya borç sözleşmesi olduğu görülmektedir. Bundan hareketle repo işleminin bir satım akdi veya sözleşmesi değil, rehin ile teminat altına alınmış faiz içeren bir karz (borç) akdi olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla faiz içeren repo sözleşmesinin caiz olmadığı kanaati hâkimdir (Hayat ve Aksu, 2020: 1199). AAOIFI'nin 58 numaralı standardında da klasik repo işleminin faizli bir karz akdi olduğu belirtilerek aynı hüküm verilmiştir (AAOIFI, 2015: 1297). Sonuç itibariyle bir konvansiyonel banka dönüşüm sürecinde repo işlemlerinden vaz geçerek alternatif olarak kira sertifikalarını geri alım vaadiyle satım ve geri satım vaadiyle alım işlemleri ile likidite yoluna baş vurmalarıdır.

Tahvil/bono ve Kira Sertifikaları: Kamu kuruluşları veya bazı özel şirketler finansmana ihtiyaç duyduklarında bu ihtiyaçlarını tahvil ve bono ihracıyla giderme yoluna gitmektedirler. Tahvil ve bonolar, borç senetleri olarak kabul edilmektedir. Bu senetler vade sonuna kadar elde tutuldukları zaman belirli bir getiriye taahhüt etmektedir. Vade süresi bir yıldan az olan senetlere bono, vade süresi bir yıl veya daha uzun olan senetlere tahvil denilmektedir. Bu senetlerin herhangi bir ticari işlemle ilişkisi olmamakla beraber tamamen borç işlemlerine dayandırılmaktadır. Bu senetleri alanlar senedi ihraç eden tarafa borç vererek vadesinde faiz geliri elde etmeye çalışmaktadırlar (Aktepe, 2017: 200). AAOIFI Fıkıh Kurulu, borçlanılan miktarı ve bir miktar fazlasını ödemeyi garanti altına alan faizli senetlerin ihracının haram olduğunu hükmetmiştir (AAOIFI, 2015: 559). Faiz ile ilgili hükümlerden dolayı geleneksel bankacılık sisteminin dışında kalan tasarrufların ekonomiye kazandırılması

amacıyla bono ve tahvile alternatif faizsiz sisteme dayalı farklı finansal enstrümanlar geliştirilmiştir. İslami finansal hizmetlerin doğasına uygun olarak geliştirilen kira sertifikaları, başta faizsiz bankalar olmak üzere, ülke hazinelerine, işletmelere, finansal kuruluş ve kurumlara finansal pazarlardan fon sağlama imkânı sunan finansal bir araçtır (Yılmaz E., 2014: 87). Bu nedenlerdir ki daha önce bono ve tahvil ihraç eden veya bu menkul kıymetler üzerinden işlem yapan konvansiyonel bir banka dönüşüm süreci ile birlikte bu uygulamayı bırakarak yerine kira sertifikası ihraç etmelidir. Ayrıca dünya örneklerine bakıldığında Malezya başta olmak üzere birçok ülkede kira sertifikası ihraçlarının, merkez bankaları tarafından para politikası işlemlerinde kullanıldığı görülmektedir. Ancak, hala kira sertifikası yayımlamayan İslami bankalara sahip ülkeler bulunmaktadır ve dolayısıyla merkez bankalarının açık piyasa işlemleri ile İslami bankalara kaynak sağlamak için alternatif yollar bulması gerekmektedir (Sole, 2007: 22).

Öz kaynaklar: “Bir tanıma göre kuruluş sırasında nakit veya duran varlık olarak koyulan başlangıç sermayesi, duran varlıkların yeniden değerlendirme artışları, geçmiş yıllar karları, dönem kârının dağıtılmayıp kuruluşta bırakılan kısmı ve sermaye artışlarının toplamı şeklinde ifade edilmektedir” (Yatbaz, 2020: 74). Ayrıca teknik olarak öz kaynakları oluşturan bu yapının hem konvansiyonel bankalar ve hem de faizsiz bankalar açısından benzerlik gösterdiğini görebiliriz. Ancak, dönüşüm sürecinde öz kaynakların dönüşümü her iki bankacılık sistemi açısından çok farklı şeyleri ifade etmektedir. Çünkü sistemin bir formattan diğerine tamamen yenilenmesini sağlayan geleneksel bir bankadan İslami bir bankaya dönüştürmek daha spesifik olarak borç tabanlı bir sistemden öz kaynak tabanlı bir sisteme ve faiz tabanlı bir sistemden kar-zarar paylaşımına dayanan bir sisteme dönüştürmek anlamına gelmektedir (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 78). Çoğu zaman, konvansiyonel bankaların kendi faizleri belirginleşir, öz kaynaklarla büyümeyi sağlamak için hiçbir çaba göstermez. Ancak faizsiz bankalar kamu yararına gereken önemi verir. Nihai amacı, öz kaynak ile büyümeyi sağlamaktır (El-Gawady, 2004: 25).

Dönüşüm sürecinde en çok tartışılan konulardan bir dönüşüm sürecinde olan bir bankada daha önce sahip olduğu öz kaynakların fikhî tahlilidir. Bu durum sektörde yaygın bir endişe gibi görünmese de bazı İslam Hukuku alimleri geleneksel bankalardan sermaye kullanarak İslami yan kuruluşlar veya bağlı ortaklık şeklinde bankalar kurulmasının meşruluğu konusunda endişelerini dile getirmektedirler. Bu

endişe, ana banka tarafından sağlanan fonların İslami uyumlu kaynaklardan gelmesinin garanti edilmemesinden kaynaklanmaktadır ve bu nedenle yan kuruluşun başlangıç sermayesi İslami açıdan kabul edilemez olabilir. Bu konuda devam eden bir tartışma olmasına rağmen, önerilen çözümlerden biri, orijinal sermayenin arındırmanın bir yolu olarak gelecekte hayır kurumlarına ve sosyal projelere bağışlar yapmayı taahhüt ederse, yeni İslami kurumun oluşumuna izin vermektir (Sole, 2007: 9). Unutulmamalıdır ki, konvansiyonel bankalardan gelen paranın tamamı haram para (İslam hukukuna aykırı olarak kazanılan para) değildir. Bankanın sermayesi, müşterinin mevduatı ve döviz bozdurma ve para işlemlerinden alınan ücretler gibi yasal, faiz dışı işlemlerden kazanılan banka karları gibi bazı paralar helal para olarak kabul edilmektedir. Para, kredi faizinden veya sabit getirili tahvillerden elde edildiğinde haram olarak kabul edilmektedir. Bir banka işlemlerini dönüştürürken tüm işini haram paradan arındırmalıdır. Bu karmaşık bir süreçtir, bu nedenle dönüştürme sürecinde karşılaşılan bu sorunla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Burada ilk olarak dönüşüm sürecinde öz kaynakların işletilmesi ile elde edilecek faiz gelirlerinin arındırılmasında tüm İslam hukuku alimleri hem fikirken dönüşüm öncesinde elde ettiği faiz gelirlerinin nasıl ele alınması gerektiği konusunda hem fikir değillerdir. Bazı İslam hukuku alimleri bankaların dönüşüm sürecinde (geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki) tüm işlemlerinin arındırılması gerektiği görüşünü savunurken bazıları ise eğer içtenlikle tövbe edilirse o zamana kadar elde edilen tüm gelirlerin kendilerine ait olacaklarını savunmaktadırlar. Görüşlerini Kuran-ı Kerim'deki Bakara suresinde yer alan “Allah, alışverişi helal faizi haram kılmıştır.” “Kime, Rabbinden bir uyarı gelir de faize son verirse, geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah’a aittir.” ayetine dayandırmaktadır. Bazı görüşlere göre ise helal gelirle haram gelirlerin karıştığı durumlarda dönüşen bankanın elde ettiği gelirlerin yarısının hayır kurumlarına veya sosyal projelere aktarılması gerektiği savunulmaktadır (Al-Harbi, 2020: 5).

3.3.3.2. Varlıkların Dönüşümü ve Fıkhî Tahlili

Konvansiyonel bir bankanın fon kaynaklarına karşılık aktiflerinde kayıtlı olan varlıklar; dönen değerler (kasa, yurt içi ve yurt dışı bankalar, alım satım amaçlı ve satılmaya hazır menkul kıymetler ile para piyasası ve ters repo işlemlerinden alacaklar), krediler, yatırım amaçlı değerler (zorunlu karşılıklar, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve gayrimenkuller) ve diğer aktiflerdir (Durmuş, Sevinç ve Kütük, 2019: 253). Finansal tabloların sunuluşu açısından; konvansiyonel bankalar (mevduat

bankaları ile yatırım ve kalkınma bankaları), katılım bankalarından çok farklı olmadığından genel hatları itibariyle ana hesap adlarının benzer oldukları görülmektedir (Özulucan ve Deran, 2009: 99). Ancak özü itibariyle katılım bankaları faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda hareket etmek zorunda olduğundan konvansiyonel bankalar dönüşüm sürecinde bu varlıkları İslam hukukuna uygun varlıklar haline getirmesi gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında her bir kaynağın faizsiz bir banka kaynağına dönüştürülürken fikhî açıdan dikkat edilmesi gereken hususları aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Kasa Hesapları: Kasa hesapları tek düzen hesap planlarında (THP) 010 koduyla sınıflandırılmaktadır (Çetin, 2020: 188). THP sistemi açısından hem geleneksel bankaların hem de faizsiz bankaların muhasebeleştirme yöntemlerinin benzer olduğu görülmektedir. Örneğin aktif karakterli olan kasa hesabı borçlandığında kasaya para girişi olmuş, alacaklı olduğunda ise kasadan para çıkışı gerçekleşmiş demektir. Muhasebe kitaplarında bu durumun nedeni olarak işletmelerin ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olması bu sebeple kasanın borçlandırılmasının işletmenin varlığında bir artışa işaret etmesi olarak gösterilmektedir (Çetin, 2020: 94). Söz konusu varlık artışlarının mahiyeti konvansiyonel bankalarda sorgulanmazken katılım bankalarında ise İslami kurallara uygun olması gerekmektedir. Zira katılım bankaları İslami değerlere uygun olmayan garar (aşırı belirsizlik), kumar, riba (faiz) ve haram (domuz ürünler, alkollü içecekler, pornografi, vb. gibi) olarak kategorize edilen yasaklı sektörlerde faaliyet gösteren müşteriler konusunda seçici davrandıkları bilinmektedir. Dolayısıyla bu sektörlerle yönelik para giriş ve çıkışlarında daha hassas davranıldığı düşünülmektedir. Ayrıca bunun dışında AAOIFI faizsiz finans standartlarına göre faizsiz finans kurumları tarafından sahip oldukları kasa mevcudunda bulunan paranın zekâtı ödenir. Eğer yabancı para birimleri cinsinden zekâtın ödenmesi gerekiyorsa günün rayicine göre karşılığı tespit edilir ve ona göre zekât verilir (AAOIFI, 2015: 858).

Genelde bir şirket olarak hükmi şahıs özelliği taşıyan faizsiz finansal kuruluşları her ne kadar bir şahıs gibi hareket edip işlem görseler de doğrudan doğruya zekât mükellefi olarak görülmemektedirler. Bununla birlikte sadece şirket hissedarlarının şirketin malvarlığı üzerinden zekât ödeme durumları söz konusudur. Bu bakımdan şirketler dolaylı olarak zekât mükellefi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Türkiye’de zekât hesaplama, toplama ve dağıtma görevini yerine getiren herhangi bir resmî ya da özel bir kuruluş olmadığından faizsiz finans kuruluşları bu görevi kendileri yürütmek

durumundadırlar. Faizsiz finans kuruluşları kendi mal varlıkları üzerinden tahakkuk eden zekât tutarını hesaplama görevi için kendi içlerinde bir birim oluşturabilirler. Uygulamada ise zekât matrahı hesaplanırken hissedarların sahip olduğu ortaklık oranına göre her bir hissedarın ödeyeceği zekât pay edilmektedir. Bu şekilde isteyen hissedar ne kadar zekât ödeyeceği hususunda bilgi edinmiş olmaktadır. Örneğin Malezya’da zekât toplama işini resmî bir kuruluş yürütmekte olup, bu kuruluş zekâtları toplayarak Kur’an’da belirtilen sekiz sınıfa infak etmektedirler (Yatbaz, 2015: 132-133). Dolayısıyla dönüşen bankalar buldukları ülke uygulamalarına göre kasa hesaplarını muhasebeleştirmekte öncelikle dönüşüm süreci itibariyle kasalarında bulunan haram paraları arındırmaları gerekmektedir. Bunun dışında kasa hesabı ile ilgili ele alınması gereken diğer önemli bir konu zekât bu uygulamanın dönüşüm sürecinde nasıl olması gerektiğidir.

Yurt İçi ve Yurt Dışı Bankalar: Faizsiz bankaların konvansiyonel bankalarda mevduat veya faiz içeren bir hesap açmaları söz konusu değildir. Fakat, bu bankalar EFT, muhabirlik ilişkileri veya likidite ihtiyaçlarını karşılamak için geleneksel bankalarla emtia murabahası gibi birtakım işlemler gerçekleştirmektedirler. Budan dolayı katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar birbirleri nezdinde hesap açmaktadır. Bu uygulama yurt içindeki katılım bankaları ile yurt dışındaki konvansiyonel bankalar için de geçerlidir. Katılım bankasının yurt dışındaki bankalar nezdindeki işlemleri gösteren çek senet bedelleri, dövizler, havale bedelleri ve kambiyo bedelleri “Yurtdışı Bankalar (YP) hesabına kaydedilmektedir. Bu bakiye katılım bankasının ifade edilen bankalardaki döviz alacağını göstermektedir (Çetin, 2020: 195-197). Yurtiçi ve yurtdışında katılım bankalarında hesaplar açmak ve yurt içindeki faizli bankalar veya muhabir konvansiyonel bankalar nezdinde açılan hesapları da ihtiyaç kapsamında sınırlı tutmak suretiyle faizsiz bankacılık ilkeleri çerçevesinde hareket edilmiş olacaktır (AAOIFI, 2015: 156).

Katılım bankaları yeterli bir gerekçe olmaksızın faizli bankalar nezdinde hesap açmamakta ya da faizli işlemler yapmamaktadırlar. Ancak bankacılık sektöründe faaliyet gösterdikleri için her zaman büyük hacimlerde parasal işlemler yapmaktadırlar. Ayrıca paraları saklamak, ihtiyaç duyulduğunda şubeye taşımak, şehirler arası transferlerini gerçekleştirmek ve akşam şubede kalan parayı alıp korumak işlerini ise sektörünün hâkimi konumundaki ve yaygın şube ağına sahip olan büyük faizli bankalar gerçekleştirmektedirler. Katılım bankaları da şubeleri bulunan

yerlerde ister istemez bu bankalarla çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Ancak katılım bankaları zorunlu olarak faizli bankalarda tuttıkları bu meblağ karşılığında banka ile şöyle bir anlaşma yapmaktadırlar: Katılım bankasının faizli bankada tuttuğu bakiyenin faizli bankaya bir menfaati söz konusudur. Faizli banka bu menfaati hesaplayarak, verdiği hizmetler karşılığında katılım bankasından olan alacağından tenzil etmektedir. Ayrıca katılım bankasının faizli banka hesabından bulundurduğu meblağlardan faiz geliri elde ettiği aşikardır. Faiz bu faiz zorunluluktan kaynaklanmakta olup bankanın ihtiyaç duyduğu hizmeti sunan başka kurumlar bulunmamaktadır. Ancak katılım bankası bunun neticesinde faiz kazancı sağlamış ve bu faizle hizmet bedelini ödemiştir. Dolayısıyla hakkı olmayan bir parayı menfaati için kullanmıştır. Böyle bir durumda muhabir bankalarda bulundurulmuş paralara yansıyan faiz geliri kadar sosyal projelere kaynak aktarması gerekmektedir. Böylece faiz kazancı sağlamamış olmaktadır (Aktepe, 2013: 151). Özetle dönüşüm süresine konvansiyonel bankanın yurtiçi ve yurtdışında bulunan faizli banka hesaplarını faizsiz banka hesaplarına taşınması durumunda ise faizli banka hesaplarından aldığı faiz gelirlerini hayır işlerinde değerlendirmesi gerekecektir.

Menkul Kıymetler: Konvansiyonel bankaların aktiflerinde kayıtlı olan tahvil ve bonoların yerine katılım bankaları sukuk alımları gerçekleştirmektedir. Son dönemlerde yaygın bir şekilde kullanılan tahvil ve bonolardan etkilenecek faizsiz bankacılıkta kullanılmak amacıyla geliştirilen sukuk ile tahvil arasında bariz farklar mevcuttur. Buradaki en temel fark ise faizdir. Tahvil ve bono gibi araçlarda faiz işleminin temelini teşkil ederken sukuk'un merkezinde faizsiz finans ilkelerine uygun bir mal veya hizmetin alınması, satılması ve/veya getirisine ortak olunması yer almaktadır. Tahvil veya bonolar, alıcısına belirli bir süre veya vade sonunda belirli bir tutarın ödeneceğine dair bir belge iken sukukta konu olan varlığın sahipliği satın alan kişiye geçtiğinden dolayı bu varlığın üzerinden elde edilen gelirden pay alma hakkı ve satışından doğacak olan kârdan pay hakkı vermektedir. Ayrıca finansal sistemde menkulleştirilecek varlıklar "faiz" veya "vadesi gelmemiş alacaklar" iken, Sukuk' ta bu varlık menfaat veya ortaklık hissesidir. Diğer taraftan konvansiyonel bankalar veya faize dayalı finansal sistemde gerçekleştirilen menkul kıymetleştirme türlerinin ikincil piyasası varken, faizsiz finans sisteminde istisna, selem ve murabaha sukuk türlerinin ikincil piyasalarda işlem görmesi söz konusu değildir. Diğer sukuk türleri ise ikincil piyasalarda işlem görebilirler (Alpun, 2017: 76). Burada önemli olan İslam hukuku

açısından sukukun gerçek bir varlığa dayandırılmış olmasıdır. Bu minvalde dönüşüm sürecin konvansiyonel bir banka aktiflerinde kayıtlı tahvil ve bonoları elinden çıkartarak yerine faizsiz bankacılık ilkelerine uygun sukukları gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Para Piyasalarından ve Ters Repo İşlemlerinden Alacaklar: Bankaların, merkez bankası, takas bank ve borsa aracılığıyla diğer bankalara verdiği borçlar para piyasası alacaklarını oluşturmaktadır (Yıldırım M. , 2008: 88). Bu durumda fon fazlası olan bankalar vereceği paraya karşılık getiri talep etmektedirler. Katılım bankaları çalışma prensipleri gereği, bahsi geçen piyasalarda yer almadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunun iki ana nedeni bulunmaktadır. Birincisi; söz konusu piyasaların herhangi bir varlığa isnat etmeden çıkarılan tahvil-bonoya dayanması ve katılım bankalarının hiçbir şekilde ihraç edilen tahvil ve bonolardan alınmamasıdır. İkincisi ise, bir mal veya ticaret olmadan belli bir oran üzerinden nakit olarak borçlanamamasıdır. Bu nedenlerden dolayı katılım bankaları kendi çalışma prensipleri esas gereğince kendine münhasır para piyasası ürünleri geliştirme yoluna gitmişlerdir. Bu ürünlerin başında mal murabahası (commodity murabaha) işlemleri gelmektedir. Likidite fazlası olan banka, brokerlar aracılığıyla mal borsalarından (Londra Metal Borsası-LME) aldıkları malları, likidite ihtiyacı olan bankalara satarak, murabaha işleminin vadesine göre bir getiri sağlamaktadır (Dede, 2017: 24-25). Bu ürün tevrruk akdine dayanmaktadır. Aynı şekilde farklı bir yöntem olarak likidite fazlası olan katılım bankası yatırım vekâlet işlemleri ile, operasyonel olarak likidite yönetimlerini belli bir dönem için başka bir bankaya devredebilirler. Ancak devralan banka da bir faizsiz banka olmalıdır (Kazancı, 2019: 209). Yatırımı vekâleti yöntemi fikhî açıdan uygun olan vekâlet sözleşmesi ile gerçekleştirildiğinden caiz olarak görülen bir üründür. İşletmeci olan banka, yatırımcı olan diğer bankanın fazla fonunu vekil sıfatı ile işletmekte olup, risk ve getiri yatırımcı bankaya ait olmaktadır. İşletmeci olan banka ise yaptığı vekâlet hizmeti karşılığında komisyon almaktadır. Ayrıca işletmeci banka, anlaşma yapılan kâr oranı üzerindeki kâra da sahip olmaktadır. Bu tip bir uygulama fikhî açıdan uygun görülmektedir (Bayındır, 2015: 217).

İslami bankaların çoğu, daha az gelişmiş veya var olmayan para piyasalarında faaliyet göstermektedir. Uygulanabilir İslami para piyasalarının olmaması nedeniyle İslami bankaların riskleri daha da artmaktadır. Zira İslami bankalar risklerden korunmak için geleneksel türev limitini kullanamazlar, bu nedenle bu konuda bazı ek risklerle karşı

karşıya kalmak durumundadırlar. Bununla birlikte, bu riskler, İslami para piyasası araçlarının ve İslami bankacılıkta kredi yöntemlerinin geliştirilmesiyle azaltılır. Ayrıca düzenleyici otoriteler, finansal istikrar riskinin en aza indirilebilmesi için istisnai durumlarda likidite sağlamayı taahhüt etmişlerdir (Arshad, Yusoff ve Tahir, 2016: 222). Ancak her ne olursa olsun, tam İslamileştirme süreciyle ilgili olarak dikkate alınması gereken önemli bir uyarı, İslami finansal araçların gamının hala geleneksel finanstan önemli ölçüde daha küçük olmasıdır. Örneğin, birçok Müslüman ülkede türevlerin ve riskten korunma araçlarının veya para piyasası araçlarının yetersiz olduğu görülmektedir. Özellikle dönüşüm sürecinde dönüşen konvansiyonel bankanın likidite yönetimi için para piyasalarına ihtiyacı önem arz etmektedir. Geleneksel bankalar arası piyasaların faize dayalı piyasalar olduğu düşünüldüğünde, İslami bankalar bu piyasaları likidite pozisyonlarını yönetmek için kullanamazlar ve bu nedenle alternatif bir piyasa tasarımı gereklidir. Örneğin; Malezya ve Bahreyn'de bu boşluğu doldurmaya yönelik iki önemli girişim gerçekleştirilmiştir. Birincisi, Malezya Bankalar arası İslami Para Piyasası 1994 yılından beri çeşitli İslami enstrümanlar ile faaliyet göstermektedir. Denetleyici ve düzenleyici yapının güçlü olması, faizsiz finansal araçların çeşitlendirilmesi, yüksek işlem hacmine sahip olan ikincil piyasaların varlığı gibi unsurlar Malezya'da İslami finans sektörü için sağlam bir finansal güvenlik ağı sunmaktadır. Bununla birlikte, Malezya Merkez Bankası İslami bankalar için nihai borç veren görevini de yerine getirmektedir. İkinci olarak ve benzer bir şekilde Bahreyn Para Kurumu, İslami bankaların likidite ihtiyaçlarını karşılamalarına izin vermek amacıyla 2002 yılında Likidite Yönetim Merkezi'ni (LMC) kurmuştur (Sole, 2007: 14-20).

Ters repo işlemleri ise piyasada geçici bir likidite fazlası olması durumunda, likidite fazlasının çekilmesi için yapılmaktadır. TCMB portföyündeki varlıkları, açık piyasa işlemleri yapmaya yetkili kuruluşlara, işlem tarihinde sözleşme yapmak suretiyle işlem esnasında belirli bir fiyat üzerinden, ileri bir tarihte geri alım vaadiyle satmaktadır. Geri alım fiyatı ise, satış işleminin gerçekleştirildiği tarihte belirlenmektedir. İşleme taraf olan kuruluş da işlemin vadesi geldiğinde ters repo işlemine konu olan kıymeti TCMB'ye satmayı taahhüt etmektedir (Onat, 2019: 94). Para piyasası ve ters repo işlemleri konvansiyonel bankalar için önem arz ettiğinden özellikle dönüşüm süreci ile bu bankaların likidite yönetimi açısından sorun yaşaması kaçınılmaz olacaktır. Dönüşen bankanın bu süreci iyi yönetmesi ve özellikle

dönüşümle birlikte İslami prensiplere uygun kira sertifikaları gibi yatırım araçlarını kullanarak likiditelerini doğru bir şekilde yönetmesi gerekmektedir. Bu anlamda Türkiye’de taahhütlü işlem pazarı repo ve ters repo pazarlarının işleyiş kurallarına benzer şekilde çalışan, işleme konu edilen kira sertifikalarının geri alma taahhüdü ile satım ve geri satma taahhüdü ile alım işlemlerinin yapılmasına imkân sağlamaktadır. Bu pazarda katılım bankaları likiditelerini yönetmek adına faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olarak işlem yapabilmektedir. Aynı şekilde dönüşüm sürecindeki konvansiyonel bir banka elindeki faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olmayan araçları tasfiye ederek yerine kira sertifikaları ile bu pazarda işlemler yapmak suretiyle likiditelerini yönetebilirler.

Krediler: Bankaların aktif değerler kısmı ise ağırlıklı olarak kredilerden oluşmaktadır (Durmuş, Sevinç ve Kütük, 2019: 253). Konvansiyonel bankalar genellikle fon kullandırırken borçtan vade farkı alırken faizsiz finans kurumları kredileri ticaret, kiralama ve ortaklık gibi İslami olarak meşru görülen ekonomik faaliyetlere dayandırır. İslam Araştırmaları Akademisi tarafından yapılan açıklamaya göre banka faizlerinin yasak olduğu kabul edilmiş gerek tüketim amaçlı olsun gerekse üretim amaçlı olsun krediler arasında herhangi bir fark görülmemesinin tüm bankacılık faizleri tefecilik sayılmıştır. Çünkü Kur’an Kerim ve Peygamber (SAV) tarafından her iki tür de kesin olarak yasaklanmış ve miktarı küçük olsun veya büyük olsun faizin haram olduğu belirtilmiştir. Nitekim faizli borç vermekten İnsanlar men edilmiş olup, İslami bakış açısından buna izin veren bir zorunluluk yoktur ve aynı şey faizli borçlanma için de geçerlidir. Onun zorunluluğu yani zaruret hali ise danışma kurulların ve bankacılık uzmanlarının verdiği görüş ve fetvalara göre değerlendirilmektedir (Ababneh, 2016: 59). Bu yüzden öncelikle faizsiz bankaya dönüşen bankalar, dönüşüm tarihinden önce müşterilerine vermiş oldukları faize dayalı kredileri ele almalıdırlar. Zira kredi ile ilgili tüm işlemler faizsiz bankacılık prensipleri açısından uygun bulunmamaktadır (Saaid ve Shafii, 2013: 556). İlk adım olarak faizsiz bankacılığın başlamasıyla birlikte konvansiyonel kredi kullandırmalarının durdurulması, piyasadaki bu boşluğu doldurmak için alternatif İslami bankacılık ürünlerinin sunulmaya başlanması gerekmektedir. Kamu otoriteleri de fikhî açıdan uygun olmayan bankacılık faaliyetlerinin aşamalı olarak durdurmak için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdır (Abudirbala ve Mukhtar, 2019: 103).

Şimdi ortaya çıkan soru, piyasa disiplininin finansal sistem içinde yeterli olup olmadığıdır. Piyasa disiplini öncelikle teşvikler ve caydırıcılar yoluyla dayatılabilir. Teşvikler ve caydırıcılar zayıflarsa, piyasa disiplini de zayıflayacaktır. Teşvikler ve caydırıcılar, kâr elde etme veya zararları sürdürme olasılıklarından gelmektedir. Konvansiyonel sistemdeki ana kâr kaynağı, bankaların borç verme işlemleri yoluyla kazandıkları faizdir. Kayıplar, bu kredilerin faizle geri alınamamasından kaynaklanmaktadır. Banka, net karını azaltacak zararlara uğramaktan korkarsa, aşırı borç verme üzerinde bir kontrol olacaktır. Bu, “kâr ve zarar paylaşımının” (PLS) olmadığı ve faizli kredilerin geri ödemesinin genellikle garanti edildiği bir sistemde olmaz (Alam, 2009: 39). Dönüşen konvansiyonel bankaların dönüşüm sürecinde bu zararları azaltmak için bazı danışma kurulları tarafından da uygun görülen yöntemleri uyguladığı görülmektedir. Bunlardan ilkinde banka, borçludan borca karşılık bir varlık veya gayrimenkul veya ekipman gibi bir varlığın bir kısmını satın alır. Bu sürecin iki şekli olacaktır:

Borçlu, varlıktan belirli bir süre faydalanmak isterse, banka varlığı belirli bir süre için normal bir kiralama ve sabit bir tutar ile borçluya kiralar. Eğer borçlu [nihayetinde] gayrimenkule sahip olmak isterse; kiralanmış varlığı yeniden elde etmek için, banka varlığın mülkiyetini ilk sahibine (borçluya) iade etmek için varlığı “İjarah al-muntahiyah bi al-tamlik” (finansal kiralama) ile kiralayacaktır. Bu şekilde borç iptal edilecek, banka faiz yerine mülkün kira bedelini alacak; ve “İjarah al-muntahiyah bi al-tamlik” durumunda, varlığın mülkiyetini borçluya / satıcıya geri aktaracak sabit ödemeyi alacaktır. Bununla birlikte, borçlu, sattıktan sonra varlığı tutmak istemiyorsa, banka, borçlunun kendisine veya başka bir kişiye öngörülen bir süre için kiralama seçeneğine sahiptir, bundan sonra varlık, onu kiralamak veya başka bir kişiye satmak için bankaya iade edilecektir.

Diğer bir yöntem ise bankanın, borçlunun sahip olduğu mevcut bir yatırım projesinde, borcunu karşılayan bir hissenin mülkiyetini almak suretiyle borçlunun ortağı olabilmesidir. Bu sayede borç iptal edilmiş olur. Banka daha sonra anlaşma şartlarına göre projenin kârından bir pay alma hakkına sahip olacaktır. Ayrıca katkısıyla orantılı olarak meydana gelen her türlü kayıptan da sorumlu olacaktır. Banka, kendi payını borçluya (satıcıya) normal bir kiralama veya finansal kiralama (muntahiyah bi al-tamlik) yoluyla kiralayabilir. Bu ortaklık, banka ile ortağı arasındaki anlaşmaya bağlı

olarak müşareke-i mütenakısa (azalan ortaklık) veya muntahiyyah bi al-tamlık (mülkiyetin devri ile biten) olabilir (Hassan H. H., 2012: 13-16).

Dönüşüm sürecinde banka, mevcut (faiz getiren) bir krediyi İslam uyumlu bir araca dönüştürmek için teverruk uygulamasına başvurabilir. Teverruk, bir müşterinin bir bankanın kendi adına belirli bir emtiayı (örneğin metal veya yün) satın almasını talep ettiği bir sözleşmedir. Müşteri, emtia maliyeti ile anlaşılan bir kârı taksitli olarak bankaya geri ödeyecektir. Müşteri aldığı emtiayı daha sonra emtia spot piyasasında bankadan hemen satmasını ister. Böylelikle, bu işlem sayesinde müşteri, borcunu ödemek için anında finansman elde etmiş olacaktır. Özetle teverruk, mevcut bir borç sözleşmesini İslami bir araca dönüştürmek için kullanılabilir. İşleyişi bir örnekle açıklayacak olursak; Birkaç yıl önce, bankanın 10 yıl içinde yüzde 5 faizle geri ödemek üzere 100 dolarlık bir kredi verdiğini varsayalım. Ayrıca, bankanın dönüşümü sırasında, müşterinin kredi anaparasının yarısını zaten ödediğini ve bu nedenle bankaya 50 \$ tutarında bir borcu kaldığını varsayalım. Banka ve müşteri daha sonra, bankanın müşteri için 50 \$ değerinde mal satın alacağı ve ardından bunları onun adına satacağı bir teverruk sözleşmesine girerler. Müşteri daha sonra spot satıştan aldığı 50 \$ 'ı banka ile olan kredisini iptal etmek için kullanır. Bu noktada müşterinin teverruk sözleşmesi nedeniyle bankaya 50 \$ borcu olduğunu, ancak faizli bir kredi olarak ödemek durumunda kalmayacağını unutmamak gerekmektedir. Bankanın emtia satın almasının geri ödemesinde, müşteri, bankaya taksit ödemelerine, kredinin vazgeçilen faizi ile orantılı bir tutarı dahil edecektir (Sole, 2007: 10-11).

Konvansiyonel bankaların dönüştürülmesinin ardından fon kullanımında önemli farklılıklar görülmektedir. Dönüşümden önce İslami kurallara uyulması gibi herhangi bir hassasiyeti bulunmayan bu kurumlar banka fonunu (örn. sigara, alkollü ürünler vb. gibi) yasaklanmış sektörlere de kullandırmaktadırlar. Ancak dönüşümden sonra bu yasak sektörlere yatırım yapamazlar (Hasan, 2016, s. 6). Dönüşüm sürecinde daha önce bu sektörlere yönelik kullandırmış oldukları kredileri ayrıştırarak şeriata uyumlu olmayan ve geliri hayır kurumlarına verilmesi gereken faaliyetler kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Pakistan Devlet Bankası, 2017: 5).

Bilindiği üzere İslami bankalar karz-ı hasen olarak tanımlanan sıfır maliyetle kredi vermektedirler. Dönüşen bankalar ayrıca müşterilere Karz-ı hasen olarak bilinen sıfır kâr esasına göre finansman sağlayabileceklerdir. Zira bu yöntemin konvansiyonel dönemde (dönüşümden önce) pek fazla rastlanılmamaktadır (Hasan, 2016: 7).

3.3.3.3. Diğer Bankacılık Hizmetlerinin Dönüşümü ve Fıkhî Tahli

Bankacılık faaliyetleri kapsamında fon toplama ve kullandırmalarının yanı sıra müşterilere diğer bankacılık hizmetleri de sunulmaktadır. Bu bankacılık hizmetleri teminat mektupları, akreditif, banka kartları, kredi kartları, çek, senet tahsili ve kırma işlemleri, kiralık kasa hizmetleri, kambiyo işlemleri, EFT ve havale işlemlerinden oluşmaktadır. İslami bankalar, karşılaştırmalı olarak rekabetçi ücretlerle, konvansiyonel bankalarla benzer şekilde saydığımız bankacılık hizmetlerin birçoğunu müşterilerine sunmaktadır (Bukhari , 2019: 14). Konvansiyonel bankaların faizsiz bankaya dönüşüm sürecinde sunulan bankacılık hizmetleri ve bu hizmetler için alınan ücretler, fıkhî kurallara aykırı olmamalıdır (Hassan H. H., 2012: 5). Bu bilgiler ışığında söz konusu bankacılık hizmetlerini dönüştürülürken fıkhî açıdan dikkat edilmesi gereken hususları aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Teminat Mektupları: Konvansiyonel bankalarında olduğu gibi faizsiz bankaların da yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi ve benzer konularda muhatap kuruluşa verdikleri ve söz konusu işin yerine getirilmemesi durumunda mektup tutarının ödenmesi taahhüdünü içeren garanti belgeleridir (Tok, 2006: 89). Teminat mektupları İslam hukukuna göre kefalet akdine dayandırılmaktadır. Faiz içeren ve dinen haram kabul edilen işlemlere yönelik teminat mektubu verilmesi caiz görülmemektedir. Ayrıca teminat mektubu bir kefalet işlemi olduğundan bunun karşılığında komisyon alınıp alınamayacağı konusu tartışılmıştır. Çünkü İslam hukukçuları geçmişte kefaleti teberru yani bir iyilik olarak saymışlar ve bunun karşılığında komisyon almayı uygun görmemişlerdir. Ancak kefalet karşılığında komisyon alınmasının yasak olduğuna dair bir dini delil bulunmamaktadır. Ayrıca günümüz bankacılık uygulamalarında teminat mektubu vermek banka açısından hem külfet hem de yükümlülük demektir. O halde bankanın bunun karşılığında komisyon almaması; teminat mektubu vererek işletmelere iyilikte bulunması beklenmemelidir (Aktepe, 2013: 121-123). Bu kapsamda dönüşen konvansiyonel bankaları öncelikli olarak dönüşümden önce faizli ve dinen haram işlere yönelik vermiş oldukları teminat mektuplarını tespit edip, bu mektupların iadelerini talep etmeli ve karşılığında almış oldukları komisyon gelirlerini arındırmalıdır.

Akreditif: İthalatın finansmanında yatırımcılara yardımcı olmak maksadıyla kullanılan ve dış ticaretin konusunu teşkil eden bir hukukî ilişkiden mütevellit ödeme

yükümlülüğünün yerine getirilmesinde kullanılan bir ödeme yöntemi olarak kabul edilmektedir (Berk, 2000: 171). Ancak katılım bankaları, akreditif işlemlerine kefil sıfatıyla taraf olmaktadır. Bu durumda hizmet ve kefaletlerine karşılık komisyon geliri alabilirler. Eğer katılım bankası ithalatçı ile ihracatçı alım satım sözleşmesi yapmadan önce ithalatçıya kendisi adına mal alımı vekâleti vermemiş ise akreditife ancak kefil olarak taraf olabilir. Yani malların murabahası yapılamaz. Eğer satış sözleşmesinden önce vekâlet verilmiş ise akreditifi finansmanlı açmak suretiyle yurtdışından gelecek malları kendisinin kabul etmiş olmakta ve bedelini ödemektedir (Aktepe, 2013: 118). Bu durumda dönüşüm sürecinde olan konvansiyonel bankalar akreditif işlemlerini yapmaya devam edebilirler eğer satış sözleşmesi yapılmadan önce müşterisine vekâlet vermiş ise akreditife konu olan helal mal alımlarının finansmanın yapılmasında fikhî açıdan sakınca görülmemektedir. Ancak dönüşüm öncesi İslam hukukuna uygun olmayan mal alımlarına yönelik akreditif işlemleri neticesinde alınan komisyon gelirleri ve yapılan finansmanlardan kaynaklanan faiz gelirleri tespit edilerek arındırılmalıdır.

Banka Kartları: Hesaptaki mevcut paranın nakit şekilde ya da mal ve hizmet alımı yoluyla çekilmesini sağlayan banka kartlarının fikhî hükmü açısından büyük ölçüde görüş birliği bulunmaktadır. Banka, ayrıca kart basma ve yenileme sürecinde birtakım uğraşlara katlanmakta ve kart hamiline hizmet sunmaktadır. Bu nedenle banka ve hamili arasındaki işlemin hukukî niteliği hizmet sözleşmesi olarak kabul edilmektedir. Banka kartını alabilmek için hamilin bankada açtığı cari hesabın fikhî niteliği ise karz yani borçtur. Hamil bankanın ATM cihazından nakit çekmesi halinde, karzdan kaynaklanan alacağını tahsil etmiş olmaktadır. ATM kartı ile anlaşmalı başka bir bankanın cihazdan nakit çektiğinde ise, havale söz konusu olmaktadır. Ayrıca banka kartları nakit para çekme işlemlerinin yanı sıra mal ve hizmette satın alabilme imkanı sunmaktadır. Hamil, eğer kartı vasıtasıyla mal ve hizmetin bedelini ödedyse, bu miktar elektronik ortamda hamilin hesabından satıcının hesabına aktarılır bunun İslam hukuku açısından hükmü ise havaledir (Bayındır, 2005: 197-198). Nitekim konvansiyonel bankalar için geçerli olan hizmet sözleşmesi, tahsilat ve havale fikhî hükümler faizsiz bankalar için de geçerli olduğundan konvansiyonel bir bankanın dönüşüm sürecinde faizsiz bankacılık prensipleri açısından bazı kısıtlamaların yapılması dışında banka kartları ile ilgili işlemlerde herhangi bir değişikliğe gidilmesi söz konusu olmayacaktır.

Kredi Kartları: Kredi kartları, modern ve pratik ödeme aracıdır. Diğer taraftan da kart, hamiline açılmış potansiyel bir kredi olarak görülmektedir (Yetim, 1997: 7). Bu yöntem kişiye yanında para taşınmasına gerek kalmadan alım satımı gerçekleştirme kolaylığı sunmaktadır ve geleneksel bankalar “kredi kartı” olarak adlandırdıkları bir araçla bu işlemleri yürütmektedirler. Bu bankalar faizle borç verdiklerinden dolayı kart hamilinin yapmış olduğu alımların bedelini alıcı namına satıcıya ödemekte, sonra üzerine faiz ekleyip ondan taksitli bir şekilde tahsil etmektedirler. Fakat katılım bankalarında kredi kartlarının işleyişi aynı değildir. (Karaman H., 2020). Katılım bankaları bu kartları karz-ı hasen, vekâlet ve murabaha akitlerine göre işletmektedir. Eğer kartla ödeme yapıldığında ürün murabaha akdine uygun değil ise karz-ı hasen yapılmaktadır. Banka ödemediği sonra müşterisinden ödediği meblağı talep etmektedir. Kartla ödenen ürün murabaha akdine uygunsa banka ürünü müşterisine satmaktadır. Eğer banka müşteri ile taksit üzerinde anlaşır ise işlem taksitli olmakta ve banka bu alım satımdan kâr almaktadır. Taksit konusunda anlaşmazlarsa işlem peşin yapılmakta ve banka müşterisinden kâr almamaktadır (A.g.e). Ayrıca birçok banka kart müşterilerine kartın limiti miktarınca ATM cihazlarından nakit para çekme imkânı da sağlamaktadır. Bu durumda kart sahibi, bankadan doğrudan nakit borç almış olmakta ve bunun karşılığında parayı çektiği günden itibaren başlamak üzere faiz ödemektedirler (Aktepe, 2010: 122). Katılım bankaları ise faizle nakit borç veremediklerinden dolayı ya kredi kartlarını tamamen nakit çekime kapatmaktalar veya az miktarda nakit para çekmeye izin vermekte ancak bu miktara ya hiçbir şekilde fazlalık istememekte ya da işlem ücreti ve enflasyon farkı talep etmektedirler (Aktepe, 2017: 182). Buradan hareketle dönüşüm sürecinde konvansiyonel bankaların kredi kartlarını faizsiz bankacılık ilkelerine uyumlu hale getirip sözleşmelerinde karz-ı hasen, vekâlet ve murabaha yöntemlerine dair güncellemeler yaptırması gerekmektedir. Ayrıca kartlarla meşru olmayan mal ve hizmet alımlarının önüne geçilmesi için faizsiz bankaların aldıkları önlemleri almaları gerekmektedir. Dönüşüm öncesi faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olmayan kart işlemlerinden elde edilen faiz ve komisyon gelirleri tespit edilerek arındırılmalıdır.

Çek, Senet Tahsili ve Kıрма İşlemleri: İktisadi hayatta çekler, ödeme aracı olarak kullanılan ve bankadaki, senet olarak elden ele dolaşabilen (mobilize edilmiş) bir alacağı temsil ederler. Çek hukuken, TTK.’nda yazılı koşullara uygun olarak, bankadaki alacak üzerine çekilen, ödeme havalesi biçiminde bir değerli kağıttır.

Bununla çek çeken kimse (keşideci) hesabı (karşılık) bulunan bankaya (muhatap), hamiline veya adı yazılı lehdara belirli bir tutarın ödenmesini havale etmektedir (Yüksel, Yüksel ve Yüksel, 2004: 449). Bununla birlikte çek ile yapılan işlemlerin vekâlet olduğu görüşüne sahip hukukçular da mevcuttur. Zira bu görüşe göre alacaklı, çeki bankaya göstererek onu keşide eden kişiden olan alacağını tahsil etmek için bankaya yetki vermekte, vekil kılmaktadır. Banka da verilen bu yetkiye dayanarak borçludan çekin bedelini tahsil edip, alacaklıya teslim etmekte bunun karşılığında da komisyon almaktadır. Bankanın aldığı komisyon ise gerek başlangıçta bu işlemleri ücret karşılığı yapacağına ilişkin ileri sürdüğü şart gerekse yaptığı hizmet ve masraflar için olduğundan fikhî açıdan sakınca görülmemektedir (Bayındır, 2005: 235-236). Çek ve senet kırdırma işlemleri, parasal vadeli alacağın iskonto ile borçludan başkasına devri anlamına gelmekte olup, söz konusu parasal vâdeli alacak da para hükmündedir. Bu paranın iskonto ile başkasına devri yine para mukabili yapılıyorsa ortada vade sebebiyle eşit olmayan iki paranın değişimi söz konusu olur. Bu iki para miktarı arasındaki fark da fâiz olarak değerlendirilir. Bu bilgilerden hareketle konvansiyonel bir bankanın dönüşüm sonrası müşterilerine çek veya senet kırma hizmetleri sunmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Bunun dışında dönüşüm sürecinde diğer bankacılık hizmetlerinden olan çek ve senet hizmetlerinin müşterilerine sunmaya devam etmesinde bir beis görülmemektedir.

Diğer bankacılık hizmetlerinden olan kiralık kasa hizmetleri, kambiyo (döviz alım-satım) işlemleri, EFT ve havale işlemleri ise hem konvansiyonel bankalar hem de faizsiz bankalar tarafından müşterilere sunulmaktadır. Bu kapsamda faizsiz bankaya dönüşen konvansiyonel bankaların fikhî kurulların belirlediği kriterler çerçevesinde bu hizmetleri sunmaya devam etmesinde bir beis görülmemektedir.

Son olarak Türkiye’de faizsiz bankaları finansal kiralama hizmeti sunması ile ilgili olarak, Finansal Kiralama Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik’in 11. Maddesi gereği, katılım bankalarının, Bakanlık’tan izin almak şartıyla finansal kiralama faaliyetinde bulunabilecekleri belirtilmektedir. Bu kapsamda katılım bankaları, finansal kiralama faaliyetini ayrı bir şirket kurmaya gerek kalmadan yatırım bankalarındaki gibi aynı bünye içerisinde yerine getirebilmektedirler. Konvansiyonel bankalar ise, finansal kiralama işlemleri gerçekleştirememektedir. Bu işlem için ayrı bir leasing şirketi kurmaları gerekmektedir (Tok, 2006: 78). Bu da eğer leasing şirketi bulunan konvansiyonel bir banka faizsiz bankaya dönüşmesi

durumunda finansal kiralama faaliyetlerini kendi bünyesinde yürütebilecektir. Söz konusu bankanın leasing şirketi bulunmuyor olsa bile yine müşterilerine finansal kiralama hizmeti sunabilecektir.

3.3.4. Dönüşüm Sürecinin AAOIFI Standartları Açısından Değerlendirilmesi

Bu anlamda konvansiyonel bankaların dönüşüm süreçleri ülkelere hatta bankalara göre farklılık gösterebileceği için bankaların izleyecekleri yol ve yöntemleri belirleyen genel geçer bir dönüşüm rehberinin oluşturulması önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere dönüşüm süreci ilk defa, Bahreyn’de kurulan ve bünyesinde danışma kurulu bulunduran İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) tarafından değerlendirilmiş ve “Konvansiyonel Bankanın İslami Bankacılığa Dönüşümü” adlı (6 no’lu) standardı yayımlanmıştır (AAOIFI, 2015: 149-171). Bu standart, konvansiyonel bir bankanın, İslam hukuku hükümleri ve kurallarını temel alarak, yükümlülükleri, sorumlulukları ve ilişkileri açısından faizsiz finans hedeflerine ulaşma gayretinde olan bir bankanın dönüşümü sürecinde uyması gereken kural, kaide ve yöntemlerin açıklanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca standart çerçevesinde dönüşümü henüz gerçekleştirilmemiş faizli bankacılık uygulamalarına alternatif olan önemli faizsiz bankacılık uygulamalarına da yer verilmiştir. Standart kapsamında dönüşüm süreci belirli bölüm ve başlıklar altında ele alınmıştır.¹

1- Standardın Kapsamı

Konvansiyonel bir bankanın ilan edilen tarihte, tamamen ve derhal faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi kararı çerçevesinde gerekli görülen ana esaslar ele alınmıştır. Dönüşüm kararının banka içinden veya banka dışından olması arasında bir fark görülmemiştir. Bu minvalde ilgili standart, belirlenen zaman süreci; dönüşümün banka varlık ve yükümlülükleri üzerine etkisi; dönüşüm öncesinde elde edilmiş olan İslam dinine aykırı varlıkların durumu ve bunların ne şekilde değerlendirileceği hususlarını

¹ Standardın bölümleri şu şekildedir: (i) standardın kapsamı; (ii) dönüşüm süreci; (iii) dönüşüm için gerekli işlemler; (iv) bankalarla çalışmak; (v) meşru yöntemlerle bankacılık hizmetlerinin sunulması; (vi) dönüşümün banka tarafından daha önce elde edilmiş faizli gelirlere etkisi ve bunun meşru alternatifleri; (vii) dönüşümün fon kullandırma işlemlerine etkileri; (viii) bankanın dönüşüm kararı öncesinde doğmuş meşru olmayan alacaklarının sağaltılması; (ix) dönüşüm kararının banka içinden veya dışından alındığı durumlarda karar öncesinde doğmuş olan bankaya ait meşru olmayan yükümlülüklerin sağaltılması; (x) meşru olmayan kazançlardan kurtulma yöntemi; (xi) bankanın dönüşüm kararı öncesine ait zekât yükümlülüğü.

kapsamaktadır. Standart kapsamında konvansiyonel bankaların meşru işlemlerine ve kendi bünyelerinde pencere, bölüm veya birimler açması konularına yer verilmemiştir (AAOIFI, 2015, para. 6:1).

2- Dönüşüm Süreci

Standart dönüşümün derhal gerçekleştirilmesini istemektedir. Dönüşüm öncesi, ihtiyaç ve zorunluluk halleri dışında, fıkha aykırı tüm işlemlerin sonlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira ihtiyaç ve zorunluk durumları için getirilen bu istisnalar ise bankanın batma ve mali sıkıntıya düşmesinin önüne geçilmesi için getirilmektedir. Bu yüzden konvansiyonel bir banka tamamen dönüşmek yerine aşamalı dönüşüm kararı alırsa dönüştürme işlemi tamamlanıncaya kadar tüm haramlardan kurtulmadığı için faizsiz bir banka olarak değerlendirilmemektedir. Bunun dışında, standart belirli bir süre sınırlaması getirmemekle beraber bankanın durumuna göre ihtiyaçları ve zaruretleri göz önünde bulundurarak, sürecin mümkün olan en kısa zamanda tamamlanması gerektiğini vurgulamaktadır (AAOIFI, 2015, para. 6:2/1-3).

3- Dönüşüm İçin Gerekli İşlemler

Dönüşümün başarılı olabilmesi için gerekli adımların atılması gerekmektedir. Bu kapsamda İslam hukuku ile çelişen işlemlere alternatif yöntemlerin geliştirilmeli, personel eğitilmeli, denetim mekanizmaları oluşturulmalı, banka ana sözleşmesi ve işletme ruhsatı değiştirilmeli, banka organizasyon yapısı yeniden kurulmalı, prosedür, iş tanımları ve süreçleri güncellenmeli, fikhî hükümlerle uyumlu standart tip sözleşmeler oluşturulmalı, yurt içi ve dışında hesap açma işlemleri faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde yapılmalı, insan kaynakları faiz bankacılık açısından yeterli ve liyakatli hale getirilmeli, AAOIFI tarafından yayımlanan muhasebe, denetim, kurumsal yönetim ve etik standartların uygulanması için gerekli adımlar atılmalıdır (AAOIFI, 2015, para. 6:3/1-8).

4- Bankalarla Çalışmak

Likidite ihtiyaçları için Merkez bankasıyla olan ilişkiler faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olmalı, özellikle de faiz yasağı ilkesi ile çelişmemelidir. Bu kapsamda yapılacakları şu şekilde özetleyebiliriz: (i) Merkez bankasına ayrılan zorunlu karşılıklar için alternatif yöntemler geliştirilmelidir. (ii) Takas işlemleri faizden arındırılmalı ve sadece cari hesaplar üzerinden gerçekleştirilmelidir. (iii) Merkez

bankasından gerçekleştirilen likidite temini işlemleri, banka nezdinde açılan katılım/yatırım hesapları üzerinden yapılmalıdır. Aynı zamanda dönüşen bankalar faizsiz finans kurumları ile çalışma alanlarını genişletmeli bu bağlamda birbirleri nezdinde cari hesap ve katılma/yatırım hesapları açmalı; kendi aralarında para gönderme, akreditif ve sendikasyon kredileri gibi işlemlerin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır (AAOIFI, 2015, para. 6:4/1-3)

5- Meşru Yöntemlerle Bankacılık Hizmetlerinin Sunulması

Dönüşen bankanın hiçbir işlemi faiz karşılığı olmamalı, örneğin karşılığı olmayan akreditifler İslam hukukuna uygun olan akitlere dayandırılmalı, sadece limit açma işlemi için limit tahsis ücreti alınmamalıdır (AAOIFI, 2015, para. 6:5)

6- Dönüşümün Banka Tarafından Daha Önce Elde Edilmiş Faizli Gelirlere Etkisi ve Bunun Meşru Alternatifleri

Dönüşen konvansiyonel banka, müşterileri, bankalar ve merkez bankasına faiz ödeme yükümlüğü taşıyan tüm işlemleri sonlandırmalı ve tasfiye etmeli, bu işlemleri sonlandırılmasıyla birlikte ortaya çıkan nakdi ihtiyaçlarını meşru yöntemlerle temin etmeli², eğer banka sermayesi İslam hukukuna uygun olmayan yollarla artmışsa bu haram varlıklar hayır işlerinde harcanarak arındırılmalı veya bankanın danışma komitesi tarafından verilecek görüşlere uyulmalıdır (AAOIFI, 2015, para. 6:6/1-3)

7- Dönüşümün Fon Kullandırma İşlemlerine Etkileri

Faizli kredi yöntemlerinin yerine, mudarebe, müşarake, zirai ortaklıklar, murabaha, selem, istisna ve kiralama gibi İslam hukukuna uygun akitlere dayalı fon kullandırma yöntemlerine baş vurulmalı, dönüşüm kararı öncesi faizli krediler sonlandırılmalı, kredilerin anapara tutarını uygun yöntemlerle finanse etmeli ve dönüşüm kararı sonrası sonlandırılmayan kredilerin faiz tutarlarının ise hayır işlerinde harcamak suretiyle arındırılmalı veya bu konuda bankanın danışma komitesi tarafından verilen görüşlere uyulmalıdır (AAOIFI, 2015, para. 6:7/1-2)

² Örneğin bu yöntemler; cari hesap, katılım/yatırım hesapları ile fon toplamak, kira sertifikası ihraç etmek, katılım bankacılığında çok yaygın olarak kullanılmayan selem ve istisna sözleşmelerini yaygınlaştırmak, fıkıh kurallarına uygun olarak bankanın bazı varlıkları üzerinden sat&geri kiralama işlemleri ve zaruret durumunda teverruk işlemleri yapmak şeklinde sıralanmaktadır.

8- Dönüşüm Kararı Öncesinde Doğmuş Meşru Olmayan Hakların Tabi Tutulacağı İşlemler

Dönüşüm kararı öncesi oluşmuş meşru olmayan varlıklarla ilgili olarak eğer konvansiyonel banka, faizsiz bir bankaya dönüştürülmek amacıyla satın alınmışsa yeni sahiplerin, satın alımdan önce doğan faiz gelirlerini ve meşru olmayan diğer haram gelirleri arındırmasına gerek bulunmamaktadır. Eğer dönüşüme yönelik karar banka içerisinden çıkmışsa, söz konusu arındırma işlemleri dönüşüm kararının alındığı mali dönem başlangıcı itibariyle yapılmalıdır. Dönüşüm kararı öncesi elde edilen haram gelirler ise hissedarlar ve mudiler tarafından arındırılmalıdır. Ayrıca hakkında şüphe bulunan gelirlerin arındırma işlemine tabi tutulmasına gerek bulunmamaktadır. Bankanın meşru olmayan aynı varlıklardan kaynaklanan alacağı varsa bu alacakların imhası için borçludan teslim almasında bir beis bulunmamaktadır. Satılmış olan haram varlıklardan veya hizmet bedellerinden olan alacakların teslim alınması mümkündür. Dönüşümün gerçekleştirildiği mali dönemde teslim alınmış olan haram varlıkların bedelleri hayır işlerine aktarılmalıdır. Bankanın varlıkları arasında haram mallar varsa bu mallar imha edilmeli, bu malları satmış ve dönüşüm sonrası bedelini tahsil etmişse hayır işlerinde harcanmalıdır. Haram olan hizmetlerin sunulduğu mekanlar ise meşru hizmetlerin sunulduğu mekanlara dönüştürülmelidir (AAOIFI, 2015, para. 6:8/1-6).

9- Dönüşüm Kararının Banka İçinden veya Dışından Alındığı Durumlarda Karar Öncesinde Doğmuş Olan Bankaya Ait Meşru Olmayan Yükümlülüklerin Tabi Tutulacağı Hükümler

Dönüşüm kararı banka içinden alınmışsa ve banka faiz ödemekle yükümlü ise başka bir çarenin kalmadığı zaruri durumlar müstesna söz konusu faiz ödenmemelidir. Bu durum kredinin veya borcun anaparası için geçerli değildir. Eğer banka haram olan birtakım hizmetleri sunmakla yükümlü ise sözleşme feshine nedeniyle doğan tazminatı ödemek zorunda olsa bile bu yükümlülük sonlandırılmaya çalışılmalıdır. Dönüşüm kararının banka dışından olması ve bankanın satın alınarak faizsiz bankaya dönüştürülmesi durumunda ise meşru olmayan yükümlülüklerin satın alma kapsamından çıkarılması asıl olandır. Bu mümkün değil ise erken ödeme yaparak bu yükümlülüğün sonlandırılması gerekmektedir. Meşru olmayan rehinlerle ilgili olarak ise bu rehinler derhal çözülmeli veya bu rehinlerin yerine İslam hukukuna uygun teminatların konulması sağlanmalıdır (AAOIFI, 2015, para. 6:9/1-3).

10- Meşru Olmayan Kazançlardan Kurtulma Yöntemi

Konvansiyonel bankanın dönüşümden önce elde etmiş olduğu tüm gelirleri, bankanın zarar görmesi veya iflası gibi zaruri bir durum söz konusu değil ise ertelenmeksizin tasfiye edilmeli ve hayır işlerinde harcanmalıdır. Ancak bunun hızlı bir şekilde yapılmasının mümkün olmadığı durumlarda banka faaliyetlerin akamete uğraması söz konusu ise bu arındırma işlemi aşamalı olarak yapılmalıdır. Zira bu kazançlardan elde edilen paraların hiçbir şekilde kullanılması uygun değildir. Bu kapsamda faiz ve meşru olmayan kazançlar hayır işlerinde ve sosyal projelerde kullanılmalı ve bu konuda bankanın danışma komitesi tarafından verilen görüşlere uyulmalıdır (AAOIFI, 2015, para. 6:10/1-2).

11- Bankanın Dönüşüm Kararı Öncesine Ait Zekât Yükümlülüğü

Banka yatırımcılar tarafından satın alınarak dönüştürüldü ise bankanın yeni sahipleri önceki dönemlere ait zekâtları ödemekle yükümlü değildirler. Zira zekât yükümlülüğü dönüşümle birlikte başlamaktadır. Bu konuyla ilgili AAOIFI'nin "Zekât" standardına göre hareket edilmesi tavsiye edilmektedir. Dönüşüm kararı banka içerisinde alınmışsa henüz ödenmeyen geçmiş dönemlere ait zekâtlar hissedarlara aittir. Zira faizden veya meşru olmayan kazançtan kurtulmak nasıl bir zorunluluk ise zekât ödemekte bu zorunluluğun bir parçası olmaktadır (AAOIFI, 2015, para. 6:11).

Dönüşüm sürecini ilgili başlıklar çerçevesinde ele alan AAOIFI'nin ilgili standardı her konuda bir rehber özelliği taşısa da dönüşüm süreçlerini tamamen ve ayrıntılarıyla ele almamaktadır. Bunla birlikte standardın aşamalı ve kısmi dönüşümlere ilişkin değerlendirilmelerde bulunulmaması dönüşüm sürecinde karşılaşılan zorlukların çözümü ve farklı modellerin geliştirilmesi noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu durum da dönüşüm sürecini birçok yönüyle ele alan bir rehber eksikliğin gündeme getirmektedir. Bu kapsamda dönüşüm sürecini her yönüyle ve aşamalarıyla ele alan yönlendirici ve çözümleyici bir rehber oluşturulması başarılı bir dönüşüm süreci için gerekli bir adım olarak görülmektedir (Yazıcı, 2018: 133).

3.4. Diğer Yönlerden Dönüşüm Süreci ve Etkilerinin Değerlendirilmesi

Şu ana kadar konvansiyonel bir bankanın dönüşüm sürecinin altında yatan temel nedeler ve motivasyonlar ele alınmış, akabinde yasal düzenlemeler ve fikhî açıdan değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bununla beraber dönüşüm sürecinin sadece mevzuat ve İslam hukuku açısından değil, aynı zamanda bir bankanın tüm

fonksiyonları itibariyle ayrı ayrı ele almak daha doğru olacaktır. Bu kapsamda dönüşüm sürecinin bir bankanın yönetimi, organizasyon yapısı, denetim fonksiyonu, muhasebe sistemi, insan kaynakları, personel eğitimi, kamu otoriteleri, toplum ve müşteri algısı üzerinde ne gibi etkilerinin bulunduğu ayrı başlıklar altında değerlendirilecektir.

3.4.1. Dönüşüm Sürecinin Yönetim ve Organizasyon Yapısı Üzerine Etkisi

İyi bir kurumsal yönetim ve organizasyon yapısı, tüm paydaşların haklarını korumak ve muhtemel risklerin önüne geçmek için son derece önem arz etmektedir. Bundan dolayı kurumsal yönetim konusu, -konvansiyonel veya faizsiz olsun- bütün finansal hizmet sektörünün konusudur. Çünkü riskleri yönetebilmek için uygun bir kurumsal yönetim oluşturulmazsa kurumsal problemler ve iflaslar ortaya çıkabilmektedir. Ancak konvansiyonel bir bankadan farklı, faizsiz finans kurumları için kurumsal yönetime ilave olarak şer'î yönetim, organizasyon yapının önemli bir parçasıdır. Ayrıca konuya ilişkin yapılan mevcut çalışmalar, İslam'daki kurumsal yönetim modelinin kendine has özelliklerinin olduğunu ve konvansiyonel kurumsal yönetim anlayışından farklı niteliklere sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Güney N., 2015: 46-47). Bu yüzden bir organizasyon olarak, çoğu İslami finans kurumu kurumsal kültürünü İslami değerlere göre tasarlamaktadır. Kurumsal kültür, paylaşılan inancın bir temsilcisi olarak hizmet etmekte ve davranış normlarını düzenleyen değerleri paylaşmaktadır. Kurum kültürü, aynı zamanda inanç ve değerleri paylaşan, tüm üyelerin davranış ve tutumlarında ortaya çıkan organizasyonun iç çevresini temsil etmektedir. Ayrıca kurum kültürü, prosedürleri tasarlamamanın, yetenekleri daha uyumlu bir faktör için geliştirmenin bir temeli olarak hizmet etmekte, organizasyon zorluklarını çözmek için fırsatlar sağlamakta, böylece organizasyonun hedeflerine ulaşmasını desteklemektedir (Barata ve Napitupulu, 2019: 163).

İslam hukuku ilkelerine uygunluğun, sadece danışma kurulları ile sağlanması mümkün değildir. Bu konu başta yönetim kurulu ve kurum idaresi olmak bütün paydaşların ortak sorumluluğundadır. Bu yüzden ki içerisinde etkili bir fikhî yönetim sisteminin bulunması, uygulama ve faaliyetlerin faizsiz bir bankanın organizasyon yapısı bankacılık ilkelerine uygun olduğunu göstereceğinden, hissedarlar ve paydaşların güvenini tesis etme ve sürdürmede hayati öneme sahiptir (Güney N., 2015: 66-67). Bu kapsamda bankaların kurumsal yönetim prensipleri ile ilgili düzenlemeler yönetim kurulu, üst yönetim ve şeffaflık temelinde düzenlenmiştir ve bankanın yönetiminin

kurumsal yönetimdeki sorumlulukları düzenleyici yapıdadır (Dinç, 2016: 94). Bu yüzden öncelikle yönetim, bankanın organizasyon yapısını dönüştürme sürecine uyacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Elbette bu yeniden yapılanma süreci, İslami bankacılık yönetimine uygun yeni departmanların kurulmasıyla birlikte şer'î danışma ve denetim komitelerinin oluşturulması ile mümkündür (Zaki ve Hussainey, 2015: 5).

Dönüşüm süreci, bankanın dönüştürme planının başarılı bir şekilde uygulanmasına ulaşmak için bazı gereksinimlere ihtiyaç duymaktadır. Geleneksel bankaların dönüştürme sürecinde karşılaştıkları tüm idari engelleri ve sorunları, fikhî hükümlere göre aşabilmesi için, dönüşüm sürecindeki gelişmelere uygun zamanda yanıt verebilen bir yönetim ve organizasyon yapısı geliştirmelidir. Zira banka yönetiminin ciddiyetsizliği veya dönüşüm sürecinde karşılaşılan sorunun tüm boyutlarını karşılamayan kararlar alması dönüştürme sürecini olumsuz etkileyebilmekte ve dönüşüm sürecini engelleyebilmektedir. İslami bankacılığa geçmeye karar veren konvansiyonel bankalar, dönüşüm sürecine liderlik etmek için farklı deneyimler ve yüksek verimlilikle bir yönetim yapısı oluşturmaya çalışmışlardır. Örneğin, yeni bölümler oluştururlar, çoğu bölümdeki işlevleri değiştirirler ve işlevler arasındaki yetki ve sorumluluk akış çizgilerini ve yöntemlerini güncellerler. Bu değişiklik, bankanın organizasyon yapısının yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir (Saaid ve Shafii, 2013: 552). Ayrıca söz konusu yeniden yapılandırma sürecinde bu tür iş faaliyetlerini üstlenen finans kuruluşunun yönetimi, bu konseptte tam olarak ikna edilmeli ve buna tamamen bağlı ve kendini adanmalıdır. Zira fetvalar ve sözleşmeler ne kadar katı olursa olsun, yeterince samimi ve ilkeleri uygulamaya kararlı bir yönetim yapısı yoksa bu organizasyonun dönüşüm süreci sağlıklı olmayacaktır. Başarılı bir dönüşüm süreci içinde, önce kararları uygulayan ve ardından idari ekibin diğer üyelerini eğiten üst yönetimden başlamak daha doğru olacaktır. Genel müdürün kendisi bir sıçrama tahtası görevi görmeli ve bu konuda herkese iyi bir örnek oluşturmalıdır (Yaquby, 2005: 4).

Dönüşüm sürecinde bir organizasyon yapısında bir şer'î danışma kurulunun oluşturulması için dönüşüm planı önerisinin, yönetim kuruluna sunulması ve bu planın genel kurulun olağanüstü bir oturumunda değerlendirilmesi ilk adımı olarak kabul edilmektedir. Bunun için Denetim Komitesi, Yönetim Kurulunu, Şariat Danışma Kurulunun gözetiminde planın takibi için yönetim kurulu üyeleri ve diğerlerinden oluşan bir komite görevlendirilir. Böylece organizasyon yapısı tepeden aşağıya

şekillendirilmeye başlamış olacaktır. Bu kapsamda Bankanın ve temel sisteminin dönüştürülmesi için ilgili resmî makamların onayını almak suretiyle banka yönetimi yeni faaliyetlerine uygun şekilde yeniden yapılandırmak suretiyle uzman kadrolardan oluşan murabaha ve istisna vb. gibi faizsiz bankacılık uygulamalarına yönelik yatırım ve proje departmanları kurulmalıdır. Banka bu süreçte, mevcut faizsiz bankaların idari yapısından da faydalanabilir (Hassan H. H., 2012: 11). Buna ilave olarak dönüşen banka, uygun kayıt tutma ve önceden tanımlanmış uygun düzeyde raporlama ile müşterilerin bankanın dönüştürülmesine ilişkin sorularına ilişkin bir şikâyet yönetimi mekanizması ve birimi oluşturmalıdır (Pakistan Devlet Bankası, 2017). Bu yapı daha çok tam teşekküllü dönüşüm sürecinde görülürken mikro dönüşüm olarak adlandırılan yapılarda konvansiyonel banka, yalnızca fikhî kurallara uyumlu İslami bankacılık ürünlerini sağlamak için bir veya daha fazla şubesini dönüştürmektedir. Bu yöntemde geleneksel banka, dönüştürülen şubeleri denetlemek için bağımsız bir yönetim kurmaktadır (Saa'id ve Shafii, 2013: 544).

Geleneksel bankaların İslami bankalara dönüştürülmesi ve organizasyon yapısının buna göre şekillendirilmesi sürecinde işin en kolay kısmı, faaliyetlerin meşru hale getirilmesi için plan, sözleşme ve modellerinin oluşturulmasıdır. Ancak önemli olan bu tür planların düzgün ve doğasına uygun olarak nasıl uygulanacağı ve yeni faaliyetin takibinin herhangi bir ihlal olmaksızın nasıl sürdürüleceğidir. Bu konu organizasyonun yapılandırma sürecinde, görevin en zor ve en ağır kısmını temsil etmektedir. Ayrıca, belirli bir bankanın yönetiminin özellikle dönüşümün ilk aşamasında yoğun çaba göstermesi gerekmektedir (Abdalla, Aziz ve Johari, 2015: 31).

3.4.2. Dönüşüm Sürecinde Denetimin Rolü

Bankalar; büyük sermaye yapılarına sahip olması, çok geniş faaliyet alanlarının bulunması, ülkelerdeki çok geniş kitlelere ulaşmaları ve para hareketlerinde birebir etkin olmaları gibi birçok nedenlerden ötürü önemli işletmelerdir. Böyle büyük bir öneme sahip olan bankalar iyi kontrol edilemedikleri zamanlarda ülkelerde krizlere sebebiyet verebilmektedirler. Bu krizlerin etkileri ise sadece batan bankaları değil bütün toplumu kapsamaktadır. Bu denli öneme sahip bankaların da çok iyi bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir. Bankaların denetimi de temel olarak iki şekilde gerçekleştirilmektedir. İlki bankaların kendileri tarafından yaptığı iç denetimdir. İkincisi ise bankaların, bağımsız dış denetçiler ve kamu tarafından denetlenmesidir (Altay, 2013: 186-187). Bu genel kabul görmüş denetim standartlarından ziyade

katılım bankalarında, ayrıca İslami finans prensiplerine göre de denetimlerin yapılması gerekmektedir. Faizsiz bankalarda iç ve dış denetim yapan kişilerin, İslami finans prensipleri hakkında yeterli düzeyde bilgiye sahip olması gerekmektedir (Yanık ve Erden, 2019: 195). Aynı zamanda herhangi bir kurumsal İslami yatırım organı için bir fikhî denetleme kurulu olmalıdır ve bu kurul, finansal işlemlerde fetva (dini hükümler) yayınlama konusunda oldukça nitelikli güvenilir alimlerden oluşmalıdır. Buna ek olarak, modern işlemlerle uğraşma konusunda da önemli bir deneyime sahip olmaları gerekir. Ana Sözleşme, prospektüsler veya tüzükler (faaliyetin türüne bağlı olarak), sonuçları ve kararları finans kurumunun yönetimi için bağlayıcı olması gereken bir şer’i danışma kurulunun varlığını sağlamalıdır. Bu kurul aynı zamanda görüş bildirirken bağımsız ve özgür olmalı ve sözleşmelerin, prosedürlerin ve işlemlerin sürekli denetimini ve kontrolünü sağlamalıdır (Yaquby, 2005: 4).

Aynı bağlamda, Şeriat denetleme kurulunun herhangi bir İslami bankanın ilk bileşeni olduğunu bilmek gerekmektedir. Bu nedenle banka, dönüştürme kararını alırken ve bunu uygularken sözleşmelerin, işlemlerin ve prosedürlerin kalıcı olarak kontrol edilmesini sağlamalıdır. Bir şeriat kurulunun varlığı ana sözleşmede vurgulanmalıdır (Zaki ve Hussainey, 2015: 6). Özellikle geleneksel bankanın İslami bankaya dönüştürülmesi sürecinde bir şeriat denetleme kurulu ile fonların tamamen ayrılması; İslami finans ilkelerine uygun bir yönetimin sağlanması; Müslüman yatırımcıların fonlarının ihmal ve dolandırıcılıktan korunması gibi birçok önemli konuda denetim mekanizması oluşturulması gerekmektedir. Bu süreçte aynı zamanda finansal denetim ihmal edilmemeli, denetim faaliyetlerini yürütecek olan uzmanların geleneksel bankacılık uygulamaları hakkında da bilgi sahibi olmaları gerekmektedir (Hasan, 2016: 2). Bu kapsamda iç ve dış yasal denetçiler, özellikle dolandırıcılık, sahtecilik, kara para aklama ve (varsa) terörün finansmanı ile ilgili olumsuz bulguların dönüşümden önce çözümlenmesini planlamalıdır. Aynı zamanda hem dönüşüm öncesi hem de sonrası aşamalarda bankanın faaliyetlerine ilişkin kapsamlı bir iç denetim gerçekleştirilmesine yönelik planlamalar yapılmalıdır. Banka çapında dönüşümün prensipte onaylanması akabinde Şer’i Danışma Kurulu ve Yönetim Kurulu’na sunmak üzere yıl bazında şube dönüşüm hedeflerini ve şube personeli için eğitim planını, dönüştürme metodolojisini ve varsa olumsuz bulguların çözümlenmesi için planları içeren Yıllık Dönüştürme Planı hazırlanabilir (Pakistan Devlet Bankası, 2017). Ayrıca denetim ve uyum sorunları için iç ve dış düzenleyicilerin olumsuz bulgularına ilişkin

uygun plan / strateji çözümü olmadan, denetimler kesinleştirilemez, bu da düzenleyici tarafından cezaya veya itibar kaybına yol açabilir (Ahmed ve Khan, 2017: 16).

Son dönemlerde geleneksel bankalar İslami finans ürünleri pazarına girmekle giderek daha fazla ilgilenmeye başlıyor. Ancak bu kurumların yanı sıra onları denetleyen denetim kurumları da İslami bankacılık ilkelerine tamamen aşina olmadıkları görülmektedir (Sole, 2007: 4). Ayrıca fikhî denetimlerde bir bankanın tüm yönlerini kapsayan boşluklar vardır. Çünkü İslam hukuku alimleri denetim sürecine dahil değildirler. Fikhî yönetişimi, gizli bilgilere güven eksikliği, bağımsızlık ve fikhî alimleri tarafından tekrarlanan kararlarda tutarlılık gibi birçok zorluklarla karşı karşıyadır (Arshad, Yusoff ve Tahir, 2016: 223). Diğer önemli bir husus ise, faizsiz bankacılık kurallarının ve kararlarının yabancı denetim kurumlarının fikhî kurullarıninkilerle tutarlı olmasıdır. Uluslararası tutarlılığı sağlamaya yönelik ise (i) muhasebe, denetim ve yönetim konularında uluslararası kabul görmüş Şeriat standartlarını yayımlayan İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Teşkilatı (AAOIFI); ve (ii) İslami finans kurumlarının etkili denetimi ve düzenlenmesi için standartlar yayımlayan İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) kurallarının benimsenmesi için çalışmalar yapılabilir (Sole, 2007: 5). Son olarak, 1988 yılında Cidde'de İslam Konferansı Teşkilatı'nın himayesinde açılan İslami Fıkıh Akademisi, dünya çapındaki Müslüman alimlerin saygısını kazanmıştır. Resmî olarak bağlayıcı olmamakla birlikte, ekonomik ve mali konulardaki kararları ve görüşleri kesinlikle İslami finans uygulayıcıları ve politika yapımcılar tarafından dikkate alınmaktadır (A.g.e.: 4-5).

Kendi başına ihtiyatlı denetimin uygulanmasıyla ilgili olarak, İslami bankacılık büyük ölçüde kâr ve zarar paylaşım anlaşmalarına dayandığından, İslami kurumların konvansiyonel bankalarla aynı düzeyde denetlenmesine gerek olmadığı hususu yaygın bir yanlış anlaşılmalıdır. Bu bağlamda ve Basel II Sermaye Anlaşmasının gelişimine paralel olarak, IFSB 2005 yılında İslami kurumlar için sermaye yeterliliği ve risk yönetimi konusunda iki düzenleyici standart yayınlamıştır. Ayrıca, kurumsal yönetim ve denetim incelemesi gibi diğer önemli alanlarda ek standartlar yayınlamayı planlamaktadır. İslami bankacılık ile yeni tanışan düzenleyici kurumlar, bu kuruluşla bir çalışma ilişkisi kurmalıdır (Sole, 2007: 15-16). Ayrıca İslami finans genişledikçe, denetim otoriteleri bu yeni kurumların finansal sistemin geri kalanıyla tamamen entegre olmasını sağlamak zorunda kalacaktır. Entegrasyon süreci İslami kurumlar

için kapsamlı bir düzenleyici çerçeve oluşturmanın yanı sıra destekleyici bir mali altyapı geliştirmeyi de gerektirecektir (Sole, 2007: 23).

Ek olarak, denetim çerçevesi hem İslami bankalar hem de geleneksel bankalar için önemlidir. Dönüşüm sürecinde, etkili denetim çerçevesinin yokluğu, bu sistemin zayıf yönlerinden biridir ve bunun giderilmesi için ciddi bir dikkat gerekmektedir. Denetim sistemi için hem şer'î danışma kurullarının hem de Merkez Bankalarının rolünün modernize edilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, bankacılık sektörünün düzenlemelerinin ve denetiminin neden önemli olduğunu açıklamanın üç nedeni vardır: Yatırımcılar için bilginin erişilebilirliğini artırmak (şeffaflık), finansal sistemin sağlamlığını sağlamak, para politikasının kontrolünü iyileştirmektir. İslami bankalar söz konusu olduğunda ise, ek bir denetim boyutu vardır. Bu boyut, faaliyetlerinin fikhî denetim ile ilgilidir (Saa'id ve Shafii, 2013: 555). Ayrıca, İslami bankacılık endüstrisini denetlemekten sorumlu denetim otoriteleri, ele alınması gereken önemli düzenleme sorunları ve zorluklarıyla karşı karşıyadır. Çoğu ülkedeki bankacılık ve finansal hizmetlerin yasal tanımları, ticaret ve yatırım araçlarının doğası nedeniyle İslami finansal işlemleri tanımamaktadır. Ülkelerin genel yasalarının doğası gereği ise İslami finans işlemlerine doğrudan uygulanacak olması halinde birçok sorunun ortaya çıkması beklenmektedir. Bu durumun, özellikle dönüşüm sürecinde çatışmalara ve olumsuz yasal etkilere yol açabileceği tahmin edilmektedir (Shafii, Shahimi ve Saa'id, 2016: 1030). Gözlemlenen bir diğer konu da İslami finans faaliyetlerinin çoğunun Kâr / Zarar Paylaşımına (KZP) dayalı olmasıdır. Karşılaşılan bu durum ise, bankacılık düzenlemelerinde İslami finans kurumları denetim rollerinin ve geleneksel banka sözleşmelerine benzer bazı İslami finansal işlem sözleşmelerinin fikhî kurallara uygun olmasını sağlamak için düzenleyici çerçevenin değiştirilmesini gerektirmektedir (El-Brassi, Bello ve Alhabshi, 2018: 31).

İslami bankacılık sektörünün karşılaştığı mevcut yasal ve düzenleyici sorunlarının araştırıldığı çalışmalarda, en önemli sorunun birçok ülkede İslami bankaların fikhî ilkeleri ile tutarlı bir şekilde işlemesi için verimli bir düzenleyici ve denetleyici çerçevenin olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, bu ülkelerde belirli bir İslami bankacılık kanunu, mevzuatı veya bağımsız düzenlemelerin hala mevcut olmaması nedeniyle, İslami bankaların işlevleri mülki olarak düzenlenmemekte, kontrol edilmemekte, yönlendirilmemekte ve denetlenmemektedir (Shafii, Shahimi ve Saa'id, 2016: 1032). Bu nedendir ki dönüşüm sürecini kolaylaştıracak yeni bankacılık ve

finansal sistemin başarılı bir şekilde kurulmasında ve denetlenmesinde kamu otoritelerinin rolünün önemi küçümsenmemelidir. Dönüşüm girişimi başlangıçta kanun şemsiyesi altında başlatılmalı ve sağlıklı bir fikhî denetime uygun yasal zeminin oluşturulması noktasında kanun yapıcılar ikna olmadılar (Hassan M., 2007: 100). Bu nedenle, konvansiyonel bankacılık sisteminin hâkim olduğu ülkelerde, dönüşüm sürecinin başarılı olabilmesi için, uygulanan mer'î hukuk ile İslam hukuk ilkeleri arasındaki çatışmaların iyi analiz edilmesi ve ortaya çıkacak aksaklıkların düzgün bir denetim sistemi ile tespit edilerek giderilmesi önem arz etmektedir.

3.4.3. Dönüşüm Süreci ve Banka Muhasebe Sistemi

Günümüzde bir işletmenin sağlıklı finansal ve yönetsel kararlar alabilmesinde sağlıklı bir muhasebe sistemine sahip olmasının rolü büyüktür. Özellikle dönüşüm sürecinde bir konvansiyonel banka, muhasebe sistemin doğru bir şekilde oluşturulmalıdır. Aksi takdirde faizsiz bir bankaya dönüşümle birlikte bu sürecin iyi yönetilememesi dönüşümün zararlı sonuçlanmasına ve banka açısından itibar kaybına sebep olabilir. Ayrıca faizsiz bankaya dönüşen, İslami pencereler veya İslami şubeler açmayı planlayan geleneksel bankalar için fonların tamamen ayrımı çok önemlidir. Zira bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda, İslami yatırım ürünlerinin fonları ile fikhî kurallara uygun olmayan finans kurumunun fonlarının tamamen ayrılması gerektiği sonucuna varmaktadır. Çünkü, faiz hassasiyeti bulunan ve helal kazanç elde etme konusunda endişeler taşıyan yatırımcıların fonları ile fikhî kurallara uyma konusunda bir çabası olmayan geleneksel yatırımcıların fonları birleştirilmemelidir. Bu nedenle, fonların tamamen ayrıldığını kanıtlamak için hesap, kitap, bilgisayar ve muhasebe sistemini ayırmak gerekmektedir (Saaid ve Shafii, 2013: 548).

Geleneksel bir banka tamamen İslami bir kuruma dönüşmeye karar verdiğinde ise, bilançosundaki tüm kalemlerin faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uyumlu olmasını sağlamalıdır. Bu nedenle, tüm kredilerini ve mevduatlarını, örneğin murabaha (kâr beyanı ile satım) veya mudarebe (kar-zarar paylaşımı) sözleşmeleri gibi faizsiz varlık ve yükümlülüklerle dönüştürmek zorunda kalacaktır (Sole, 2007: 10). Zira geleneksel bankalardan farklı olarak faizsiz finans kuruluşlarında, finansal raporların içeriğinde yer alması gereken birçok ilave bilgiler mevcuttur. Faizsiz finans kurumlarının fikhî hükümlere uygunluğu, meşru olmayan gelir ve harcamaların nasıl kaydedildiği ve mali tablolardan arındırıldığı, sermayenin zararları ve riskleri karşılayabilecek düzeyde olup olmadığı, likidite düzeyinin yeterli olup olmadığı, zekât

bilgilerinin dahil edilip edilmediği, sosyal sorumluluk ve vekâletin nasıl yerine getirildiği gibi hususlara da yer verilmelidir (Çetin, 2020: 67-68). Ayrıca konvansiyonel bankalarla faizsiz bankaların aynı mevzuata tabi olduğu ülkelerde bu bankaların muhasebe uygulamaları açısından birçok konuda benzerlik gösterdiği görülmektedir. Sadece faizsiz bankaların faizsiz esasa konvansiyonel bankaların ise faizli esasa dayalı çalışmasından kaynaklı olarak temel bazı farklılıkların oluştuğunu söyleyebiliriz (Özkan, 2012: 87). Örneğin dönüşümden sonra, Bangladeş merkezli EXIM ve First Security İslami Bank (FSIBL) gibi dönüştürülmüş İslami Bankaların, işletme giderlerine “Şeriat Denetleme Komitesinin Ücretleri ve Giderleri” ve “Zekât Giderleri” şeklinde iki yeni başlık ekledikleri gözlemlenmiştir (Hasan, 2016: 5). Ayrıca, murabaha, selem, istisna, icare, mudarebe, muşareke ve yatırım vekâleti gibi bankanın kendine özgü faaliyetleri için muhasebe standartları ve gerekli hesaplama sistemlerini hazırlanması gerekmektedir (Hassan H. H., 2012: 11).

Aynı zamanda dönüşen bir banka, dönüşüm planını İslam hukuku ve İslami finans alanında uzmanların gözetiminde gerçekleştirmelidir. Bu planın ilk adımı olarak öncelikle kredilerin faizini geri iade etmek veya hayır kurumlarına bağışlamak, mevduat sahiplerinin başta anlaşılan faizi talep etmeleri halinde yasal bir zorunluluk varsa dönüşümden önce verilen kredi faizleriyle mevduat faizlerini ödemektir. Dönüşüm planının sağlıklı bir şekilde hesaplarda takip edilebilmesi içinse, banka muhasebe standartlarının İslami muhasebe standartları ile tutarlı olacak şekilde değiştirilmesi gerekmektedir (Zaki ve Hussainey, 2015: 5). Aslında muhasebe sistemi geleneksel yöntemlere dayanmaktadır, ancak İslami bankacılık yeni muhasebe sistemine ihtiyaç duymaktadır (Saaid ve Shafii, 2013: 553). Bunlara ek olarak, diğer önemli bir engel de muhasebeciler ve denetçiler arasında İslami bankacılık kurallarına ilişkin bilgi eksikliğidir. Saudi National Bank (Eski adıyla National Commercial Bank) daha önceki dönüşüm deneyimlerine dayanarak, aşamalı bir dönüşüm modelinin benimsenmesini en iyi strateji olarak önermektedir. Böyle bir dönüşümde, tüm konvansiyonel banka çalışanlarının katılımıyla dönüşüm süreci için çok yönlü bir plan hazırlanmaktadır (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1024).

İslami finans endüstrisinin 1970'lerde başlayan hızlı genişlemesine rağmen, başlangıçta uluslararası kabul görmüş bir dizi muhasebe kural ve standartların faizsiz bankacılık ilkeleri ile uyumlu olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak, dünyanın dört bir yanındaki İslami kurumlar, ürün ve uygulamaları için kendi muhasebe çözümlerini

geliştirmek zorunda kalmışlardır. Bu genişleyen boşluğu kapatmak için 1990 yılında İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Teşkilatı kurulmuştur. Bu organizasyonun temel amaçlarından biri, tüm İslami kurumlar tarafından uluslararası olarak uygulanabilecek muhasebe ve denetim standartlarını tasarlamak ve yaymak olmuştur (Sole, 2007: 6). Zira daha önce yapılan çalışmalar, İslami Bankalara tam olarak veya pencereler / şubeler aracılığıyla dönüşen geleneksel bankaların çoğunun, muhasebe sisteminin ve İslami bankaları düzenleyen ve denetleyen kuruluşların yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Geleneksel Bankacılık sisteminin uzun süredir etkili düzenleyici ve denetleyici kurumlara sahip olması dikkat çekicidir, ancak bu tür bir sistem İslami bankalar için etkili değildir. Konuyu daha da derinleştirmek gerekirse, İslam ülkelerinin çoğundaki merkez bankaları, şer'i danışma kurulu tarafından uygun görülen para ve sermaye piyasaları yöntemlerinden habersizdir. Buna ek olarak, mevzuat ve düzenlemelerin kâr paylaşımına ve sabit olmayan getiri oranlarına aşina olmadığı görülmektedir (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1032).

Yürürlükteki mevzuat ve düzenlemeler bu nedenle konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüştürülmesini zorlaştırmaktadır. Çünkü konvansiyonel bankaların muhasebe sistemi faizli yõteme dayanmaktadır ve bu da İslami bankalara geçiş yapmak isteyen bu kurumlar tarafından farklı bir teknik, sistem, prosedür ve düzenlemelerin uygulanmasını gerektirmektedir. Buna örnek olarak, konvansiyonel bankalar için uygulanan vergi sisteminde bir gider kalemi olarak ta değerlendirilen faizin vergiden indirilmesi gösterilebilir; Bunun tersine, İslami bankalardaki kâr vergiden düşülemez. Çünkü İslami bankacılık bağlamında kar, faizin alternatifi değildir. Bu farklılık, konvansiyonel bankaların dönüşürken bilanço ve muhasebe kayıt sistemlerini değiştirmesi gerektiği görüşünü desteklemektedir (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 83). Bu nedenle geleneksel bankaların İslami bankacılığa dönüştürülmesini düzenleyen idari, muhasebe ve mali kontrollerin olması gerekmektedir (Ababneh, 2016: 65).

Sonuç olarak, İslami Muhasebe Standartlarına duyulan ihtiyaç, İslami finans kurumlarının geleneksel kurumlardan farklı temel kavram ve ilkelere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu standartlar, İslami finansal işlemlerin muhasebesini düzenlemek ve bunları karşılaştırılabilir hale getirmek için kurulmuştur. Çünkü İslami işlemlerin tanınması, ölçülmesi ve açıklanması için uygun bir muhasebe standardı setinin olmaması, bankalar arasında veya dönemler arasında finansal

performansın etkin bir şekilde karşılaştırma yapılmasına engel olmaktadır (Siswantoro ve Ibrahim, 2013: 41). Bu yüzden ki yayınlanan İslami muhasebe standartları, tüm İslami işlemler için kullanılabilen İslami temel finansal ilkelere dayanması gerekmektedir (A.g.e.: 54). Dönüşen bir banka yeni geliştirilen muhasebe standartları ışığında banka mali tablolarını gözden geçirmelidir. Hatta dönüşüm sürecinde fikhî kurallara uyumlu İslami bankacılık için usuller ve düzenlemeler hakkında tavsiyelerde bulunmak üzere İslam hukuku bilen, bankacılık, muhasebe ve finans alanlarında uzman kişilerden oluşan bir danışma kurulunun kurulması önem arz etmektedir. (Hassan M., 2007: 103). Ayrıca dönüşen banka, İslami ve geleneksel şubeleri ve banka merkezini tamamen ve etkin bir şekilde ayırmalıdır. Bu da İslami şubelerin muhasebe sisteminin, banka genel merkezinden ve diğer şubelerden farklı olarak mali bağımsızlığa sahip olmasını gerektirmektedir (Al-Harbi, 2020: 6).

3.4.4. Dönüşüm Sürecinde İnsan Kaynakları ve Personel Eğitimi

İnsan kaynakları, herhangi bir iktisadi kurumun başarısı için temel bir unsurdur. Bu nedenle, İslami bankacılığa geçmeyi amaçlayan bir konvansiyonel bankanın, hedefine başarılı bir şekilde ulaşabilmesi için, bankacılık sektöründe deneyimli ve aynı zamanda faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu kadrolara sahip olması gerekmektedir. Ayrıca İslami bankaya dönüşecek konvansiyonel bankaların, faizsiz bankacılığın farklı doğasına ve sistemine uyacak şekilde, insan kaynaklarını hazır hale getirmesi dönüşümün diğer temel konularından bir tanesidir. Zira bankacılık sektöründeki meslek ve eğitim kurslarının İslami bankacılıktan ziyade geleneksel bankacılığı ifade etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu yüzden İslami bankacılık sistemi için mesleki eğitim kurslarının olmamasının nitelikli personel eksikliğine yol açtığını söyleyebiliriz. Aslında hem İslami hukuku hem de modern iktisat ve finans hakkında bilgisi sahibi olan ciddi bir uzman sıkıntısının olması ve benzer şekilde, mevcut İslami bankaların da pek çok yöneticisinin faizsiz bankacılık kurallarına hâkim olmaması eksikliğin giderilmesinin önündeki engellerden bazılarıdır. Dolayısıyla, eğitilmiş personelin yetersizliği, faizsiz bankaların alternatif istihdam politikaları geliştirmesine neden olmaktadır.

Konvansiyonel bankalarda çalışmakla İslami bankalarda çalışmak arasında var olan temel farklar nedeniyle, dönüşen bir bankada çalışan personelin ilave bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. İlk olarak personelin geleneksel banka ile faizsiz banka arasındaki uygulama farklılıklarını bilecek şekilde teknik yeterliliğe haiz olması

gerekir. Ayrıca faizsiz bankacılıkta sunulan ürünlerin, murabaha, mudarebe, müşareke, teverruk, istisna, selem, icare vb. gibi meşru akitlere dayandığı bilinmelidir. Ve personelin faizsiz bankacılık kurum kültürünü yansıtan davranış ve ahlak kuralları hakkında bilgi sahibi olması ve çalışmalarında bu davranışları sergilemesi gerekmektedir. Personelin bu niteliklere sahip olması için ise eğitim programlarına ayrılan kaynaklar yeterli olmalıdır (Saaid ve Shafii, 2013: 552-553). Ayrıca personel, bankanın tüm işlemlerini faizsiz bankacılık kurallarına göre yürütecek şekilde eğitilmelidir (Hassan H. H., 2012: 5). Bankada faizsiz bankacılık ilkelerinin uygulanabilmesi için danışma komitelerine eğitimcilik fonksiyonunun kazandırılması İslami finans okur yazarlığının geliştirilmesi açısından önemlidir (Dinç, 2016: 101).

Bankanın üst yönetimi için ise, yönetimin tam faizsiz bankacılık bilinci ve personelin geri kalanının yönlendirileceği yüksek verimlilik ile dönüşüm sürecine öncülük etmesini sağlayacak özel eğitim programları düzenlenmesi önem arz etmektedir. Bunun nedeni, üst yönetimin dönüşüm sürecinin doğru şekilde uygulanması için liderlik ve denetim sağlamasıdır. Bazı bankaların dönüşüm planlayıcıları bunu fark ederek bu nedenle personelin geri kalanını eğitmeden önce bankaların üst yönetimi için özel çalıştaylar düzenlemişlerdir.

Dönüşüm sürecinde tüm banka personeli için iki düzeyde eğitim programları düzenlenmesi önerilmektedir:

- 1- Tüm banka personeli için genel programlar düzenlenerek faizsiz bankacılık temel ilkelerinin ve özellikle İslami bankalarda kullanılan akitlerinin tanınması sağlanmalıdır.
- 2- İslami bankacılık işlemleriyle ilgili özel programlar düzenlenerek, dönüşüm süreci ile ilgili işlem ve uygulamalara dair personel ve birimlere eğitim programları sunulmalıdır. Böylece dönüşüm sonrası çalışanların danışma kurulunun fetvalarının tam olarak uygulanması sağlanmış olacaktır.

Ayrıca şer'i danışma kurulu ile istişare içinde olunarak, bankacılık operasyonu deneyimine sahip nitelikli adaylar arasından yeni personel seçimi faizsiz finans ilkelerine göre denetlenmiş olacaktır. Seçim sürecinde, İslam'ın değerlerine ve öğretilerine inanç ve bağlılığa vurgu yapılması gerekmektedir. İslami değerlere ve ahlaka bağlılık ise İslami bankacılık çalışmalarındaki deneyim kadar önemli bir olgudur. Eğitimin verimli geçmesi ve dönüşümün başarıyla tamamlanması için

dönüşüm sonrası eğitim faaliyetleri ve uygulama sürecini takip etmek üzere yönetim kurulu veya atadığı dönüşüm komitesi görevlendirilebilir (Hassan H. H., 2012: 12).

Konuyla ilgili daha önce yapılan bir çalışmada, Libya bağlamında geleneksel bankaların başarılı bir şekilde İslami bankalara dönüşümünde insan kaynakları politikasının ve personel deneyiminin nasıl bir role sahip olduğu incelenmiştir. Dönüşen İslami bankalarda, kalifiye insan kaynaklarının mevcudiyeti, çalışanların İslami bankalara dönüşme eğilimi ve ülkedeki başarılı İslami bankacılık deneyimleri çalışmada göz önünde bulundurulmuş faktörler arasında yer almaktadır. Nicel bir veri toplama yöntemi kullanılarak söz konusu faktörler test edilmiş ve bu faktörlerin Libya'daki konvansiyonel bankaların İslami bankalara başarılı bir şekilde dönüştürülmesini olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Shafii, Shahimi ve Saa'id, 2016: 1024). Ayrıca Pakistan bağlamında yapılan başka bir çalışmada geleneksel temelli bankacılıktan dönüşüm sürecini etkileyen başlıca faktörler arasında insan kaynakları, mevzuat, şeriata uyum, dönüşüm direnci ve İslami bankacılık ürünleri olduğu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada geleneksel temelli bankacılıktan İslami bir banka dönüşüm süreci ışığında yukarıda öne çıkan faktörleri incelemek için teorik bir çerçeve sunulmuştur. (Asif, vd., 2017: 227).

Dahası, İslami bankalarda, insan kaynakları ne kadar faizsiz bankacılık bakış açısına ve bilgisine sahip olursa, personeli de daha etkin bir şekilde değerlendirme imkanına sahip olacaktır. Bu nedenle, İslami bankaya dönüştürülmek istenen bir konvansiyonel banka, İslami bankacılığın dönüşüm amaçlarına ve hedeflerine ulaşmak için uygun ve deneyimli insan kaynakları personeli çalıştırmalıdır. Nitekim nitelikli ve deneyimli personel eksikliği, İslami finans kurumları için en önemli endişe kaynağıdır. Çünkü bu, dönüşen faizsiz bankada personelin faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olmayan işlemler yapmasına neden olabilir. Bu durumda insan kaynakları konvansiyonel banka deneyimli personeli tercih etmek zorunda kalacağından bu personeli eğitmesi gerekecek ya da İslami bankacılık deneyimine sahip personelleri işe alırken fırsatlar ve iyi ücret paketleri sunmak durumunda kalacaktır. Aksi takdirde eğitimli personel eksikliği, dönüşen faizsiz bankada yeni ürün/araçların geliştirilmesini olumsuz etkileyecek ve diğer deneyimli İslami bankalarla olan rekabet kabiliyetini engelleyecektir. Bu nedendir ki, konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüşümünü etkileyen faktörlerle ilgili yapılan çalışmalarda en önemli faktörlerden birinin insan kaynakları olduğu ve bu faktörün dönüşüm sürecinin

başarısı üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 83).

Farklı bir bakış açısı olarak dönüşen bir İslami bankanın, müşterilerinin ve çalışanlarının, bankanın sadece adının değiştiğine inandıkları takdirde bir güven problemi ortaya çıkacak ve bankayla işlem yapmak istemeyeceklerdir. Çünkü araştırmacılar, müşterilerin ve çalışanların İslami bankacılık kavramları ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmamaları halinde bir güvensizlik ve belirsizlik oluşacağı, bu belirsizliği düzeltmek için ise hem çalışanlara hem de müşteriye yönelik yeterli eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1028-1030). Bu anlamda üniversiteler ve akademik kurumlar İslami bankalardaki çalışma gereksinimlerini karşılamak için nitelikli ve eğitilmiş insan kaynağı sağlamalı ve desteklemelidir. Kamu otoriteleri ise, İslam bankalarını destekleyen eğitim ve öğretim kurumları gibi tesislerin kurulması sürecini hızlandırmalıdır (Abdalla, Aziz ve Johari, 2015: 45). Ayrıca dönüşen konvansiyonel banka yönetimleri, personelinin engelleri ve zorlukları aşmasını ve yönetmesini sağlamak için çabalarını artırmalıdır. Bununla birlikte geleneksel banka personeline, değişim sürecini anlaması için yeterli fırsat tanınmalıdır (Abudirbala ve Mukhtar, 2019: 111). Bu nedenle, dönüştürülen bankaların, yönetimlerini, banka hedeflerine ulaşma yeteneğine sahip kişilerle değiştirmesi, özellikle de dönüşüm tecrübesine sahip banka yöneticilerinin tercih etmesi önerilmektedir (Al-Harbi, 2020: 15). Ek olarak, yönetim ve organizasyon sistemi ile ilgili olarak, dönüşümün önce bireysel seviyede daha sonra organizasyon seviyesinde gerçekleşmesi gerektiği vurgulanmıştır (Abdelrahim , Bello ve Alhabshi, 2018: 27).

Finans ve bankacılığın dini temelleri İslami bankacılık için önemlidir ancak literatürde nadiren vurgulanmaktadır. Araştırmacılar İslami bankacılık sektöründe çalışanların yetkinlik ve tutumlarının hizmet kalitesi sunumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer sektörlerde de olduğu gibi sürekli eğitim ve gelişimin bankacılık sektöründe müşteri hizmetlerinin iyileştirilmesine yardımcı olduğu bilinmektedir. Bankacılık sektöründe çalışmak için gerekli beceri ve yeterliliklere ek olarak, İslami bankalarda çalışmak için ise iyi bir İslami bankacılık kurum kültürüne sahip olunması gerekmektedir. Özellikle İslami finans hizmetlerinin risk paylaşımı doğası, İslami bankaların çalışanlarının İslami finans ürün ve hizmetlerindeki son gelişmelerin yanı sıra fikhî ilkelerinin tam olarak farkında

olmaları gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda belirttiği gibi, İslami banka personelinin uygun şekilde eğitilmesiyle, müşterilerin fikhî kurallara uyumlu finansal ürün ve hizmetler hakkındaki sorularına cevap verebilmesini sağlamalıdır. Bununla birlikte, İslam hukuku açısından yüksek düzeyde yetkin işgücünün işe alınması ve elde tutulması, faizsiz bankalar için bir zorluk teşkil etmektedir. Kalifiye eleman sıkıntısı, konvansiyonel bankaların faizsiz bankaya dönüşme konusunda bazı tereddütler meydana getirmektedir. Bu tereddütlere neden olan kalifiye eleman sıkıntısını gidermek amacıyla yüksek vasıflı çalışanları cezbedecek finansal teşvikler verilmesi ve yetenekli insanları bankada tutmak için personel motivasyonunu artıracak önlemler alınması gerekmektedir (Ab Aziz ve Johari, 2015: 158).

İslami bankacılık sisteminin kendi mahremiyeti ve geleneksel bankacılık sisteminden farklı temelleri vardır. İslami bankacılık dönüştürme deneyiminin başarısının temeli, geleneksel banka yönetiminin ve çalışanlarının net vizyonuna bağlıdır. Bu nedenle, ilk olarak bireylerin İslami finans uygulaması fikrini, herhangi bir baskı veya zorlama olmaksızın benimsemeleri gerekir. Ayrıca, İslami alternatifin uygulanmasının başarısı, öncelikle bu dönüşümü bir seçenek olarak değil, bir olgu olarak ele alarak başarısını destekleyen ve ona katkı sağlayan faktörlerin araştırılmasına ve araştırmalardan çıkan sonuçların uygulanmasına bağlıdır (Abdalla, Aziz ve Johari, 2015: 32).

3.4.5. Dönüşüm Sürecinin Toplum ve Müşteri Algısı Üzerine Etkileri

Bir bankanın dönüşümü her yönden o banka için riskli bir süreci iktiza eder. Bankanın dönüşümünde her türlü durum karşılaşılması muhtemel sorun önceden hesaplanmalıdır. Özellikle dönüşen bankanın toplum nezdinde nasıl değerlendirildiği göz önünde bulundurulması gereken en önemli konulardan biridir. Çünkü faizli bankanın sahip olduğu bir müşteri kitlesi vardır. O müşteri kitlesi bankaya güvendiği için mevduat yatırmış bunun için faiz getirisi beklentisi içerisine girmiştir. Bunun dışında bankalar kurumsal niteliğe sahip oldukları için toplum nezdinde itibar riski taşımaktadır. Eğer dönüşüm süreci topluma iyi bir şekilde anlatılamazsa veya süreç iyi yönetilemezse bankanın itibarı olumsuz etkilenir ve kendinden sonra dönüşecek başka bankalar için ise bu durum kötü bir örnek teşkil eder. Bu yüzden dönüşüm planında toplum ve müşteri algısı hesaba katılmalı, bunun için kurumsal iletişim departmanları sıkı bir çalışma yapmalıdır.

Öncelikle günümüzde toplumun faizsiz bankalara yönelik algısı iyi analiz edilmelidir. Zira toplumun önemli bir bölümü faize karşı herhangi bir hassasiyet göstermemekte ve banka tercihlerini getiri ve maliyet ilişkisi belirlemektedir. Diğer taraftan faizsiz bir şekilde fon kullanmak veya birikimlerini değerlendirmek isteyenler ise faizsiz bankalara yönelmekte, dağıtılan kâr paylarına göre mevcut faizsiz finans kuruluşları arasında tercihte bulunmaktadır. Bunların dışındaki başka bir grup ise faiz konusunda hassasiyet taşımakta ancak finansal hizmetlere ulaşabilme imkanına sahip olsa bile faizsiz bankalarla konvansiyonel bankalar arasında bir fark bulunmadığını düşünmektedir. Ayrıca mevzuatın sebep olduğu sorunlar, uygulamalarla ilgili çelişkiler, faizsiz banka çalışanlarının yetersiz bilgiye sahip olması gibi faktörler toplum algısını etkilemektedir. Toplumun ikna edilmesi için ise İslami finansa yönelik bilincin ve faizsiz finans okuryazarlığının artırılması amacıyla kamu spotu tarzında İslami finans hakkında bilgilendirmeler yapılmalı ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir (Özdemir ve Aslan , 2017: 46). Çünkü hali hazırda toplumun faizsiz finansa dair bilgisi yeterli seviyelerde değil ise, bu sisteme ve dönüşüme karşı olumsuz bir bakış açısına sahip ise dönüşüm sürecinin başarılı olma ihtimali o oranda düşecektir. Bu anlamda Türkiye’de toplumun algısını ve katılım bankacılığına bakış açısını ölçmek amacıyla farklı dönemlerde anket çalışmaları yapılmıştır. Özellikle 2020 yılında T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi tarafından yaptırılan Türkiye hane halkı finansal algı ve tutum anket çalışmasında “İslami kurallara uymak kaydıyla, diğer bankalar da katılım bankacılığı alanında çalışabilir” sorusuna katılımcıların %21’nin kuvvetle katıldığı yönünde bir cevap alındığı görülmüştür (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2020: 71).

Başarılı bir dönüşüm amacıyla toplumun faizsiz finans okur yazarlık düzeyinin artırılması için ise önce bankanın personeli ve müşterileri için haftalık ve aylık genel konferanslar ve seminerler şeklinde bir program düzenlemesi, hem bireysel hem de toplumsal çıkarları gerçekleştirmede İslami finansın önemi hakkında onları eğitmesi ve özellikle dünyada faizin ortaya çıkardığı finansal krizlere karşı faizsiz finansın alternatif bir sistem olduğuna dair bilinçlendirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir (Hassan H. H., 2012: 12). Ayrıca geleneksel bankayla çalışan bir müşterinin faizli banka yerine faizsiz bankayı neden tercih etmesi gerektiği derinlemesine analiz edilmelidir. Analiz sonuçlarına göre müşterinin geleneksel bankadan faizsiz bankaya geçme kararını etkileyebilecek bankacılık hizmetleri

sunulmalı ve müşterinin güveninin temini konusunda gerekli aksiyonlar alınmalıdır. Zira, bankacılık hizmetleri ve müşteri güveni konusundaki tüketici algısı, müşterinin geleneksel bankadan faizsiz bankaya geçme kararında güçlü bir etki sağlayacaktır (Barata ve Napitupulu, 2019: 160). Ayrıca dönüşüm öncesi yapılacak bir anket çalışması ile müşterilerin bilinçlendirilmesi ve özellikle faiz hassasiyeti bulunun müşteri kitlesinin bankaya olan güvenin temini için bankanın danışma kurulunun olduğuna dair bilgilendirme yapılması bu etkinin gücünü artıracığı düşünülmektedir. Bununla birlikte ülkedeki kamu otoritelerince de tanınan Merkezi Danışma Kurulu'nun dönüşümün İslam hukukuna uygunluğuna dair standart yayınlaması toplumsal algıyı olumlu etkileyecek aksiyonlar arasında yer almaktadır.

Genel olarak, konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüştürülmesi, yönetim tarafından veya belirli bir politika değişikliği ve prosedürünün dayatılmasıyla veya dış baskı yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. Ancak böyle bir yöntem müşterileri ve banka çalışanlarını farklı bir şekilde düşünmeye ve davranmaya teşvik edecektir. Ayrıca, bireyler değişiklikleri farklı şekillerde görmekte, bazıları değişimi çok az hoşgörü ile karşılarken, diğerleri değişim girişimlerini hemen benimsemektedirler. Bu yüzden dönüşen bankanın ve yönetiminin bu direncin farkında olmalarına, değişim sürecinin zamanını ve maliyetini azaltmalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca, dönüşüme karşı direnişin, yani toplumun dönüşüme verdiği tepkinin bir konvansiyonel bankanın İslami bankaya başarılı dönüşüm sürecinin ana belirleyicileri arasında olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili Libya bağlamında katılımcılar arasında yapılan bir anket çalışmasında, insanların dönüşüme olan direncinin, dönüşüm sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğu hipotezi ortaya konmuştur (Shafii, Shahimi ve Saa'id, 2016: 82). Basitçe ifade etmek gerekirse, banka çalışanları ve müşterileri, dönüşümü ve bunun nedenini ne kadar iyi anlarırsa, uygulamanın önündeki engeller o kadar azalacaktır. Zira konuyla ilgili yapılan benzer araştırmalarda, dönüşüm sürecinin önündeki en önemli engeller arasında yetersiz faizsiz bankacılık bilinci olduğu görülmüştür (Abudirbala ve Mukhtar, 2019: 110).

Gelecekte, İslami bankacılığın başarı derecesi, büyük ölçüde potansiyel mevduat sahiplerinin ve yatırımcıların mevcut fırsatlar ve riskler hakkında iyi bilgilendirilip bilgilendirilmemesine ve İslami bankacılığın şeffaf ve iyi olarak algılanıp algılanmadığına bağlı olacaktır (Alam, 2009: 48). Genel halk algısını değiştirmek için ise, öncelikle insanlardaki yanlış anlamaları ortadan kaldıracak profesyonel olarak

eğitilmiş çalışanlar işe alınmalıdır. Ancak bu Şekilde dnşmmn önündeki bu zorlukların üstesinden gelinebilecektir (Arshad, Yusoff ve Tahir, 2016: 223).

3.4.6. Dönüşüm Sürecinde Kamu Otoritelerinin Rolü

Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümünü isteyen otorite, dnşmmn temel etkenlerinden biridir. Bu dönüşüm isteğinin bankanın içinden veya dışından bir otorite tarafından kaynaklanabileceğini göstermektedir. Bu otoriteyi kamu veya özel otorite olarak sınıflandırabiliriz. nkn dönüşüm kararı tövbe ederek İslami kurallara aykırı iş yapmaktan kaçınan hissedarlar veya konvansiyonel bankanın sahipleri tarafından verilebileceği gibi konvansiyonel bankayı satın almak ve onu İslami bankacılığa dönüştürmek isteyen yeni yatırımcılar gibi dş faktörler tarafından verilebilmektedir. Dş faktörlerden biri olan kamu otoritelerine, geleneksel finans ve bankacılık sistemini İslami kurallara uygun hale getirmeye karar veren İnan, Sudan ve Pakistan gibi ülkeler örnek olarak gösterilmektedir (Saaid ve Shafii, 2013: 543).

Pakistan Devlet Bankası (SBP), çeşitli politika ve düzenleyici girişimler yoluyla ülkede İslami Bankacılığın geliştirilmesi ve teşvik edilmesinde aktif olarak yer almıştır. 2004 yılında SBP, tam teşekküllü İslami banka, İslami Bankacılık yan kuruluğu ve mevcut konvansiyonel bankalar tarafından bağımsız İslami bankacılık Şubelerinin kurulmasına yönelik talimatları içeren asgari fikhî düzenleme standartlarını yayınlamıştır. Ardından, 2010 yılında mevcut konvansiyonel Şubelerin İslami bankacılık Şubelerine dönüştürülmesi için ayrıntılı kriterler yayınlamıştır. Pakistan Devlet Bankası, aynı zamanda sektörün gelişimine yönelik önceki çabaların devamı olarak, mevcut geleneksel bankaların tam teşekküllü İslami bankalara dönüştürülmesi için ayrıntılı yönergeler geliştirmiştir (Pakistan Devlet Bankası, 2017).

Buradan hareketle dş çevreyi, organizasyonun dönüşüm misyonuna yardımcı olan ve alınabilecek fırsatları ve kaçınılması gereken riskleri belirleyen önemli bir role sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira dş vre faktörleri kurum ve karar vericiler üzerinde önemli etkiye sahiptir. Genel olarak stratejik hedeflerin geliştirilmesi, değiştirilmesi ve gerçekleştirilmesinin başarısı, dş vrenin desteğine bağlıdır. Devletin de siyasi, hukukî ve ekonomik yardım ortamının yaratılmasında önemli bir role sahip olduğu, nkn istikrarlı, etkili ve yasal çerçeveden sorumlu olduğu bilinmektedir. Zira iktisadi kurumların stratejik hedeflerine ulaşmasını etkileyen dş faktörler arasında, mevzuat ve kanunları düzenleyen kamu kuruluşları vardır. Merkez bankası da finansal kurumlar

için dış çevre faktörlerinden biridir. Bankacılık sistemi hiyerarşisinin merkez aşaması ve modern bankacılık sisteminin dayanak noktası olarak görülmektedir. Ayrıca tüm bankaların gözetim ve kontrolünden ve para politikası araçlarıyla para sisteminin yönetiminden sorumlu bir devlet kurumudur. İslami bankalar faaliyetlerinin doğası gereği konvansiyonel bankalardan farklı olduğu için, merkez bankasının da kontrolü altındaki İslami bankaların faaliyetlerini doğasına uygun düzenlemeye yönelik yeni bir ilişki formüle etmek durumundadır. Bu ilişkinin başarısı, merkez bankasının İslami Bankanın doğasını, çalışma yöntem ve yaklaşımlarındaki farklılığını anlamasına bağlıdır. Aksi takdirde, merkez bankası İslami bankaları konvansiyonel bir yaklaşımla bir denetlerse ve doğasına aykırı düzenlemelerle bu sistemde var olursa, bu durum İslami bankaların karşı karşıya kaldığı ve başarılarını engelleyen bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, buradan hareketle hiçbir organizasyon dış çevresinin desteğini almadığı sürece stratejik hedeflerine ulaşamaz sonucuna varılmaktadır (Abdalla, Aziz ve Johari, 2015: 1947).

İslami bankaların, kendisini denetleyen kamu kurumlarının denetiminden kaçınmadıkları kabul edilmektedir. Daha ziyade, bu tür denetimler memnuniyetle karşılanmakta ve kendi özel doğalarına uygun bir çerçeve içerisinde gerçekleşmesi umulmaktadır. Bu şekilde merkez bankaları veya kamu otoriteleri, faaliyet gösterdikleri ülkelerde faizsiz bankaların sürdürülebilir kalkınmada olumlu rollerini yerine getirmelerine katkı sağlamış olmaktadır (El-Gawady, 2004: 27). Ayrıca faizsiz kamu bankacılığı aracılığıyla, tarım, madencilik, enerji ve denizcilik gibi kısa vadede kâr vaat etmeyen sektörler finansman sağlayarak kalkınmayı hızlandıracak bir hükümet programı yürütülebilmektedir (Marina ve Wahjono, 2015: 7).

Bir dönüşüm sürecinde, banka yönetiminin kararlarını uygulayabilmeleri ve sürecin sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmeleri adına, öncelikle o ülkedeki kamu otoriteleri gerekli yasal alt yapı çalışmalarını tamamlaması gerekmektedir. Çünkü kanunları yetersiz olduğu ya da dönüşümü engelleyen kanunların bulunduğu bir ortamda sağlıklı bir dönüşüm sürecinden bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden kamu otoriteleri dönüşüm sürecinden göz ardı edilmemesi gereken dış faktörlerden biri olarak görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KONVANSİYONEL BANKALARIN FAİZSİZ SİSTEME DÖNÜŞÜMÜNDE DÜNYA ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ BENZER UYGULAMALAR

4.1. Dünya'da Dönüşen Konvansiyonel Banka Örnekleri

İslami finans, Dünya'daki 1,6 milyar Müslüman için giderek daha çekici olmakla birlikte, küresel çapta da ilgi odağı haline gelmeye başlamıştır. Bu durum İslami bankacılık kurumlarının hızla büyüyeceği ve küresel bir güç haline dönüşeceği yönündeki görüşleri desteklemektedir (Zaki ve Hussainey, 2015: 1). İslami bankacılık ve finans konusunda artan bu farkındalık, konvansiyonel bankaların faizsiz finansa yönelik ürün ve uygulamalara olan talebinde önemli artışlara neden olmuştur. Özellikle bankaların ya kendilerini tam anlamıyla İslami bankalara dönüştürerek ya da İslami pencere veya bağlı ortaklık açarak bu devasa pazarı ele geçirmeye çalıştıklarını görmekteyiz (Alani ve Yaacob, 2012: 83).

Dönüşüm şekilleri, geleneksel bankaların İslami finans dünyasına girmeyi nasıl seçtikleri ile ilgilidir (Zaki ve Hussainey, 2015: 4). Geleneksel bir banka bir süre İslami bir pencere açtıktan ve İslami faaliyetleri için oldukça büyük bir müşteri tabanı oluşturduktan sonra, İslami bir yan kuruluş kurmaya veya tam teşekküllü bir İslami bankaya dönüşmeye karar verebilir. Banka, tek bir çatı altında, yalnızca İslami pencereden faizsiz bankacılık prensiplerine uygun ürün yelpazesini müşterilerine sunabilir. Sadece İslami bankaların lisanslanması kendi düzenleyici çerçevesini gerektiren yeni bir kurum / faaliyet türü olacağı için, düzenleyici üzerindeki denetim yükünü artıracaktır. Diğer bir deyişle, Basel I veya Basel II Anlaşmalarına ek olarak, denetçilerin İslami bankalar için IFSB, AAOIFI vb. gibi fikhî standartlarının uygulanmasına aşına olmaları gerekecektir (Sole, 2007: 9).

Geleneksel bankacılıktan İslami bankacılığa dönüşüm süreci kolay değildir. Çünkü banka bir sistemden başka bir sisteme dönüştürülmektedir. Kısaca bu dönüşüm, borç temelli sistemden öz sermaye temelli sisteme dönüşümdür. Bu nedenle, pratik uygulama, konvansiyonel bankalardan İslami bankacılığa geçiş sürecinde bir dizi

engeller olduğunu söyleyebiliriz. Bu engeller, her bir konvansiyonel bankanın durumuna, ekonomik ve sosyal ortamına bağlı olarak bankadan bankaya ve ülkeden ülkeye farklılık gösterir. İslami finans piyasasına giriş yapmak için bir yöntem olarak İslami pencere uygulaması, Güneydoğu Asya ve batı ülkelerinde daha çok tercih edilirken, Orta Doğu ülkelerinde ise bağımsız İslami bankalar kurma eğiliminin daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir (Sole, 2007: 7-8).

İslami bankacılığın gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde sergilediği büyüme, bu bankaların özellikle Müslüman ülkelerde önemli ölçüde genişlemesine katkıda bulunmakta ve kabul edilebilirliği artırmaktadır. Bu yarışmada geleneksel bankacılıktan İslami bankacılığa dönüşüm, ister İslami Pencere / şubeler şeklinde ister tam teşekküllü bir İslami bankacılığa geçiş şeklinde olsun, neticede çeşitli motivasyonlar tarafından harekete geçmektedir. Bu motivasyonların birkaç faktöre göre değişim sergilediği görülmüştür. Örneğin, dini inançlar, geleneksel bankaların müşterilerini ya da geleneksel banka yönetimini İslami bankacılık sistemine geçmeye veya İslami bankacılık ürününü sunmaya yöneltmektedir. Hatta bazı konvansiyonel bankaların, İslami bankalarla rekabet veya sektördeki yüksek kârlılık gibi faktörlerin etkisiyle, mevcut müşterilerini korumaya veya yeni müşteriler çekmeye çalıştığı görülmüştür.

Bu gelişmeler Müslüman ve gayrimüslim ülkelerdeki pek çok konvansiyonel bankayı cezbetmiş, HSBC, Deutsche Bank, Citibank gibi konvansiyonel bankalar ya İslami Pencere / şubeler gibi İslami birimler kurmuş ya da müşterilere İslami hizmetler ve ürünler sunmuşlardır. Ayrıca son dönemlerde konvansiyonel bankalardan İslami bankalara geçiş, özellikle Müslüman ülkelerde en önemli olay haline gelmiştir. Alani ve Yaakob'a (2012) göre, Orta Doğu bölgesinde geleneksel bankalardan İslami bankacılığa geçiş süreci yaşanmış ve on yıldan fazla bir süredir birçok banka Kuveyt, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerde geleneksel modelden İslami forma dönüşmüştür. Ayrıca birçok konvansiyonel bankanın İslami bankacılık şubelerini geleneksel sistemle yan yana açtığı görülmüştür (Saaid ve Shafii, 2013: 540-541).

Özetle başta Müslüman ülkelerde olmak üzere İslami bankacılığa geçmeye karar veren konvansiyonel bankaların farklı yöntemlerle dönüşüm örneklerine rastlanılmaktadır. Dünya uygulamalarında, İslami pencere/şube açılışı, bağlı ortaklık kurulması, tam teşekküllü İslami bankaya dönüşüm veya konvansiyonel bankanın İslami finans ürünleri sunması şeklinde farklı dönüşüm örneklerinden söz edilebilir.

4.1.1. Pencere/Şube Şeklinde Dönüşen Banka Örnekleri

İslami pencereler, konvansiyonel bankaların İslami bankacılık hizmetlerini geleneksel bankacılık hizmetleriyle yan yana sunmak için geleneksel şubelerinde veya merkezlerinde İslami birimler açması anlamına gelmektedir (Alani ve Yaacob, 2012: 83). Sole (2007) İslami pencereyi “müşterilerin yalnızca şeriat uyumlu enstrümanları kullanarak iş yapabilecekleri konvansiyonel bir banka içindeki pencere” olarak tanımlamıştır. Faizsiz bankacılıkta, geleneksel bir bankanın pencere açması bankanın İslami ve İslami olmayan fonların karışmasını önlemek için uygun bir mekanizma oluşturmasını gerektirmektedir.

Bu ayrıca kısmi bir dönüşümdür. Kısmi dönüşüm ise, konvansiyon bankaların organizasyonlarına İslami birimleri, pencereleri, şubeleri veya İslami yatırım fonlarını dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Bu tür dönüşüm, İslami bankacılığa geçiş planları veya niyeti olmayan ancak aynı zamanda İslami Bankacılık hizmetlerine ihtiyaç duyan müşterilerini elinde tutmak isteyen bankalar için tercih edilmektedir. Buna göre, bu tür bir dönüşümü benimsemenin arkasındaki temel motivasyon, öncelikle kâr odaklıdır. Bu yöntemin iki ana faydası vardır. İlk olarak, kısmi dönüşüm, tam dönüştürmeden daha fazla güvenilirdir. Zira ilk dönüştürme denemesi başarısız olursa, olumsuz sonuçlar yalnızca bir şube ile sınırlı kalır. Kısmi dönüşümün bir başka yararı da banka yönetiminin dönüşüm sürecinde gerekli uzmanlığı edinmesine imkân sağlamasıdır. Böylece gelecekteki hataların ve sorunların azaltılmasına yardımcı olur. Bununla birlikte, yöntemin iki önemli dezavantajı vardır. Birincisi, dönüştürülen şubelerin bankanın geleneksel faaliyetlerinden bağımsız olması zordur, bu durum toplumu faizsiz bankacılık ilkelerinin uygulanma ciddiyeti noktasında ikna edilmesini zorlaştırır. Çünkü kısmi dönüşümde bazı faaliyetlerin genellikle bu ilkelerle çeliştiği görülmektedir. İkincisi, dönüştürülen şubelerin uğrayacağı herhangi bir kayıp, geleneksel bankanın dönüşüm süreci hakkında olumsuz bir izlenim bırakabilir ve bu da dönüşüm denemesini hızlı bir şekilde sona erdirebilir. Kısmi dönüşümün, daha geniş bir müşteri tabanından kâr elde etmek isteyen ancak tüm operasyonları dönüştürmeyi düşünmeyen bankalar tarafından daha sık tercih edildiği görülmektedir. Bu amaca sahip bankalar bazen İslami pencereler oluşturur veya kendi bünyesinde bağımsız İslami finans ürünleri sunar. Bu strateji, başta İslam ülkeleri olmak üzere Müslümanlara İslami finansal çözümler sağlamak için 1998 yılında HSBC Amanah'ı kuran HSBC bankası tarafından benimsenmiştir (Al-Harbi, 2020: 2).

Kısmi dönüşümün ilk biçimi, İslami şubelerdir. İlk olarak, konvansiyonel bankanın bir veya daha fazla şubesini İslami bankacılık hizmetleri sunan bir şubeye dönüştürülmesidir. İkincisi, geleneksel hizmetlere alternatif olacak özel İslami bankacılık hizmetlerinin sağlanması konusunda uzmanlaşmış yeni şubelerin kurulmasıdır. Suudi Ulusal Ticaret Bankası, Kuveyt Ulusal Bankası ve Mısır'da İslami bankacılık şubeleri kuran Banque Misr gibi bankalar Körfez ve Orta Doğu'da kısmi dönüşümü benimseyen banka örnekleri arasında yer almaktadır. Kısmi dönüşümün diğer bir biçimi ise İslami pencerelerdir. Bunlar, İslami bankacılık faaliyetlerini bireysel, küçük veya orta ölçekli şirketlerde müşterilere sadece İslam hukukuna uyumlu araçlar kullanarak sunmak için geleneksel bankalar bünyesinde kurulan bankacılık pencereleridir (El-Brassi, Bello ve Alhabshi, 2018: 30).

Bu yöntem öncelikle İslami bankacılık sistemini ele almak isteyen bazı müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmıştır. Böylece konvansiyonel bankanın tamamen İslami bankaya dönüşmesine veya yeni bir İslami banka kurmasına gerek kalmaz. Bankanın bünyesinde İslami ürün ve hizmetlerin satışında uzmanlaşmış farklı bir birim kurmak suretiyle faizsiz bankacılık hizmeti sunulur. Bu banka kategorisinin örnekleri şunlardır:

- Dresdner (Kleinwort Benson) Bank, 1980'de İslami bankacılık için özel bir birim kurmuştur.
- ANZ Avustralya ve Yeni Zelanda Grubu, 1996'da İslami finansman için özel bir departman kurmuştur.
- Citibank, 1996 yılında Bahreyn'de bağımsız sermaye ile İslami şubeyi açmadan önce 1980 yılında uzmanlaşmış İslami finans birimini kurmuştur.
- Suudi İngiliz Bankası (SABB), İslami bankacılık için yarı bağımsız bir birim kurmuştur.
- Suudi Amerikan bankası İslami finansman için bağımsız bir birim kurmuştur.
- Kuveyt Birleşik Bankası 1991 yılında İslami yatırımlar için özel bir birim kurmuştur.
- Suudi Arabistan'daki Arap Ulusal Bankası ve diğerleri İslami finansman için bağımsız birimler kurmuşlardır (Ababneh, 2016: 62).

Konvansiyonel bankalar içerisinde İslami pencere adı altında İslami finans hizmetleri sunan diğer bankalar ise; ABC International Bank, Bank of Ireland, Barclays, Bristol & West, IBJ International London, J. Aron & Co., Lloyd's Banking Group, Royal

Bank of Scotland, Standard Chartered Bank, United National Bank ve UBS bankalarıdır (Güçlü ve Kılıç, 2019: 286). Ayrıca günümüzde Batı ve farklı bölgelerden birçok konvansiyonel banka, İslami bankacılık hizmeti veren ayrı bölümler açmıştır. ABN AMRO, American Express Bank, ANZ Grindlays, BNP Paribas, Morgan Stanley ve Union Bank of Switzerland başlıca çok uluslu konvansiyonel batılı bankalara örnek oluşturmaktadır. Saudi National Bank, Ahli United Bank of Kuwait ve Riyad Bank ise batılı olmayan başlıca konvansiyonel bankalar olarak gösterilebilir (Toprak, Ergeç ve Kaytancı, 2020: 52).

Citibank Bank (1996), Dresdner Kleinwort Benson Bank (1988) ve Yeni Zelanda ve Avustralya ANZ grubu, İslami birimleri açan en eski geleneksel bankalardır. Konvansiyonel bankalar genellikle şeriata göre işlem yapmak isteyen müşterilerini kaybetmemek ve yeni pencereler veya transfer şubeleri açarak İslami ürünlerle ilgilenen müşterileri çekmek için bu yönetime baş vurmaktadırlar.

HSBC, Citibank, Deutsch Bank, Chase JP Morgan gibi birçok eski geleneksel bankanın, birçok İslami banka ile sözleşme yapma, yatırım ve ortak fonu yönetme, İslami pencereleri ve şubeleri açma konusunda fizibilite çalışmaları yaptığı ve uygulamaya geçtiği görülmüştür. Ayrıca Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın, küresel finans piyasalarda ve birçok Müslüman ülkede İslam hukuku gereksinimlerine uyacak şekilde uyarlanmış araçlar ve finansal hizmetler sağlamak için İslami bankacılık ve finansı alanında araştırma ve çalışmaları yürütmek üzere birimler kurduğu gözlemlenmiştir (Alani ve Yaacob, 2012: 92).

Malezya'da uygulanan bir pilot program kapsamında, üç konvansiyonel bankanın, kaynakların karıştırılmaması gibi belirli kısıtlamalar altında İslami pencereleri açmasına izin verilirken bazı konvansiyonel bankalara, geniş şube ağlarına güvenerek, nüfusun daha geniş kesimlerine İslami ürünler sunabilmeleri için, sadece tek bir İslami şube açmalarına izin verilmiştir (Sole, 2007: 14). Pakistan'da kurulan Khayber Bankası (BoK), Pakistan'ın Khyber Pakhtoonkhwa Eyaleti İl Yasama Meclisi tarafından kabul edilen Yasa ile 1991 yılında kurulmuş ve 1994 yılında banka statüsüne kavuşmuştur. Bank of Khyber, benzersiz bir konuma sahip olmakla birlikte Pakistan'da faaliyet gösteren diğer bankalar arasında öne çıkmaktadır. Ülkede faaliyet gösteren tek üç devlet bankası arasında yer alma ayrıcalığına sahiptir. Banka, daha sonra 22 Kasım 2003 tarihinde Hayatabad Peşaver Şubesinin tüm varlık ve yükümlülüklerini Pakistan Devlet Bankası'nın kural ve yönetmeliklerine göre

kademeli olarak tam teşekküllü bir İslami bankaya dönüştürerek, faizsiz bankacılığa başlamıştır (Zuberi, 2010: 2).

Pakistan merkezli Punjab Bank, 2012 yılında 1. şubesini İslami bankacılığa dönüştürerek Taqwa İslami Bankacılığı (TİB) başlattı. Banka 2014 yılında 24 konvansiyonel bankacılık şubesini İslami bankacılığa dönüştürerek en büyük dönüşüm projelerinden birini tamamlamıştır. Söz konusu bankanın dönüşümü ile ilgili hazırlanan bir makalede, Pakistan Devlet Bankası'nın (SBP) dönüşümle ilgili düzenleyici yönergeleri tartışılmış ve Punjab Bank'ın (BOP) tarafından benimsenen prosedür incelenip analiz edilmiştir. Punjab Bank'ın (BOP), Taqwa İslami Bankacılığa (TİB) geçişte karşılaştığı pratik komplikasyonlar, temel sorunlar ve olası çözümleri de tartışılmıştır. Çalışma, dönüşümün ve BOP tarafından benimsenen yöntemin net bir görünümünü ortaya koymuştur. Özetle, faaliyetlerini geleneksel modelden İslami modele dönüştürmeyi benimseme niyetinde olan kurumlara da rehberlik etmiştir (Ahmed, Khan ve Haq, 2018: 321). Bank of Punjab (BoP) müşterilerine daha önce sundukları mevduat ve cari hesaplarını, kar/zar ve özel cari hesaplara dönüştürmek için bir muvafakat mektubu hazırlamıştır (Bkz. Ek:1). Müşterilerden alınan muvafakat neticesinde cari hesaplar, özel cari hesaba, mevduat hesapları ise mudarebe akdine dayalı kar/zarar (katılma) hesaplarına dönüştürülmüştür (The Bank of Punjab, 2021).

Dahası, küreselleşme ve bilgi teknolojisindeki devrim, küresel ticarete önemli değişikliklere yol açmıştır. Gelişen işletmeler, özellikle bankacılık sektörü üzerinde baskı oluşturmuş ve bankalar bu değişikliklere uyum sağlamak için stratejilerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) öncülüğünde yapılan anlaşma çerçevesinde birçok ülke, yatırımcıları kendi ekonomilerine çekmeye çalışmıştır. Bu anlaşma birçok konvansiyonel bankanın, özellikle Müslüman ülkelerdeki yatırımcıları çekmek adına İslami Bankacılık sisteminin sunduğu fırsatları yakından takip etmesine neden olmuştur. Bu nedenle, ABD Citibank, UK Barclays ve HSBC gibi İslami hizmetler sunan birkaç geleneksel büyük bankanın İslami bankacılık pencereleri açmalarına şaşırılmaması gerekir (Abudirbala ve Mukhtar, 2019: 101).

Geleneksel bankalarda şubeler veya İslami pencereler kurma fikri, bazı insanlar tarafından önemli bir destek görse de İslami bankacılıkla ilgilenen diğer bir kesim tarafından eleştirilmektedir. Bu yöntemi destekleyen ve eleştiren bakış açılarına aşağıda yer verilmiştir.

- 1- Ticari bankalarda şubeler / İslami pencerelerin kurulmasını destekleyen bakış açıları:
 - a- İslami bankacılığın ekonomik ve finansal olarak uygulanabilirliği görülmüş oldu.
 - b- Bu fikir sadece slogan veya duygu uyandırmanın ötesine geçerek İslami bankacılık alanında farkındalık oluşmasına katkı sağladı.
 - c- İslami bankacılık ürün ve hizmetlerinin geliştirilmesinde, konvansiyonel bankaların deneyimlerinden yararlanma fırsatı sağladı.
 - d- İki bankacılık sisteminin bir arada yaşaması teşvik edildi.
- 2- Ticari bankalarda şubelerin / İslami pencerelerin kurulmasına yönelik muhalefet bakış açıları:
 - a- Müşteriler ve çalışanların zihninde uygulamaya yönelik tereddütler oluştu.
 - b- Bir bankada iki farklı sistemin uygulanmasının o bankaya zarar vereceği endişesi.
 - c- Bu uygulama ile birlikte yeni İslami bankaların kurulmasının gecikeceği şeklinde bir korku hâkim oldu (Alani ve Yaacob, 2012: 90).

İlk grup İslami şubeler ve pencerelerin kurulmasını teşvik ederken diğer grup buna karşı çıkmaktadır. Ticari bankalarda şubelerin / İslami pencerelerin açılmasını destekleyen görüş; Müslümanların, bu şubelerin tüm işlemlerinde fikhî kanunların hükümlerine uyulması halinde tam bir bağlılık göstereceğini savunmaktadır. Ayrıca bu görüşü destekleyen bazı nedenlerin başında İslami şubelerin, fikhî kurallara göre haram olarak kabul edilen tefeciliği durduracak olması gelmektedir. Diğer önemli bir neden ise bazı ülkelerde İslami banka kurmak için izin almak çok zor olması; bu nedenle İslami pencerelerin tek alternatif olmasıdır. Ek olarak, bu şubelerin başarısı, geleneksel bankaları tam teşekküllü bir İslami bankaya dönüştürmeye teşvik edeceği düşünülmektedir. Zira İslami pencere veya şube açmanın, tüm bankayı İslami bir bankaya dönüştürmek için en uygun ilk adımı olduğu savunulmaktadır. Ayrıca İslami pencereler veya şubeler, İslami bankacılığı desteklemek, geliştirmek ve etkinliğini artırmak için geleneksel bankaların yüzlerce yıllık birikmiş deneyimlerinden yararlanma fırsatı sağlamaktadırlar.

Diğer taraftan; İslami pencereler veya şube yöntemini desteklemeyen görüşler, bu yöntemin Müslümanları aldatarak, gerçek bir inanca sahip olmadan faizsiz bankacılık yapmanın yeni bir yolu olduğunu savunmaktadırlar. Bazı İslam hukuku alimlerine

göre ise meşru yolla kazanılan paralarla, meşru olmayan yolla kazanılan paraların karıştırılmaması gerektiği ifade edilmektedir (Zaki ve Hussainey, 2015: 4-5). Ayrıca buradan hareketle bazı muhalif görüşler bu yöntemin caiz olmadığına inanmaktadırlar. Çünkü onlara göre konvansiyonel finansal kurumlar, kuruluş tüzükleri açısından da baştan fikhî kurallara uymamaktadırlar. Eğer esas tüzükleri İslam hukukuna uygun değil ise, İslami pencere veya birimlerinde de faizsiz bankacılık prensiplerine uyumlu olup olunamayacağı ile ilgili tereddütler söz konusudur (Yaquby, 2005: 2).

Bu nedenle, İslami ilkelere uyumu sağlamak için, faizsiz bankacılık ürünleri sunmak isteyen konvansiyonel bankalar, geleneksel faaliyetlere ayrılan fonların İslami faaliyetlere yönelik olanlarla karıştırılmayacağını garanti etmelidir. Bu durumda operasyonel açıdan, bu bankaların her bir faaliyet türü için farklı fon hesapları ve raporlama sistemleri kurmasını gerektirir. O halde bu anlamda, geleneksel bir banka büyük ölçüde İslami bir pencere açtığına, aslında bankanın geri kalanından ayrı bir varlık oluşturuyor demektir (Sole, 2007: 5). Ancak İslami bankacılık pencere ve şube uygulamaları, küresel olarak ve özellikle Körfez İş Birliği Konseyi ve Ortadoğu'da yaygın olsa da AAOIFI'nin Konvansiyonel bankaların kendi bünyelerinde faizsiz pencereler ve birimler açması konusunu, dönüşüm süreci ile ilgili yayımladığı 6 no'lu standardı kapsamına almadığı görülmektedir (El-Brassi, Bello ve Alhabshi, 2018: 31).

Sole (2007) ayrıca İslami bir pencere fikrinin, konvansiyonel bankaların, İslami ve geleneksel fonların karışmasını önlemek için uygun güvenlik duvarları oluşturmaları gerektiğini savunmaktadır. İslami pencerelerdeki faaliyet genişlemesinin, geleneksel bankaların Pencereyi ayrı bir yan kuruluşu ayırmasına neden olabileceğini de ifade etmektedir. Ancak bu yöntemin gerekli idari ve mali özerkliği bulunmamakla birlikte geleneksel bankaların (ana banka) yönetim rollerini takip etmesi bu yöntemin sorunudur (Saaid ve Shafii, 2013: 545).

Tablo 4.1: İslami Pencere/Şubeleri Bulunan Konvansiyonel Banka Örnekleri

Banka Adı	Ülke Adı	Banka Kuruluş Yılı	Pencere/Şube Açılış Yılı
Deutsche Bank	Almanya	1870	2006
CitiBank	Amerika	1812	1996
JPMorgan Chase & Co	Amerika	1871	2013
New Zealand and Australia ANZ group	Avusturalya	1835	1996
Mashreqbank PSC	BAE	1967	1986

Trust Bank Limited	Bangladeş	1999	2008
Bank Asia Limited	Bangladeş	1999	2008
AB Bank	Bangladeş	1982	2004
Dhaka Bank Limited	Bangladeş	1995	2003
Premier Bank Limited	Bangladeş	1999	2003
Prime Bank Limited	Bangladeş	1995	1995
Southeast Bank Limited	Bangladeş	1995	2003
Jamuna Bank Limited	Bangladeş	2001	2003
Sonali Bank Limited	Bangladeş	1972	2010
Agrani Bank Limited	Bangladeş	1972	2010
Pubali Bank Limited	Bangladeş	1959	2019
Bank IFI Syariah	Endonezya	1955	1999
BNP Paribas	Fransa	2000	2003
HSBC	İngiltere	1865	1998
Dresdner Kleinwort Benson Bank	İngiltere	1786	1988
Standard Chartered Bank	İngiltere	1969	2007
UK Barclays	İngiltere	1736	2006
ABC International Bank	İngiltere	1980	1997
AL Waha Bank	Libya	2005	2012
Wahda bank	Libya	1970	2013
National Commercial Bank	Libya	1970	2009
Banque de Misr	Mısır	1920	1980
Khayber Bankası (BoK)	Pakistan	1991	2003
National Bank of Pakistan	Pakistan	1949	-
Allied Bank Limited	Pakistan	1942	2018
The Bank of Punjab (BoP)	Pakistan	1982	2012
Askari Bank	Pakistan	1991	2006
Silk Bank	Pakistan	1994	2011
United Bank Limited (UBL)	Pakistan	1959	2006
Bank Al-Habib	Pakistan	1991	2004
Bank Al-Falah	Pakistan	1997	2003
Habib Bank Limited (HBL)	Pakistan	1947	2004
Soneri Bank Limited	Pakistan	1991	2015
The Saudi American Bank (SAMBA)	Suudi Arabistan	1980	1996
Saudi Hollandi Bank	Suudi Arabistan	1926	1977

Banque Saudi Fransi (BSF)	Suudi Arabistan	1977	1977
Riyad Bank	Suudi Arabistan	1957	–
Saudi British Bank (SABB)	Suudi Arabistan	1959	1978
Arab National Bank	Suudi Arabistan	1949	1979
ANZ Avustralya ve Yeni Zelanda Grubu	Yeni Zelanda	1861	1996

Kaynak: Yazar tarafından dergi makaleleri, banka web siteleri, merkez bankaları ve gazete haberleri kullanılarak oluşturulmuştur.

4.1.2. Bağlı Ortaklık Şeklinde Dönüşen Banka Örnekleri

Bir bankanın bir şubesini veya bir bölümünü bağlı ortaklık şekline dönüştürmenin birçok nedeni vardır. Bağlı ortaklıklar tipik olarak farklı tüzel kişilik içerir, bu nedenle kendine ait bilanço ve hesap setlerine sahip oldukları için varlıklardan veya borçlardan sorumludurlar. Buna ek olarak, bağlı ortaklık farklı kanunlar altında tescil edildikleri için, ayrı bir çalışma niteliğine sahiptirler. Ayrıca, bağlı ortaklıklar, müşteriler için diğer bankalarla doğrudan rekabet halinde oldukları için geniş ağlara sahip olabilmektedirler. Bunların sadece bankalar için değil, bankacılık sisteminin rekabetçi yapısı, dolayısıyla bir ülkenin bankalarının verimlilik düzeyi ile ilgilenen yerel denetim organı için de etkileri mevcuttur. Zira yabancı bankaların yerli piyasalarda faaliyet göstermeleri için en az birkaç neden bulunmaktadır. Yabancı bankaların bağlı ortaklık şeklinde başka bir ülkede yer alması, yerel bankacılık sisteminin rekabetçi şeklini değiştirebilir, sektörün kârlılık düzeyini ve piyasa şartlarını etkileyebilir, dolayısıyla bankacılık hizmetlerinin etkinliği, fiyat ve kalite düzeyinin değişmesi söz konusu olabilmektedir (Abdul Majid, 2010: 225).

Bağlı ortaklık bankası pencere modelinden farklıdır. Aralarındaki en önemli fark, İslami pencere ürünlerinin mevcut yapı, şubeler, çalışanlar ve çoğunlukla konvansiyonel bankanın mevcut sermayesinin kullanıma sunulması, İslami Bağlı Ortaklık bankası ise şeriat uyumlu ürünleri bağımsız olarak geliştirilen yapı içinde sunan bir banka ve yönetimi olmasıdır. Pencere modeli lisanslı konvansiyonel bankanın sermayesinden finanse edilir. Ancak, bazı ülkelerde bu meşru olarak kabul edilmeyebilir. Bağlı ortaklık, ana bankayla dolaylı olarak bağlantılı olmasına rağmen, farklı fon kaynaklarına da sahiptir (Wahab, 2019: 16).

İslami pencerenin faaliyetleri genişledikçe, banka pencereyi tamamen ayrı bir bağlı kuruluşa ayırmayı düşünebilir. Ancak, bir pencereden tam bir yan kuruluşa geçmeden

önce, bankalar İslami iş kollarının kârlılığını titizlikle tespit etmelidir, çünkü İslami pencereden elde edilen karlar abartılabilmektedir. Bunun nedeni, tipik olarak, pencerenin genel giderlerinin (örneğin, bilgisayar sistemleri, bina bakım maliyetleri, destek personeli vb.) ana banka tarafından karşılanacak olmasıdır. Bu yüzden kârlılığın doğru bir şekilde tespit edebilmesi için İslami bağlı ortaklı şekline dönüştürülmesi gerekecektir (Sole, 2007: 7-8). Zira pencere sistemi altında, konvansiyonel ana banka, bilgisayar ve güvenlik sistemleri gibi maliyetli genel giderlerin çoğunu kendi bünyesinde takip eder. Bu şekilde, İslami pencerelerin karları genellikle abartılmış olur. Ancak iştirak bankası, bu genel giderleri üstleneceğinden nispeten daha yüksek genel giderlere paralel olarak bu bankaların karlarının düşük seviyelerde kalması muhtemeldir (Rosly, 2005: 4).

Bir iştirak açmanın tam bir dönüşüme göre avantajı, ana bankanın geleneksel müşterilerine hizmet vermeye devam ederken, ayrı bir yan kuruluşun çatısı altında İslami bankacılık faaliyetlerinin sürdürülebilmesidir. Öte yandan, tam bir dönüşüm, bankanın Şeriat ilkeleri altında faaliyet gösterme konusundaki kararlılığını gösterir ve böylece faiz hassasiyeti bulunan toplum nezdinde kredibilitelerini artırır. Sektörde yaygın bir endişe gibi görünmese de, Abd Rahman (2006) ve Yaquby (2005) gibi bazı Şeriat bilginlerinin geleneksel bankalardan sermaye kullanarak İslami bağlı ortaklıklar veya bankalar kurmanın meşruluğu konusunda endişelerini dile getirdiklerini belirtmek gerekir. Bu kaygı, ana banka tarafından sağlanan fonların İslama uyumlu kaynaklardan gelmesinin garanti edilmemesinden kaynaklanmaktadır ve bu nedenle bağlı ortaklığın başlangıç sermayesi İslami açıdan kabul edilemez olabilir. Bu konuyla ilgili tartışmalar devam etmektedir. Orijinal fonları arındırmanın bir yolu olarak önerilen çözümlerden biri ise, gelecekte hayır işlerine bağışlar yapılmasıdır. Zira banka böyle bir taahhütte bulunursa, yeni İslami bağlı ortaklığın kurulmasına izin verilecektir (Sole, 2007: 9).

Bankacılık sektöründe geleneksel bankacılık sisteminden İslami bankacılık sistemine doğru paradigma değişimi, son on yılda açıkça görülmektedir. Konvansiyonel bankalar aynı zamanda ya İslami bağlı ortaklıklar kurmakta ya da geleneksel düzeni tam teşekküllü İslami bankacılığa çevirmektedir.

Bank Negara Malezya (BNM), 2002 yılından bu yana yerel ve yabancı bankalara altıdan fazla İslami bankacılık lisansı vermiştir ve yaklaşık yarısı geleneksel bankaların İslami banka iştiraklerine verilmiştir. Bunlar RHB İslami banka, Hong

Leong İslami banka ve CIMB İslam Bankası'dır. Bunlara ilave, İslami yan kuruluş (bağlı ortaklık) olarak Maybank, Public Bank, Affin Bank, Ambank ve EON Bank'ın kurulmasıyla sektördeki rekabet ortamı daha da iyi seviyelere taşınmıştır. Ancak, İslami bankacılık pencerelerinin İslami bankacılık iştiraklerine dönüştürülmesi BNM tarafından zorunlu hale getirilmemiştir (Rosly, 2005: 1).

Malezya merkez bankası olan Bank Negara Malezya'nın (BNM) 2005 yılında on tam teşekküllü İslami bankayı daha onaylaması, ülkeyi faizsiz bankacılık gelişiminde daha ileri bir aşamaya getirmiştir. Bunlardan altısı, mevcut İslami Bankacılık Programı (IBS) kapsamında varlıklarını geleneksel varlıklardan ayırarak tam teşekküllü İslami banka iştirakleri olarak kurulan bankalardan oluşmaktadır. Kuruluşu, yeni İslami bankaların ticari ve yatırım bankalarına benzer bir dizi faaliyette bulunmasını sağlayacak daha esnek operasyonları teşvik etmektir. İlave olarak iki yeni İslami banka, yabancı tam teşekküllü İslami bankaların girişinden kaynaklanmıştır. BNM, yerel İslami bankacılık endüstrisinin rekabet gücünü artırmak ve küresel bağlantıları daha da genişletmek için tam teşekküllü yabancı İslami bankaları teşvik etmektedir. İslami banka iştiraklerinin bu hızlı büyümesi 2008 yılında bağlı ortaklıkların sayısının on ikiye ulaşmasına neden olmuştur ve bunlardan sadece üçü yabancı sermayeli bankaların iştirakidir. Aksine, beş tam teşekküllü İslami banka var ve bunlardan üçü yabancı sermayeli bankalardır (Abdul Majid, 2010: 227). Günümüzde Malezya'da 16 tam teşekküllü İslami banka bulunmaktadır. Bu bankaların 12'si konvansiyonel bankaların ve 2'si ise yabancı sermayeli İslami bankaların iştiraki şeklinde faaliyet göstermektedir.

Küresel eğilim olarak Orta Doğu İslami bankaları ağırlıklı olarak "bağımsız" bankalardır (yani faiz getiren ana bankalara bağlı değildirler). Aynı durum Pakistan, Endonezya ve Sudan'daki İslami bankalar için de geçerlidir. Malezya'nın kulübe katılmasıyla, Malezya'daki İslami bankaların performansı hem saflık hem de verimlilik kriterlerine göre değerlendirilebilir. Ayrıca ilk amaç, İslami fonları Malezya İslami bankalarına çekmek için çok önemli bir faktördür. Finansal serbestleşme politikası doğrultusunda, tüm İslami bankacılık iştirakleri %49 oranında yabancı mülkiyete açıktır. Rezerv yönetimi açısından değerlendirdiğimizde ise geliri güvence altına almak için, İslami bankacılık bölümünden gelen günlük fazla, normalde gecelik işlemler için hazineye aktarılır. Bazen hazine, İslami rezervlerden pozisyonunu karşılamaya yetecek kadar fazla veremeyebilir. Bunun yerine, vade sonunda İslami

mevduat yükümlülüklerini karşılamak için geleneksel kağıtların satışından elde edilen gelirleri kullanır. Bu açıdan İslami pencere sisteminde rezervlerin her iki taraftan karıştırılması kaçınılmaz olarak kabul edilmektedir. Ancak İslami bankacılık iştiraklerinin kendi bağımsız hazineleri olacağından böyle bir durum söz konusu olmayacaktır. Özetle, İslami bankacılık iştiraklerinin kurulması tüm ilgili taraflar için verimli olacaktır. İslami bir bankalara alternatif finansman yöntemleri ve yalnızca bu bankalara özgü niş işlemler sunmasına izin verilmektedir (Rosly, 2005: 1-2).

Konvansiyonel bankalar şubelerinin bir kısmını geleneksel İslami şubelere dönüştürmüş veya yeni İslami bağlı ortaklıklar kurmuştur: Ticari olarak motive edilen iki yönetime karşı, bankaların ticari hedefleri gerçekleştirmek için tamamen İslami bankalara dönüştürmek istedikleri bazı geleneksel bankalar olmuş ve bu kategorideki bankalara yönelik kademeli dönüşüm sürecine giriş yapılmıştır. Bu banka kategorisine örnek olarak Arap Körfezi ve Orta Doğu'nun en büyük bankalarından biri olan Saudi National Bank (Eski adıyla National Commercial Bank), Mısır'da İslami bankacılık şubeleri açan Banque de Misr ve Boubyan Bank'ı satın alan National Bank of Kuwait verilebilir (Saaid ve Shafii, 2013: 546).

Tablo 4.2: İslami Bağlı Ortaklık Kuran Konvansiyonel Banka Örnekleri

Bağlı Ortaklık Banka Adı	Ana Ortaklık Banka Adı	Ülke Adı	Kuruluş Yılı
Bank ABC Islamic	ABC International Bank	Bahreyn	1998
BRI Syariah	Bank Ratyat Indonesia	Endonezya	2008
Bank BNI Syrariah	Bank Negara Indonesia	Endonezya	2000
Bank Syariah Bukopin	Bank Bukopin	Endonezya	1990
Bank Jabar dan Banten Syariah	Bank Jabar Banten (BJB)	Endonezya	2010
Kuveyt Boubyan Bankası	National Bank of Kuwait	Kuveyt	2004
CIMB İslamic Bank	CIMB Bank	Malezya	2003
RHB Islamic bank	RHB Bank	Malezya	2005
Hong Leong Islamic Bank Berhad (HLISB)	Hong Leong Bank (HLB)	Malezya	2005
Maybank Islamic	Maybank	Malezya	2007
Public Islamic Bank Berhad	Public Bank	Malezya	1993
Affin Islamic Bank Berhad	Affin Bank	Malezya	2005

AmBank Islamic Berhad	Ambank	Malezya	1994
EONCAP Islamic Bank Bhd	EON Bank Bhd	Malezya	2006
Alliance Islamic Bank	Alliance Bank Malaysia	Malezya	1994
HSBC Amanah Malezya Berhad	HSBC Grubu	Malezya	2007
Standard Chartered Saadiq Berhad	Standart Chartered Bank	Malezya	2008
OCBC Al-Amin Bankası Berhad	OCBC Bankası	Malezya	2008
MCB Islamic Bank Limited	MCB Bank Limited	Pakistan	2015
Vakıf Katılım Bankası	Vakıf Bank	Türkiye	2015
Ziraat Katılım Bankası	Ziraat Bankası	Türkiye	2015

Kaynak: Yazar tarafından dergi makaleleri, banka web siteleri, merkez bankaları ve gazete haberleri kullanılarak oluşturulmuştur.

4.1.3. Tam Teşekküllü Olarak Dönüşen Banka Örnekleri

Dönüşüm şekli, konvansiyonel bir bankanın İslami finans dünyasına girmeyi nasıl seçtiği ile ilgilidir. Konuya ilişkin daha önce yapılan çalışmalarda, birkaç dönüşüm şeklinin olduğunu görmekteyiz. Bu durumda konvansiyonel bankaların İslami bankalara dönüştürüldüğü en basit anlamdaki dönüşüm şekli tam dönüşümdür. Bu dönüşüm, bir ülkenin (İran, Pakistan ve Sudan gibi) yasal olarak dönüştürülmesinden veya geleneksel bankaların tam teşekküllü İslami bankalar olma kararından kaynaklanabilmektedir (Zaki ve Hussainey, 2015: 4). Öte yandan da konvansiyonel finans kurumları, faizsiz bankacılık alanında yeterli deneyim ve pratik kazanmaları halinde kademeli olarak tam teşekküllü İslami finans kuruluşlarına dönüşebilirler. Konvansiyonel bir bankanın tam teşekküllü İslami bir bankaya dönüşümünün kademeli olarak yapılmasının daha doğru olacağı görüşüne sahip akademisyenler ve İslam hukukçular arasında Yusuf Al Qaradawi, Abdul-Sattar Abu Ghuddah, M.Taki Usmani, Nazih Hammad, Abdullah Al Muslih ve Abdullah bin Sulaiman Al Manea bulunmaktadır. Bu görüşü benimseyen iktisatçılar arasında ise M. Ali Elgari ve Monzer Kahf bulunmaktadır (Yaquby, 2005: 3). Bu görüşe göre, tam teşekküllü İslami bankaya dönüşüm süreci, İslami bankacılığa geçmeye karar veren konvansiyonel bankalar tarafından adım adım gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte, banka yönetimi, beyan edilen bir plan ve belirli zaman çerçevesinde dönüştürme niyetini açıklamaktadır (Saa'id ve Shafii, 2013: 544).

Konvansiyonel bankaların, İslami bankacılık sistemine dönüşüm eğilimi, özellikle Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) üye ülkeleri başta olmak üzere Müslüman ülkelerdeki bankaların bu sektöre ilgi duymasıyla başlamıştır. Bu ilgi, tam teşekküllü İslami bankalara dönüşümün ilk adım olarak İslami pencerelerin / birimlerin açılmasına neden olmuştur. Ancak konvansiyonel bankalar, dönüşüm süreci için kapsamlı bir çerçevenin bulunmaması nedeniyle çeşitli engellerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu engellerin başında ise fikhî uyum, dönüşüme olan direniş, yetersiz insan kaynakları, faizsiz finans ürünleri, yönetmelikler ve kanunlar gelmektedir. Zira konvansiyonel bankalardan İslami bankacılığa geçiş, geleneksel ve İslami bankaların farklı doğası nedeniyle önemli zorluklar içermektedir. Ayrıca konuya dair yapılan birçok çalışmada, geleneksel bankaların İslami bankacılık sistemlerine dönüşmesine neden olan motivasyonlar tartışılmış ve dönüşümün motivasyonlarının bankadan bankaya ve ülkeden ülkeye değişmekte olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, Ürdün'deki bankaların dönüşümü için ana motivasyonun, kâr maksimizasyonu ve dini kurallara uyma arzusundan kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Aynı şekilde Suudi Arabistan'daki bankaların dönüşüm olgusuna yönelik yapılan bir araştırma sonucunda ise, bu ülkedeki geleneksel bankaların %82'sinin mevcut müşterileri korumak için tam teşekküllü dönüşümü tercih ettiği anlaşılmıştır (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1022-1023).

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI), dönüşümün önemine “Faizli Bankanın Faizsiz Bankaya Dönüştürülmesi” başlıklı 6 no’lu standardını yayımlayarak cevap vermiştir (AAOIFI, 2015: 149). Bu standardın temel amacı, bankanın dönüşüm sürecinde gerek duyulan, fikhî kriterleri ortaya koymak ve çözüm üretmektir. Ayrıca AAOIFI’nin, İslami şube veya pencereleri Şeriat ilkelerine göre çalışan kuruluşlar olarak tanımadığı ve bu nedenle geleneksel bankalardan dönüşen tam teşekküllü İslami bankacılık kuruluşlarını fikhî açıdan uygun kabul ettiği için bu dönüşüm şeklini teşvik ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi birçok ülkede Dubai Bank, Sharjah Islamic Bank (eski adıyla Sharjah National Bank), Emirates Islamic Bank, Al-Jazeera Bank ve Kuwait International Bank (eski adıyla Kuwait Real Estate Bank) gibi birçok bankanın İslami bankacılığa dönüşürken tam teşekküllü dönüşüm modelini uygulandığı görülmektedir (Ababneh, 2016: 61). Bu bankalar, tam teşekküllü dönüşüm sürecinde belirli bir uygulama bütünlüğü sergileyerek müşterilerin güvenlerini kazanmışlardır. Bu bankaların hedeflere ulaşmaları, dünyada düşük hacme

sahip olan İslami piyasaların gelişimi açısından moral olmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Sharjah National Bank'ın (yeni adıyla Sharjah Islamic Bank) dönüşüm sürecini istenilen şekilde tamamlamış olması, Suudi Arabistan'daki Aljazerah Bank'ın dönüşüm yönünden iyi ilerleme kaydetmesi ve özellikle Mortgage bankacılığının, uluslararası şekilde temsil edilen İslami bir modele dönüşmesi güven tesisi ve moral açısından buna örnek olarak verilebilir (Alani ve Yaacob, 2012: 90).

Tam teşekküllü modelde, dönüşen bir finans kuruluşunun, tüm banka işlemlerini belirli bir bitiş tarihine kadar dönüştürmek için özel bir plana sahip olması gerekir. Bu yaklaşımın avantajı, dönüştürme işlemlerinin kısa bir sürede tamamlanacak olmasıdır. Bununla birlikte, banka likidite sorunları veya ciddi mali zorluklarla karşılaşabileceğinden ve de çeşitli davalara maruz kalabileceğinden, bu yaklaşım yüksek riskli olarak karakterize edilir. Ek olarak, bu yaklaşımın diğer dezavantajları, daha yüksek işletme maliyeti, çalışanın faizsiz bankacılığa dair yeterli eğitime sahip olmaması, dönüşüm sürecinin getirdiği belirsizlik nedeniyle çalışanlar arasında moral ve buna bağlı olarak performans düşüklüğünün görülmesidir (Al-Harbi, 2020: 1).

Bazı tam teşekküllü dönüşümlerde ani dönüşümün dezavantajlarından kaçınmak için belirli bir plan çerçevesinde kademeli dönüşüm yaklaşımı benimsenmektedir. Kademeli dönüşüm yaklaşımı, şeriat esaslarına göre faaliyet gösterecek bir şubenin kurulması veya dönüştürülmesi ve ardından tüm banka dönüşüne kadar diğer şubelerin dönüştürülmesiyle uygulanmaktadır. Kademeli dönüşüm stratejisi kapsamında banka, aralıklarla uygulanacak tüm departman ve şubeler için kapsamlı ve entegre bir dönüşüm planı hazırlamaktadır. Her aralığın belirli bir son tarihi ve gerekli standartları vardır. Suudi Arabistan'daki Bank Al-Jazira bu dönüşüm yaklaşımını benimsemiştir (Al-Harbi, 2020: 2). Adam'a (2005) göre, çoğu İslam hukuku alimi, kısmi veya kademeli dönüşümlerin bankanın tüm faaliyetlerini dönüştürme niyetinin eksikliğini işaret edebileceğine dair endişeleri nedeniyle hızlı bir tam teşekküllü dönüşüm önermektedir. Bu yaklaşıma göre banka hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüşmeye karar vermediyse ve kademeli veya kısmi bir dönüşümü benimsemeye karar verdiyse, o zaman dönüştürülmüş bir banka olarak kabul edilmemekte ve dönüşüm tamamlanmadıkça İslami bir banka olarak lisans verilmesi uygun görülmemektedir. Bu yüzden bankanın dönüşüm sürecini hızlandırması gerekmektedir (Adam, 2005: 43). Öte yandan Al-Atyat (2007), kademeli dönüşümün geleneksel bir bankayı İslami bankacılığa dönüştürmek için en iyi yöntemlerden biri

olduğunu, çünkü diğer yaklaşımların dezavantajlarından kaçındığını savunmaktadır (Al-Atyat, 2007).

İran'da 1979 yılında gerçekleştirilen devrimle birlikte İran Merkez bankası, İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası adını almış ve bankacılık sisteminde iki aşamalı bir dönüşüm süreci başlamıştır. Bunlardan 1982 yılına kadar devam eden ilk aşamada bankalar millileştirilirken, 1986 yılına kadarki ikinci aşamada ise bankacılık sisteminin İslamlaştırıldığı bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Sudan'da da 1984 yılında Sudan Merkez Bankası'nın devlet başkanlığı kararnâmesine dayanarak aldığı kararlar ülke içinde faaliyet gösteren tüm bankaların faizli işlemlerden arındırılarak İslamlaştırılması öngörülmüştür (Yazıcı, 2018: 123).

Pakistan Devlet Bankası (SBP), çeşitli politika ve düzenleyici girişimler yoluyla ülkede İslami Bankacılığın geliştirilmesi ve teşvik edilmesinde aktif olarak yer almıştır. 2004 yılında Pakistan Devlet Bankası (SBP), tam teşekküllü İslami banka, İslami Bankacılık bağlı ortaklık ve mevcut konvansiyonel bankalar tarafından bağımsız İslami bankacılık şubelerinin kurulmasına yönelik talimatları ve fikhî düzenlemeleri içeren bir standart yayınlamıştır. Ardından, 2010 yılında mevcut konvansiyonel şubelerin İslami bankacılık şubelerine dönüştürülmesi için gerekli kriterleri ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Ayrıca sektörün ilerlemesini artırmaya yönelik önceki çabaların devamı olarak, mevcut geleneksel bankaların tam teşekküllü İslami bankalara dönüştürülmesi için ayrıntılı yönergeler geliştirmiştir (Pakistan Devlet Bankası, 2017: 1). Zira bir düzenleyici kurum olan Pakistan Devlet Bankası İslami finans piyasasına mevcut kuruluşları ile girmek istemekte ve İslami finansın gelişimine yönelik sektörün kilit oyuncularının katılımını sağlamak için stratejiler geliştirmektedir. Bu bağlamda özel sektöre tam teşekküllü İslami bankalar kurması veya mevcut ticari bankalar tarafından İslami bankacılık iştiraki kurulması için eşit fırsatlar vermektedir. Ayrıca İslami Bankacılık için yeni bağımsız şubelerin açılmasına ve mevcut konvansiyonel şubelerin İslami bankacılık şubelerine dönüştürülmesine veya mevcut konvansiyonel bankalarda İslami bankacılık departmanının kurulmasına izin vermektedir (Ahmed ve Khan, 2017: 12).

Pakistan Devlet Bankası (SBP)'nin bu paradigma değişimi, konvansiyonel bankaların çoğunluğu tarafından büyük ölçüde memnuniyetle karşılanmıştır. Bu bağlamda Summit Bank ve Faysal Bankası tüm sistemin İslami bankacılık sistemine dönüştürülmesi için başvuruda bulunmuştur (Ahmed, Khan ve Haq, 2018: 322). SBP,

2017 yılında, halihazırda yayınlanmış olan dönüştürme talimatlarını daha da iyileştirmiş ve geleneksel bankanın İslami bir bankaya dönüştürülmesine ilişkin yönergeleri içeren 2017 1 numaralı kılavuzu yayınlamıştır. Bu yönergeler ise, doğası gereği çok kapsamlıdır. Kılavuz, geleneksel bankanın tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesini kapsamaktadır. Bu kılavuz, aynı zamanda Pakistan'da İslami bankacılık kültürünün teşvik edilmesi ve geliştirilmesi için büyük bir girişim olarak kabul edilmektedir (Ahmed, Khan ve Haq, 2018: 323).

Bangladeş'te üç tür İslami Bankacılık uygulaması bulunmaktadır. Tam teşekküllü İslami bankacılık, konvansiyonel bankaların İslami bankacılık şubeleri ve İslami bankacılık pencereleridir (Hasan, 2016: 4). Bangladeş'teki sekiz tam teşekküllü İslami banka arasında altı banka doğuştan İslami bankadır. EXIM Bank ve First Security İslami Bank (önceden “First Security Bank Limited” olarak biliniyordu) ise sonradan İslami bankaya dönüştürülmüştür (Hasan, 2018: 56). Bu iki geleneksel banka, tam bir dönüşüm stratejisi izleyerek, İslami bankacılığa yönelmiş ve küresel eğilimi takip ederek, 2004 ve 2009 yıllarında arka arkaya tam teşekküllü İslami bankaya dönüşmüşlerdir. Ama buna rağmen dönüşüm vaka sayılarının hala sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, ülkede İslami bankalara dönüşümün teşvik edilmesi ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır (Suzuki , Uddin ve Islam, 2020: 273).

Mevcut çalışmalar, incelenen bankaların dönüşümden sonra neredeyse aynı organizasyon yapısını koruduklarını göstermiştir. Söz konusu bankaların sadece birkaç alanda bazı pozisyonları değiştirdiği veya revize ettiği görülmüştür. Örneğin, merkezi Bangladeş olan 2004 yılında dönüşen First Security Islamic Bank Limited (FSIBL) ve 2009 yılında dönüşen ve ülkenin ithalat-ihracat bankası olan EXIM Bank gibi bankaların dönüşümden önce ilave bir genel müdürlük pozisyonu açmadığı, sadece direktör sayısında değişikliğe gittiği ancak dönüşümden sonra, ayrı bir bağlı ortaklık olarak kurduğu görülmüştür. Zira dönüşümden önce ana bankanın sunduğu İslami bankacılık ürünlerinden elde ettiği gelirler kendi mali tablolarından gösterilirken bağlı ortaklığın kurulması ile ayrı mali tablolarda gösterilmektedir. Bankaların dönüşüm öncesi ve sonrası genel bankacılık faaliyetlerinin karşılaştırdığımızda, dönüşen banka ile herhangi bir ticari bankanın müşterileri arasındaki ilişki, dönüşümün ilk adımı olarak değerlendirilebilir. Operasyonel anlamda hem EXIM Bank hem de First Security Islamic Bank Limited (FSIBL), her iki dönemde de aynı genel bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Ancak, İslami bankacılığa geçişten sonra bazı

faaliyetlerde ilkelerin ayrıştığı gözlemlenmiştir (Hasan, 2018: 59). Bu bankalar üzerinde dönüşüm etkilerini analiz edildiğinde, dönüşümden sonra yeni ürünler ve hizmetler geliştirildiği, yatırım ve döviz faaliyetlerinden daha fazla gelir elde edildiği görülmüştür. Bankalar, dönüşüm sonrası misyon, vizyon ve hedeflerini değiştirmiş, dönüşümün güçlü bir müşteri ilişkisi kurmalarına yardımcı olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, dönüşümün bu bankalar üzerindeki genel etkilerinin olumlu olduğu kanaatine varılmıştır (A.g.e.:69). Global derecelendirme kuruluşu Moody's Yatırım Servisi, Bangladeş'te iki geleneksel banka olan Standard Bank Limited ve NRB Global Bank Limited'in İslami bankalara dönüştürülmesini, ülkedeki İslami bankacılık sektörü açısından olumlu karşılamıştır. Moody's yayımladığı bir araştırma notunda, daha büyük bir İslami bankacılık varlığının, Müslüman nüfusun fikhî kurallara uygun finansal ürünler konusunda farkındalığını artıracak şekilde böylece artan talep ve rekabet avantajı karşısında sektördeki büyüme ve kârlılığın olumlu etkileneceği açıklanmıştır (Newage Bussiness, 2020)

Dünyadaki kanıtlanmış en büyük petrol rezervlerinden birine sahip olan ve kılan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi olan Libya, 2012 yılında yayımladığı 46 sayılı kanunla İslami bankacılığı resmen başlatmıştır. Ancak önemli İslami bankacılık potansiyeline sahip bir pazar sahip olduğu vurgulansa da Libya'nın bankacılık sisteminde henüz tam bir dönüşüm yaşanmadığı görülmüştür. Buna rağmen Libya bankalarında faizsiz bankacılık ürünlerinin İslami bankacılık pencerelerinden sağlanmaya devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Libya'nın en büyük ticari bankası olan Jumhouria Bank, İslami finans talebindeki artışı karşılamak ve müşterilerine yeni İslami ürünler sunabilmek amacıyla, İslami pencere ve şube açılışları gerçekleştirmiştir (Abudirbala ve Mukhtar, 2019: 103). Banka Genel Kurulu 2013 yılında Banka'nın aşamalı olarak geleneksel bir ticari bankadan İslami bir bankaya dönüştürülmesi için karar almıştır (Jumhouria Bank , 2021).

Libya ile yapılan bir literatür incelemesinde, dönüşüm sırasında karşılaşılan sorunları doğru bir şekilde analiz edebilmek için gelecekteki çalışmalara rehberlik edecek bir dönüşüm çerçevesine ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda, çalışma özellikle Libya'daki konvansiyonel bankalar söz konusu olduğunda, kademeli bir dönüşüm sürecinin benimsenmesinin uygun olacağını ortaya koymuştur. Ancak, bunun da başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için bankaların üst yönetiminin faizsiz bankacılık eğitim düzeylerinin ve AAOIFI standartlarına ilişkin muhasebe bilgilerinin

geliştirilmesi gereklidir. Ayrıca ülkedeki bankacılık mevzuatı ve düzenlemelerinin tam teşekküllü dönüşüm sürecini dikkate alması zorunlu görülmektedir (Shafii, Shahimi ve Saaid, 2016: 1035). Bu kapsamda Libya Bankacılık sisteminde tüm faiz işlemlerini yasaklayan 2013 tarihli 1 sayılı Kanunun çıkarılmasının ardından geleneksel bankaların İslami bankalara dönüştürülmesi süreci başlamıştır. Ancak, ülkenin tam teşekküllü İslami bankacılığa geçiş için kapsamlı bir yönergeye sahip olmaması nedeniyle söz konusu kanunun yetersiz olduğu düşünülmüştür. Zira bu konuya dair banka üst düzey yöneticilerle yapılan görüşmede görüşmecilerin, ayrıca dönüşüm sürecine dair bir kılavuzun yokluğundan ve bunun Libya mali sistemindeki olumsuz etkisinden duydukları endişeyi dile getirdikleri görülmüştür. Bu nedendir ki, faiz yasağı yasağının uygulanması 2015 tarihli 7 sayılı kanununla 2020'ye ertelenmesi, kılavuz olmadan dönüştürme sürecinin mümkün olamayacağını göstermiştir. Bunu başarmak için ise, Pakistan'da yapıldığı gibi Libya'ya da tam teşekküllü İslami bankacılığa geçiş yönergeleri gibi bazı modelleri uyarlanması önerilmektedir (Abdelrahim , Bello ve Alhabshi, 2018: 25-36).

Malezya'daki İslami bankacılığın gelişimi, 1963 yılında Lembaga Tabung Haji'nin kuruluşu ve başarısından ilham almıştır. Ayrıca, Malezya'da üç tür İslami banka şekli vardır. Bunlar tam teşekküllü İslami banka, İslami pencere ve karma (İslami Pencere ve tam teşekküllü İslami bankacılık şubesi) şeklindedir. Ek olarak, İslami finans sektörünün kronolojik olarak üç gelişme aşaması bulunmaktadır. İlk aşama, “tekelci yıllar”, olarak adlandırılmaktadır. Zira o dönemlerde 1983 yılında İslami bankacılık kanunun yürürlüğe girmesiyle kurulan Bank Islam Malezya Berhad (BI) ülkede tek İslami banka olarak faaliyet göstermekteydi. İkinci aşama 1990 yılında başlatılmıştır. O dönemde Bank Negara Malezya, geleneksel bankalar için alternatif veya isteğe bağlı bir sistem önermiştir. Örneğin, İslami pencere ile yeni İslami bankaların kurulmasına izin verilmiş veya geleneksel bankaların bir plan çerçevesinde İslami bankacılık faaliyetleri desteklenmiştir (Siswantoro & Ibrahim, 2013: 39).

Kalkış dönemi olarak bilinen son aşama ise 1994'te İslami Para Piyasasının kurulması ve 1997 yılında Bank Negara Malaysia'nın Ulusal Şariat Danışma Konseyi'nin kurulmasıyla başlamıştır. Böylece tüm İslami finans kurumları fikhî denetim altında alınmıştır (A.g.e: 39). Aynı şekilde 1999 yılında, Bank Bumiputra ile İslami pencereye sahip Bank of Commerce arasındaki birleşme sonucunda ülkenin ikinci tam teşekküllü İslami bankası Bank Muamalat Malezya faizsiz bankacılık sektöründeki yerini

almıştır. Ayrıca bazı geleneksel bankalar yeterli müşteri kitlesine ulaştıktan sonra, belirli bir süre işlettikleri İslami pencereleri tam teşekküllü İslami bir bankaya dönüştürmüşlerdir (Sole, 2007: 14).

Endonezya'da İslami bankacılık hızlı bir büyüme ve gelişim sergilemiştir. Özellikle 1992'de kurulan ve ilk İslami banka olan Bank Muamalat'tan sonra 10 yıl gibi kısa bir zaman sonra tam teşekküllü İslami bankaların sayısı 11'e ulaşmış ve hatta 24 banka bünyesinde İslami birim kurmuştur. Bu ilginç büyüme hikayesi birçok bankayı konvansiyonelden ayrılarak tam teşekküllü bir sistem altında dönüşmesine neden olmuştur. 1999'daki finansal krizinden sonra geleneksel bir bankadan İslami bir bankaya dönüştürülen Bank Syariah Mandiri (eski adı Bank Susila Bakti); ve 2004 yılında geleneksel bir bankadan İslami bankaya dönüştürülen Bank Syariah Mega Indonesia (eski adı Bank Umum Tugu) buna örnek olarak verilebilir. Bunun yanı sıra İslami bankanın mevcut bir konvansiyonel bankayı satın alarak tam teşekküllü bir İslami bankaya dönüştürme örneklerine de rastlanılmıştır.

a. Bank Rakyat Endonezya - BRI Syariah (eski adı Bank Jasa Arta), Bukopin Bank (eski adı Bank Persyarikatan Endonezya) gibi bankalar İslami bankacılık birimlerini tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürmüştür.

b. Panin Bank Syariah (eski adı Bank Harfa), Bank Victoria Syariah (eski adı Bank Swaguna) ve Bank Central Asia - BCA (eski adı Bank Utama Internasional Bank) gibi bankalar, doğrudan tam teşekküllü bir İslami banka olarak açılmak üzere satın alınarak dönüştürülmüştür.

c. Maybank Syariah Indonesia (MSI) (eski adı PT Bank Internasional Indonesia) tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmüştür (Siswantoro, 2014: 41-48).

Bu ülkelerin dışında dünyanın çeşitli ülkelerinde de birçok bankanın tam teşekküllü İslami bankaya dönüştüğü görülmektedir. Örneğin; Bahreyn'de Bahreyn Al Salam Bankası, 2006 yılında satın aldığı Bahreyn Suudi Bankası'nı İslami bankaya dönüştürmüştür. Yine Bahreyn'de Ithmaar Bankası, İslami bir perakende bankası olarak dönüşümünü 2010 yılında tamamlamıştır. Ahli United Bank, Kuveyt'teki birimini Islamic bankaya dönüştürmüştür (Hasan, 2016: 3). Son olarak ta Suudi Arabistan'da Suudi Hollandi Bank gibi, özellikle Körfez İşbirliği Konseyi'nde İslami bankacılık sistemine dönüştürülmüş birkaç konvansiyonel banka bulunmaktadır (Saa'id ve Shafii, 2013: 540).

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1982 yılında konvansiyonel bir banka olarak kurulmuş olan Bank of Whittier N.A., 1997 yılında LARIBA (American Finance House) tarafından satın alınarak tam teşekküllü faizsiz bankaya dönüştürülmüştür. Amerika'da RF (Riba Free) "Faizsiz Bankacılık Sistemi" öncülerinden olan LARİBA, zorda olan Bank of Whittier'i satın alarak yeniden yapılandırmış ve faizsiz olarak işletmeye başlamıştır. Dönüşüm öncesi banka yönetimi başarılı bir performans sergileyememeleri nedeniyle bankadan ayrılmışlar ancak yerine yenileri getirilmemişti. Öncelikle ABD bankacılık denetleme ve düzenleme merci olan Office of Comptroller of Currency (OCC)'den izin süreçleri tamamlandıktan sonra satın alınan bankaya yeni bir yönetim iş başına getirilmiştir. Akabinde kanunlar ve kurullarla ilgili sorunlar çözülmüş, kalifiye personel istihdam edilmiş, aktifleri ve kredi portföyü temizlenerek sermaye artışına gidilmiştir (Abdurrahman, 2015: 579-591).

Tablo 4.3: Tam Teşekküllü İslami Bankaya Dönüşen Banka Örnekleri

Banka Adı	Ülke Adı	Kuruluş Yılı	Dönüşüm Başlangıç Yılı	Dönüşüm Tamamlama Yılı
Bank of Whittier N.A.	ABD	1982	1997	1997
Dubai Bank	BAE	2002	2006	2007
Emirates Islamic Bank PJSC	BAE	1976	2004	2004
Sharjah Islamic Bank (Eski adı National Bank of Sharjah)	BAE	1975	2001	2004
Bahreyn Suudi Bankası	Bahreyn	1983	2006	2007
Ithmaar Bank	Bahreyn	1982	2006	2010
Export Import Bank of Banglade (EXIM)	Bangladeş	1999	2004	2004
First Security İslami Bank Limited	Bangladeş	1999	2009	2009
Standard Bank Limited	Bangladeş	1999	2020	2020
NRB Global İslami Bank Limited	Bangladeş	2013	2019	2020
Bank Syariah Mandiri (BSM)	Endonezya	1955	1999	1999

Bank Ratyat Indonesia-BRI Syariah	Endonezya	1969	2008	2009
Bank Syariah Mega Indonesia (BSMI)	Endonezya	1990	2004	2004
Panin Bank Syariah	Endonezya	1972	2009	2009
Bank Victoria Syariah	Endonezya	1966	2009	2009
Maybank Syariah Indonesia (MSI)	Endonezya	1959	2010	2010
Bank Central Asia Syariah (BCA Syariah)	Endonezya	1991	2009	2009
Bank Melli Iran	İran	1928	1979	1986
Sepah Bank	İran	1925	1979	1986
Keshavarzi Bank	İran	1933	1979	1986
Maskan Bank	İran	1939	1979	1986
Mellat Bank	İran	1979	1979	1986
Tejarat Bank	İran	1979	1979	1986
Bank Saderat Iran	İran	1952	1979	1986
Ahli United Bank of Kuwait	Kuveyt	1971	2010	2010
Kuwait International Bank (Kuveyt Emlak Bankası)	Kuveyt	1973	2004	2007
Bank of Kuwait & Middle East (Yeni adı Ahli United Bank of Kuwait)	Kuveyt	1971	2008	2010
Jumhouria Bank	Libya	1907	2013	Devam Ediyor
Public Islamic Bank Berhad	Malezya	1973	2007	2007
Bank Muamalat Malaysia	Malezya	1999	2013	2013
Albaraka Bank Egypt	Mısır	1980	1984	2010

United Bank	Mısır	2006	2006	Devam Ediyor
Summit Bank	Pakistan	2006	2014	2016
Faysal Bank	Pakistan	1994	2014	2019
First Dawood Islamic Bank (Burj Bank)	Pakistan	1994	2006	2006
Meezan Bank	Pakistan	1997	2002	2002
Bank Al-Jazira	Suudi Arabistan	1975	1998	2005
National Commercial Bank (Yeni Adı The Saudi National Bank-SNB)	Suudi Arabistan	1953	1988	2009
Emlak Katılım Bankası	Türkiye	1926	2018	2019
Industrial Development Bank	Ürdün	1965	2009	2010

Kaynak: Yazar tarafından dergi makaleleri, banka web siteleri, merkez bankaları ve gazete haberleri kullanılarak oluşturulmuştur.

4.2. Türkiye’de Dönüşümü Destekleyen Gelişmeler ve Uygulamalar

Türkiye’de doğrudan olmasa da dönüşüme benzer şekilde farklı uygulama ve gelişmelere rastlanıldığı görülmüştür. Bu gelişmelere ve uygulamalara ayrı ayrı başlıklar altında yer verilmiştir.

4.2.1. Dönüşümü Destekleyen Gelişmeler

Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesine yönelik herhangi bir mevzuat veya düzenleme bulunmamakla birlikte dönüşümü destekleyen bazı gelişmelerin yaşandığı görülmüştür. Bu gelişmelere, daha önce özel şirket statüsünde olan özel finans kurumlarının bankacılık kanuna tabi tutulması, On Birinci Kalkınma Planında pencere bankacılığına yer verilmesi, yeni bir mevzuat düzenlemesi ile birlikte kalkınma ve yatırım bankalarının İslami finans ürünleri sunabilmelerinin önünün açılması ve son olarak yayımlanan Katılım Finans Strateji Belgesi örnek olarak gösterilmiştir.

4.2.1.1. Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümü

Özel Finans Kurumları 83/7506 sayılı 16.12.1983 tarihli Bakanlar Kurulu Kararının yürürlüğe girmesiyle kurulmuştur. Uzun yıllar banka statüsünden farklı olarak faaliyetlerini sürdüren bu kurumlar, 19.12.1999 tarihinde “4389 sayılı Bankalar Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına ilişkin 4491 sayılı Kanun” ile birlikte bankacılık mevzuatına tabi tutulmuştur. Akabinde bu kurumlar 01.11.2005 tarihli “5411 sayılı Bankacılık Kanunu” ile “Katılım Bankası” unvanını almışlardır. Bu süreç ayrı bir şirket türünden bir bankaya dönüşen kurumlar için farklı bir dönüşüm örneği olmuştur. Zira bu dönüşümle birlikte Türkiye’de faizsiz finans kurumları banka statüsüne kavuşmuş, bu şekilde ileride konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşebilmesi için gerekli olan yasal zeminin ilk adımları atılmaya başlanmıştır. Aksi takdirde bu gelişmenin yaşanmaması durumunda konvansiyonel bir bankanın faizsiz sisteme dahil edilebilmesi için ilk önce bankacılık kanuna tabi olmaktan çıkarılması gerekecektir.

Özel finans kurumlarının katılım bankasına dönüştürülmesini gerektiren nedenlerin arasında bu kuruluşların “banka” olarak görülüp görülemeyeceğine ilişkin farklı görüşlerin ileri sürülmesi gelmektedir. Bu kurumların ayrı bir şirket türünden ziyade bir banka olarak adlandırılması, bu kurumların büyüdüğü ve hukukî alt yapı ile desteklenmesi ile birlikte kalite ve güvenin arttığı yönündeki görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü artık bu dönüşümle birlikte Özel Finans Kurumların unvanında “banka” ifadesinin yer alması sonucunda, yurtdışı işlemlerinde muhabir bankalarla olan ilişkilerde çeşitli aksaklıkların yaşanmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bununla birlikte “Katılım bankacılığı” kavramından beklenen en önemli psikolojik yarar, bu isimlendirmenin, özel finans kurumu ifadesindeki belirsizliğin ortadan kaldırılması ve sistemin kamuoyu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacak yeni bir imaj sunulmasıdır (Darçın, 2007: 50). Bu gelişmeler ve isim değişikliği ile birlikte uluslararası işlemlerde banka adının kullanılmamasından kaynaklanan güven sorunu ve devletin resmî kurumlarının bu kurumları banka olarak görmemesi nedeniyle diğer konvansiyonel bankalara karşın ortaya çıkan rekabet sorunu önemli ölçüde aşılmıştır. Bu şekilde daha önce reel kesim şirketi olarak görülen bu kurumlar, üç stratejik alanda (fon toplama, fon kullandırma ve bankacılık hizmetleri) kendi değerleri üzerinden, yani faizsizlik ilkesine bağlı kalarak finansal hizmet sunan bankalar haline dönüşmüşlerdir (Hazıroğlu, 2016: 124-130).

Özel Finans Kurumları, dönüşüm öncesi yani 1985 yılında kurulduktan 18 yıl boyunca bankacılık düzenlemelerine ait kriterlerinin hiçbirini sağlamıyorlardı. Yayımlanan Bankacılık Kanunu sonrası mevduat güvencesi ile birlikte bu kurumların yasal olarak likidite pencerelerine erişim sağlanmasının önü açılmıştır. Bu süreç ilk faizsiz finans piyasası aracı olan kira sertifikası (sukuk) ile ilgili mevzuatın tanıtılıp Hazine tarafından ihracına kadar sürmüştür. Devlet içi borçlanma senedi olan kira sertifikası (sukuk) likidite penceresine erişim için TCMB'nin teminata kabul ettiği finansal araç olarak kabul görmüştür. Son olarak bu uygulamanın faizsiz bankacılık prensipleri açısından Danışma Komitesi tarafından da uygun görülmesi akabinde özel finans kurumlarının regüler bankacılığa dönüşüm sürecinde önemli bir aşama kaydedilmiştir (Dinç, 2015: 70-73).

4.2.1.2. On Birinci Kalkınma Planı ve Pencere Bankacılığı

“On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), 30.10.1984 tarihli ve 3067 sayılı Kanun gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunun 18.07.2019 tarihli 105’inci Birleşiminde onaylanmıştır” (Resmî Gazete, 2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk kalkınma planı olan On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023), Türkiye’nin kalkınma vizyonunu belirleyecek, ülkenin uluslararası konumunu daha iyi bir noktaya ulaştıracak temel bir yol haritası olacağı belirtilmektedir. Finansal piyasaların reel sektör finansman ihtiyacını düşük maliyetlerle karşılayacak ve aynı zamanda farklı finansal araçları kullanarak ülkenin büyüme hedeflerini destekleyecek bir yapıya oturtulması amaçlanmaktadır. On Birinci Kalkınma Planı bu çerçevede oynadığı rol ile Türkiye’nin önemli bir küresel aktör ve finans merkezi olma hedefini destekleyecektir. Bu kapsamda, sermaye piyasaları geliştirilecek, finansal teknoloji ekosistemi güçlendirilecek ve faizsiz finansın sektör içerisindeki ağırlığı artacaktır (TKBB, 2021: 28).

Söz konusu kalkınma planda mali piyasalara ilişkin alınan politika ve tedbirler arasında katılım bankacılığı sektörüne yer verildiği gözlemlenmiştir. Özellikle katılım bankacılığının Türkiye’de yaygınlaştırılması amacıyla yeni iş modellerinin ortaya konulmaya çalışıldığı görülmüştür. Buna ilişkin yeni iş modeli/pencere sistemi uygulamasına yönelik düzenlemeler yapılacağı ifade edilmiştir. Bu şekilde Faizsiz finans sisteminin ülkemiz finans sistemindeki yerinin güçlendirilmesi, faizsiz finans alanında ürün ve hizmet çeşitliliği ile insan kaynağı geliştirilmesi, politika geliştirme süreçlerini destekleyecek araç ve mekanizmalar oluşturulması hedeflenmektedir

(Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 43). Söz konusu kalkınma planının ilgili maddesine aşağıda yer verilmiştir:

“252.1. Katılım bankacılığının yaygınlaştırılması amacıyla yeni iş modeli/pencere sistemi uygulamasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır.”

Böylece hali hazırda bankacılık kanunu kapsamında pencere bankacılığına ilişkin bir düzenleme olmamasına rağmen plan kapsamında konvansiyonel bankaların faizsiz bankacılık penceresi açılmasına ve dolayısıyla dönüşümüne yeşil ışık yakılmıştır. Ancak öncelikle pencere bankacılığının Türkiye’de uygulanabilmesi için mevzuat düzenlemelerine gerek vardır. Zira Türkiye’de yürürlükte olan 5411 Sayılı Bankacılık Kanununa göre mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarına faizsiz, katılım bankalarına ise faizli bankacılık işlem yapılmasına izin verilmemektedir. Bu nedenle de günümüzde İslami pencere olarak adlandırılan banka türünün, Türkiye’de faaliyet göstermesi kanunen mümkün değildir. Dolayısıyla Türkiye’de kamuya ait katılım bankaları bağlı ortaklık (yan kuruluş), özel sermayeli katılım bankaları ise tam teşekküllü faizsiz banka statüsündedir.

Günümüzde Türk bankacılık sisteminde faizsiz bankacılığın kapladığı hacim, sergilediği hızlı büyümeye rağmen halen istenilen seviyede değildir. Bu nedenle yasal düzenlemelerle İslami pencerelerin Türkiye’de kurulması, konvansiyonel banka müşterilerindeki farkındalığı müspet yönde etkileyebilir ve faizsiz finans sisteminin ülkedeki gelişimine katkı sağlayabilir. Bu aynı zamanda, faizsiz bankacılık hacminin daha hızlı bir ivmeyle büyümesi anlamına da gelmektedir. Pencere faaliyetlerinin genişlediğini gören konvansiyonel bir banka, bu uygulamayı bağımsız bir şirkete dönüştürerek yeni bir İslami banka açmayı da düşünebilir. Ancak İslami bağlı ortaklık olarak ayrı bir ihtisaslaşmış banka açmak için faizsiz bankacılık penceresinden çok daha fazla sermayeye ihtiyaç olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu yüzden faizsiz bankacılık penceresinden elde edilen karın, titizlikle tespit edilmeye çalışılması gerekmektedir. Zira genelde penceredeki genel maliyet ve giderler, ana banka tarafından karşılanır. Kurumun ayrı bir faizsiz bankaya dönüşmesi durumunda ise bu maliyetlerin yeni kurulacak olan faizsiz banka tarafından finanse edilmesi gerekecektir (Toprak, Ergeç ve Kaytancı, 2020: 55).

4.2.1.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları İçin Faizsiz Finansman

Bankacılık Kanunu'nda Kalkınma ve Yatırım Bankalarına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Kanunda söz konusu bankalarla ilgili faizsiz yöntemlerle gerçekleştirilebilecek faaliyetlere ilişkin usul ve esasları belirlemeye kurulun yetkili olduğu belirtilmektedir (Bankacılık Kanunu, Madde 77, 2005). Daha önce kalkınma ve yatırım bankalarına faizsiz işlem yapılmasına izin verilmezken, 25 Ocak 2019 tarihinde resmî gazetede yayımlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile birlikte faizsiz yöntemlerle finansman yapılmasına izin verilmiştir (Resmî Gazete, 2019). Yönetmeliğin “Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri” başlıklı Madde 19’un onuncu fıkrası;

“(10) Kalkınma ve yatırım bankaları, bu madde hükümleri ile bu madde hükümlerine dayalı olarak yapılacak düzenlemelere uygun olmak ve münhasıran faizsiz yöntemlerle sağlamış oldukları kaynaklarla sınırlı olmak üzere, müşterilerine birinci fıkrada sayılan yöntemlere dayalı olarak finansman sağlayabilir.”

Ayrıca 14 Eylül 2019 tarihinde resmî gazetede yayımlanan “Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına İlişkin Uyuma İlişkin Tebliğ” kapsamında kalkınma ve yatırım bankalarına ilişkin hükümler şeklinde ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Bu başlık altında Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliğin 19 uncu maddesinin birinci fıkrasında sayılan yöntemlere dayalı finansman sağlayan kalkınma ve yatırım bankalarının ilgili tebliğ hükümlerine tabi olduğu belirtilmiştir. Böylece eğer bir kalkınma ve yatırım bankası faizsiz yöntemlere dayalı finansman sağlayacaksa katılım bankalarında olduğu gibi bünyesinde bir danışma komitesi tesis etme ya da birlik (TKBB) tarafından uygun görülen kuruluşlardan hizmet alıma zorunluluğu getirilmiştir (Resmî Gazete, 2019). Bu adımla birlikte sınırlı bir alan da olsa kalkınma ve yatırım bankaları faizsiz finans yöntemleriyle gerçekleştirdiği kredi işlemleri ile sınırlı olmak üzere katılım bankaları ile aynı hükümlere tabi kılınmıştır. Bu nedenle tebliğ, söz konusu bankalara faizsiz yöntemlere dayalı finansman sağlamaları halinde danışmanlık hizmeti almalarını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de faaliyet gösteren bazı kalkınma ve yatırım bankaları katılım bankacılığı ürünleri sunmaya başlamıştır.

Türkiye’de kamu sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankası olarak faaliyet gösteren Eximbank, söz konusu düzenleme sonrası İhracatçıların yatırım harcamalarına yönelik finansman ihtiyaçlarını murabaha yöntemi ile finanse edebilmek ve katılım finans hassasiyeti nedeniyle banka ile çalışma imkânı bulamayan ihracatçıların ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla katılım finans temelli ürünlerin geliştirilmesine başlanmıştır. Bu kapsamda 2020 yılında İlk defa katılım finans sistemi prensipleri ile çalışmak isteyen ihracatçılara ve KOBİ’lere yönelik 10 yıla kadar vadeli “Katılım Finans Yatırım Kredisi” hizmeti sunmuştur. Aynı yıl ihracatçılara 2.8 milyar ABD doları tutarında uygun maliyetli kaynak ile ihracatçılara destek kredisi sunan Eximbank, katılım finans yöntemiyle kullanılmak üzere İslam Kalkınma Bankası’ndan (İKB) 100 milyon ABD Doları tutarında fon sağlamıştır. Bu kapsamda katılım finans ilke ve prensipleri doğrultusunda çalışan Katılım Finans Yatırım Kredisi ürünü geliştirilmiş ve müşterilere 23 milyon ABD doları tutarında finansman sağlanmıştır (Türk Eximbank Faaliyet Raporu , 2020).

Eximbank sunduğu Katılım Finans Yatırım Kredisi’ni, Türkiye Katılım Bankaları Birliği bünyesinde faaliyet gösteren Merkezi Danışma Kurulu tarafından 06.07.2020 tarihinde yayımlanan 24 no’lu “Türk Eximbank Katılım Finansı Yatırım Kredisi” konulu kararına dayandırmaktadır (TKBB, 2020). Zira tebliğin ilgili maddesi gereğince banka faizsiz finans ürünü sunabilmesi için katılım bankalarında olduğu gibi bünyesinde bir danışma komitesi tesis etme ya da birlik (TKBB) tarafından uygun görülen kuruluşlardan hizmet almak durumundadır. Bu kapsam bankanın bu hizmeti sunabilmesi için Merkezi Danışma Kurulu tarafından karar yayımlanmıştır.

Özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankası olan Aktif Bank bünyesinde yatırım ürünü olarak kira sertifikası ihraç etmektedir. Türkiye’de Kira Sertifikası ihracını proje finansmanı amacıyla ilk kez 2013 yılında 1 yıl vadeli İstanbul Finans Merkezi Projesi’ne yönelik gerçekleştirmiştir. Banka söz konusu kira sertifikası ihraçlarını bünyesindeki Danışma Komitesi’nin verdiği icazetlerine dayandırarak sunmaktadır (Aktif Bank, 2021). Ayrıca banka İslam Kalkınma Bankası’nın iştiraki ICD (Islamic Corporation for the Development of the Private Sector) ile Türkiye’ye faizsiz yatırımlar için farklı bir model getirmek amacıyla 2016 yılında “Mükafat Portföy Yönetimi Şirketi”ni kurmuştur. Söz konusu portföy yönetim şirketinin sermayesinin %80’i Aktif Bank’a ait olup, söz konusu şirket bünyesinde faizsiz finans danışma komitesi bulundurmaktadır (Aktif Portföy, 2021).

Gerek kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankası olan Türk Eximbank gerekse özel sermayeli Aktif Bank kurulduğunda tamamen konvansiyonel bankacılık faaliyet gösterirken daha sonra bünyelerinde faizsiz finansa dayalı ürünleri sunmakla kısmi de olsa dönüşüm örneği sergileyen bankalar arasında düşünülebilir.

4.2.1.4. Katılım Finans Strateji Belgesi

Türkiye’de son dönemlerde Kamu otoriteleri Katılım Finans sisteminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması adına önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Özellikle bu çalışmalar kapsamında katılım bankacılığını etkileyecek önemli düzenlemeler yapılmış, yeni yönetmelik ve tebliğler yayımlanmıştır. Bu kapsamda en son yaşanan gelişme finansal sistemin reel sektörü daha da fazla destekleyebilmesi adına ve Katılım Finans sisteminin hakkettiği yerlere gelebilmesi için Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi tarafından 4 Ekim 2022 tarihinde yayımlanan Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025) olmuştur. Bu belgeyle Katılım finans sistemine dair tematik alanlar belirlenerek tespit ve önerilerde bulunulmuş ve stratejik amaç ve hedefler ortaya konarak sürecin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi eylem maddeleri oluşturulmuştur. Bu çalışmayla, katılım finans sistemi için gerekli olan güçlü yasal mevzuat alt yapısının oluşturulması, ürün ve hizmet çeşitliliğinin artırılması, sektörün likiditeye kolay erişimi için yenilikçi ve destekleyici mekanizmaların oluşturulması, katılım finansa dair algı farkındalık ve okuryazarlığın iyileştirilmesi ve beşeri sermayenin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmayla sosyal finansa dayalı büyümenin sağlanması, krediye dayalı finansman payının azaltılması ve özel sektör tasarruflarının artırılması hedeflenmektedir. Katılım Finans Strateji Belgesinde dikkat çeken en önemli hususların başında Katılım Bankalarının isminin Katılım Finans Kurumları olarak adlandırılması gelmektedir. Ancak her ne kadar isim değişikliği söz konusu olsa da bu kurumların halen bankacılık kanuna tabi olmaya devam edeceği vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca strateji belgesinde İslami finans sisteminin gelişimi ve genel görünümüne dair geniş kapsamlı bir çalışmanın yapıldığı görülmüş ve özellikle Dünya’da, pencere bankacılığında tam teşekküllü İslami bankacılığa geçişe yönelik bir eğilimin olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan yakın dönemde pencere bankacılığında tam teşekküllü bankacılığa geçen bazı ülkelerde söz konusu dönüşüm yasa ile tüm İslami banka pencereleri için zorunlu tutulduğu şeklinde tespitlerde bulunulmuştur (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2022).

4.2.2. Dönüşümü Destekleyen Uygulamalar

Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesine yönelik somut örneklere rastlanılmasa da dönüşüme dair bazı uygulamaların olduğu görülmüştür. Bu uygulamaların başında daha önce konvansiyonel bir banka olan ancak tasfiye edildikten sonra katılım bankası olarak faaliyet izni verilen Emlak Bank örneği gelmektedir. Ayrıca kamu bankalarının katılım bankaları kurması, banka niteliğinde olmasa da konvansiyonel sigorta şirketlerinin katılım sigortacılığı mevzuatı ile önce bünyesinde tekâfül pencereleri açmaları ve daha sonra bu pencereleri bağlı ortaklıklara dönüştürmeleri ve bazı konvansiyonel bankaların ise bünyelerinde İslami finans ürünleri sunabilmeleri bu uygulamalara örnek olarak gösterilebilir.

4.2.2.1. Emlak Bank Örneği

Türkiye Cumhuriyeti’nin imarını üstlenmek, inşaat sektörünü desteklemek amacıyla Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün imzasıyla 3 Haziran 1926 tarihinde “Emlak ve Eytam Bankası” adıyla kurulmuştur. Banka, 1 Eylül 1946 tarihinde yeniden yapılandırılmış ve bu tarihten sonra 110 milyon lira sermaye ile Türkiye Emlak Kredi Bankası Anonim Ortaklığı unvanını almıştır. 6 Ocak 1988 tarihi itibarıyla Anadolu Bankası A.Ş. ile birleştirilmiş, Türkiye Emlak Bankası A.Ş. olmuştur. 29 Kasım 1992 tarihinde Denizcilik Bankası A.Ş. tüm aktif ve pasifiyle Türkiye Emlak Bankası AŞ’ye devredilmiş ve denizcilik kredileri de bu Banka’da toplanmıştır. Ancak 2000-2001 krizlerinin yaşandığı dönemde 3 Temmuz 2001 tarihinde bankacılık yapma yetkisi sona erdirilerek, tasfiye kapsamına alınmıştır.

BDDK’nın 6 Temmuz 2001 tarihli Kararı doğrultusunda Bankanın bu tarihten önce yasal takibe intikal etmiş kredi alacakları dışında kalan bankacılık hizmetleri, sayıları 405’i bulan şubeleri, mevduatı ve bankacılık hizmetlerinden kaynaklanan yükümlülük, taahhütleri ve bankacılıkla ilgili mal varlıkları dahil tüm aktifleri Ziraat ve Halk Bankası’na devredilmiştir. 14 Eylül 2001 tarihinde tasfiye işlemleri fiilen başlatılmış ve tasfiye süreci 16 yıl devam ettikten sonra, Banka’nın, Hazine Bakanlığı’na olan borçlarını ödemesi ve borç doğurabilecek ihtilaflarını çözmesi sonucu 27 Mayıs 2017 tarihi itibarıyla tasfiyeden çıkmıştır. Banka’nın tasfiyeden çıkmasından sonra 3 Eylül 2018 tarihinde yapılan Genel Kurul’da yeni ana sözleşmesi onaylanmış olup, statüsü katılım bankası olarak belirlenmiştir. Banka’nın unvanı 10 Eylül 2018 tarihinde Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. olarak tescil edilmiştir. 27 Şubat 2019 tarihinde

alınan faaliyet iznine takriben, 21 Mart 2019 tarihinde Merkez Şube'nin açılması ile faaliyetlerine başlamış ve 2019 yılını 11, 2020 yılını da 50 şube ile tamamlamıştır (Emlak Katılım Faaliyet Raporu, 2020: 20-21).

Banka, katılım bankasına dönüştürülmeden önce kendi inşaatlarının haricinde Ankara Devlet Opera ve Balesi, Ankara Türk Ocakları Merkez Binası, TRT Sitesi, Milli Savunma Bakanlığı Konutları, TBMM Lojmanlarını ve Devlet Mahallelerini de inşa ederek, Türkiye'nin iktisadi, sosyal ve kültürel çevresine katkıda bulunmuştur. Ancak katılım bankalarının kentsel dönüşüm projelerinde de aktif olması gerektiği düşünülmüş ve bu kapsamda, banka; sukuk ihraç etmek, gayrimenkuller satın almak, kamu gayrimenkullerini bünyesinde toplamak ve sahip olduğu gayrimenkuller üzerinden enstrümanlar üreterek kentsel dönüşümün finansmanına yönelik yenilikçi çözümler üretebilmek düşüncesi ile 16 yıl aradan sonra tasfiye sürecinden çıkarılarak katılım bankası olarak yapılandırılmıştır (Yücenmemiş ve Kurt, 2021: 952). Ayrıca Emlak Bankası'nın geçirdiği dönüşümlerin, Türkiye ekonomisindeki ve siyasetindeki dönemlere paralellik gösterdiği görülmektedir. Kurumsal işleyişi "icazet belgeleri"ne dayandırılan, faizsiz finans sistemine ve İslami bankacılığa dahil olan "yeni" bankanın, konut ve emlak sektöründe nasıl bir etki meydana getireceği hususu zamanla görülecektir (Aydın S., 2019). Bu özelliği ile banka Türkiye'de faizsiz bir bankaya dönüşüm örneği olarak gösterilebilir. Daha çok inşaat sektörünün desteklenmesi amacıyla kurulan bankanın faaliyetleri itibariyle ticaretin ve üretimin içinde olması nedeniyle faizsiz bankacılığa dönüşümünün zor olmadığı görülmüştür. Ayrıca uzun bir zaman önce tasfiye edilmesi nedeniyle yeni bir başlangıç olarak faizsiz bankacılık hizmeti vermeye başlaması sürecin daha hızlı ve kolay işlemlerini sağlamıştır.

Emlak Katılım Bankası'nın 2017 yılına ait dönüşüm öncesi ve 2018 dönüşüm yılına ait özet bilanço ve gelir tabloları incelendiğinde faizsiz bankacılık prensiplerine aykırı herhangi bir kaynağın dönüşüm yılına ait bilançosuna devretmediği görülmüştür. Zira banka hali hazırda mevcut olan ve tamamı Hazine ve Maliye Bakanlığı'na ait 750 mio TL sermaye ile yeniden kurulmuş olup, özellikle dönüşüm öncesi tasfiye süreci nedeniyle 2017 yılı gelir tablosunda herhangi bir faiz geliri kaydına rastlanılmamıştır. Zira Banka daha önce tasfiye sürecinde aktif ve pasiflerini Ziraat ve Halk Bankası'na devretmiştir. Daha önce konvansiyonel olan bir banka olan Emlak Katılım mevcut sermayesi ve sukuk ihraçları ile katılım bankacılığına uygun bir şekilde sağladığı

kaynaklarla dönüşüm sürecini tamamlayarak katılım bankacılığı sektöründe yerini almıştır.

Tablo 4.4: Emlak Katılım Dönüşüm Öncesi ve Sonrası Özet Mali Tabloları

Milyon TL		
Aktifler	31.Ara.17	31.Ara.18
Likit Aktifler	460	648
Menkul Değerler	24	37
Kullandırılan Fonlar	–	–
Diğer Aktifler	216	444
Toplam Aktifler	700	1129
Pasifler		
Diğer Pasifler	144	28
Özkaynaklar	556	1101
Toplam Pasifler	700	1129
Seçilmiş Gelir-Giderler		31.Ara.18
Kâr Payı Gelirleri		212
Kâr Payı Giderleri		–
Net Kâr Payı Gelir/Gideri		212
Net Ücret ve Komisyon Gelir/Giderleri		–
Ticari Kâr-Zarar (Net)		261
Diğer Faaliyet Gelirleri		–
Diğer Faaliyet Giderleri		35
Kredi ve Diğer Alacaklar Karşılığı		15
Vergi Öncesi Kâr-Zarar		440
Vergi Karşılığı		104
Net Kâr-Zarar		544

Kaynak: Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. 2018 Faaliyet Raporu

4.2.2.2. Kamu Katılım Bankaları Örneği

Dünya genelinde rekabet ortamında meydana gelen değişimler ve iktisadi yapıdaki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de Ziraat Katılım Bankası’nın kurulmasıyla birlikte devlet tarafından da faizsiz bankacılık yapılmaya başlanmıştır. Ziraat Katılım Bankası’nın akabinde Vakıf Katılım Bankası faaliyete başlamıştır (Güney G., 2018: 1545). Söz konusu iki büyük kamu bankasının katılım bankası kurması Türkiye’deki bağlı ortaklık şeklindeki dönüşüme örnek olarak gösterilebilir.

Devletin faizsiz bankacılığa girmesinin amacı, faizsiz finans sektörün pazar payının artırılarak 2025 yılı itibariyle %15’e çıkarılması ve onuncu kalkınma planındaki

hedeflerin yerine getirilmesidir. Ayrıca kamu katılım bankalarının da sektöre girmesiyle katılım bankacılığında mevcut rekabet daha da artmıştır. Kamunun sisteme girmesi ile sağlam bir statüye kavuşan katılım bankaları faiz hassasiyetine sahip yatırımcıların tercih ettiği kurumlar haline gelmiştir. Ziraat Katılım ile Vakıf Katılım Bankasının sektöre peş peşe girmesiyle ile sektörün büyümesine katkı sağladığı görülmektedir (Ersoy ve Süner, 2018,: 167-177).

Türkiye’de kamunun katılım bankacılığı girişimine dair ilk somut adım 2015 yılında Ziraat Bankası A.Ş.’nin Ziraat Katılım Bankası’nı kurmasıyla gerçekleşmiştir. Diğer adım ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 21 Mart 2015’te Vakıflar Bankası’nın kurulması olmuştur. Bankanın yüzde yüzünün Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün temsil ettiği bazı vakıflara ait olması faizsizlik ilkesine uyma konusunda hassas davranıldığını göstermektedir. Ayrıca daha önce Vakıfbank’ın İslam Kalkınma Bankası’ndan talep etmiş olduğu 300 milyon dolarlık proje desteğinin de Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredileceği açıklanmıştır. Halk Bankası da Aralık 2014’te BDDK’ya bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası kurmak üzere başvurmuş BDDK’nın 15 Ocak 2015’deki kararı ile Halk Bankası’na da katılım bankası kurma izni verilmiş olmasına rağmen faaliyete geçememiştir (Savaşan ve Özdemir, 2015:. 1-9).

Özellikle faiz hassasiyeti olan yatırımcıların elde edeceği getirinin kendisi kadar getirinin kaynağı da önemlidir. Bu düşünceye sahip olan kişilerin sayısı da dünyada azımsanamayacak kadar fazladır. O nedenle paranın nerede kullanıldığını bilmek isteyen yatırımcıları bu talepleri, İslami kaynaklara dayalı faizsiz bankacılığın kuruluşuna zemin hazırlamıştır (Kalaycı, 2013: 69). Kamunun bağlı ortaklık şeklinde kurduğu bankalarla olan ilk bağının ise sermaye olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu bankalar kamusal sermayeli bankalar olarak nitelendirilebilir. Türkiye’de faaliyet gösteren kamusal sermayeli katılım bankaları; Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş. ve Emlak Katılım Bankası A.Ş.’dir. Emlak Katılım Bankası kamusal sermayeli olmakla birlikte Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım gibi konvansiyonel bir bankanın bağlı ortaklığı olmaması nedeniyle dönüşüm şekli olarak diğer kamu sermayeli katılım bankalarından ayrılmaktadır. Nitekim bu farkı nedeniyle Emlak Katılım Bankası örneği ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Her iki kamu bankasının ortaklık yapısı ve sermaye dağılımları ayrı ayrı ele alındığında Ziraat Katılım Bankasının sermayesinin tamamına yakınının Ziraat Bankasına ait olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5: Ziraat Katılım Ortaklık Yapısı

Hissedarların Adı	Ödenmiş Sermaye (TL)	Pay Oranları (%)
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1.750.000.000	99.99999976
Ziraat Sigorta A.Ş.	1	0.00000006
Ziraat Hayat ve Emeklilik A.Ş.	1	0.00000006
Ziraat Teknoloji A.Ş.	1	0.00000006
Ziraat Yatırım Menkul Değerler A.Ş.	1	0.00000006
Toplam	1.750.000.000	100

Kaynak: www.ziraatkatilim.com.tr

Vakıf Katılım Bankası'nda ise durum biraz daha farklıdır. Bankanın sermayesinin tamamına yakını T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir.

Tablo 4.6: Vakıf Katılım Ortaklık Yapısı

Hissedarların Adı	Ödenmiş Sermaye (TL)	Pay Oranı (%)
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü	5.662.800.000	99.00
Beyazid Han-ı Sani (II. Bayezid) Vakfı	14.300.000	0.25
Mahmud Han-ı Evvel Bin Mustafa Han (I. Mahmut) Vakfı	14.300.000	0.25
Mahmud Han-ı Sani Bin Abdülhamid Han-ı Evvel (II. Mahmut) Vakfı	14.300.000	0.25
Murad Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfı	14.300.000	0.25
Toplam	5.720.000.000	100

Kaynak: www.vakifkatilim.com.tr

Sonuç itibariyle; kamusal sermayeye ait konvansiyonel bankanın söz konusu sermayeyi kendi bünyesinde değerlendirmek yerine bağlı ortaklık şeklinde bir katılım bankası kurması bir anlamda sermayenin dolayısı ile kaynakların dönüşümü olarak değerlendirilebilir. Zira söz konusu sermayenin faizsiz finans ilkesi çerçevesinde değerlendirilecek olması kurucusu olduğu konvansiyonel banka ile faizsizlik ilkesine aykırı bir bağının kalmayacağını göstermektedir. Özetle bağlı ortaklık şeklinde de olsa söz konusu kamu bankalarının bu girişimlerinin dönüşüm örneği olarak nitelendirilebileceği düşünülmektedir.

4.2.2.3. Klasik Sigorta Şirketlerinin Tekâfül'e Dönüşümü

Klasik sigorta şirketleri belirli bir prim ücretine mukabil sigortalıyı koruma amacıyla hizmet vermeyi kabul etmektedir. Burada sigorta şirketinin amacı, sigortalıyı parasal kayıp ve zararlardan korumaktır (Bulut, 2008: 44). Diğer adı tekâfül olan katılım sigortacılığı yöntemi ise uygulama esasları itibariyle İslam dininin emir ve yasaklarına dayanmaktadır. Katılım sigortacılığının amacı da klasik sigorta şirketlerinde olduğu gibi belirli bir risk gurubundaki kişilerin bir tehlikeye maruz kalınması durumunda zararlarını minimize etmek veya kişilerin yaşantılarını alt üst etmesine izin vermeden hasarlarını telafi etmektir (Yıldırım İ., 2014: 50).

Türkiye'de geleneksel sigortacılık ve katılım sigortacılığı mevzuatlarına göre, tam teşekküllü katılım sigorta şirketleri (bağlı ortaklıklar da dâhil) ve pencere sistemi şeklinde iki farklı yapılanmanın olduğu kabul edilmektedir. Bağlı ortaklıklarda söz konusu şirketin ayrı bir şirket olması sebebiyle, mevcut sigortacılık düzenlemelerinde veya ruhsat başvuru işlemlerinde ana firmanın faizli veya faizsiz esaslara uygun olmayan işlerle iştigal edip etmediği irdelenmez. Özetle, tam teşekküllü katılım sigortacılığı sistemini benimseyen katılım (tekâfül) sigorta şirketi (bağlı ortaklıklar da dâhil), klasik sigorta faaliyetinde bulunmamakta, şirket sadece katılım sigortacılığı faaliyeti ile iştigal etmektedir. Pencere sisteminde ise, konvansiyonel sigorta faaliyeti ile iştigal eden şirket, bu faaliyetlerinin yanı sıra müşterilerine katılım sigortacılığı ürünlerini de sunmaktadır.

Resmî Gazetede 20 Eylül 2017 tarihli "Katılım Sigortacılığı Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik" yayımlanmıştır (Resmî Gazete, 2017). Söz konusu yönetmelikte katılım sigortacılığında pencere sistemine ilişkin hüküm bulunmaktadır. Yönetmeliğin "Geçiş Süreci" başlıklı Geçici Madde 1'in ikinci fıkrası;

“(2) 5684 sayılı Sigortacılık Kanununda belirtilen şartlara göre kurulan şirketlerden pencere usulü ile faaliyet gösterenlerin faaliyet süresi, bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 3 yıl ile sınırlıdır. Müsteşarlık, bu sürenin 2 yıl daha uzatılmasına karar verebilir.” şeklindedir.

Söz konusu yönetmeliğe göre, katılım (tekâfül) sigortacılığı alanında faaliyet gösteren pencere uygulamaları için üç yıllık (20 Aralık 2020 tarihine kadar) dönüşüm sürecinin tamamlanması öngörülmüştür. Hazine ve Maliye Bakanlığı isterse bu süreyi iki yıl daha uzatma yetkisine sahiptir. Söz konusu yönetmelik gereği, bu sürecin sonunda, sigortacılık alanında pencere uygulamasına müsaade edilmeyecek, Türkiye’de faaliyet gösterecek olan bütün katılım sigortası şirketlerinin, tekâfül sigortacılığı sistemini uygulaması gerekecektir (Laçınbala ve Ünsal, 2019: 182-189). Şirketin devam etmek istememesi durumunda portföylerinin devam eden şirketlere Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu gözetiminde devir edileceği ilgili Yönetmelikte ayrıca açıklanmıştır (Türkiye Sigorta Birliği, 2020).

Daha sonra 19 Aralık 2020 tarihinde “Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik” yayımlanmıştır (Resmî Gazete, 2020). Söz konusu yönetmeliğin aşağıdaki maddesine istinaden pencere usulüyle faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin katılım portföylerini 2021 yıl sonuna kadar yeni kurulacak sigorta ve reasürans şirketine onay almaksızın devredebileceği görülmektedir. Aksi takdirde sürenin bu tarihten sonraya uzaması halinde Kurum’un devre ilişkin süreyi bir yıl daha uzatabileceği belirtilmektedir. Yönetmeliğin “Sigorta ve reasürans şirketlerinin portföy devrine ilişkin hususlar” başlıklı Geçici Madde 2’in dördüncü fıkrası;

“(4) Hâlihazırda pencere usulüyle faaliyet gösteren sigorta veya reasürans şirketinin Yönetmelik kapsamında faaliyet gösterecek yeni bir şirket ruhsatı için başvurması ve yasal işlemlerin 31 Aralık 2021 tarihinden önce tamamlanması durumunda mevcut katılım portföyleri, onay aranmaksızın yeni kurulacak sigorta veya reasürans şirketine devredilebilir. Yasal işlemlerin şirket tarafından kaynaklanmayan sebeplerle uzaması durumunda Kurum portföy devri yükümlülüğüne ilişkin süreyi bir yıla kadar uzatmaya yetkilidir.” şeklindedir.

Türkiye’de katılım (tekâfül) sigortacılığı 2010 yılı itibariyle başlamış olup, 2019 yılında toplamda 12 şirketin, 2020 yılının ilk çeyreğinde 14 şirkete ulaştığı

görülmektedir. Ancak yıl içinde kamu şirketlerinin birleşimi sonucu bu sayı 2020 yıl sonu itibarıyla 12 şirket olarak gerçekleşmiştir. Bu şirketlerden 7'si hayat dışı branşlarında diğer 5 tanesi ise hayat/ emeklilik branşlarında faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerden 6 adedi “tam katılım modeli” olarak tanımlayabileceğimiz, tüm işlemlerini katılım sigortacılığı prensipleri çerçevesinde sürdüren şirketlerdir. Diğer 6 şirket ise konvansiyonel sigortacılık işlemleri ile birlikte “pencere usulü” ile tanımlanan sistemle katılım sigortacılığı faaliyetlerini sektörde sürdürmektedir.

Tablo 4.7: Türkiye'de Katılım Sigortacılığı (Tekâful) Yapan Şirketler

Hayat Dışı				
Sıralama	Şirket Adı	Kuruluş Şekli	Kuruluş Yılı	Dönüşüm Yılı
1	Neova Sigorta AŞ	Tam	2007	–
2	Bereket Sigorta AŞ	Tam	1995	–
3	Bereket Emeklilik ve Hayat AŞ	Tam	2012	–
4	Katılım Emeklilik ve Hayat AŞ	Tam	2013	–
5	Bereket Katılım Sigorta AŞ	Tam	2020	–
6	Bereket Katılım Hayat AŞ	Tam	2020	–
7	Doğa Sigorta AŞ	Pencere	2013	2015
8	Türkiye Hayat ve Emeklilik AŞ	Pencere	2020	2020
9	Türkiye Sigorta AŞ	Pencere	1957	2020
10	HDI Sigorta AŞ	Pencere	1995	2019
11	Unico Sigorta AŞ	Pencere	1988	2019
12	Groupama Hayat AŞ	Pencere	1924	2019

Kaynak: Sigorta Şirketlerinin Web Sitelerinden Temin Edilmiştir.

Pencere sisteminin müsaade edilmesi ile birlikte sigorta şirketleri sayıları artmış aynı şekilde bu şirketlerin toplam sigortacılık sektöründen aldığı payın 2020 yılı sonu itibariyle %5.2'lere ulaştığı görülmüştür (TSB, 2020: 7).

Sonuç olarak; konvansiyonel sigorta şirketlerinin öncelikle pencere açmaları daha sonra bu pencere sisteminin ayrı bir katılım sigorta şirketine dönüşmesi bir dönüşüm modeli olarak değerlendirilebilir. Zira sigortacılık sektöründe bu modelin benimsenmesi yıllar itibariyle katılım sigortacılığı şirket sayılarının artmasına ve sektör içerisindeki payının ise her geçen yıl ise yükselmesine neden olmuştur. Bunun için ise özellikle sektörde 2017 ve 2020 yıllarında gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin önemli düzeyde katkı sağladığı görülmektedir. Günümüz bankacılık sektöründe olduğu gibi bünyesinde Danışma Komiteleri barındıran söz konusu sigorta şirketlerin konvansiyonel sigortadan katılım sigortacılığına dönüştürülmesinde fikhî açıdan herhangi bir engelle karşılaşılmaması dönüşümün İslam hukukçularınca da olumsuz değerlendirilmediği şeklinde yorumlanabilir. Bu minvalde konvansiyonel bir sigorta şirketinin pencere modeli sunması ve bu modelin ayrı bir bağlı ortaklığa dönüşmesi ileri de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşüm süreci için ilham kaynağı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu süreçte düzenleyici ve denetleyici kurumlardan olan Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK), edindiği dönüşüm tecrübesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Dolayısıyla sigorta şirketlerinin dönüşümüne dair ortaya koyduğu düzenlemelerin bankacılık sektörü için de ilham kaynağı olabileceği kanaatindeyiz.

4.2.2.4. İslami Finans Ürünleri Sunan Konvansiyonel Bankalar

Bu yöntemdeki geleneksel bankalar, İslami hukuka göre işlem yapmak isteyen bir müşteriyi çekmek için katılım, spekülasyon ve hisse senedi değişimi gibi bazı araçlar veya İslami finansman yöntemleri sağlar. Dünyadaki çoğu geleneksel banka, bu formülleri veya ürünleri farklı bir seviyede sunar ve bu araçların veya formüllerin pratik uygulamasında yasal uygunluk ile sunum yapar (Alani ve Yaacob, 2012: 90).

Aynı şekilde sıklıkla olmasa da Türkiye'de de bazı konvansiyonel bankaların gerek fon toplarken gerekse finansman sağlarken faizsiz finansman yöntemlerine baş vurduğu görülmüştür. Örneğin fonlama yelpazesi oldukça geniş olan Akbank A.Ş. kurumsal ve bireysel mevduatın yanı sıra murabaha ürünleri ve Avrupa Merkez Bankası'nın sağladığı fonlama programı (MRO ve LTRO) kapsamında kaynak

sağlamaktadır (Akbank A.Ş., 2019). Ayrıca İstanbul'da faaliyet gösteren gayrimenkul ve girişim sermayesi portföy yönetim şirketine Akbank tarafından 8.7 milyon EUR murabaha kredisi kullanıldığına dair haber yayımlanmıştır (EmlakPencerem, 2019).

Türkiye'de bazı konvansiyonel bankalar iştiraki oldukları bazı yatırım şirketleri aracılığı ile sukuk ihracı da gerçekleştirebilmektedir. Bu kapsamda QNB Finansbank Finansal Hizmetler Grubu'nun bir iştiraki olan QNB Finansinvest şirketinin sahip olduğu international platformu üzerinden sukuk satın alınabilmektedir (QNB Finans Invest, 2021). Türkiye'de faizsiz finans ürünleri sunan diğer bir banka örneği ise Garanti BBVA'dır. Söz konusu bankanın kurumsal web sitesinde Garanti Portföy Yönetimi A.Ş. tarafından katılım fonu sunulduğu ve bu şekilde faiz hassasiyeti bulunan yatırımcıların birikimlerini faizsiz para ve sermaye piyasası araçlarında değerlendirme imkânı bulunduğu ifade edilmektedir. Bu şekilde yatırımcıların, Türk Lirası ve döviz cinsi; kira sertifikaları, gelir ortaklığı senetleri, gelire endeksli senetler, katılma hesapları, altın ve diğer kıymetli madenler ile bu madenlere dayalı sermaye piyasası araçlarına, BIST tarafından hesaplanan katılım endekslerindeki ortaklık payları, vaat sözleşmeleri, gayrimenkul sertifikaları ve Kurulca uygun görülen diğer faize dayalı olmayan para ve sermaye piyasası araçlarına yatırılabileceği belirtilmektedir (Garanti BBVA, 2021).

Sonuç olarak sınırlı sayıda olsa Türkiye'de bankacılık sektöründe önemli bir paya sahip olan birçok konvansiyonel bankanın dolaylı da olsa faizsiz finans ürünü sundukları görülmektedir. Genel itibariyle bu ürünlerin kira sertifikası (sukuk) gibi faizsiz para ve sermaye piyasası ürünleri olduğu gözlemlenmiştir. Zira hali hazırdaki mevcut düzenlemeler konvansiyonel bankalara doğrudan faizsiz finansman ürünü sunmasına müsaade etmemektedir. Ancak bankaların ürün portföylerini genişletme yönündeki çabaları göz önünde bulundurulduğunda eğer gerekli yasal düzenlemelerin yapılması durumunda birçok konvansiyonel bankada da faizsiz finansman ürünlerine rastlanabileceğini düşünmekteyiz. Bu yüzden tam teşekküllü olmasa da gerek kısmı gerekse ürün anlamında konvansiyonel bankaların dönüşüm eğilimlerinin olduğunu söyleyebiliriz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

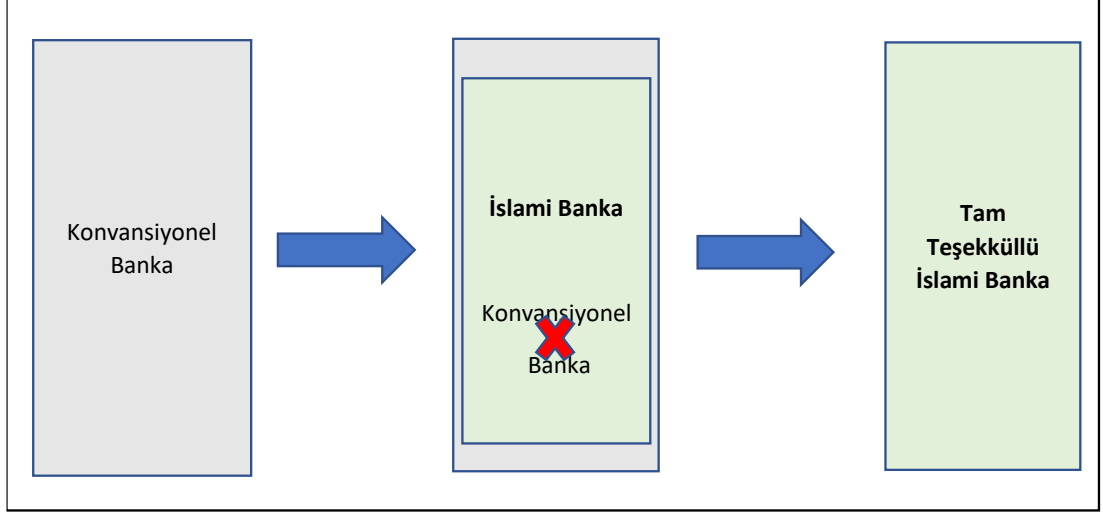
KONVANSİYONEL BİR BANKANIN KATILIM BANKASINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİNE YÖNELİK MODEL ÖNERİLERİ

5.1. Katılım Bankasına Dönüşüm Şekilleri

Dünya uygulamalarına baktığımızda faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaların genellikle ya İslami bankacılık penceresi açtığını veya ayrı bir bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurduğunu ya da tamamen tam teşekküllü İslami bir bankaya dönüştüğünü görmekteyiz. Bu dönüşüm şekillerinin bazen kısmi, bazen ise aşamalı olduğu görülmüştür. Türkiye’de ise şu ana kadar aktif bir bankanın tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüşümüne dair herhangi bir örnek mevcut değildir. Ancak gerek mevcut mevzuat altyapısı gerekse bankalar kanunda katılım bankalarına yönelik yapılan değişikliklerle Türkiye’de mevcut konvansiyonel bir bankanın faizsiz sisteme dönüşümünün mümkün hale gelmesi durumunda hangi dönüşüm şekillerinin tercih edilmesi gerektiği hususunun önemli bir tartışma konusu olacağı kanaatindeyiz. Buradan hareketle öncelikle, yapılan literatür taramaları ve mevcut ülke şartları göz önünde bulundurularak muhtemel dönüşüm şekilleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

5.1.1. Tamamen Dönüşüm Modeli

Tamamen dönüşüm modelinde, pencere ve bağlı ortaklık şeklinde kısmi ve aşamalı dönüşüm modellerinden farklı olarak konvansiyonel banka dönüşüm kararı aldıktan sonra bünyesinde yürütmüş olduğu dini açıdan uygun olmayan faaliyetlerini hızlı bir şekilde sonlandırmak suretiyle tam teşekküllü katılım bankasına dönüşmektedir. Bu yapıda diğer modellerde olduğu gibi belirli bir süreliğine de olsa aynı anda faizli ve faizsiz bankacılık uygulamalarına yer verilmemektedir. Diğer taraftan konvansiyonel banka başta ani dönüşüm kararı aldığı için müşteri hacminin büyümesi veya istenilen düzeyde olması sonraki süreçlerde belirleyici bir unsur olmaktan çıkmaktadır. Zira banka artık tüm faizli işlemleri durduğu için faizsiz bankacılık prensipleri açısından meşru olmayan işlemleri yönlendirebileceği herhangi bir şube veya yan kuruluşun mevcudiyeti söz konusu değildir.

Şekil 5.1: Tamamen Dönüşüm Modeli

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Bu modelde dönüşüm sürecinde gidişata göre karar verilmesi veya beklenen talebin olmaması durumunda dönüşümün durdurulması mümkün olmayacaktır. Bunun için konvansiyonel bir bankanın dönüşüm kararını vermeden önce iyi bir fizibilite çalışması yapması ve dönüşümü uçtan uca değerlendirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde adımların iyi hesaplanamaması beklenmeyen sonuçlara neden olabileceği gibi dönüşümün başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olabilecektir.

Diğer dönüşüm modellerinde olduğu gibi tamamen dönüşüm modelinde de gerek geçiş süreci gerekse sürecin tamamlanmasından sonra bankanın faaliyetlerinin faizsiz bankacılık ilkelerine uygunluğunun sağlanması için bir Danışma Komitesi oluşturulması gerekecektir. Hatta TKBB bünyesinde faaliyet gösteren Merkezi Danışma Kurulu'nun da konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüştürülmesi konusunu paydaşlarla birlikte çalışarak fikhî açıdan kriterleri belirlemesinin ve ülke şartlarına da uygun bir standart yayımlamasının doğru bir adım olacağını düşünmekteyiz. Bununla ilgili uluslararası fikhî standart yayımlama kurumu olan AAOIFI'nin yayımlamış olduğu 6 no'lu "Faizli Bir Bankanın Faizsiz Bir Bankaya Dönüştürülmesi" konulu standardından da yararlanılabileceği kanaatindeyiz. Ancak İslam hukuku açısından durumu değerlendirmeden önce bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması ve yasal engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Zira mevzuat açısından Türkiye'de danışma kurulu ve komitelerinin hukukî düzenlemelerin aksine bir karar alması mümkün değildir. Bu nedenle özellikle tamamen dönüşüm süreçlerinde banka bünyesindeki

hukuk birimlerinde görevli kişilerin gerek konvansiyonel bankacılık gerekse faizsiz bankacılık faaliyetlerine dair tüm yasal düzenlemelere hâkim yetkin kişilerden oluşması önem arz etmektedir.

Her ne kadar Türkiye’deki bankacılık kanunları faizli bir bankanın faizsiz bankacılık yapması açısından elverişli olmasa da mevzuatın dönüşüme uygun olduğunu varsaydığımızda genel kurul ve yönetim kurulu onayları ile dönüşüm kararı alan konvansiyonel bir bankanın öncelikli olarak ana sözleşmesini güncellemesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu sözleşmenin Katılıma Dönüşüm Bankası Danışma Komitesi tarafından da incelenerek onaylanması önem arz etmektedir. Akabinde banka yönetimi tarafından beyan edilen plan ve belirli bir süre içerisinde dönüştürme niyetini ortaya koyan kapsamlı bir çerçevenin oluşturulması ve plan kapsamında bankanın organizasyon yapısının, personeli yetiştirici ve yeni yapıya uyum sağlayacağı insan kaynakları politikasının, bankacılık faaliyetlerine dair operasyonel süreç ve dokümanların, müşterilerle ve üçüncü taraflarla yapılacak sözleşmelerin, finansal tablo ve raporlama tekniklerinin gözden geçirilerek revize edilmesi gerekmektedir. Hatta bu süreçte söz konusu bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürüldüğü müşterilere açıklanırken, dönüşüm süreci tamamlanana kadar “Katılıma Dönüşüm Bankası” tanımlamasının yapılmasının sürecin farklılığını anlatmak açısından doğru bir uygulama olacağını düşünmekteyiz. Bu şekilde söz konusu konvansiyonel bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürüldüğü vurgusu yapılmış olacaktır. Son olarak dönüşüm sürecinin de tamamlanması akabinde söz konusu banka katılım bankası lisansı almaya hak kazanacaktır. Bu süre zarfında ayrıca bankanın merkez bankası, düzenleyici ve denetleyici kurumlarla olan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi adına gerekli önlemlerin alınması göz ardı edilmemelidir.

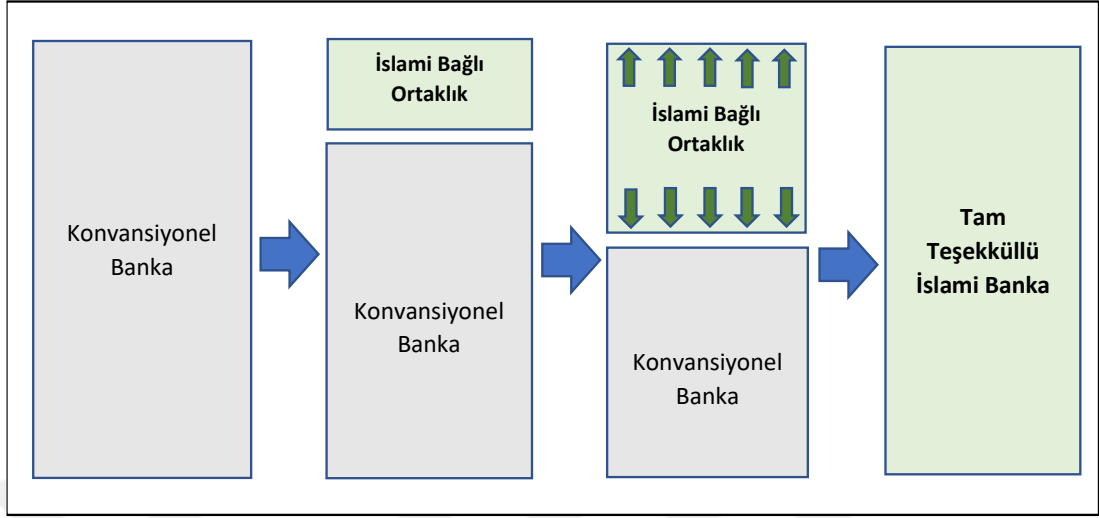
5.1.2. Bağlı Ortaklık Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli

Bu modelde başlangıçta kısmi daha sonra aşamalı olarak dönüşmek isteyen konvansiyonel banka herhangi bir şekilde pencere açmaksızın doğrudan ayrı bir sermaye ile bağlı ortaklık şeklinde faizsiz bir banka kurmaktadır. Bu uygulamada pencere bankacılığında olduğu gibi mevzuat açısından herhangi bir engel söz konusu değildir. Zira hali hazırda konvansiyonel banka niteliğinde olan kamu bankalarının kurmuş oldukları bağlı ortaklık şeklindeki katılım bankaları örnekleri mevcuttur. Dolayısıyla kamu bankalarında olduğu gibi özel sermayeli faizli bir banka ayrı bir sermaye ile bağlı ortaklık şeklinde faizsiz bir banka kurabilmektedir. Bu bankaların

tam teşekküllü İslami bir bankaya dönüştürülebilmesi için öncelikle faizli olan ana bankaların tasfiye edilerek mevcut varlıklarını arındırdıktan sonra faizsiz olan bağlı ortaklığa aktarmaları gerekmektedir. Bu süreçte herhangi bir bankanın tasfiye edilmesi aktiflerinin başka bir banka ile birleştirilmesi hususlarının gerek bankacılık hukuku gerekse İslam hukuku açısından analiz edilmesi böyle bir dönüşümün gerçekleştirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Mer'i hukuk açısından yeni bir bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası kurulmasının önünde bir engel olmamasına rağmen, ana şirketin varlıklarının aktarılması sürecinde tasfiye edilebilmesi için düzenleyici ve denetleyici otoritelerin onaylarının alınması bunun için de uygun yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

İslam hukuku açısından tartışılan en önemli bir husus ise geleneksel bankalardan sermaye kullanarak İslami yan kuruluş veya bağlı ortaklık şeklinde bankalar kurulmasının meşruluğu konusudur. Dolayısıyla bağlı ortaklık şeklinde kurulacak katılım bankasının kuruluş sermayesinin İslami açıdan kabul edilebilir olması, orijinal sermayenin içerisinde meşru olmayan kısımlar varsa hayır kurumlarına veya sosyal projelere bağış yapılarak bu kısımlardan arındırılması gerekmektedir. Ayrıca şunu bilmek gerekir ki; konvansiyonel bankalardan gelen tüm paranın haram olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Zira bu bankaların para gönderme, döviz bozdurma, diğer bankacılık hizmetleri vb. gibi faiz dışı işlemlerden kazanılan gelirleri helal para olarak değerlendirilmektedir. Ancak tüm İslam hukuku alimlerinin sermayenin işletilmesi ile elde edilen faiz gelirlerinin arındırılmasında hem fikir olduğu görülürken, dönüşüm öncesinde elde edilen gelirlerin nasıl değerlendirileceği ile ilgili hem fikir olmadıkları görülmüştür. Bazı İslam hukukçuları ise bir konvansiyonel banka içtenlikle tövbe ederse o döneme kadar elde ettikleri sermaye ve kazançlarının kendilerine ait olacağı görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüşlerini ise Bakara Suresi'nin "Kime, Rabbinden bir uyarı gelir de faize son verirse, geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah'a aittir." (2/275) ayetine dayandırarak ifade etmektedirler. Buradan hareketle konvansiyonel bir banka gerek bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası kurarak kısmi olarak dönüşüm gerekse ana bankanın varlıklarını arındırarak aşamalı olarak tam teşekküllü bankaya dönüşüm tüm süreçlerin faizsiz finans ilkelerine uyumunu sağlayabilmek adına bankanın bünyesinde bir Danışma Komitesi bulundurulması önem arz etmektedir. Hatta TKBB bünyesinde faaliyet gösteren Merkezi Danışma Kurulu, bir konvansiyonel bankanın Türkiye şartlarına uygun

şekilde nasıl faizsiz bankaya dönüştürülmesi gerektiği konusuna çalışarak, bir standart yayımlamasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Şekil 5.2: Bağlı Ortaklık Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Pencere bankacılığı modelinde olduğu gibi konvansiyonel bir bankanın kısmi dönüşüm olarak bağlı ortaklık şeklinde kurduğu katılım bankasını büyütmesi ve hatta aşamalı olarak faizsiz bankacılıktan tamamen vaz geçerek tam teşekküllü katılım bankasına dönüşmesi mümkündür. Tabi ki bankanın bu kararı alması müşteri hacminin dönüşümü domine edecek seviyelere ulaşmasına bağlıdır. Dönüşüm kararını aldırarak gerekli büyüklükteki talebe ulaştıktan sonra hali hazırda kurulmuş bağlı ortaklık şeklinde bir katılım bankası olduğu için bankanın organizasyonel yapının, muhasebe ve raporlama uygulamalarının yönetiminin bir anlamda daha kolay olacağı düşünülmektedir. Zira hali hazırda ayrı bir tüzel şirket olarak kurulmuş bir faizsiz bankanın mevcut olması, özellikle bilanço yapısı ve uygulanacak muhasebe teknikleri açısından mevcut katılım bankacılığı ile ilgili mevzuat ve düzenlemelerinden yararlanabilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu süreçte eğer konvansiyonel banka bağlı ortaklığı aşamalı olarak tam teşekküllü bankaya dönüştürecekse bu süreçte bağlı ortaklık şeklinde kurulan katılım bankasına gerekli yetkinliğe sahip personel alımı, tasfiye edilecek ana banka personelin transferi ve eğitilmesi İnsan kaynakları birimlerinin yoğunlaşması gereken önemli konular arasındadır. Ancak ana bankanın faaliyetlerini devam ettirdiği bir yapıda konvansiyonel banka aşamalı olarak dönüşmek yerine kısmi dönüşüm sürecinde kalarak faizsiz bankacılık faaliyetlerini bağlı ortaklık şeklinde kurduğu katılım bankası üzerinden de sürdürebilir.

5.1.3. Pencere Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli

Türkiye’de Bankacılık kanunlarına göre pencere bankacılığı uygulanamamaktadır. Ayrıca konvansiyonel bankaların kendi bünyelerinde pencere açmak suretiyle bir nevi kısmi katılım bankacılığı yapma taleplerinin ilk olarak 2013 yılında dönemin hükümet yetkililerince olumsuz olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Ancak katılım bankacılığını yaygınlaştırmak amacıyla On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)’nda yeni bir iş modeli / pencere uygulamasına yönelik düzenlemeler yapılacağına yer verilmesi ve 25 Ocak 2019 tarihinde yayımlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile birlikte kalkınma bankalarının katılım bankaları fon kullandırma yöntemlerini kullanmasına müsaade edilmesi bu anlamda kaydedilen önemli iki gelişme olarak değerlendirilebilir. Buna ilave olarak 20 Eylül 2017 tarihli “Katılım Sigortacılığı Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik” ile birlikte konvansiyonel sigorta şirketlerinin katılım sigortacılığı yapmasının yolu açılarak 3 yıl gibi belirli bir süreliğine pencere yöntemi ile tekâfül sigortacılığı yapılmasına izin verilmesi ve sonra pencere uygulamalarının ayrı bir tüzel katılım sigorta şirketlerine dönüştürülmesi İslami pencere uygulamasıyla başlayan aşamalı dönüşüm modeline örnek teşkil edebilecek girişimlerden biri olarak değerlendirilebilir. Ancak hali hazırda Türkiye’deki mevcut yasal düzenlemeler konvansiyonel bankaların İslami pencere açmasına müsaade etmemektedir. Bu modelin uygulanabilmesi için ilk olarak yasal düzenlemeye gidilmesi gerekecektir.

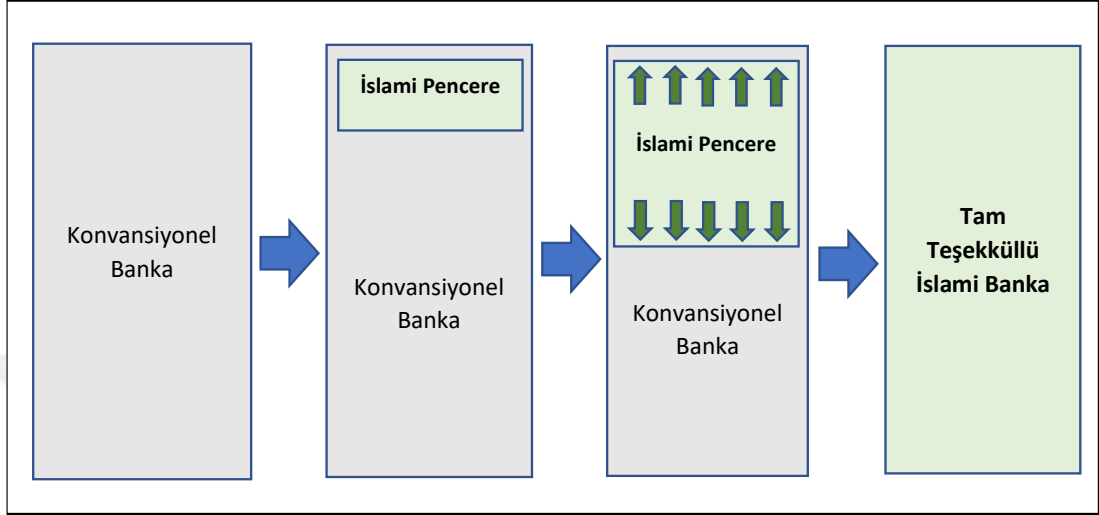
İslam Pencere uygulamaları ile ilgili diğer önemli bir husus, konunun fikhî açıdan ele alınmasıdır. Ayrıca pencere bankacılığı uygulaması hakkında İslam bilginleri arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bu sistemin fikhî anlamda eleştirilen en önemli noktası ise pencere sisteminin konvansiyonel bankaya ait sermaye ile kurulmasıdır. İslami finans kuruluşları için uluslararası fikhî standartlar yayımlayan AAOIFI’nin konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümü ile ilgili bir standardının bulunmasına karşın pencere bankacılığına dair herhangi bir görüş bildirmemesi dikkat çekmektedir. Ancak bunun yanı sıra İslam alimlerinden belirli bir kesim sadece konvansiyonel bankalarla çalışmak yerine pencere bankacılığı şeklinde hizmet veren bankalarla çalışmayı daha hoş karşılamış bu durumun da söz konusu bankanın faizli işlemler yerine, faizsiz işlemlere yönelmesine dolayısıyla İslami bir bankaya dönüşme olasılığının artmasına sebebiyet vereceği için olumlu görüş vermişlerdir. Hatta İslami pencere bankacılığı uygulamasına yönelik IFSB’nin bir çerçeve oluşturmak için İslami

finans yönetmeliğine ilişkin temel ilkeler kılavuzunda konuyu kapsamlı olarak ele aldığı görülmüştür (Ünlü ve Yıldız, 2021: 84-89).

Geleneksel bir banka kendi bünyesinde İslami bir pencere açmaya karar verdikten sonra esasen önce kısmi daha sonra aşamalı olarak dönüşüm sürecinin ilk adımlarını atmış demektir. Bu süreci hızlandıracak en önemli etken ise vaz geçeceği konvansiyonel bankacılık faaliyetlerinin yerini İslami bankacılık faaliyetleri ile doldurabileceği gerekli müşteri kitlesine sahip olmasıdır. Hatta bu süreçte pencere uygulaması belirli bir hacme ulaştıktan sonra konvansiyonel banka kısmi dönüşümü iki farklı yöntemle aşamalı dönüşüme dönüştürebilir. İlki aşamalı dönüşüm kararı olarak aynı banka çatısı altında meşru olmayan faaliyetlerini arındırmak suretiyle tamamen tam teşekküllü faizsiz bankaya dönüştürebilir. İkincisi pencere bankacılık faaliyetlerini bağlı ortaklık şeklinde kurduğu ayrı bir katılım bankasına aktarabilir veya sonrasında ana bankadaki faaliyetlerini aşamalı olarak tasfiye ederek tüm bankayı tam teşekküllü İslami bir bankaya dönüştürebilir. Ancak bu süreçte faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olan veya olmayan fonların birbiri ile karışmaması için uygun mekanizmaların oluşturulması önem arz etmektedir. Bu sebeple faizsiz bankacılık ilkelerine uyumu sağlayabilmek adına öncelikle banka bünyesinde bir danışma komitesi kurulması, söz konusu fonların karıştırılmayacağına garanti edilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda dönüşüm süreci boyunca Danışma Komitesi kararları çerçevesinde hareket edilip edilmediğinin denetlenmesi sektöre ve modele olan güveni artıracaktır. Buna ilave olarak TKBB bünyesinde faaliyet gösteren Merkezi Danışma Kurulu'nun konuyu paydaşlarla birlikte çalışarak faizsiz bankaya dönüşümle ilgili bir standart yayımlamasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

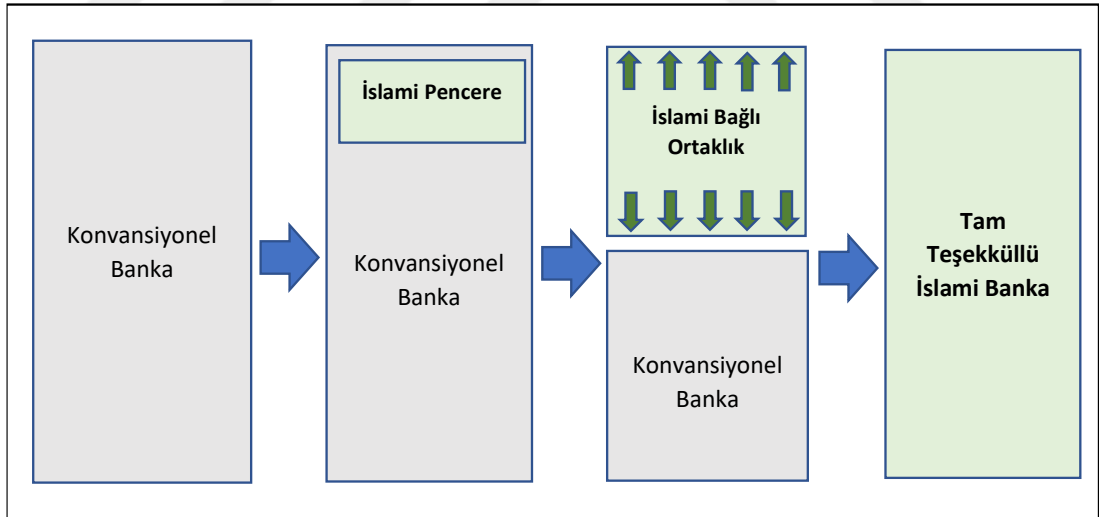
Elbette bu süreçte gerekli organizasyonel yapının oluşturulması ve operasyonel süreçleri yürütecek olan personelin işe alım ve eğitim faaliyetleri yerine getirilmesi için İnsan kaynaklarının görev ve sorumluluklarının netleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca pencere uygulaması ve aşamalı dönüşüm modelini benimseyen bankanın operasyonel açıdan her bir aşama ve faaliyet türü için farklı sermaye fonlarının ve hesaplarının takibini yapabileceği bir muhasebe ve raporlama sistemi kurması önem arz etmektedir. Dolayısıyla konvansiyonel bir banka İslami bir pencere açtığında, esasen bankanın geri kalanı için ayrı bir varlık oluşturuyor ve aşamalı dönüşüm sürecinde bu varlıkları arındırarak faizsiz banka aktiflerine aktarıyor demektir. Ancak dönüşüm sürecini yöneten banka pencere uygulamasından bağlı ortaklık şeklinde ayrı

bir faizsiz bankaya dönüşmeden önce kârlılığı doğru bir şekilde tespit etmesi gerekmektedir. Çünkü pencere uygulamasındaki genel maliyet ve giderler ana bankadan karşılandığı için dönüşüm sürecinde söz konusu maliyetler artık faizsiz bankanın hesaplarında izlenemeye başlayacaktır.

Şekil 5.3: Pencere Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli (1)

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 5.4: Pencere Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli (2)

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sonuç itibarıyla pencere ile başlayan süreçte faizsiz bankaya ait aktiflerin önemli bir hacme ulaştığı görüldükten sonra ya ana banka çatısı altında ya da bağlı ortaklık şeklinde ayrı bir faizsiz banka çatısı altında faizli varlıklar tasfiye edilerek tam teşekküllü katılım bankasına dönüşüm süreci tamamlanmış olacaktır. Bu dönüşüm

sürecinde karar aşamasından tamamlanma aşamasına kadar bankanın, katılıma dönüşüm bankası olarak adlandırılması önerilebilir. Elbette bu süreçte dönüşümü destekleyen kanun ve düzenlemelerin yapılması, düzenleyici ve denetleyici kurumların mevcut işleyişlerinde bu tür dönüşüm modellerinde yer vermesi gerektiği göz ardı edilmemelidir.

5.2. Paydaşlarla Yapılan Derinlemesine Mülakatlar ve Model Önerileri

Araştırmanın sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılabilmesi için öncelikle araştırmanın yöntemi belirlenmiş ve konu hakkında bilgi sahibi olan sektör paydaşlarının görüşlerine baş vurulmuştur. Akabinde derinlemesine mülakatla elde edilen söz konusu görüşler ve öncesinde dünya uygulamalarına dair temin edilen bilgiler analiz edilerek bir model önerisinde bulunulmaya çalışılmıştır.

5.2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi için ideal bir model önerisi oluşturulmaya çalışılmıştır. Önerilen modelde dönüşüm, İslam hukuku, bankacılık mevzuatı, teknik ve sektör paydaşları açısından ele alınmış ve diğer ülke örnekleri göz önünde bulundurularak bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümü ele alınırken öncelikle literatür araştırması yapılarak yurt dışı uygulamalarına yönelik yazılan kitap, dergi, rapor ve makale olmak üzere çok sayıda kaynak incelenmiştir. Dönüşümü fikhî açıdan ele alırken ise AAOIFI’nin “Faizli Bankanın Faizsiz Bankaya Dönüştürülmesi” başlıklı altı numaralı standardından yararlanılmıştır. Ayrıca yurt dışında tamamen veya pencere ve bağlı ortaklık şeklinde dönüşen bankaların kurumsal internet siteleri ve yayımladıkları faaliyet raporları incelenerek dünya örnekleri üzerinden teorik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Son olarak derinlemesine mülakat yöntemiyle konunun uzmanları ile görüşerek Türkiye için en uygun olan dönüşüm modelinin uygulanabilirliğine ilişkin hususlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Zira Türkiye’de hem paydaşlar hem de bankacılık sektör çalışanları tarafından dönüşüm hakkında yeteri bilgiye sahip olunamaması sebebiyle anket tekniğiyle bilgi ve veri toplama yöntemi yerine, konunun uzmanları ile derinlemesine mülakat yapılmasının daha doğru ve uygulanabilir bir yöntem olacağı düşünülmüştür.

Derinlemesine mülakat yöntemi, araştırma konusunun tüm yönleriyle ele alındığı, çoğunlukla soruların açık uçlu olarak sorulduğu ve cevapların detaylı bir şekilde verildiği, karşılıklı ve birebir görüşmek suretiyle bilgi temin edilmesini sağlayan bir veri toplama yöntemidir. Mülakat yapılan tarafların konu hakkında sahip olduğu bilgi, tecrübe ve gözlemlerine görüşme yapmak suretiyle erişilmektedir. Ayrıca bu yöntem nitel araştırmalarda çok sık baş vurulan bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006: 101). Görüşmelerde belirli sayıda sorular sorularak araştırma konusu ile ilgili bazı verilere ulaşılmaya çalışılır. Bunu yaparken de yapılandırılmış veya yapılandırılmamış şeklinde iki farklı yöntem baş vurulur. Yapılandırılmış görüşmede yapılandırılmamış görüşmeden farklı olarak sorular önceden verilir. Hatta bazı mülakatlarda önceden bildirilmeyen açık uçlu yan soruların sorulduğu yarı yapılandırılmış yöntemler de uygulanmıştır. Görüşme sorularını hazırlanırken aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir (Baltacı, 2019: 375):

- Sorular anlaşılabilir mahiyette olmalıdır.
- Araştırmanın detaylarına uygun ve konuyu belirleyen sorular hazırlanmalıdır.
- Cevaplama süresini uzatan özellikli olmayan sorulardan uzak durulmalıdır.
- Katılımcıyı araştırma dışına yönlendiren belirsiz sorular sorulmamalıdır.
- Katılımcının konudan uzaklaşması ve yeterli bilgi paylaşmaması halinde, katılımcıyı konuya motive edecek yan sorular hazırlanmalıdır.
- Çalışılan konuya dair katılımcıya sorulacak soruların belirli bir mantık çerçevesinde olması gerekmektedir.
- Çalışılan konunun farklı yönlerini detaylandırarak ve geliştirmesini sağlayacak sorular sorulmalıdır.

Çalışmanın Veri Toplama Yöntemi ve Araçları: Bu çalışmamızda ise yapılandırılmış yöntem tercih edilmiştir. Ayrıca görüşmelerin amacına uygun bir şekilde gerçekleşmesi için bazı hususlara baş vurulmuştur. İlk olarak sorular mülakat yapılacak kişilerin uzmanlık alanlarına uygun bir şekilde hazırlanmaya çalışılmıştır. Soruyu sorarken genellikle dinleyici pozisyonunda olmaya ve karşı tarafın görüşlerini etkilememeye gayret edilmiştir. Mülakat, karşı tarafın müsait olduğu zamana ve kendini rahat hissedeceği yere göre ayarlanmaya çalışılmıştır. Karşı tarafın konuyla ilgili görüş ve tecrübelerinin derinliğine ulaşabilmek adına açık uçlu “ana sorular” ve ihtiyaç olması halinde “yan sorular” sorulmuştur. Buna ilave olarak kişisel bilgi gizliliğine dikkat edileceğine dair karşı tarafa güven verilmiştir. Görüşme esnasında

verilen bilgiler detaylı olarak not alınmaya çalışılmış ve kişilerin tercihinine göre ses kaydı alınmıştır. Ayrıca insanların uygunluk durumu ve mevcut Covid-19 salgını süreci göz önünde bulundurularak görüşme süresinin yarım saati geçmemesi hususuna dikkat edilmiş ve bazı görüşmeler online ya da telekomünikasyon iletişim araçları üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Mülakattan iyi bir verim alınabilmesi için taraflara görüşme öncesinde sözlü veya yazılı olarak çalışma hakkında hangi bilgilere ihtiyaç duyulacağı konusunda bilgi aktarımı gerçekleştirilmiştir.

Görüşme için seçilen tüm tarafların faizsiz finans hakkında bilgi ve tecrübeye sahip olması, özellikle İslam hukuku, mevzuat ve bankacılık uygulamaları açısından yorum yapabilecek kişilerden oluşması tercih edilmiştir. Karşılaştırılabilir olması bakımından ana sorular mülakata katılan tüm kişilere sorulmuş, bankacılık sektörü ve dönüşüme dair, kişilerin uzmanlık alanlarına göre yan sorular sorularak konudan uzaklaşılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde aynı zamanda konu hakkında derinleşme sağlanması açısından mülakat amacına hizmet edilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda faizli bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesine yönelik önerilen modelin katılım bankacılığına getireceği yararlar ve karşılaşılması muhtemel kısıt ve zorluklar konusunda son derece önemli bilgiler temin edilmiştir.

Mülakat soruları, araştırmanın amacına hizmet edecek ve doğru fikirlere kısa yoldan ulaştıracak şekilde teknik ve öznel sorulardan hazırlanmıştır. Özellikle katılımcılar Türkiye için en uygun olabilecek dönüşüm modeli önerileri için karar sürecine dahil edilmeye çalışılmıştır. Bunun için basit bir analitik hiyerarşi yöntemi kullanılmıştır. Analitik hiyerarşi yöntemi ise nicel faktörlere ilave olarak nitel faktörlerin de karar verme sürecine dahil edildiği bir karar verme yöntemidir (Alptekin, 2008: 677) Analitik hiyerarşi yönteminin en mühim yanı karar veren kişinin objektif ve subjektif fikirlerinin karar sürecine dahil edilebilmesidir. Başka bir şekilde dile getirmek gerekirse bu yöntem, bilgi, deneyim, bireyin düşünce ve duygularının belirli bir mantık çerçevesinde birleştirildiği bir yöntemdir. Analitik hiyerarşi yönteminin çok geniş bir uygulama alanına sahip olduğu ve pek çok karar sürecinde etkin bir şekilde kullanıldığı görülmüştür (Kuruüzüm ve Atsan, 2001: 84). Dolayısıyla hazırlanan ana sorulardan en az biri dönüşüm için en uygun olduğu düşünülen modelin tercih edilmesine yönelik olmuştur. Bu şekilde basit bir yöntemle katılımcıların kaçının hangi modelin Türkiye için en uygun model olduğuna dair tercihlerinin belirlenerek nicel bir sonuç ortaya

konulmaya çalışılmıştır. Buna ilave olarak uzmanlık alanlarına göre soruların yan sorularla katılımcıların tercih nedenlerini etkileyen unsurların ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır.

Yapılandırılmış mülakat yöntemi ile yapılan araştırmamızda en iyi verimin alınabilmesi için yukarıda belirttiğimiz hususlar çerçevesinde sorularımız hazırlanmıştır. Görüşmede katılımcılarımıza yöneltilen soru ve yan sorular aşağıda sıralanmıştır:

- Dünya uygulamalarına baktığımızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdingiz? Neden?
- Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?
- Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?
- Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüştürülebilmesi için Türk hukuku ve mevzuatı açısından sizce hangi düzenlemelerin yapılması gerekmektedir?
- Türk hukuku ve bankacılık düzenlemeleri açısından konvansiyonel bir bankanın hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi mi yoksa kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması mı daha uygundur?
- İslam hukukuna göre konvansiyonel bir banka başta sermayesi olmak üzere varlık ve yükümlülükleri ile meşru olmayan kazançlarını dönüştürürken sizce nelere dikkat etmelidir?
- İslam hukukuna göre ihtiyaç ve zaruretleri göz önünde bulundurduğumuzda konvansiyonel bir bankanın tamamen dönüşümü yerine kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Türkiye’de konvansiyonel bir bankayı kısmi veya tamamen faizsiz bir bankaya dönüştürmek istediğimizde düzenleyici ve denetleyici kurumlar olarak BDDK ve TCMB’nin dönüşüm sürecindeki rolleri sizce neler olmalıdır?
- Kamu bankalarının bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası açması veya daha önce konvansiyonel bir banka olan Emlak Bankası’na katılım bankacılığı faaliyet izni verilmesi, dönüşümün Türkiye’de uygulanabilirliği açısından görüşlerinizi nasıl etkilemektedir?
- Dönüşüm kararı alan bir banka, kredi ve mevduatlarını faizsiz varlık ve yükümlülüklerle dönüştürürken ve kaynaklarını faizli işlemlerden arındırırken, muhasebe ve raporlama teknikleri açısından nelere dikkat etmelidir?
- Türkiye’de uygulanan muhasebe ve raporlama teknikleri açısından konvansiyonel bir bankanın hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi ile kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı olarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?
- Malezya’da İslami bankacılık sektörünün gelişimine etkisi açısından konvansiyonel bankaların faizsiz bankacılık yapma isteğini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankalar Malezya’da en çok hangi dönüşüm şeklini uygulamaktadırlar? Kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı olarak İslami bankacılık penceresi açmayı veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmayı mı? Yoksa tamamen dönüşüm kararı olarak hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüşmeyi mi tercih etmektedirler?
- Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümü sürecinde Malezya Merkez Bankası (BNM) ve bünyesinde faaliyet gösteren Şer’i Danışma Kurulu’nun (SAC) rolü nedir?
- İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) tarafından yayımlanan “Konvansiyonel Bankanın İslami Bankacılığa Dönüşümü” adlı (6 no’lu) standarda göre dönüşümün konvansiyonel bir bankanın ilan edilen tarihte, tamamen ve derhal faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi şeklinde ele alındığı görülmüştür. Bu bağlamda konvansiyonel bankaların kısmi veya aşamalı dönüşüm kararı olarak kendi bünyelerinde

İslami bankacılık penceresi açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması konularını nasıl değerlendirirsiniz?

Böylece literatür çalışmaları ve dünya uygulamaları ile birlikte gerçekleştirilen derinlemesine mülakat özetleri analiz edilerek ülkenin iç dinamikleri ve sosyoekonomik yapısına uygun bir model önerisi oluşturulmuştur. Dönüşümün bankacılık sektörü ve ülke ekonomisine olan faydalarının maksimum düzeye çıkarılması için gerçekleştirilen model çalışmasının artılarına ilave olarak kısıtlarının da doğru bir şekilde analiz edilmesi çalışmanın etkinliği açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın Kısıtları: Derinlemesine mülakat yöntemi ile gerçekleştirilen görüşmelerde bazı kısıtlarla karşılaşmıştır. Her ne kadar çalışmanın genelini olumsuz etkileyecek düzeyde olmasa da bu kısıtlar; konunun konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi olması nedeniyle katılımcılar açısından hem geleneksel bankacılık hem de faizsiz bankacılık hakkında derin bilgi sahibi olması gerekliliği dolayısıyla görüşme kümesi darlığı, dünyada bir çok ülkede dönüşüm modelleri uygulanmasına karşın Türkiye’de ulusal çapta bir model tecrübesinin bulunmaması, bundan mütevellit değerlendirme yapabileceğimiz yeterli bir veri setine ulaşamaması, dönüşümün uygulandığı her ülkenin hukukî, ekonomik ve sosyolojik yapısında görülen farklılıklar nedeniyle sağlıklı bir örneklem tespiti yapılamaması, TKBB Danışma Kurulu tarafından konunun henüz çalışılmamış olması nedeniyle Türkiye’de uygulanabilecek bir fikhî standardın bulunmaması, konuya dair ön yargıların söz konusu olması, Türkiye’de dönüşüme dair hukukî alt yapının ve akademik çalışmaların yetersiz olması şeklinde sıralanabilir.

5.2.2. Paydaşlarla Yapılan Derinlemesine Mülakatlar

Dr. Kinan Salim ile Derinlemesine Mülakat Notları

Uluslararası İslami Finans Eğitim Merkezi (INCEIF) Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. INCEIF Üniversitesi, Küresel İslami finans endüstrisi için insan sermayesi geliştirmek amacıyla 2005 yılında Malezya Merkez Bankası (BNM) tarafından Malezya Kuala Lumpur’da kurulmuştur. Yaygın olarak INCEIF – Küresel İslami Finans Üniversitesi olarak bilinmekte olup, dünyada İslami finansa adanmış tek üniversitedir (INCEIF, 2022).

Soru: Malezya’da İslami bankacılık sektörünün gelişimine etkisi açısından konvansiyonel bankaların faizsiz bankacılık yapma isteğini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cevap: *Malezya Merkez Bankası, Malezya’yı İslami finans için küresel bir merkez haline getirme vizyonuna sahiptir. Bu nedenle, bu vizyonu gerçekleştirmek için teşvikler ve düzenlemeler sağlar ve kurumlar kurar. Bu durumu, faiz hassasiyetine sahip müşterileri çekmek için iyi bir fırsat olarak gören çoğu konvansiyonel banka, bağlı ortaklık şeklinde ayrı İslami bankalar kurmuştur. Malezya’da, halihazırda konvansiyonel bankaların iştiraki olan İslami bankaların büyüklüğü, bağımsız tam teşekküllü İslami bankaların büyüklüğünden çok daha büyüktür.*

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankalar Malezya’da en çok hangi dönüşüm şeklini uygulamaktadırlar? Kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami bankacılık penceresi açmayı veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmayı mı? Yoksa tamamen dönüşüm kararı alarak hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüşmeyi mi tercih etmektedirler?

Cevap: *Konvansiyonel bankaların çoğu bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmaktadır. Bazıları ise başlangıçta İslami pencere açarak belirli bir hacme ulaştıktan sonra bu pencereyi bağlı ortaklık şeklinde ayrı bir İslami bankaya dönüştürmektedirler.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümü sürecinde Malezya Merkez Bankası (BNM) ve bünyesinde faaliyet gösteren Şer’i Danışma Kurulu’nun (SAC) rolü nedir?

Cevap: *Malezya Merkez Bankası ve bünyesinde faaliyet gösteren Şer’i Danışma Kurulu (SAC), konvansiyonel bankaları bağlı ortaklık şeklinde ayrı bir İslami banka kurmak için teşvik etmektedir.*

Görüşme Özeti:

Dr. Kinan Salim ile gerçekleştirilen mülakat çalışmasında dönüşümle ilgili kendisinin Malezya’daki faizsiz finans tecrübesi ve uzmanlığından önemli derecede istifade edilmiştir. Özellikle Malezya’daki konvansiyonel bankaların bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmaları noktasında Merkez Bankası ve Şer’i Danışma Kurulu

tarafından teşvik edildiği vurgusu yapılmıştır. Ayrıca bazı konvansiyonel bankaların İslami pencere açarak daha sonra belirli bir hacme ulaşan bu pencerelerini bağlı ortaklık şeklinde İslami bankaya dönüştürdüklerine dair bilgiler aktarılmıştır.

Omar Mustafa Ansari ile Derinlemesine Mülakat Notları

Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu'nda genel sekreter olarak görev yapmaktadır. Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu (AAOIFI), Bahreyn merkezli olarak 1991'de kurulmuş olup, herhangi bir kâr gayesi gütmemektedir. En önemli amaçları arasında faizsiz finans kuruluşları için standartlar geliştirmek ve yayımlamak gelmektedir. Şu ana kadar fikhî yönetim olmak üzere muhasebe, denetim ve etik alanlarında 100'den fazla standart yayımlamıştır. Üye olan kuruluşlar olarak kırk beş ülkeden faizsiz bankalar, merkez bankaları, tekâfül şirketleri ve çok sayıda düzenleyici ve denetleyici kurumlar ile muhasebe, hukuk ve denetim firmaları mevcuttur. Yayımladıkları standartların birçok ülkede faizsiz finans kurumları tarafından takip edilmekte ve uygulanmakta olduğu görülmektedir (AAOIFI, 2022).

Soru: İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) tarafından yayımlanan “Konvansiyonel Bankanın İslami Bankacılığa Dönüşümü” adlı (6 no’lu) standarda göre dönüşümün konvansiyonel bir bankanın ilan edilen tarihte, tamamen ve derhal faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi şeklinde ele alındığı görülmüştür. Bu bağlamda konvansiyonel bankaların kısmi veya aşamalı dönüşüm kararı alarak kendi bünyelerinde İslami bankacılık penceresi açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması konularını nasıl değerlendirirsiniz?

Cevap: *Riba günümüz banka faizi de dahil olmak üzere tüm biçimleriyle yasaklanmıştır ve en büyük günahlardan biridir ve bu nedenle Şeriat bilincine sahip bir Müslüman tarafından hayatının tek bir günü bile hoş görülemez. Müslüman bir ülkede bir günlük riba bankacılığı kabul edilmez. Neredeyse tüm Müslüman ülkelerin finans sistemini içeren küresel finans sistemi faize dayalıdır ve o kadar yaygın ve köklüdür ki, tüm sistemi ortadan kaldırmak kolay değildir. Riba, Kur'an-ı Kerim'deki son yasaklardan biriydi ve bu*

nedenle İslam toplumundan bir günde ortadan kaldırılamadı, aksine bu süreç tedrici yani aşamalı şekilde ilerlemiştir.

Tüm sistemi değiştirmek kolay bir iş değildir. Özellikle kanunlar ile desteklenmediği müddetçe Türkiye gibi ülkelerde böyle bir değişim mümkün olmayabilir. Hatta ana yasal olarak faizin ekonomiden kaldırılmasını zorunlu tutan Pakistan gibi ülkelerde bile bu iş zor ve meşakkatli görülmektedir. Hatta hükümetler bu konuda samimi olsa bile sistemi değiştirmek için zamana ihtiyaç vardır. Ancak yine de hükümetin yani siyasi iradenin desteği olmaksızın bu işin gerçekleşmesi mümkün değildir.

Konvansiyonel bir bankayı İslami bir bankaya dönüştürmek, tüm sistemi değiştirmekle aynı şey değildir. 40 yıl kadar önce zor olarak görülen bu değişim, artık zor değildir. Yani, banka sahiplerinin veya düzenleyici kurumların iradesi varsa, konvansiyonel bir bankayı İslami bankaya dönüştürmek o kadar zor olmamakla birlikte bu iş için çok fazla zaman tüketmeye gerek yoktur. Özellikle dünyanın farklı yerlerinde bir takım konvansiyonel banka ve sigorta şirketlerinin İslam'a dönüştüğünü ve onların tecrübelerinden ders çıkarabileceğimizi göz önünde bulundurmamız gerekir.

Konvansiyonel bankaların İslami pencere açmasının hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. Ancak, pencerelerin nihai olarak deneyim kazanmak ve kademeli olarak tam teşekküllü İslami finans kuruluşlarına dönüşmek amacıyla açılması halinde, bu kesinlikle olumlu bir adımdır ve sonunda tüm kurumu İslami bir kurum haline dönüştürmek için gerekli deneyim, bilgi, sistem ve süreçleri sağlamaktadır.

Konvansiyonel bir bankanın bağlı ortaklık şeklinde İslami bir banka kurması çeşitli nedenlerle pencerelerden daha uygun bir model olarak görülmektedir. Ancak benim naçizane görüşüme göre dönüşüm için uygun bir model değildir. Aksine, geleneksel kurumları dönüştürme niyetinin olmadığı ikili bankacılık rejimlerine daha uygun bir model olarak tercih edilmektedir. Dönüşmek isteyen herhangi bir kurum, pencereden başlayıp farklı şubeleri, ürünleri ve hizmetleri uygun bir iş planına göre dönüştürmek için mantıklı bir süreç belirler. Bu süreç, her iki uçta da mevcut ürünlerin değiştirilmesini ve müşterilerle yapılan yeni işlemleri içerir. Bu şekilde, pencere yıldan yıla

genişler. Pakistan'daki Faysal Bank Limited, bu tür bir dönüşüm için iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

Uygulamadaki ihtiyaçlar göz önüne alındığında, AAOIFI Şeriat standardı tarafından sağlanan zaman çerçevesinin kurumların dönüştürülmesi için genellikle yeterli olduğuna inanılmaktadır ve süreci uzatmanın mantıklı bir gerekçesinin olduğu düşünülmemektedir. Ancak, bazen duruma göre şer'i danışma kurulları ve düzenleyici kurumlar tarafından esneklik sağlanmasına ihtiyaç duyabilir. Eğer bunun için hali hazırda fikhî standartlar, kurallar, rehber ve bunun için ihtiyaç duyulan her şey mevcutsa, dönüşüm için üç yıllık bir süre bile fazlasıyla yeterlidir. Belki İK'nun kapasite geliştirmesi için önemli bir zamana ihtiyaç duyulabilir ancak bunun için bile birçok program ve eğitim seçeneği mevcuttur.

Genel finansal sistem, merkez bankacılığı, devlet borçlanmaları vb. ile ilgili ilave sorunlar göz önüne alındığında, bütün bir ekonominin dönüşümünün biraz daha zaman alabileceğine inanıyorum. Son dönemlerde Pakistan Federal Şeriat Mahkemesi'nin, ülkenin tüm sisteminin dönüştürülmesi için 5 yıllık bir süre verdiği bilinmektedir ki ben bu sürenin İslami finansın temel altyapısının en azından bir dereceye kadar mevcut olduğu bir ülke için yeterli olduğuna inanıyorum. Ancak altyapı iyi değilse bu sürenin maksimum 7 yıla kadar uzatılmasının yeterli olacağını söyleyebiliriz.

Görüşme Özeti:

Omar Mustafa Ansari ile derinlemesine mülakat çalışmasında AAOIFI standartları açısından dönüşüme ilişkin önemli tespitlerde bulunulmuştur. Kur'an-ı Kerimde faizin bir anda yasaklanmadığı dolayısıyla dönüşümün de tedrici yani aşamalı olarak yapılması gerektiği şeklinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca söz konusu dönüşüm modellerinin avantajları, dezavantajları ve olması gereken en uygun süreleri hakkındaki görüşleri, model çalışmamız için değerli katkılar sağlamıştır.

Prof.Dr. Hayrettin Karaman ile Derinlemesine Mülakat Notları

1934 yılında Çorum'da doğdu. 1959 yılında Konya İmam-Hatip Lisesi'nden, 1963 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1965 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistan olarak çalışmaya başladı. "Başlangıçtan Dördüncü Asra Kadar İslam Hukukunda İctihat" konulu tezi

vermesiyle fıkıh öğretmenliğine başladı. 1980 yılında okulun İlahiyat Fakültesi'ne dönüştürülmesiyle birlikte önce doçentliğe, sonra da profesörlüğe yükseltildi. 2001 yılı başı itibarıyla emekliye ayrılan Hayrettin Karaman, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ve Vakıf Katılım Bankası A.Ş.'de Danışma Komitesi üyeliği yapmaktadır. Halen bilimsel eser çalışmaları yanında günlük Yeni Şafak Gazetesi'nde köşe yazıları yazmaktadır.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: Bakara suresinde şöyle buyruluyor: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Bunu yapmazsanız Allah ve Resülü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere ana paranız sizindir." (278-279).

Tövbe edip faizcilikten vazgeçenlerin, tahakkuk edip de henüz borçluların ödemediği faizleri almalarına izin verilmemesi, ana paradan başka bir fazlalığa haklarının bulunmadığının açıkça ortaya konması, ancak böyle yaptıklarında hem haksızlık etmekten hem de haksızlığa uğramaktan kurtulacaklarının bildirilmesi, bazı kimselerin "Faizin azı helâldir, ancak kat kat olanı haramdır" şeklindeki anlayış ve yorumlarının isabetli olmadığını göstermektedir. Rûm sûresinde herhangi bir faizle artsın diye verilen sermayenin artmayacağı bildirilirken (30/39) kullanılan üslup ve ifade de bu türlü bir anlayış ve yoruma ters düşmektedir.

Şu halde bence uygun olan dönüşüm, faiz alacaklarından vazgeçerek anaparayı sermaye yaparak katılım (İslâmî) bankacılığına dönmektir. Bu uygulamada problem, mevduat sahiplerine ödenecek faiz ve banka sermayesi içinde faiz gelirinin bulunması ile ilgilidir. İslam hukukunun uygulanmadığı laik ülkelerde mevduat sahipleri yalnızca ana paralarını almaya razı olmazlar, faiz de isterler. Mevduat sahiplerinden katılım bankacılığına

dönüŖe ve anaparalarının katılım hesabına razı olanların hakları böylece dönüŖür ve baki kalır. Faiz isteyenlerin anaparalarının faizleriyle ödenmesi mecburiyeti vardır. Bankanın gücü bu uygulamaya yeterse en uygun olanı budur. Bankanın buna gücü yetmez ise veya ülke düzeni ve mevzuatı buna imkân vermez ise sıralama Ŗöyle olmalıdır: 1. Bağlı ortaklık Ŗeklinde İslami banka kurması, 2. İslami pencere açması.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak Ŗekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüŖüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: Banka, reel faizli işlem yapıyorsa ister kamu ister özel sermayeli olsun dönüŖüm Ŗekli ilk sorunun cevabında belirttiğim gibi olmalıdır.

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüŖümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüŖümünü İslam hukukunun uygulandığı ülkede hukuk (kanun, düzen) mecburi hale getirir. Laik ülkelerde baŖ faktör menfaattir. Faize hassas kesimin de parasını çekme arzusudur. Eğer dini-fikhî faktör galip gelseydi kökten dönüŖüm yaparlardı.

Soru: İslam hukukuna göre konvansiyonel bir banka baŖta sermayesi olmak üzere varlık ve yükümlülükleri ile meŖru olmayan kazançlarını dönüŖtürürken sizce nelere dikkat etmelidir?

Cevap: İslâmî bankaya dönüŖecek olan Ŗirket varsa, banka dıŖındaki helal kazancını sermaye yapar. Bu mümkün değilse bankadan kazandığını sermaye yapar. Nitekim, faiz yasağından önce kazanılmıŖ ve yasaktan sonra Müslüman olanların paraları içinde faiz geliri de vardı, “paranın tamamını imha edin” denilmemiŖtir, “en son akitlerdeki faizden vazgeçin” buyurulmuŖtur.

Soru: İslam hukukuna göre ihtiyaç ve zaruretleri göz önünde bulundurduğumuzda konvansiyonel bir bankanın tamamen dönüŖümü yerine

kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı olarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cevap: *Birinci soruda ifade ettiğimiz gibi bankanın gücü hızlı bir şekilde tamamen tam teşekküllü bankaya dönüşmeye yetmez ise veya ülke düzeni ve mevzuatı buna imkân vermez ise kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı olarak sırasıyla bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya İslami pencere açması mümkündür.*

Görüşme Özeti:

İlgili mülakatta Prof.Dr. Hayrettin Karaman konvansiyonel bankaların faizsiz bankaya dönüşümüne ilişkin ayetlerden dayanak sunarak önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Özellikle faiz yasağı ile ilgili ayetlerle, dönüşen bankanın faiz alacaklarından vaz geçerek ve dönüşüm kararı öncesi anaparası ve kazançlarını sermaye yaparak katılım bankacılığına dönüşebileceğine dair yorumlarda bulunulmuştur.

Prof.Dr. Hasan Hacak ile Derinlemesine Mülakat Notları

1968 yılında Giresun/Espiye’de doğdu. 1986’da Espiye İ.H.L.’nden, 1990 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisansa başladı. 1991 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde araştırma görevlisi olarak atandı. 1993 yılında “İslâm Hukukunda İrtifak Hakları ve İlgili Kavramların Gelişimi” başlıklı yüksek lisansını, 2000 yılında “İslâm Hukukunun Klasik Kaynaklarında Hak Kavramının Analizi” başlıklı doktora tezini tamamladı. 2008 yılında doçent, 2013 yılında profesör oldu. 2018 yılından beri Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Merkezi Danışma Kurulu üyesi ve başkanlığı görevini yürütmektedir.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: Türkiye’de böyle güzel bir konuyla ilgili bir çalışması gayet önemlidir. Öncelikle dönüşümden ayrı olarak bir konvansiyonel bankanın pencere açmasına pek sıcak bakılmamaktadır. Çünkü hali hazırda katılım bankalarının yaptıkları işlemlere yönelik güven ortamı oluşturulmaya çalışılırken konvansiyonel bankanın pencere açmasının o güven unsurunu zedeleyeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla konvansiyonel banka bu pencere ile devam etmeyi düşünüyorsa yani banka bu işi öğrenmek için ileride tamamen dönüşmek amacıyla atılacak bir adım olarak görmüyorsa o zaman işin fikhî siyaseti bakımından sorun görülmektedir. Ayrıca pencere açacak olan konvansiyonel banka faiz geliri ile katılım bankacılığı faaliyetlerinden ötürü elde edeceği karlar arasında bir fark gözetmiyorsa buna asla cevaz verilmesi söz konusu değildir. Ancak bu işe Eximbank vb. yatırım bankları örneklerinde olduğu gibi bazen finansman noktasında katılım bankalarının yetersiz kaldığı durumlarda müsaade edilebilmektedir. Ayrıca konvansiyonel banka dönüşeceğini BDDK’ya garanti edecekse ve herhangi bir suistimal söz konusu değilse dönüşüme pencere modeli ile başlanabilir.

Konvansiyonel bir bankanın bağlı ortaklık şeklinde İslami bir banka kurmasına gelince tüzel kişilikler farklı bile olsa, ki buna tüzel kişilik perdesinin aralanması denilmektedir ve sonuç itibariyle bu yapının arkasında konvansiyonel bir bankanın olması ve buradan elde edilecek karın ana şirketin kasasına gidecek olması nedeniyle bu şekilde de devam edecek bir yapıya ilk planda sıcak bakılmayacaktır. Ancak bu işi öğrenmek için 5 sene gibi belirli bir süreliğine tamamen katılım bankasına dönüştürülmesi kaydı ile müsaade edilebilir. Bunun dışında bir holdingin bünyesinde hem konvansiyonel bankacılık hem de katılım bankacılığı şeklinde devam edecek bir yapıya müsaade edilmeyecektir. Dolayısıyla bağlı ortaklık seçeneği en son seçenek olarak değerlendirilmelidir.

Üçüncü seçenek olarak konvansiyonel bir bankanın tam teşekküllü bir İslami bankaya dönüştürülmesi en iyi seçenek olarak tercih edilmektedir. Ancak pratikte bunu bir anda yapması bankayı sarsabilir. Zira bankanın devam eden alacakları ve kullandırması olduğu fonları bulunmaktadır. Dolayısıyla birden bire dönüşmek bankayı olumsuz etkileyecekse ve bankanın niyeti halis ise yani tümüyle dönüşeceğim önce bu işi öğrenmek için pencere açıyorum

diyorsa BDDK kontrolünde olması kaydıyla pencere modeli ile dönüşüm şekli daha iyi bir seçenek olarak görülmektedir. Ayrıca biz Merkezi Danışma Kurulu olarak çalıştığımız konuları iyi bilmekteyiz. Bu konu şu ana kadar çalışılmamakla birlikte zaman zaman gündeme gelmektedir. Bu vesile ile standardın da artık yavaş yavaş çıkması gerektiği düşünülebilir.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: Kamu ile özel sektör farklı açılardan değerlendirmekteyiz. Zira devlete tüm bankalarını kapat denilemez. Çünkü burada bir zorunluluk söz konusudur. Devletin ekonomi yönetiminde bir gereklilik olarak görülmektedir. Şu anki sistemde devlet faizli işlemler yapmak ve faizli banka açmak durumundadır. Ancak katılım bankacılığı gelişip yeni birtakım yöntemlerle sorunsuz bir şekilde faizsiz bankacılık yapılabilirse kamu veya özel sermayeli şeklinde bir ayırım yapmaya gerek bulunmamaktadır. Tabii faizli bir kamu bankasının bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası açmasındansa devletin ayrı bir sermaye ile katılım bankası açmasının daha doğru bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Ancak devlet için bir zorunluluk söz konusu olduğu için devlete müsaade edilebilir. Diğer taraftan halis niyeti olmayan özel sermayeli bir bankaya sadece para kazanmak maksadıyla hem faizli bankacılık yapmak hem de faizsiz bankacılık yapmak maksadıyla farklı bankalar açmasına iyi gözle bakılmayacaktır.

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: Danışma kurulu kolaylaştırıcı olmalıdır. Fikhî zorluklar çıkarıp dönüşümü engellememelidir. Konvansiyonel bir banka faizi kötü bir şey olarak görüp ekonomik modelini değiştirmeye karar verdiyse işin fikhî siyaseti bakımından bu bankaya dönüşümün yolu açılmalıdır. Burada işin fikhî tarafı önemlidir. Bu nedenle buradaki motivasyonun yine fikhî olması gerekmektedir. Bunun dışında diğer motivasyonları bu dönüşümün düzgün

bir şekilde yapılmasının alt yapıları olarak hukuksal, kamusal, toplumsal, finansal şeklinde sıralayabiliriz.

Soru: İslam hukukuna göre konvansiyonel bir banka başta sermayesi olmak üzere varlık ve yükümlülükleri ile meşru olmayan kazançlarını dönüştürürken sizce nelere dikkat etmelidir?

Cevap: *Dönüşen bir bankaya faizli borçlarını ödemeyeceksin denilmemelidir. Öncelikle bu banka yükümlülüklerini yerine getirmeli, kendi faiz gelirleri varsa o gelirlerle yükümlülüklerini bir an önce ödeyip mümkünse faiz ödememe yoluna gitmesinde fayda bulunmaktadır. Bankanın mevduata vereceği faizle krediden alacağı faizlerden hemen kurtulması AAOIFI'ye göre istenilen durumdur ancak bir defada bunu yapmak bankayı zor durumda bırakacaktır. Dolayısıyla bankayı iflasa götürmeyecek en uygun şekilde dönüşümün sürece yayılması doğru olacaktır. Bunun için pencere modelinde olduğu gibi yavaş yavaş faizin azaltılmasına ve daha sonra sıfırlanmasına müsaade edilebilir. Belki bu süreçte enflasyona da bakılabilir. Tabi enflasyon oranlarının %75-80 olduğu dönemlerde bunun altında kalan oranlar faiz değildir denilemez. Ancak dönüşümle beraber karz hükmüne dönüşen alacaklardan enflasyon farkının tahsil edilmesi kriterlerden bir tanesi olarak kabul edilebilir. Fakat enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde arındıracak hiçbir şey kalmayabilir. Burada sözleşmelerin faizli olması önemli bir sorundur. Dolayısıyla bu faiz gelirinin tamamı arındırılmalıdır. Bu süreçte sözleşmelerin sürelerine yani bankanın kredi ve mevduat ortalamalarında bakılabilir. Diğer taraftan banka sahipleri tarafından dönüşüm kararı alınması veya faizli bir bankanın satın alınarak dönüştürülmesi bu arındırma sürecinde dikkate alınacak kriterlerden bir diğeridir. Zira banka satın alındığında burada para nasıl kazanılmış bakılmamakta, banka alındıktan sonraki gelirler arındırılmaktadır. Ayrıca bankanın 40 yıllık faiz gelirlerinin birden arındırılması mümkün değildir. Zaten bu gelirlerin çoğu bankada kalmamıştır. Önemli bir kısmı zaman içerisinde dağıtılmıştır. Dolayısıyla dönüşümden önceki gelirlerin hissedarlar tarafından arındırılması daha doğru olacaktır. Örneğin bir Hristiyan'ın Müslüman olmadan önce şarapçılık yaptığını ve domuz sürüsünün olduğunu var sayalım. O Hristiyan, Müslüman olduğu zaman*

elindeki malların sıfırlanması doğru değildir. Çünkü şarap ve domuz mütekavvim mal olmasa da sonuçta maldır ve Müslüman olan Hristiyan'a bir şekilde bu malların elinden çıkarılmasına yani o mallarla başka mallar satın almasına müsaade edilmelidir. Dönüşüm sürecinde de örnekte olduğu gibi bankanın alacaklarının emtia karşılığı değiştirilmesine yani tevruk yapılmasına cevaz verilebilir. Zira dönüşüm için arkada bir niyet vardır. Burada temel ilke bu niyeti kolaylaştırmak olmalıdır. Çünkü kurum servetinin yarısını kaybetmeyeceğini bilmesi lazım ki tövbe istiğfar etsin. Böylece imkan elverdiğince yaptığı sözleşmeleri sonlandırsın ve toplumdaki aldıkları faiz gelirlerini sosyal projelere yine topluma geri döndürsün. Özetle stratejik olarak ve fıkıh siyaseti açısından Danışma Kurulları, dönüşümün önünde engel değil tam tersine dönüşümün başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için elinden geleni yapan kurumlar olmalıdır.

Soru: İslam hukukuna göre ihtiyaç ve zaruretleri göz önünde bulundurduğumuzda konvansiyonel bir bankanın tamamen dönüşümü yerine kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cevap: *Konvansiyonel bir bankanın bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası kurması sıcak baktığımız bir durum değildir. Çünkü burada amaç sadece ticarettir. Katılım bankacılığına değer vermediğini ve sadece para kazanmak amacıyla bu işin yapıldığını gösterir. Ancak konvansiyonel banka kısmi bir şekilde başlayıp aşamalı olarak tamamen katılım bankasına dönüşecekse pencere açmayı veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmayı uygun bir yöntem olarak kabul edebiliriz.*

Görüşme Özeti:

Prof.Dr. Hasan Hacak'la yaptığımız derinlemesine mülakat çalışmasında konu hakkında hem fikhî hem de stratejik açıdan değerlendirme imkanı bulunmuştur. Özellikle dönüşüme yönelik Merkezi Danışma Kurulu'nun olumlu ve destekleyici yaklaşımlarının olduğu ve ileride bu konu hakkında bir standardın çalışılabileceği yönünde izlenimler edinilmiştir.

Prof.Dr. Servet Bayındır ile Derinlemesine Mülakat Notları

Servet Bayındır 1968 yılında Erzurum’da doğdu. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 1993, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi’nden 2005 yılında mezun oldu. Marmara Üniversitesinde “Özel Finans Kurumlarının İslâm Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi” adlı teziyle 1995 yılında yüksek lisansını, “Faizsiz Bankacılık İşlemlerinin İslâm Fıkhı’ndaki Yeri” adlı teziyle de 2004 yılında doktorasını tamamladı. Malezya’da 2008-2010 yılları arasında INCEIF adlı enstitüde Certificate of Islamic Finance (CIFP) adlı programla Dr. sonrası ikinci master çalışmasını yaptı. İslam iktisadı ve finansı alanındaki çalışmaları ile 2008 yılında Doçent, 2014 yılında Profesörlük unvanını aldı. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde öğretim üyesi olarak görev yapmakta iken 13 Ekim 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Ekonomi Politikaları Kurulu Üyeliğine atandı. 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla Vakıf Katılım Yönetim Kurulu Üyeliği görevini yürüten Servet Bayındır, aynı zamanda Emlak Katılım Bankası Danışma Komitesi üyesidir.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: *Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümüne dair bir zaruret durumu olmamakla beraber, BDDK başta olmak üzere ilgili bürokrasi ve siyasi otorite bugün ülkemizde faizsiz bankacılığın düzgün yapılması için uğraşmaktadır. Dolayısıyla bugün herhangi bir banka faizsiz bir şekilde dönüşmek istiyorsa tamamen faizsiz bir bankaya dönüşebileceği kanaatindeyiz. Özellikle kamusal nitelikli bir banka bir düzenleme veya kanunla dönüşebilir. Ancak bu işin bir fon toplama ve fon kullandırma tarafı bulunmaktadır. Fon toplarken İslami fon toplama yöntemleri ile faizli fon toplama yöntemlerinin sağlıklı bir şekilde aynı çatı altında yürütmesi mümkün değildir. Zira konvansiyonel bankanın fon toplaması bunu hem İslami hem de konvansiyonel hesaplar üzerinden takip etmesi için doğasına aykırıdır. Çünkü bir tarafta riske katlanılarak fonların*

işletilmesi yani reel ticari faaliyetlerde bulunarak reel getiri elde edilmesi, diğer tarafta da ticari riske katlanmadan fonları kanalize etme ve gelir elde etme olayı bulunmaktadır. Ama konvansiyonel bir bankanın fon kullandırırken murabaha, müşareke, mudarebe, kiralama gibi yöntemleri kullanmasında bir beis bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile ticari faaliyette bulunan bir kişi bir tarafta faizcilik yapıyorsa ona sen gerçek ticaret yapamazsın denilmemelidir. Özetle bunu dönüşüm açısından ele aldığımızda tercih edilen bir bankanın bir anda tamamen dönüşmesidir ancak bir anda dönüşmek banka açısından sıkıntı olacaksa konvansiyonel bir bankanın gerek fon toplama gerekse fon kullandırma faaliyetlerini ayrı bir çatı altında yürütmesidir. Dolayısıyla en doğru yöntemin konvansiyonel bankanın ayrı bir çatı altında bağlı ortaklık şeklinde faizsiz bir banka kurması ve niyeti samimi ise kısmi olarak başlayıp aşamalı olarak tamamen faizsiz banka dönüşmesidir. Bu dönüşüm süreci için 5 yıl gibi bir adaptasyon süresi de verilebilir. Sonuç olarak bir de bu tarafta İslami bankacılık yapmak istiyorum diyen birine engel çıkarmamak gerekir. Ama aynı çatı altında ben yapmak istiyorum diyene de müsaade edilmemelidir. Ancak burada şöyle bir risk bulunmaktadır. Eğer konvansiyonel bankanın niyeti burada sadece kâr maksimizasyonu ise dönüşüm sonrasında istenilen kârın elde edilememesi durumunda faizsiz bankacılığın verimli ve kârlı olmadığı iddia edilerek sistemi zehirleyici bir durumun ortaya çıkması söz konusu olabilir.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Burada kamu ile özel sermayeli bankacılık türleri arasında ayırım yapılmasının uygun olmadığı düşünülmektedir. Zira konulan kurallar kriterler ve standartlar her iki bankacılık türü için de geçerli olmalıdır. Ancak kamu düzenleyici otorite olarak dönüşümü destekleyen bir politika geliştiriyorsa gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması ve kamu eliyle bu işlemlerin gerçekleşmesi daha rahat olabilir. Tabi burada şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Diyelim ki bugün siyasi otorite bir kamu bankasını örneğin Halk Bankası'nı dönüştürmeye karar verdi. Nitekim Halk*

Bankası'nın dönüşümü bir ara konuşulmuştu. İşte burada söz konusu bankanın belirlenen süre içerisinde dönüşümü ve İslam hukuku açısından nelere dikkat edilmesi gerektiği hususlarını siyasi otoritenin bilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu süreçte dönüşümün akademisyenler, pratisyenler ve İslam hukukçuları tarafından her yönüyle birlikte ele alınması gerekmektedir.

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: *Burada hangi gözle bakıldığı önemlidir. Fıkıhçıysanız o gözle bakarsınız, muhasebeciyseniz bu iş muhasebe teknikleri açısından bu iş mümkün müdür o gözle bakarsınız. Dönüşen konvansiyonel banka eğer bir kamu bankası ise kamu otoritesi dönüşümün kamusal getiri ve götürüsünü dikkate alarak karar verir. Finansçılar ve muhasebeciler ise bankanın finansal durumuna ve mali tablolarına bakarlar. Dolayısıyla herkes kendi görevini yapmalı, fıkıhçı fikhen ideal olan doğru olan her ne ise onu söylemeli, hukukçu mevzuat açısından ne gerekiyorsa onu önermeli, muhasebeci finansal açıdan tabloların nasıl oluşturulması gerektiğini söylemeli, kamu ise dönüşüm için en uygun politikaları belirlemelidir. Örneğin bir sağlıkçının önüne gelmiş bir kişi alkol ve uyuşturucu bağımlısı ise ve birden uyuşturucuyu bırakması halinde o kişi ölecekse alkol ve uyuşturucu haram bir daha kullanamazsın denilemez. Bu durumda sağlıkçının kontrolünde uyuşturucunun azaltarak verilmesi ve o kişinin sağlıkçı kontrolünde tedavi edilmesi gerekmektedir. Aynen örnekte olduğu gibi rollerin çatışmasına müsaade edilmeden herkesin kendi üzerine düşeni layıkıyla yapması gerekmektedir.*

Soru: İslam hukukuna göre konvansiyonel bir banka başta sermayesi olmak üzere varlık ve yükümlülükleri ile meşru olmayan kazançlarını dönüştürürken sizce nelere dikkat etmelidir?

Cevap: *Fıkıh ilminde para bizatihi pis olmaz şeklinde bir kabul vardır. Hatta domuz, alkollü içki vb. gibi mallar pis değildir. Ancak burada önemli olan elde etme yöntemidir. Yöntem de önceki döneme aittir. Eğer birbirleri ile bağlantılı ve silsileli değil ise bundan sonraki dönemi ilgilendirmez. Örneğin*

bir kişi birine koyun sattı, satın alan kişi ile sen koyunu al ben senden alırım diye bir anlaşma yapmadı ise koyunu alıp yediği için günaha girmiş olmaz. Burada önemli olan koyunu alır ve satarken yapılan işlemdir. Aynı şekilde dönüşmek isteyen faizli banka bu zamana kadar bir sermaye oluşturmuş ve artık bu sermaye ile bundan sonra faizli işlemler yapmak istemiyorum diyorsa senin sermaye kaynağın faizli kusura bakma sen faizsiz bankacılık yapamazsın denilemez. Zira Kur'an-ı Kerim'deki Bakara Suresi'nin 275. Ayetinde geçen her kim ki bu öğüt geldikten sonra faizciliğe son verirse geçmiş geçmişte kalmıştır anlamındaki ayetine aykırı bir durum söz konusudur. Çünkü ayet geçmiş defteri kapatın bundan sonrasına bakın diyor. Dolayısıyla dönüşen banka geçmişte he ne yolla olursa olsun mevduatı toplamış kullandırđıđı faizli kredilerden elde ettiği gelirlerle ödemelerini yapmış ve bitirmiş, bundan sonra bu banka faizsiz finansa dönmek istiyorsa bu bankaya fikhen bu paran pistir sen faizsiz bankacılık yapamazsın denilmemelidir. nce geçmişteki topladığın fonlarını temizle şartı koşulmamalıdır. Ancak bu banka zincirleme bir süreç içerisinde geçmişteki işlemleri devam ettiriyorsa söz konusu bankaya faizcilikle ilgili bağlantını kes denilmelidir. Dönüşüm itibariyle vadeleri devam eden mevduatlar ve kredilerin bulunması durumunda nasıl hareket edileceğine ilişkin Danışma Komiteleri karar ve icazetlerine göre hareket edilmelidir. Hatta mevduatlar ve krediler karz olduğu için sadece tasfiye süreci içerisinde alınan ve verilen karzlara karşılık enflasyon farklı alınması veya verilmesinde üzerinde kalan tutarların ise sosyal yardım kuruluşlara aktarılmasında bir beis görülmemektedir. Ancak bunun süreklilik arz etmemesi ve özellikle enflasyonun normal seviyelerin üzerinde olduğu dönemlerde alternatif olarak düşünülmesi doğru olmayacaktır. Dolayısıyla bu işlemler rutin olarak düşünülemez. Diğer taraftan başta müşterilerle faiz anlaşması yapıldığı için enflasyona endeksleme yapılması müşteriler tarafından kabul edilmeyebilir.

Soru: İşlam hukukuna göre ihtiyaç ve zaruretleri göz önünde bulundurduğumuzda konvansiyonel bir bankanın tamamen dönüşümü yerine kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İşlami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İşlami banka kurmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cevap: *Zaruret ve ihtiyaç konusu konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşürken ki takip edeceği yöntem olarak gündeme gelmemelidir. Çünkü hali hazırda bir bankayı faizsiz bankacılık yapmaya zorlayan bir mevzuat bulunmamaktadır. Dolayısıyla normal şartlarda isteyen faizsiz bankacılık yapabildiği ve isteyen de faizli bankacılık yaptığı bir ortamda artık zaruret ve ihtiyaç konuşulmamalıdır. Ancak kamu otoritesi bankaları faizsiz bankaya dönüştürmek istiyor ve bunun için gerekli anayasal değişiklikleri yapıyor o zaman zaruret söz konusu olabilir. Diğer taraftan bir konvansiyonel banka faizsiz bankaya dönüşmeye karar veriyse, dönüşürken faizli mevduat ve kredilerin tasfiye etme sürecinde veya işlem özelinde zaruret ve ihtiyaçlar gündeme gelebilir. Ancak burada da yüzde yüz mükemmeli yapmak varken zaruret konusu istismar meselesi haline gelmemesi ve doğrunun yapılmaması için mazerete dönüşmemesi gerekir.*

Görüşme Özeti:

Prof. Dr. Servet Bayındır ile yapılan mülakatta konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümün fıkhen mümkün olduğuna dair önemli görüşler alınmıştır. Özellikle bankanın fon toplama ve kullandırma faaliyetleri açısından dönüşümün nasıl olması gerektiği hususunda fikhî olarak önemli tahlillerde bulunmuştur. Ayrıca dönüşümün, zaruret ve ihtiyaçlar konusu ile birlikte farklı açıdan ele alınması çalışmamıza sağladığı katkı açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Prof.Dr. İsak Emin Aktepe ile Derinlemesine Mülakat Notları

1975 yılında Erzincan'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Erzincan'da tamamladı. 1997 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Bunu takiben 1999 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak yüksek lisansını, 2005 yılında da doktorasını tamamladı. 2011 yılında doçent ve 2019 yılında profesör oldu. 1997'den sonra vakıf ve derneklerde yöneticilik ve eğitimcilik yaptıktan sonra 2012 yılında Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliğine atanmış olup, halen Hadis öğretim üyesi ve fakülte dekanı olarak görev yapmaktadır. Katılım finans alanında birçok çalışmaya imza atan İshak Emin Aktepe, aynı zamanda Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ve Vakıf Katılım Bankası A.Ş.'de Danışma Komitesi üyeliği yapmaktadır.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: *Faiz haram ticaret helaldir. Faizli finansal ürünler belli faizsiz finansal ürünler bellidir. Faizsiz finansal ürünler için standartlar bellidir ya da belirlenebilir. Faizli bir banka (mevduat ya da yatırım) faizsiz ürünler sunabilir. Bu ürünleri ayrı hesaplarda takip edebilir. Faizli bir bankada faizsiz ürünler sunulması algı bakımından sorunlu olsa da uygulanması mümkündür. Yapılması gereken ürünleri ayırmak ve ayrı hesaplarda takip etmektir. Mevduat bankaları faizsiz ürünleri pencere usulüyle sundukları takdirde faizsiz ürünlerin de finansal sisteme uzak olmadığını işlevsel olduğunu anlayacaklardır. Sonuç itibariyle ayrı bir İslami banka kurmak elbette güzel olur. Ancak ortaklık ya da pencere usulüyle çalışmak da mümkündür.*

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayırarak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Kamu ya da özel bankalar arasında ayırım yapılmasına gerek yoktur. Önemli olan iki bankacılık ürününün birbirleri ile karıştırılmamasıdır.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: *İlk olarak fikhî gelmektedir. Zira, faiz fıkhîde haramdır. Faizsiz bankacılık fıkhîdeki bu hükümden doğar. Dolayısıyla en önemli faktör budur. Daha sonra toplumsaldır. Çünkü toplumda faiz hassasiyeti olanlar vardır. Bu insanların da bankalara ihtiyacı vardır. Akabinde finansal gelmektedir. Çünkü faizli ekonomi ve bankacılıktan uzak duran insanların fonlarını ve finansman taleplerini de yönetmek ülkeye finansal açıdan katkı sunacaktır.*

Daha sonra kamusaldır. Çünkü devlet faizsiz bankacılık isteyen insanlara da hizmet etmelidir, son olarak ta hukukî gelmektedir.

Soru: İslam hukukuna göre konvansiyonel bir banka başta sermayesi olmak üzere varlık ve yükümlülükleri ile meşru olmayan kazançlarını dönüştürürken sizce nelere dikkat etmelidir?

Cevap: Faizsiz bankanın meşru bir kazanç ve sermaye ile kurulması asıldır. Fakat bu yoksa faizsiz bankaya dönüşme çabasını desteklemek adına banka mevcut sermayesiyle de faizsiz banka kurabilir. Çünkü aksi halde faizli bir bankaya hiç faizsiz alana girme demek durumu doğar.

Soru: İslam hukukuna göre ihtiyaç ve zaruretlere göz önünde bulundurduğumuzda konvansiyonel bir bankanın tamamen dönüşümü yerine kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cevap: Tedricilik İslam'da uygulanan bir yöntemdir. Bir şeyin tamamı elde edilemiyorsa tamamı terk edilmez. Tam faizsiz olmuyorsa pencere de uygun görülür.

Görüşme Özeti:

İlgili mülakatta Prof. Dr. İshak Emin Aktepe'nin sektörde uzun yıllara dayanan tecrübe ve uzmanlığından istifade edilmiş, bu anlamda fikhî olarak dönüşüme dair olumlu görüşler alınmıştır. Özellikle konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüştürülmesine ve tamamen olmuyorsa sürecin tedricen yapılabileceğine ilişkin kıymetli geri bildirimlerde bulunulmuştur.

Dr. İlker Koç ile Derinlemesine Mülakat Notları

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme ve Yönetim Bölümü mezunu olan İlker Koç, 2012-2013 yılları arasında aynı üniversitenin Bilişim Enstitüsü'nde Yönetim Bilişim Sistemleri üzerine yüksek lisans yaptı. 2020 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü'nde "Yapı Tasarruf Sistemi Risk Modelleri" tez çalışması ile doktorasını tamamladı. 2004 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nda çalışmaya başlayan İlker Koç, bu kurumda Bankacılık Baş Uzmanı olarak görev yaptıktan sonra Eylül 2020- Haziran 2022 tarihleri arasında Strateji

Geliştirme Daire Başkanı görevinde bulundu. Haziran 2022 tarihi itibarıyla Uygulama III. Daire Başkanı olarak görevini yürütmektedir.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: Öncelikle İslami pencere Türkiye’de çok tartışılan bir konudur. Hatta kalkınma ve yatırım bankalarının fon kullan kullandırma yöntemi olarak bunu kısmi bir şekilde uyguladığını söyleyebiliriz. Ancak genel olarak konvansiyonel bankaların İslami bankacılık penceresi açmaları birkaç sebepten dolayı uygun görülmemiştir. Bu sebeplerden biri algı diğeri rekabet konusudur. Mevduat bankalarına da faizsiz bankacılık yapmasına müsaade edilirse algının daha da kötüleşeceği ve diğeri taraftan büyük bankaların pencere açarak faizsiz bankacılık yapmaya başlamalarının rekabeti olumsuz etkileyeceği şeklinde bir yaklaşım vardır. Ayrıca konvansiyonel bankaların da katılım bankacılığı yapmak için bir çabaları bulunduğunu söyleyemeyiz. Ancak Orta Doğu ve MENA Bölgesi kökenli bazı uluslararası müşterilerin taleplerine bağlı olarak Garanti Bankası, Akbank, İş Bankası gibi bankaların murabahaya dayalı İslami finans ürünleri sundukları bilinmektedir. Bu anlamda müsaade edildiğinde pencere bankacılığının Türkiye’de ciddi bir potansiyelinin olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci alternatif olan konvansiyonel bankanın iştirak şeklinde bir katılım bankası kurulmasına örnek olarak Ziraat Bankası’nın Ziraat Katılım’ı kurmasını gösterebiliriz. Ancak bu konu Danışma Kurulu üyelerince daha önce tartışılmış, doğru yoldan kaynak getirildiği müddetçe bir sıkıntı olmayacağı şeklinde görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca o dönemlerde meşru yoldan para kazanmayan bir kişinin meşru bir iş yapan ustaya para vermesinde bir sakınca olmayacağı şeklindeki bir yaklaşım bulunmaktaydı. Şu anda aynı şekilde Garanti Bankası, Akbank, Yapı Kredi gibi büyük bankalar da katılım bankası kurmak istediğinde bunun önünde bir engel bulunmamaktadır.

Üçüncü alternatif olarak bir bankanın tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamasına gelince bunun gerçekten çok zor bir seçenek olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bankaların müşterileri ile yaptıkları sözleşmeler çok uzun yıllara yayılmaktadır. Örneğin 20-30 yıla varan kredi sözleşmeleri bulunmaktadır. Bu durumda bir bankanın 30 yıl boyunca dönüşmeye çalışması çok zordur. Eğer bölünme şeklinde olursa bunun daha rahat olabileceğini söyleyebiliriz. Örneğin konvansiyonel bir tarafa bırakılarak yeni gelen işlemlerle başlanabilir. Bunun da yeni bir banka kurmaktan farkı olmayacaktır. Dolayısıyla bir bankanın tamamen dönüşmesi uzun, zor ve sancılı bir süreçtir. Ayrıca bunun için ülkenin özel hukuk sözleşmelerinin değişmesi gerekmektedir. Ancak İran ve Sudan'da olduğu gibi siyasi otorite ben özel hukuk sözleşmelerini değiştiriyorum derse bu mümkün olabilir. Ancak Türkiye'de sözleşme serbestiyeti bulunmakta olup, devlet olarak ticarete müdahale edilmesi ve bunun değiştirilmesi mümkün değildir. Ayrıca ülkemizde bankaların odaklanmakla ilgili sorunları bulunmaktadır. Örneğin bankalar sorunlu alacaklarını çok düşük bedellere varlık yönetim şirketlerine devrederler. Bunun sebebi de o alacaklara odaklandıklarında kendi işlerini yapmakta zorlanmalarıdır. Bu bağlamda bir bankanın dönüşmesi halinde hali hazırda devam eden faizli sözleşmeleri ile ilgilenirken yeni yapılan sözleşmeleri katılım bankacılığı ilkelerine göre yapmaya çalışması bir odaklanma sorununu ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla tamamen dönmek yerine bankayı tasfiye edip, yeni bir bankanın kurulması daha kolay bir yöntem olabilir. Diğer taraftan bankalarımız da tematik olamama gibi bir sorunumuz bulunmaktadır. Çünkü bütün bankalarımız aynı işi yapmaya çalıştığı zaman aslında orada bir uzmanlaşma söz konusu olmamaktadır. Bunun yerine konut, kooperatifler veya yeşil (sürdürülebilir) finansman gibi alanlarda tematik olunabildiğinde belirli bir uzmanlık alanında dönüşüm daha başarılı olacaktır. Çünkü tematik olmakla bu alanda yeni müşterileri çekme olanağı daha yüksektir. Örneğin bir müşteriye mevduat yerine katılım fonu kabul edileceği söylendiğinde müşterinin çekeceği mevduatın yerine başka bir kaynak bulunması sorun teşkil edecektir. Bunun için dönüşürken yüksek kâr getirisi sağlayabilecek belirli bir alana kanalize olmak müşteri çekme ve kaynak bulma açısından önemli bir avantaj

sağlayacaktır. O zaman her üç alternatif yönteminde başarılı olabileceğini söyleyebiliriz.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Esasen tüm bankalarımız aynı bankadır. Ancak İller Bankası ve Türkiye Kalkınma Bankası gibi bankaların özel kanunları bulunmaktadır. Bu bakımdan bu bankalar devlet bankası olarak düşünülebilir. Bunun dışında Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Vakıf Bankası devlet bankası olarak kamu sermayeli bankalar olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla mevzuat karşısında bir kamu sermayeli bankanın özel sermayeli bankadan hiçbir farkı bulunmamaktadır. Bu yüzden bu kamu sermayeli bankalarının dönüşümü herhangi bir özel bankadan farklı bir biçimde gerçekleşemez ve gerçekleşmemelidir. Sadece bir patron bankasının dönüşmesiyle devlet bankasının dönüşmesi bürokratik açıdan farklılıklar arz edebilir. Patron bankası daha hızlı hareket edebilir daha esnek olabilir ancak kamu bankalarının bürokratik nedenlerden dolayı bazı yasal süreçlerden geçmesi gerekebilir. Bu yüzden sadece süreçlerinde farklılıklar olabilir bunun dışında bir bankacılık türü hızlı diğer bankalar yavaş dönüşmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Burada önemli olan likidite ve kaynak durumuna göre bir dönüşüm planı ve süresinin belirlenmesidir.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: *Birincisi öncelikle finansal olmalıdır. Zira dönüşüm için likidite sıkıntısı ve kaynak yenilenmesi önemli bir konudur. İkinci sırada hukukî faktörler olmalıdır. Çünkü sözleşmeler, yükümlülükler ve tasfiye sürecinde uygulanacak mevzuat göz ardı edilmemelidir. İzinleri alınması vb. gibi nedenlerden dolayı üçüncü sıraya kamusal faktörleri koyabiliriz. Dördüncü sıraya fikhî faktörleri koyabiliriz. Çünkü faizli sözleşmelerin yenilenmesi ve fikhî problemlerin çözümü gerekmektedir. Çok etkili olmasa da son sıraya da*

toplumsal faktörleri koyabiliriz. Sayısal olarak derecelendirmek gerekirse 100 birimin 60 birimini finansal, 30 birimini hukukî kalan 10 birimi diğer faktörler olarak sıralayabiliriz.

Soru: Türkiye’de konvansiyonel bir bankayı kısmi veya tamamen faizsiz bir bankaya dönüştürmek istediğimizde düzenleyici ve denetleyici kurumlar olarak BDDK ve TCMB’nin dönüşüm sürecindeki rolleri sizce neler olmalıdır?

Cevap: *Burada düzenleyici ve denetleyici kurum olarak BDDK önemli rol oynamaktadır. TCMB’nin görevi ise para politikasını yönetmektir. Tabii bankalarla “Lender of Last Resort” (Son Kredi Mercii) olarak yakın ilişkisi bulunmaktadır. Bunun yanında bankaları da denetleyebilir. Ancak regülasyon ve süpervizyon anlamında tek sorumlu BDDK’dır. Bu anlamda BDDK olarak biz öncelikle bankanın riskliliğine bakarız. Temel görevimiz ise finansal sektörün ve kredi piyasasının etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak ve mevduat/katılım fonu sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumaktır. Dolayısıyla bankanın mali göstergelerinin olması, likidite sıkıntısına girmemesi ve müşterilerin mağdur edilmemesi bizim açımızdan önemlidir. Dönüşüme izin verirken de finansal sağlamlığın, aktif kalitesinin nasıl korunacağı ve müşteri haklarının nasıl yerine getirileceği hususunda tarafımıza detaylı bir plan sunulması gerekmektedir. Bankacılıkla ilgili kullandığımız bir tabir vardır. Katılım bankacılığı için de bunu kullanırız. Modern tıpta bir yaklaşım vardır. Modern tıp diyor ki önce hastalara zarar vermeyeceksiniz. Ondan sonra tedavi etmeye çalışacaksınız. Aynı şekilde dönüşürken de ve bunun için kural koyarken de önce bu sistemin zarar görmemesini sağlayacağız ve ondan sonra geliştireceğiz. Örneğin bir katılım bankası için müşareke ve mudarebe daha fazla kâr getiren enstrüman iken dönüşmeye çalışan konvansiyonel bir bankanın portföyünün önemli bir kısmını mudarebeye ve müşarekeye dönüştürmesi önemli sorun olabilir. Nobel ödülü alan Modigliani ve Miller’in özkaynak finansmanının maliyeti borç finansmanının maliyetinden her zaman yüksektir şeklinde bir teorisi vardır. Bu ortak olmanın riski borç vermenin riskinden daha yüksek olduğu dolayısıyla ortaklığa dayalı finansmanların daha kârlı olduğu anlamına gelmektedir. Bu katılım bankacılığı için bir avantajdır. Ancak bu dönüşen konvansiyonel bir banka için bilmediği bir işe girilmesi demektir. Bu da bir*

risktir. Bu durumda öncelikle bankanın sağlığını korumak ve denetim otoritesi olarak dönüşümün sıhhatli bir şekilde gerçekleşmesini gözetmek zorundayız. Sonuç olarak dönüşmek isteyen bankaların BDDK'ya mutlaka çok sağlam bir projeksiyonla ve iyi bir fizibilite ile gelmeleri gerekmektedir.

Soru: Kamu bankalarının bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası açması veya daha önce konvansiyonel bir banka olan Emlak Bankası'na katılım bankacılığı faaliyet izni verilmesi, dönüşümün Türkiye'de uygulanabilirliği açısından görüşlerinizi nasıl etkilemektedir?

Cevap: Hem Emlak Katılım olsun hem de daha önce kurulmuş olan Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım olsun sektöre ciddi anlamda bir enerji getirmiştir. Tabi söz konusu bankaların kurulduğu 5-6 yıl önceki dönemlerle şu an ki dönemler aynı değildir. Özellikle son birkaç yıldır Covid ile başlan bir sürecin birçok şeyi değiştirdiğini söyleyebiliriz. Bu süreçle başlayan ve şu anda gündemde olan dijital bankalar, tematik yaklaşıma çok uygun bir örnektir. Bu bankalar şube açmadan dijital ortamda bankacılık faaliyetlerini yürütecekler. Bu bankaların başarılı olma şansının da çok yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Hatta ileri de dijital bankaların dönüşümünü de görüşebiliriz. Bu anlamda mevduat dijital bankasının dijital katılım bankasına dönüşmesini görebiliriz. Türkiye'de kurulan ilk dijital bankanın bir katılım bankası olması da özellikle güzel bir sinyal etkisine sahip ve bu gelişmenin tüm dünyaya duyurulması gerekiyor. Aynı zamanda normal konvansiyonel bankalar için burada şöyle bir sıkıntı bulunmaktadır. Örneğin normal katılım bankacılığı yapabilmemiz için şubeleşmeniz gerekmektedir. Şubeleşme de zor ve zahmetli bir iştir. Bunun yerine ise dijital bankalar kuruluyor, şubeye ihtiyaç olmadan işlemlerinizi yürütebiliyorsunuz. Çünkü insanlar akıllı telefonlara ve bilgisayarlara sahipler ve bunların hepsinde aslında artık bir şube hükmündedir. Ancak halen fiziki temas isteniyorsa PTT vasıtasıyla fon toplanıp kullanılabilir. Bunun için PTT ile anlaşma yapılması yeterli olacaktır. Bu şekilde mevcut imkanlar kullanılarak yeni iş modelleri geliştirilebilir ve tematik yaklaşımlar uygulanabilir. Tabi ki katılım bankalarının faaliyetleri ile ilgili birtakım kısıtlamaları vardır. Ancak genelde yaratıcı fikirler böyle kısıtlı ortamlarda ortaya çıkmaktadır.

Mevcut şartlarda Türkiye’de dönüşümün mümkün olup olmadığı konusuna gelindiğinde, tez çalışmasında belirtilen dönüşümlerin genelde büyüme ve gelişme dönemlerinde mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü şu anda ekonomik şartlar nedeniyle herkes geri çekilip mevcut durumunu korumaya çalışırken böyle riskli bir işe girilmeyeceğini düşünmekteyiz. Bu şartlarda sektörün daha da gelişebilmesi adına konvansiyonel bankanın katılım bankasına dönüşmesinden ziyade konvansiyonel bankalara, katılım bankacılığı yapabilmesi için daha geniş bir alan tanınması konusunun tartışılması gerekmektedir. Çünkü günümüzde konvansiyonel bir bankanın katılım bankasına tamamen dönüşmesi mümkün görülmemektedir. Ancak İş Bankası gibi büyük bir konvansiyonel bankanın kendi kaynaklarıyla veya mevduat müşterilerinin kaynaklarıyla murabaha işlemi yapabilmesi konusu tartışılmalıdır. Örneğin söz konusu konvansiyonel bankaya ev veya konut kredisi kullanmak için gidildiğinde ve bankanın da sözleşmeyi murabaha olarak yapabilir şeklinde bir teklif sunması durumunda birçok kişinin bunu kabul edebileceğini söyleyebiliriz. Bunun da toplumun katılım finans bilinirliği oranını artıracaklarını düşünmekteyiz. Ayrıca bizim bankacılık kanununda bir mevduat bankasının katılım bankasına dönüşümüne ilişkin bir mevzuat hükmü bulunmamaktadır. Ancak burada böyle bir adım şeklinde faaliyet izni verilmesi söz konusu olabilir. Bankanın mevduat toplama iznini iptal edip katılım fonu toplama izni verilmesi gibi bir karar alınabilir. Elbette bir katılım finans kanunu yayımlanır ve burada dönüşüme ilişkin bir hükme yer verilirse bu da dönüşüm için kanun seviyesinde bir dayanak sağlamış olacaktır. Sonuç itibarıyla mevcut şartlar şubeleşmiş büyük konvansiyonel bankaların dönüşümüne imkân vermiyor diye, dönüşüm konusu göz ardı edilmemelidir. Öncelikle bu dönüşüm iki yönüyle ele alınmalıdır. Birincisi dijital bankalar tarafında dönüşümün teşvik edilmesi ve mevcut imkanlar doğrultusunda tematik yaklaşımlar ortaya konulmasıdır. İkincisi ise ilk olarak konvansiyonel bankaların fon toplama haricinde katılım finans ürünleri sunması ve burada esnekliğe gidilmesi konusunun tartışmaya açılmasıdır. Tabii burada dönüşüm konusuna dair yapılmış olan böyle çalışmalar ayrı bir öneme sahiptir.

Görüşme Özeti:

İlgili mülakatta Dr. İlker Koç'un BDDK'da uzun yıllara dayanan tecrübe ve uzmanlığından istifade edilmiş, bu anlamda kamu otoritelerinin sektöre ve dönüşüme olan bakış açılarına dair önemli yorumlarda bulunulmuştur. Özellikle konvansiyonel bankaların faizsiz finans ürünleri sunmaları noktasında esneklik tanınması ve bu konun tartışmaya açılması dönüşüme atılan ilk adım olarak görülmüştür. Ayrıca dönüşüm sürecinde ekonominin genel şartlarının göz ardı edilmemesi gerektiği, sağlam bir projeksiyon ve iyi bir fizibilite çalışmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Yeni iş modellerinin geliştirilmesi ve tematik yaklaşımların uygulanmasının dönüşümün başarısında önemli avantajlar sağlayacağı hususu mülakatta öne çıkan konuların başında gelmektedir.

Mustafa Erdem ile Derinlemesine Mülakat Notları

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Mühendisliği Bölümü'nden mezun olan Erdem, 1994 yılında Kuveyt Türk Evkaf ve Finans Kurumu'nda göreve başladı, 1999 yılında Mali Tahlil ve İstihbarat Müdürlüğü'nde Şef olarak görevine devam etti. 2000-2005 yılları arasında Türkiye Finans Katılım Bankası'nda Mali Tahlil ve İstihbarat Müdürlüğü'nde Müdür Yardımcısı, 2005-2009 yılları arasında Bireysel Değerlendirme ve Tahsis Müdürlüğü'nde Kurucu Müdür, 2009-2012 yılları arasında Kredi İzleme ve Tahsilat Müdürlüğü'nde Müdür, 2012-2013 yılları arasında Tahsilatlar Müdürlüğü'nde Müdür olarak görev aldı. 2013 yılından itibaren Kurumsal Yönetim ve Finansal Danışmanlık hizmetleri veren Erdem, 26 Haziran 2020 tarihinden itibaren Türkiye Emlak Katılım Bankası Yönetim Kurulu Üyesidir.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: *Kanaatimizce Türkiye için en uygun ve doğru dönüşüm modeli tam teşekküllü İslami bankaya dönüşmektir. Çünkü İslami bankacılık bir anlayıştır ve ayrı bir bakış açısıdır. Dolayısıyla aynı sermaye ile bir bankanın hem İslami bankacılık hem de faizli bankacılık yapma düşüncesi makul bir*

yaklaşım değildir. Bu yüzden dönüşümün faizsiz bankacılık sistemine inanan ve sektörü geliştirmek isteyen kişiler tarafından gerçekleştirilmesi daha doğru olacaktır. Ancak daha üst bir tarafla bakıldığında yani bir siyasi karar veya ekonomik gelişimle ilgili bir devlet kararı olması durumunda farklı bir sonuçla karşılaşılabilir. Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir banka kurmasının önü açılabilir. Ancak kanaatimizce konvansiyonel banka tam teşekküllü bir şekilde İslami bankaya dönüşmeli ve dönüşüm öncesi faaliyetleri ile olan ilişkisini bıçak gibi kesmelidir. Bu yüzden pencere bankacılığı fikri doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü katılım bankacılığı inanca dayanır. Aynı bankanın mevduat toplaması ve kredi kullandırması durumunda faiz hassasiyeti bulunan kişilerce bir güven sorunu oluşacaktır. Örneğin bir banka bir taraftan %22 oranında faiz verirken diğer taraftan %22 kâr veriyorsa güven ve algı noktasında soru işaretleri ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla konvansiyonel banka pencere açmak yerine tüm faaliyetleri ile birlikte hızlı bir dönüşüm gerçekleştirmelidir. Konvansiyonel bankanın tamamen dönüşmesi o bankanın sisteme inandığını göstermektedir. Elbette dönüşüm kararı alındığı zaman o bankanın yatırılmış mevduatları ve işleyen uzun vadeli kredileri bulunmaktadır. Banka mümkünse bunları sonlandırmalı mümkün değilse satmalıdır. Bugün mevduatta ve kredi de satılabilmektedir. Diğer taraftan kredilerin faizleri ile mevduatın faizleri kapatılabilir. Tüm bu süreçler hesap edilmeli ve hızlı bir şekilde tam teşekküllü İslami bankaya dönüşüm gerçekleştirilmelidir.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayırarak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu ve özel sermayeli olacak şekilde ayrılmasına gerek bulunmamaktadır. Belki siyasi açıdan bu gerekli görülebilir veya kamu bankalarının devlet tarafı ile ilişkileri nedeniyle bu bankaların dönüşümü zor olabilir. Ancak bir bankanın dönüşümünden bahsediyorsak her iki bankacılık türü açısından bir fark olmamalıdır.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: Söz konusu faktörlerin önem sırası bakış açısına göre değişmektedir. Çünkü konvansiyonel bankaların kaynağı batı kökenli iken İslami bankaların kaynağı doğu kökenlidir. Dolayısıyla bu bankaların bakış açısı ve kuralları farklıdır. Faizsiz bankacılıkta her işlemi yapamazsınız. Zira faizsiz bankacılığın bir sistematiği ve kurallar manzumesi bulunmaktadır. Bu açıdan fikhî faktörler birinci sırada yer almalıdır. İslami bankacılık sisteminin kaynağı fikhî ise o zaman dönüşümün fikhî olarak doğru yapılabildiği sorgulanmalıdır. Diğer faktörler ise bunun arkasından gelmektedir. Hukukî, finansal, kamusal ve toplumsal faktörler bankaya ve şartlara göre değişmektedir. Örneğin dönüşecek banka devlet bankası ise kamusal etkenler ön plana çıkacaktır. Diğer taraftan dönüşüm hukukî olarak ta uygun olmalıdır.

Soru: Türkiye’de konvansiyonel bir bankayı kısmi veya tamamen faizsiz bir bankaya dönüştürmek istediğimizde düzenleyici ve denetleyici kurumlar olarak BDDK ve TCMB’nin dönüşüm sürecindeki rolleri sizce neler olmalıdır?

Cevap: Konvansiyonel bir bankanın dönüşüm sürecinde düzenleyici ve denetleyici bir kurum olarak esas anlamda BDDK’nın etkili olacağı söyleyebiliriz. Dolayısıyla TCMB’nin çok fazla rolünün olacağı düşünülmemektedir. Ancak bankalara dokunduğu noktalarda elbette arada bir ilişki söz konusu olacaktır. Tabii burada ilave olarak Türkiye Katılım Bankaları Birliği’ni (TKBB) göz ardı etmemek gerekir. Bu anlamda dönüşüm sürecinden bahsediyorsak TKBB’nin öncülüğünde ve BDDK’nın gözetiminde olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Soru: Kamu bankalarının bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası açması veya daha önce konvansiyonel bir banka olan Emlak Bankası’na katılım bankacılığı faaliyet izni verilmesi, dönüşümün Türkiye’de uygulanabilirliği açısından görüşlerinizi nasıl etkilemektedir?

Cevap: Faizsiz bir bankanın kaynağını nereden aldığımızı baktığımızda kamu bankalarının bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası açmasının doğru

olmadığını düşünmekteyiz. Ancak Emlak Bankası'nın daha önce konvansiyonel banka olması nedeniyle durumu daha da farklıdır. Banka tasfiye sürecine girmiş ancak bankacılık izni iptal edilmemiştir. Bu durumu ateşin küllenmesi ve ateşin altındaki közlerinden tekrar alevlenmesi şeklinde nitelendirebiliriz. Bu süreçte eski devirlerden gelen problemler çözülmeye başlanmış, bir kısmı TMSF'ye gönderilmiş, kredilerin vadeleri bitmiş ve yeni mevduat kabul edilmemiştir. Bunun yanı sıra icraya gitmiş ve ödenmemiş olan eski kredilerin takipleri ayrıca yapılmaktadır. Bu anlamda bu süreci bir dönüşüm olarak nitelendirebiliriz. Hatta banka daha önce tasfiye edildiği ve küçüldükten sonra katılım bankacılığı faaliyetlerine başladığı için süreç daha kolay olmuştur. Ancak mevcut çalışan bir bankanın dönüşümü imkânsız olmamakla birlikte daha zor olacaktır.

Görüşme Özeti:

İlgili mülakata Mustafa Erdem, yönetim kurulu üyesi olduğu Emlak Katılım Bankası örneği üzerinden çalışmamıza ışık tutacak önemli paylaşımlarda bulunmuştur. Özellikle daha önce konvansiyonel bir banka olan ve tasfiye sürecinden sonra katılım bankasına dönüştürülen Emlak Katılım Bankası tecrübesi, ortaya koymaya çalıştığımız model için değerli katkılar sunmuştur.

Prof.Dr. Turan Erol ile Derinlemesine Mülakat Notları

1985 yılında Ekonomi Dalında Lisans, 1989 yılında Yüksek Lisans ve 1996 yılında Hollanda Tinbergen Institute/Erasmus Üniversitesinde Ekonomi Dalında Doktora derecesini tamamladı. 1997- 2003 yılları arasında öğretim üyeliği yaptı. 2003 yılında TOBB en iyi Türkiye Ekonomisi araştırma ödülünü aldı. Kamu görevi olarak, 2003-2009 yılları arasında Sermaye Piyasası Kurulu Üyeliği, İkinci başkanlığı ve Başkanlık görevlerinde; 2009-2018 arasında ise Başbakan Başdanışmanı görevlerinde bulundu. Özel sektör görevi olarak, 2010 yılından beri THY ve iştirakleri, Aselsan ve Savunma Sanayi Başkanlığının değişik şirketlerinde yönetim kurulu üyelikleri ve danışmanlık görevlerinde bulunmakta olup, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde İslam İktisadi ve Finansı alanında dersler vermektedir.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması

veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: *Konvansiyonel bir bankanın tamamen bir ayrı banka olarak bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması daha doğru olacaktır. Ayrıca dönüşürken iki farklı bankanın ayrı şirketlerde birlikte olması bankacılık işlemleri noktasında birbirine katkı sağlayabileceğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan mevzuat izin verdiği ölçüde ana şirket katılım bankacılığında belirli bir tecrübeye sahip olduktan sonra faaliyetlerini bağlı ortaklığa devredebilir. Ancak bu süreç sancılı olacaktır. Zira banka dönüşürken müşteri tabanını ve bir takım faaliyet alanlarını kaybedebilir veya sermaye sorunu yaşayabilir. Çünkü bağlı ortaklık şeklinde kurulan bankanın faizle çalışan bir bankanın sermayesi ile kurulacak olması ayrı bir sorun olarak görülmektedir. Ancak aksine bağlı ortaklık şeklinde yeni bir banka kurulması operasyonel anlamda avantajlar sağlayacaktır. Dolayısıyla konvansiyonel bir bankanın dönüşümü mümkün değildir diyemeyiz. Sadece pencere bankacılığı uygulamasının İslami bankacılığın gelişimine engel olduğunu söyleyebiliriz.*

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Her iki bankacılık türü arasında herhangi bir ayırım yok denilemez. Çünkü kamu sermayeli bankalar bir takım farklı yetkilere sahip olabilmektedir. Örneğin ir takım vergi ödemeleri, birtakım transferler ve birtakım bankacılık işlemleri sadece kamu bankaları üzerinden yapılabilmektedir. Dolayısıyla kamu bankaları çok daha geniş alanda faaliyet gösterdiği için daha geniş bir faaliyet alanını dönüştürmek gerekecektir. Bu şekilde baktığımızda dönüşüm süreçleri de farklı olabilecektir. Bu süreçte personelin dönüşümü ve insan kaynakları politikası önemli bir konudur. Özel banka personeli çıkarıp yerine faizsiz bankacılık tecrübesi bulunan başka bir personel alabilirken bu süreç kamu bankalarında daha zordur.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: İlk olarak fikhî faktörleri birinci plana alabiliriz. Akabinde hukukî faktörler gelmektedir. Bununla birlikte BDDK ve resmî kurumlar kamusal faktörler olarak kastediliyorsa bu faktörleri hukukî faktörlerin içine alabiliriz. Son sıraya da toplumsal ve finansal faktörleri koyabiliriz.

Soru: Türkiye’de konvansiyonel bir bankayı kısmi veya tamamen faizsiz bir bankaya dönüştürmek istediğimizde düzenleyici ve denetleyici kurumlar olarak BDDK ve TCMB’nin dönüşüm sürecindeki rolleri sizce neler olmalıdır?

Cevap: BDDK hem karar verici hem de onay makamı olarak bu süreçte önemli bir göreve sahiptir. Ayrıca BDDK bir bankanın dönüşüm sürecinde yeni faaliyetlere izin verecek ve eski faaliyetlerin iptalini gerçekleştirecektir. TCMB de daha çok operasyonel tarafta ve finansal işlerde destek olacaktır. Dolayısıyla birinci planda BDDK, ikinci planda TCMB’nin rol oynayacaktır. Ayrıca daha önce tahvil ve bono ihraç eden konvansiyonel bankalar, dönüşümle birlikte kaynak ihtiyacı için sukuk ihraç edeceklerdir. Bu durumda düzenleyici kurumlar arasında SPK’yı da dahil edebiliriz.

Soru: Kamu bankalarının bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası açması veya daha önce konvansiyonel bir banka olan Emlak Bankası’na katılım bankacılığı faaliyet izni verilmesi, dönüşümün Türkiye’de uygulanabilirliği açısından görüşlerinizi nasıl etkilemektedir?

Cevap: Emlak Bankası’nın farklı bir özelliği bulunmaktadır. Zira banka daha önce faal olmayıp, yeni bir katılım bankası olarak faaliyetlerine başlamıştır. Dolayısıyla yeni bir banka kurmakla tasfiye sürecinden sonra Emlak Bankası ismini kullanarak bir banka kurmak arasında operasyonel bakımdan bir fark görülmemektedir. Aslında buna gerçek anlamda bir dönüşüm diyemeyiz. Çünkü banka tasfiye edilmiş, kapanmış ve sadece ismi kullanılmıştır. Eski ekip gitmiş yerine yenileri gelmiştir. Müşteri ve mevduat tabanı olmadığı için banka yeni bir başlangıç yapmıştır. Diğer taraftan sermayesinin hazır olması ve kamu desteği ile izin süreçlerinin hızlı ilerlemesi dönüşümü olumlu etkilemiştir.

Görüşme Özeti:

Prof.Dr. Turan Erol ile yapılan derinlemesine mülakat çalışmasında konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşüm sürecinde düzenleyici ve denetleyici kuruluşlarının önemine yönelik değerli görüşler paylaşılmıştır. Konvansiyonel bankanın ayrı bir iştirak olarak İslami kurmasının avantajları üzerinde durulmuştur. Özellikle kamu sermayeli bankaların dönüşüm süreçlerine yönelik farklı yaklaşımlar ortaya konmuştur.

Dr. Eyüp Asker ile Derinlemesine Mülakat Notları

Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 1995 yılında mezun oldu. 2002 yılında Yeditepe Üniversitesi, İşletme Yönetimi üzerine yüksek lisansını tamamlayan Eyüp Asker, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans bölümünde doktora yapmıştır. Citibank'ta 2 yıl nakit yönetimi müdür yardımcılığı, Credit Lyonnais'ta 12 yıl finansal kontrol ve muhasebe birimi müdür yardımcılığı, Suudi Arabistan National Commercial Bank'ta 3 yıl finansal kontrol müdürlüğü yapan Eyüp Asker, 8 yıldır Türkiye Finans Katılım Bankası'nda Finansal Kontrol ve Raporlama Müdürü olarak çalışmaktadır.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığımızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: *Türkiye için söyleyecek olursak bu üç seçenekten en uygunu konvansiyonel bir bankanın bağlı ortaklık kurarak bunun üzerinden ilerlemesi ve İslami bankaya dönüşmesidir. Pencere açmak ve buradan dönmek veya faizli bankanın belirli bir zaman içerisinde tamamen faizsiz bir bankaya dönüşmesi yöntemlerde iki tanesi olsa da bağlı ortaklık kurulduğu ve bunun üzerinden dönüştüğü zaman bence işler daha problemsiz ve şüpheye yer vermeden İslami prensiplere en uygun bir şekilde ilerleyecektir. Özetle bu yöntemde konvansiyonel banka başta kısmi olarak dönüşerek yeni bir bağlı ortaklık kuruyor, İslami prensipler çerçevesinde*

katılım bankacılığı yapmaya başlıyor, daha sonra bu bankayı büyütürken konvansiyonel bankayı küçültüyor ve zaman içinde konvansiyonel taraf yok oluyor.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Bence faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankanın kamu olması veya özel olması dönüşüm açısından bir fark yaratmayacaktır. Sonuçta kamu bankaları da özel bankalar da Türkiye’de BDDK mevzuatına, KGK ve SPK kurallarına dahil oldukları için bu dönüşümde herhangi bir fark olmayacaktır.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: *Öncelikle fikhî en başta gelir. Çünkü dönüşen bankaya katılım bankası diyebilmemiz için AAOIFI’nin ve fikhî prensiplerin belirttiği tüm hususları bu bankanın taşıyor olması gerekmektedir. Faizsiz finans sisteminin ana prensipleri bildiğiniz gibi Kur’an-ı Kerim’e, Sünnet’e, İcma ve kıyasa asla ters düşmeyecek şekilde, ana prensiplerden taviz vermeden ilerlemektir. Bu yüzden fikhîyi en başa koyarız. İkincisi ise hukukî diyebiliriz. Çünkü BDDK’nın yasal düzenlemelere, hukukî yönetmeliklere uyum son derece önemlidir. Üçüncü olarak finansalı söyleyebiliriz. Çünkü dönüşüm sürecinde finansal tabloları hazırlarken de mutlaka bir standartlar çerçevesinde yani oturmuş ve dünya çapında kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun olarak finansallara uyum çok önemlidir. Sonra da kamusal ve toplumsal faktörler gelmektedir.*

Soru: Dönüşüm kararı alan bir banka, kredi ve mevduatlarını faizsiz varlık ve yükümlülüklerle dönüştürürken ve kaynaklarını faizli işlemlerden arındırırken, muhasebe ve raporlama teknikleri açısından nelere dikkat etmelidir?

Cevap: *Öncelikle artık faizsiz bankacılık yapmaya karar vermiş bir kuruluşun ilk dikkat etmesi gereken husus bence fikhî prensipleri çok iyi*

anlaması gerekmektedir. İkincisi muhasebe prensipleri asla şeri prensipler çelişmeyecek şekilde oluşturmalıdır. Üçüncü husus çalıştığı sektörler, elde ettiği gelirlerin kesinlikle fikhî uygulamalarla çelişmeyecek şekilde elde edilmesi, faiz elementinin tüm işlemlerden arındırılmış olması en önemli konulardan birisidir. Diğer hususlarda fikhî uygulamaların bize söylediği ana prensipler ışığında dönüşen kuruluşun ilerlemesidir.

Soru: Türkiye’de uygulanan muhasebe ve raporlama teknikleri açısından konvansiyonel bir bankanın hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi ile kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?

Cevap: *Kanaatimizce kısmi ve aşamalı dönüşüm daha sağlıklı ve daha mantıklı olacaktır. Çünkü birden ani dönüşümlerde öngörülemeyen çeşitli hatalar olabilir. Sonradan bunun geri dönüşü, ayıklanması farkında olmadan haram elementi için içine karıştıktan sonra bunu temizlemek arındırmak ve bunun neden olduğu itibar kaybını ve prestiji tekrar kurmak zor olabilir. O yüzden çok dikkatli bir şekilde Danışma Kurulunun da gözetiminde İslami prensipler uygun olarak adım adım ve sağlıklı bir şekilde ilerlemek daha doğru olacaktır. Bunu da bağlı ortaklık şeklinde yapmak daha sağlıklı bir yöntem olarak görünmektedir. Çünkü bağlı ortaklık kurduğunuz zaman bu bağlı ortaklığın tüm gelirleri, giderleri ve muhasebesel işlemleri o çerçevede içerisinde cereyan ettiği için bir karışıklık söz konusu olmayacaktır. İslami pencere açılması durumunda da bu yapılabilir ancak kaçak noktalar oluşabilir. Bu da çok daha fazla itina göstermeyi gerektirecektir. Çünkü konvansiyonel bankanın bu konuda bir tecrübesi olmaması hatalara daha açık olmasına neden olabilir. Ama farklı bir iştirak kurup, oraya tecrübeli profesyonelleri alıp, o bağlı ortaklığı büyütmek ve helal çerçevesinin içerisinde bu bağlı ortaklıktaki işlemleri muhasebeye dökmek ve finansal tabloları hazırlamak kanaatimizce daha doğru olacaktır.*

Görüşme Özeti:

İlgili mülakatta Dr. Eyüp Asker’in sektörde uzun yıllara dayanan tecrübe ve uzmanlığından istifade edilmiştir. Özellikle muhasebe teknikleri açısından

konvansiyonel bankanın bağı ortaklık şeklinde katılım bankası kurması ve daha sonra aşamalı olarak faizsiz bankaya dönüştürülmesinin en uygun yöntem olduğuna dair görüş bildirilmiştir.

Bayram Gürbüz ile Derinlemesine Mülakat Notları

1997 yılında Anadolu Üniversitesi'nin İşletme Fakültesinden mezun oldu. 2011-2012 yılları arasında Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yüksek Lisans programını tamamladı. 1999-2019 yılları ayları arasında Albaraka Türk Katılım Bankası'nda Mali İşler Biriminde memur, şef, II. müdür ve yönetici olarak görev aldı. Gümrük Müşavir Yardımcılığı ile Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlik Belgesi bulunan Gürbüz, 2019 Şubat ayından itibaren Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. de Muhasebe ve Vergi Müdürü olarak görev yapmaktadır. Bayram Gürbüz, aynı zamanda 2020 Ocak ayından itibaren Emlak Katılım Varlık Kiralama Şirketi Yönetim Kurulu Üyeliğini sürdürmektedir.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: *Konvansiyonel bankanın bir anda, bağı ortaklık kurmadan direk katılım bankasına dönüşümü oldukça meşakkatli ve zordur. Takip edilmesi de zordur. Çünkü sonuçta katılım bankası da konvansiyonel banka da özü itibariyle bankadır. Her iki banka türünün hesap planları birbirinden farklıdır ama işleyiş olarak baktığında birbirine paralel olarak gider. Sadece fon kullandırım ve fon toplama yöntemleri birbirinden farklıdır. Mevcut konvansiyonel bankanın bir anda katılım bankasına dönüşmesi kısa sürede mümkünatı oldukça zordur. Ama bunu bir bağı ortaklık şeklinde kurduğunda, kullandırılan fonları ve toplanan fonları birbirinden ayırmaları daha kolaydır. Kanaatimizce önce bağı ortaklık şeklinde fonları birbirinden ayırabiliyorsak aşama aşama ve kontrollü bir şekilde dönüştürülmesi daha doğru olacaktır. Bunu yaparken de tamamen ürünleri ayırmak gerekecektir. Dönüşümle birlikte nakit kredi vb. gibi işlemler yerine artık murabaha gibi*

müşareke gibi ürünler sunulmalıdır. Son dönemlerde faizli bankacılık ürünlerinden ziyade artık mal alım satımlarına dayalı işlemlerin arttığını görüyoruz. Bu noktada Türkiye çok güzel noktalara gidiyor ve böyle çalışmaların da katkılarıyla belki ileride daha güzel noktalara gelinecektir.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayırarak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

***Cevap:** Hali hazırda baktığımızda kamu katılım bankaları da var özel katılım bankaları da var. Ama bunların süreçlerine baktığımızda genel olarak benzerdir. Sonuçta dayandığımız mevzuat aynı, çıktılar aynı, raporlamalar %90 aynıdır. Bir de kamu ve özel tarafı rekabet durumunu da göz önünde bulundurarak dengede tutmak gerekir. Dolayısıyla kamu da olsa özel de olsa farklı dönüşüm modellerinin uygulanmasına gerek olmadığını düşünmekteyiz.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

***Cevap:** En başta fikhî olmazsa olmazımızdır. Peşinden hukukî diğer olmazsa olmazımızdır. Ayrıca mevzuatın fikhî gereklilikleri karşılması gerekir. Bunu somut örnekle ifade etmek gerekirse katılım bankacılığında finansal kiralama vardır. Ama konvansiyonel bankalarda finansal kiralama bulunmuyor. Yapabilmesi için ayrı bir şirket kurması gerekiyor. Mesela menkul kıymet ihracı yapacaksın, konvansiyonel bankalar menkul kıymet ihracı yapabilir. Ama katılım bankaları menkul kıymet ihracı yapabilmesi için ya portföy şirketi veya varlık kiralama şirketi kurması gerekir. Dolayısı ile dönüşüm için ayrımlar gerekiyor. Bu ayrımları etkileyen faktörlerin başında fikhî ve hukukî faktörler gelir daha sonra bankanın ve sektörün içinde bulunduğu duruma göre sırasıyla finansal, kamusal ve toplumsal faktörler gelmektedir.*

Soru: Dönüşüm kararı alan bir banka, kredi ve mevduatlarını faizsiz varlık ve yükümlülüklerle dönüştürürken ve kaynaklarını faizli işlemlerden arındırırken, muhasebe ve raporlama teknikleri açısından nelere dikkat etmelidir?

Yan Soru: Özellikle daha önce konvansiyonel bankacılık yapan ve daha sonra tasfiye sürecinden sonra faizsiz banka haline getirilen Emlak Katılım bankası örneği üzerinden dönüşüm sürecinde muhasebe ve raporlama teknikleri açısından nelere dikkat edilmiştir?

Cevap: *Emlak Bankası konvansiyonel bir banka iken katılım bankasına dönüştürülmüştür. Ama tabii bu banka tasfiye sürecindeydi ve bu süreç içerisinde zaten dönüşüme yönelik işlemler söz konusu olmuştur. Bankanın sonuçta süregelen varlıkları, borçları bulunmakta ve bunların hepsi bir kayıt altında tutulmaktadır. Emlak Katılım Bankası 21 Mart 2019 yılında bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. Bu zaman zarfında faaliyete başlamadan ve izin alınmadan önce zaten bununla ilgili başlatılan bir süreç bulunmaktaydı. Bu süreçte Banka TFRS standartlarına geçmek için birtakım çalışmalar yapmış ve konvansiyonel bankayken tasfiye sürecindeki varlıkları tespit edilmiştir. Bankanın alacakları normal katılım bankacılığı prensiplerine göre ayrılmıştır. Yani hesap planındaki konvansiyonelden gelen ve takibe giden alacaklar, belirli imkanlar ölçüsünde mizanda alt bir kırılım açılarak katılım bankacılığı prensipleri doğrultusunda ayrılmış ve burada takip edilmiştir. Diğer taraftan öncelikle konvansiyoneldeki tüm işlemler sınıflanmış, oradan kalan varlıklar borca karşılık ayrılmış ve menkul, gayri menkuller hep ayrı olarak sınıflandırılmış ve kesinlikle katılım bankacılığı ile birleştirilmemiştir. Ayrıca önceki tasfiyeden gelen şeylerin tamamı bir öz kaynak olup, bunlar yakından takip edilmiş ve havuza asla yansıtılmamıştır. Bu özkaynakların içerisinde alacaklar alınarak kapatılmış ve varsa ona ilişkin yükümlükler ödenmiştir. Oradaki faiz gelirleri arındırarak sosyal projelere aktarılmış ve bunlar nazım hesaplarda takip edilmiştir. Çünkü buradaki kayıtlar ileride bir yükümlülük doğuracak işlemlerdir. Bu işlemler nazım kayıtlarında tutularak raporlanmaktadır. Sonuç itibarıyla bilançodaki önceki tasfiyeden gelen hesaplar için ayrı bir alt kırılım açarak orada toplanmış, birbiriyle kapatılarak yavaş yavaş bitirmeye çalışılmıştır.*

Soru: Türkiye’de uygulanan muhasebe ve raporlama teknikleri açısından konvansiyonel bir bankanın hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi ile kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı olarak İslami pencere

açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?

Cevap: *Bir konvansiyonel bankayı ben bunu dönüştürürüm dediğinizde mevcut yasalar ve ürünler anlamında bir anda bunu dönüştürme şansımız bulunmamaktadır. Kâr dağıtım sistemi örneğine baktığımızda katılım bankaları kâr dağıtmakta ve önceden bir getiri söyleyememektedir. Ama konvansiyonel bankalar önceden bir getiri vermektedir. Özetle bağlı ortaklık kurulması, konvansiyonel bankanın tasfiye edilerek belli bir aşama şeklinde hesapların arındırılarak ve katılım bankacılığı faaliyetlerine dönüştürülmesi en makul yöntem olarak görülmektedir. Bu süreç teknik olarak çok zor görülmekle birlikte imkânsız değildir. Zira bu dünya üzerinde mümkün olmayan bir şey yoktur.*

Görüşme Özeti:

Sektörde uzun yıllara dayanan tecrübesi bulunan Bayram Gürbüz, gerçekleştirilen mülakatta dönüşüm sürecinde uygulanan muhasebe teknikleri ve raporlaması ile ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Özellikle daha önce konvansiyonel banka iken tasfiye süreci geçiren ve 2019 yılı itibariyle faaliyetlerini bir katılım bankası olarak sürdürmeye devam eden Emlak Katılım Bankası'nın konvansiyonel bankadan gelen hesaplarının muhasebeleştirilmesi ve raporlanması süreçleri ile ilgili önemli bilgiler paylaşılmıştır.

Gökhan Buğday ile Derinlemesine Mülakat Notları

2005 yılında KütaHYa Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu. Türkiye Finans Katılım Bankası'nda 2007-2012 yılları arasında Ticari Kredi Kontrol biriminde yetkili yardımcısı, 2012-2020 yılları arasında finansal kontrol biriminde yetkili, yönetici yardımcısı ve yönetici olarak görevler almıştır. Gürbüz, 2020 yılı Kasım ayından itibaren Ziraat Katılım Bankası A.Ş. de Finansal Kontrol Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığımızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından

**hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz?
Neden?**

Cevap: *Bağlı ortaklık olarak bir İslami Bankanın kurulması daha uygun bir dönüşüm yöntemi görülmektedir. Zira Türkiye’de bulunan çok sayıda mevduat bankasının alt yapısı ve bankacılık tecrübesi daha fazladır. İslami pencere açma ise müşteri açısından işlemlerine faizin karıştığına dair bir şüphe uyandıracığından uygun bir yöntem olarak görülmemektedir.*

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Herhangi bir farkın olacağı düşünülmemektedir.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: *Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşmesi finansal olarak imkânı var gibi görünse de uygulama açısından zor görülmektedir. Bütün ürünlerinin faizsiz bankacılığa uyarlanması mümkün değildir. Bazı ürünlerini ve işlemlerini iptal etmesi gerekecektir.*

Soru: Dönüşüm kararı alan bir banka, kredi ve mevduatlarını faizsiz varlık ve yükümlülüklerle dönüştürürken ve kaynaklarını faizli işlemlerden arındırırken, muhasebe ve raporlama teknikleri açısından nelere dikkat etmelidir?

Cevap: *Ürünlerinde katılım bankacılığına uygun olmayanlarının tespit edilmesi, bu ürün ve işlemlerin iptali gerekmektedir. Dönüşüm bağlı ortaklık ile yapılacak ise dönüşüm sürecinde konvansiyonel bankadan işlem almayı durdurup, sadece katılım bankacılığı üzerinden işlem almalıdır. Bu süreçte faizli bankadaki risklerin kapanması beklenmelidir. Bunun yanında araç kredileri, leasing, ipotekli mortgage gibi katılım bankacılığına uygun olan ürünlerin direkt olarak devir yapılabilir.*

Soru: Türkiye’de uygulanan muhasebe ve raporlama teknikleri açısından konvansiyonel bir bankanın hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya

dönüştürülmesi ile kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı olarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması arasında ne gibi farklar bulunmaktadır?

Cevap: *Dönüşümün aşamalı olarak yapılması gerektiğini düşünüyoruz çünkü faizli bankada dönüşmesi imkânsız ürünler olduğunu düşünüyoruz. Bu ürünlerin kapanması ve taahhütlerin sürelerinin dolması gerekmekte, bu süreçte katılım bankasına ağırlık vererek o bankanın gelişmesi sağlanmalıdır.*

Görüşme Özeti:

Gökhan Buğday ile yapılan görüşmede dönüşümün aşamalı olarak yapılması gerektiği, muhasebe ve raporlama açısından en uygun dönüşüm modelinin bağlı ortaklık şeklinde dönüşüm olduğu vurgulanmıştır.

Ümit Akkaya ile Derinlemesine Mülakat Notları

Ümit Akkaya, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1997 yılı mezunu olup, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans derecesine sahiptir. Halen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam İktisadi ve Uluslararası Finans Bölümünde Doktora yapmaktadır. 1998 yılından itibaren avukatlık mesleğini yürütmekte olan Ümit Akkaya, 2003 yılında katılmış olduğu Mutlu Avukatlık Ortaklığı'nda halen Yönetim Kurulu Üyesi'ni sürdürmektedir. Ümit Akkaya, TKBB tarafından yayınlanan Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı isimli, sektör için ilk ve önemli bir başvuru kaynağının mevzuat, denetleme ve hukukî alt yapı bölümünün yazımında görev almıştır.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığınızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz? Neden?

Cevap: *Türk hukuku açısından konuya baktığımızda, bir mevduat bankasının ya da kalkınma ve yatırım bankasının, bir katılım bankasına dönüşümüne dair doğrudan mevzuat düzenlemeleri olmadığını görmekteyiz. Elbette, Türk*

Ticaret Kanunu'nun anonim şirketlere ilişkin düzenlemeleri ile Bankacılık Kanunu ve alt düzenlemeleri uyarınca bu tür bir dönüşüm yapılması çeşitli yöntemlerle mümkün olabilir. Nitekim Emlak Katılım Bankası'nın da aslında bir mevduat bankasının katılım bankası olarak yeniden organize olması bu hususa örnek gösterilebilir. Esasen Türkiye'de katılım bankacılığı en azından günümüzde kendine özel bir kanunu ve alt düzenlemeleri olan bir alan olmaktan ziyade genel bankacılık mevzuatı içinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda sorunuz açısından kanaatimizce en sağlıklı yöntem, konvansiyonel bankanın; kuruluş, yapı ve tüm faaliyetlerini tümüyle bir katılım bankasına dönüştürmesidir. Bu görüşümüzün gerekçelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Türkiye'de katılım bankacılığı mevzuat alanında olduğu gibi bilimsel eserler, eğitim ve uygulama alanlarında da henüz çok gençtir ve geliştirilmeye ihtiyaç olan pek çok meselesi olduğu ifade edilmektedir. Bu açıdan faaliyetlerinin bir kısmı konvansiyonel bankacılık olan bir yapının, aynı anda katılım bankacılığı da yapması, alandan beklenen gelişimleri engelleyici olabilecektir. Zira her iki alanda da faaliyet gösteren bir bankanın, sadece katılım bankacılığı faaliyetlerine odaklanması beklenmeyecektir.

b) Bu alanın kendine has mevzuat düzenlemeleri hala geliştirilmeye devam etmekte olup, alanın tam bir düzenlemeye sahip olması için de uzun bir zaman gerekeceği anlaşılmaktadır. Bu açıdan da konvansiyonel alanda faaliyet gösteren bir bankanın pencere ya da iştiraki aracılığıyla faaliyet gösterdiği katılım bankacılığına dair prensiplere ilişkin düzenlemeler konusunda da yeteri kadar katkı sağlayamayacağını değerlendirmekteyiz.

c) Son olarak da pencere ya da iştirak yoluyla katılım bankacılığı yapan bir bankanın, malvarlıklarının, gelirlerinin ve harcamalarının tümüyle katılım bankacılığı prensiplerine uygun olması mevcut hukukî düzen içinde istense de mümkün olmayabilecektir. Zira anonim şirket olarak kurulan bankaların tek bilanço tutmaları, sermaye karlarını zorunlu olarak belirli yedeklere tabi tutmaları, faizli ve faizsiz sözleşme ilişkilerini ve buradan elde edilecek gelirlerini ayrıştırmalarının zorlukları da nazara alındığında, tam dönüşümün daha uygun bir yöntem olacağı kanaatindeyiz.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayıracak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: *Kanaatimizce dönüşüm açısından kamu ve özel sektör arasında bir fark bulunmamaktadır. Kamu sektörü açısından da katılım bankacılığı tam dönüşüm yöntemine dayalı olmalıdır. Bu görüşümüzün nedeni, kurulacak bankanın kamu sermayeli de olsa özel sermayeli de olsa aynı hukukî düzenlemelere tabi olacağı ve aynı prensiplere göre faaliyet göstermesi gerekliliğidir.*

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: *Günümüzde en önemli faktör mevcut hukukî yapıdır. Yukarıda işaret ettiğimiz üzere Türk hukukunda konuyla ilgili açık ve doğrudan mevzuat düzenlemeleri bulunmamakta olup, dönüşümü olumsuz etkileyecek en önemli faktör işte bu düzenleme eksiklikleridir. Toplumsal faktörler kanaatimizce önemli bir konudur. Günümüzde mevcut katılım bankalarının, bankacılık sektörü içindeki payı nazara alındığında, en azından şimdilik yeni katılım bankalarının ortaya çıkmasına, dolayısıyla mevcut konvansiyonel bankaların dönüşümüne yönelik bir toplumsal talep olmadığı söylenebilecektir. Konunun İslam hukuku açısından değerlendirilmesinde, dönüşümü olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen bir faktörden ziyade, dönüşümü düzenleyen bir hukuk sistemine baktığımızda işaret etmek gerekir. İslam hukuku bu alanın elbette temel faktörüdür zira dönüşüm tümüyle anılan hukuk sisteminin temel ilke ve prensiplerine uygun olmalıdır. Kamusal faktör ile devletin konuya yaklaşımını anlamamız gerekirse, bu konu hukukî faktörler içinde ele alınabilir. Zira kamu otoritesi bu alandaki yaklaşımını iki şekilde gösterecektir. Birincisi bu konuya ilişkin mevzuat düzenlemeleriyle dönüşümü kolaylaştırabilir ya da olanaksız hale getirebilir. İkincisi dönüşüm aşamasında izin, denetim ve inceleme faaliyetleriyle görevli kurumlar (BDDK gibi) eliyle de dönüşüm müracaatlarını kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı düzenlemeler yapabilir. Finansal faktörlerin, dönüşüm kararını*

verecek olan banka açısından önemi olacaktır. Örneğin bir mevduat bankası dönüşüm kararını oluştururken, bu sürecin sonunda ortaya çıkacak finansal değişimleri değerlendirecektir. Burada dönüşecek bankanın kamu olmasıyla özel sektör bankası olması arasında bir fark oluşabilir. Zira kamu bankasının dönüşümünde teorik olarak da olsa tüm ekonominin toplam faydasının gözetileceği varsayılabilir ancak özel sektör bankası açısından en temel motivasyon dönüşümün banka ortaklarına sağlayacağı fayda olacaktır.

Soru: Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüştürülebilmesi için Türk hukuku ve mevzuatı açısından sizce hangi düzenlemelerin yapılması gerekmektedir?

Cevap: Bu konuda öncelikle kanun seviyesinde düzenlemeler yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu açıdan Bankacılık Kanununda düzenlemeler yapılabileceği gibi katılım bankacılığına özel bir kanun düzenlemesi olacaksa burada da dönüşüme dair hükümler yer alması gerekecektir. Bunun dışında BDDK tarafından yayımlanan, “izne tabi faaliyetlere”, “kurumsal yönetime”, “birleşme, devir, bölünme ve hisse değişimine” ve “faizsiz bankacılığa” ilişkin yönetmelik, tebliğ ve sair düzenlemelerde de dönüşüme dair ilke ve kuralların yer alması gerektiği kanaatindeyiz.

Soru: Türk hukuku ve bankacılık düzenlemeleri açısından konvansiyonel bir bankanın hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi mi yoksa kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması mı daha uygundur?

Cevap: Bizim kanaatimiz hızlı bir şekilde tam dönüşüm yolunun izlenmesidir. Bu görüşümüz, ilk sorudaki gerekçelerimiz yanında bazı nedenlere de dayanmaktadır. Katılım bankacılığı faaliyetlerinin, günümüzde en çok eleştiriye uğrayan yönü, mevduat bankacılığına olan benzerliği, diğer ifadeyle “aslında mevduat bankalarının yaptığı her şeyi makyajlayarak yapmasıdır”. Bu eleştiriye kişisel olarak katılmamaktayız ancak bu eleştirilerin büyük yekûn tuttuğu bir alanda bunların ortadan kaldırılması gerektiğine inanmaktayız. Bu noktada bir mevduat bankasının, pencere ya da iştiraki yoluyla aynı zamanda katılım bankacılığı da yapması, yukarıda zikredilen eleştirileri azaltmayacak ve sisteme olan güveni arttırmayacaktır.

Yine katılım bankacılığı faaliyetlerini, faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına göre yürütmek için “kurumsal irade” tarafından katkı sağlanması şarttır. Bir bankanın ortaklarından başlamak üzere üst yönetimi ve kademe yöneticilerinin, sistemin tüm ilke ve prensiplerini bilmesi ve buna uygun davranma iradesi göstermesi gereklidir. Aksi durumda yukarıdaki “görünüşte faizsiz banka” eleştirileri haklı hale gelecektir. Bu noktada kanaatimizce pencere ya da iştirak modelinde, faaliyetlere bu alanda bilgi ve prensiplere uygunluk iradesi olmayan çalışan ya da temsilcilerinin katılması kaçınılmaz olacaktır. Bu da yukarıda işaret ettiğimiz kurumsal iradenin zayıflamasına ve faaliyetlerin temel ilkelere uygunluğunun azalmasına yol açacaktır. Son olarak, Türkiye’de halen gelişme aşamasında olan katılım bankacılığına, bu ilk evrelerinde, konvansiyonel bankaları da dâhil etmek konvansiyonel bankaların ilk hedefleri “katılım bankacılığı alanını geliştirmek” olmayacağı için sistemin tümüyle aleyhine sonuçlar doğurabilecektir.

Görüşme Özeti:

Ümit Akkaya ile yapılan mülakatta dönüşümün nasıl olması gerektiği hususunda hukukî olarak önemli tahlillerde bulunulmuştur. Ayrıca konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesine ilişkin açık ve doğrudan mevzuat düzenlemeleri bulunmadığı ancak bu konuda kanun seviyesinde bir düzenleme yapılması kaydıyla dönüşümün mümkün olabileceği yönünde geri bildirimler alınmıştır.

Uğur Çebi ile Derinlemesine Mülakat Notları

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Hukuk Fakültesi’nden 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılında İstanbul Barosuna kaydolan ve 2015 yılında Galatasaray Üniversitesi’nin Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalında yüksek lisansını tamamlayan Uğur Çebi, aynı üniversitede doktora çalışmasını sürdürmektedir. 2013 yılı itibariyle Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.’nde Hukuk Danışmanlık Müdürlüğü bünyesinde Danışmanlık Avukat olarak çalışmaktadır.

Soru: Dünya uygulamalarına baktığımızda siz olsaydınız konvansiyonel bir bankanın İslami pencere açması, bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması veya tamamen tam teşekküllü İslami bankaya dönüştürülmesi uygulamalarından

**hangisini Türkiye için en uygun dönüşüm modeli olarak tercih ederdiniz?
Neden?**

Cevap: Kanaatimizce “pencere bankacılığı” ve bağlı ortaklık olarak İslami banka kurulması dönüşüm olarak nitelendirilmemelidir. Pencere bankacılığında, ilgili banka asıl faaliyeti olan konvansiyonel bankacılığı yürütmeye devam etmektedir. Bağlı ortaklık olarak İslami banka kurulduğu durumlarda da bağlı ortaklık olarak kurulan banka hâkim ortağı konvansiyonel bankadan ayrı bir tüzel kişiliğe sahiptir. Bu nedenle burada gerçek anlamda bir dönüşümden bahsetmemiz mümkün değildir. Dolayısıyla dönüşümden kasıt konvansiyonel bir bankanın, konvansiyonel bankacılık faaliyetlerini sona erdirerek, İslami bankacılık faaliyetlerine başlaması olmalıdır. Türkiye’de ise İslami bankacılığın gelişiminin sağlanması için gerçek anlamda bir dönüşümün yani konvansiyonel banka faaliyetlerinin sona erdirilerek, İslami banka olarak faaliyetlere devam etmenin zorunlu tutulmaması yerinde olacaktır. Katılım bankalarının halihazırda konvansiyonel bankalara göre düşük oranda bir pazar payı vardır. Bu nedenle İslami bankacılık geliştirilmek isteniyorsa, sadece İslami bankalar ile yetinilmemeli, diğer bankaların da İslami bankacılık yapmasına izin verilmelidir. Türkiye bu yöntemi kalkınma ve yatırım bankaları ile denemektedir. Konvansiyonel bankalarla bu yöntemin denenmesine de bir engel olmamalıdır. Nasıl bir şirketin faaliyetlerinin bir kısmı fikhî açıdan uygun olmasına karşın, bir kısmı uygun olmayabiliyorsa (örneğin ilgili şirketin faizli gelirleri varsa) bir bankanın da faaliyetlerinin bir kısmı fikhî esaslara uygun olabilirken, bir kısmı fikhî esaslara uygun olmayabilir. Keza, İslami finansman yöntemlerinden bazıları konvansiyonel bankalar tarafından zaten yürütülmektedir. Örneğin konvansiyonel bankalar da fikhî açıdan caiz olan teminat mektuplarını düzenleyebilmektedir.

Soru: Faizsiz bankacılık yapmak isteyen konvansiyonel bankaları kamu veya özel sermayeli olacak şekilde ayırarak olursak, her iki bankacılık türü için aynı veya farklı dönüşüm modellerinin uygulanması gerektiği hakkındaki düşünceleriniz neler olurdu?

Cevap: Kanaatimizce kamu ve özel sermayeli bankalar arasında ayırım yapmak doğru değildir.

Soru: Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü etkileyen fikhî, hukukî, finansal, kamusal veya toplumsal faktörleri önem sırasına göre nasıl değerlendirirdiniz?

Cevap: Burada hukukî faktörlerle ilgili olarak: Türk hukukunda konvansiyonel bir bankanın İslami bir bankaya dönüşümü ile ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Pencere bankacılığına sadece sınırlı olarak kalkınma ve yatırım bankaları için izin verilmiştir. Bağlı ortaklık kurmak suretiyle konvansiyonel bir bankanın İslami banka faaliyeti yürütmesine bir engel bulunmamaktadır.

Bu kapsamda, burada hukukî olarak gerçek anlamda bir dönüşüme ve pencere bankacılığına ilişkin düzenlemelere izin verilmesi yeterli olacaktır. Burada asıl önemli olanın diğer hususlar olduğunu düşünmekteyim. Tabi ki bunların en önemlisi fikhî esaslardır. İslami bankacılığa dönüşüme izin veriliyorsa her şeyden önce bunun fikhî esaslara uygun gerçekleşmesi gerekir. Fikhî esaslara uygun bir dönüşümün kamusal ve toplumsal açıdan da olumlu karşılanacağını düşünmekteyim.

Soru: Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüştürülebilmesi için Türk hukuku ve mevzuatı açısından sizce hangi düzenlemelerin yapılması gerekmektedir?

Cevap: Esasında Türk mevzuatında konvansiyonel bir bankanın İslami bir bankaya dönüşmesini engelleyecek bir açık bir hüküm bulunmamaktadır. Kanaatimizce, konuyla ilgili açıkça kanunda bir düzenleme yapılması yerinde olacaktır. Kanundaki düzenlemeyi de BDDK tarafından çıkartılacak ikincil düzenlemelerin takip etmesi gerekmektedir. Tüm esasların kanunda düzenlenmesi doğru olmayacağı düşünülmektedir.

Soru: Türk hukuku ve bankacılık düzenlemeleri açısından konvansiyonel bir bankanın hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi mi yoksa kısmi ve aşamalı dönüşüm kararı alarak İslami pencere açması veya bağlı ortaklık şeklinde İslami banka kurması mı daha uygundur?

Cevap: Kanaatimizce mevcut düzenlemeler kapsamında mevduat bankaları için en hızlı ve tek İslami bankacılık yapma seçeneği katılım bankası bağlı

ortaklık kurmaktır. Kalkınma ve yatırım bankaları pencere bankacılığı üzerinden de İslami bankacılık yapabilirler.

Görüşme Özeti:

Uğur Çebi ile yapılan derinlemesine mülakat çalışmasında konu hakkında hukukî anlamda önemli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda Türk mevzuatında konvansiyonel bankanın faizsiz bankaya dönüşümünü engelleyecek bir hükmün bulunmadığı ve dönüşümün önünü açmak için kanunda bir düzenleme yapılmasının yeterli olacağı anlaşılmaktadır. Mevcut düzenlemelere göre ise dönüşüm için ilk ve tek adımın bağlı ortaklık olduğu öğrenilmiştir.

5.3. Genel Değerlendirme ve Türkiye İçin Model Önerileri

Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşümünün fikhî hukukî ve bankacılık uygulamaları açısından mümkün olup olmadığı ve Türkiye açısından en uygun dönüşüm modelinin nasıl olacağı hususları gerçekleştirilen derinlemesine mülakat çalışmamızda konunun uzmanları tarafından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de dönüşümün mümkün olup olmadığı ile ilgili verilen görüşlerin büyük bir çoğunluğunun olumlu yönde olduğu görülmüştür. Diğer taraftan az da olsa bir kısım katılımcılarımız dönüşümün mümkün olduğu ancak mevcut şartlar nedeniyle zor veya çok zor olduğu şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Esasen bu sonuçların tezimizde konuyla ilgili gerçekleştirdiğimiz yurt dışı uygulamaları ve literatür çalışmaları neticeleri ile de çelişmediğini görmekteyiz. Zira yurt dışı uygulamalarına baktığımızda konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesinin mümkün olduğu ve dönüşümün ülkeden ülkeye veya bankadan bankaya farklılık arz edebilecek yöntem ve modellerde uygulandığı görülmüştür.

Derinlemesine mülakat çalışmamızda sorularımızı cevaplandıran katılımcılardan almış olduğumuz geri dönüşler çerçevesinde Türkiye için tercih edilen en uygun dönüşüm modelleri tercih sırasına göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda Türkiye özelinde, katılımcılarımıza yöneltmiş olduğumuz sorular neticesinde almış olduğumuz cevaplara göre tespit ettiğimiz bulgular, aşağıda detay ve özet olacak şekilde iki farklı tabloyla açıklanmaya çalışılmıştır. AAOIFI ve Malezya özelinde hazırlanan soruların yöneltildiği katılımcılara ise aşağıdaki tablolarda yer verilmemiştir.

Tablo 5.1: Katılımcılar İçin Detay Görüş Değerlendirme Tablosu

No	Katılımcı Bilgileri			Türkiye’de dönüşüm mümkün mü?	Türkiye için hangi dönüşüm modelini tercih ederdiniz?	*Kısmi ve aşamalı dönüşüm modeli tercihiniz nedir?	Dönüşümü etkileyen en önemli faktör nedir?
	İsim Bilgileri	Mesleki Bilgiler	Görüşme Notu				
1	Prof. Dr. Hayrettin Karaman	Akademisyen	Ayetlerden dayanak sunarak fikhî değerlendirmelerde bulunmuştur.	Mümkün	Tamamen	Bağlı Ortaklık	Fikhî
2	Prof. Dr. Hasan Hacak	Akademisyen	Hem fikhî hem de stratejik açıdan değerlendirmelerde bulunmuştur.	Mümkün	Tamamen	Pencere	Fikhî
3	Prof. Dr. Servet Bayındır	Akademisyen	Dönüşümün nasıl olması gerektiği hususunda fikhî görüşler vermiştir.	Mümkün	Tamamen	Bağlı Ortaklık	Fikhî
4	Prof. Dr. İshak Emin Aktepe	Akademisyen	Dönüşüme ve tedricen yapılabileceğine dair fikhî değerlendirmeler yapılmıştır.	Mümkün	Tamamen	Pencere	Fikhî
5	Prof. Dr. Turan Erol	Akademisyen	Kamu sermayeli bankalar ve dönüşüm hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.	Mümkün Ama Zor	Bağlı Ortaklık	Bağlı Ortaklık	Fikhî
6	Dr. İlker Koç	BDDK Daire Başkanı	Dönüşüm ve düzenleyici kuruluşlarının önemine yönelik görüşler vermiştir.	Çok Zor	Bağlı Ortaklık	Bağlı Ortaklık	Finansal
7	Mustafa Erdem	Emlak Katılım YKÜ	Tasfiye halindeyken dönüşen Emlak Katılım'a dair tecrübelerini aktarmıştır.	Mümkün Ama Zor	Tamamen	-	Fikhî
8	Dr. Eyüp Asker	Finansal Kontrol Müdürü	Muhasebe teknikleri açısından dönüşüm yöntemlerini değerlendirmiştir.	Mümkün	Bağlı Ortaklık	Bağlı Ortaklık	Fikhî
9	Bayram Gürbüz	Emlak Katılım Muhasebe Müdürü	Emlak Katılım örneği üzerinden hesapların dönüşümü ile ilgili tecrübelerini aktarmıştır.	Mümkün	Bağlı Ortaklık	Bağlı Ortaklık	Fikhî
10	Gökhan Buğday	Finansal Kontrol Müdürü	Muhasebe ve raporlama teknikleri açısından dönüşüm yöntemlerini değerlendirmiştir.	Mümkün Ama Zor	Bağlı Ortaklık	Bağlı Ortaklık	Finansal
11	Ümit Akkaya	Bankacı Avukat	Dönüşüm süreci ve hukukî düzenlemeler hakkında görüş vermiştir.	Mümkün	Tamamen	-	Hukukî
12	Uğur Çebi	Bankacı Avukat	Dönüşüm hakkında hukukî anlamda önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.	Mümkün	Tamamen	Bağlı Ortaklık	Hukukî

*Tamamen dönüşüm modelinde faizli bir banka hızlı bir şekilde tam teşekküllü faizsiz bir bankaya dönüştürülmektedir. Bu soruda katılımcılara tamamen dönüşümün mümkün olmadığı durumlarda Bağlı Ortaklık veya Pencere Uygulaması şeklindeki Kısmi ve Aşamalı dönüşüm modellerinden hangisini tercih ettiği sorulmuştur.

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur

Tablo 5.2: Katılımcı Özet Görüş Değerlendirme Tablosu

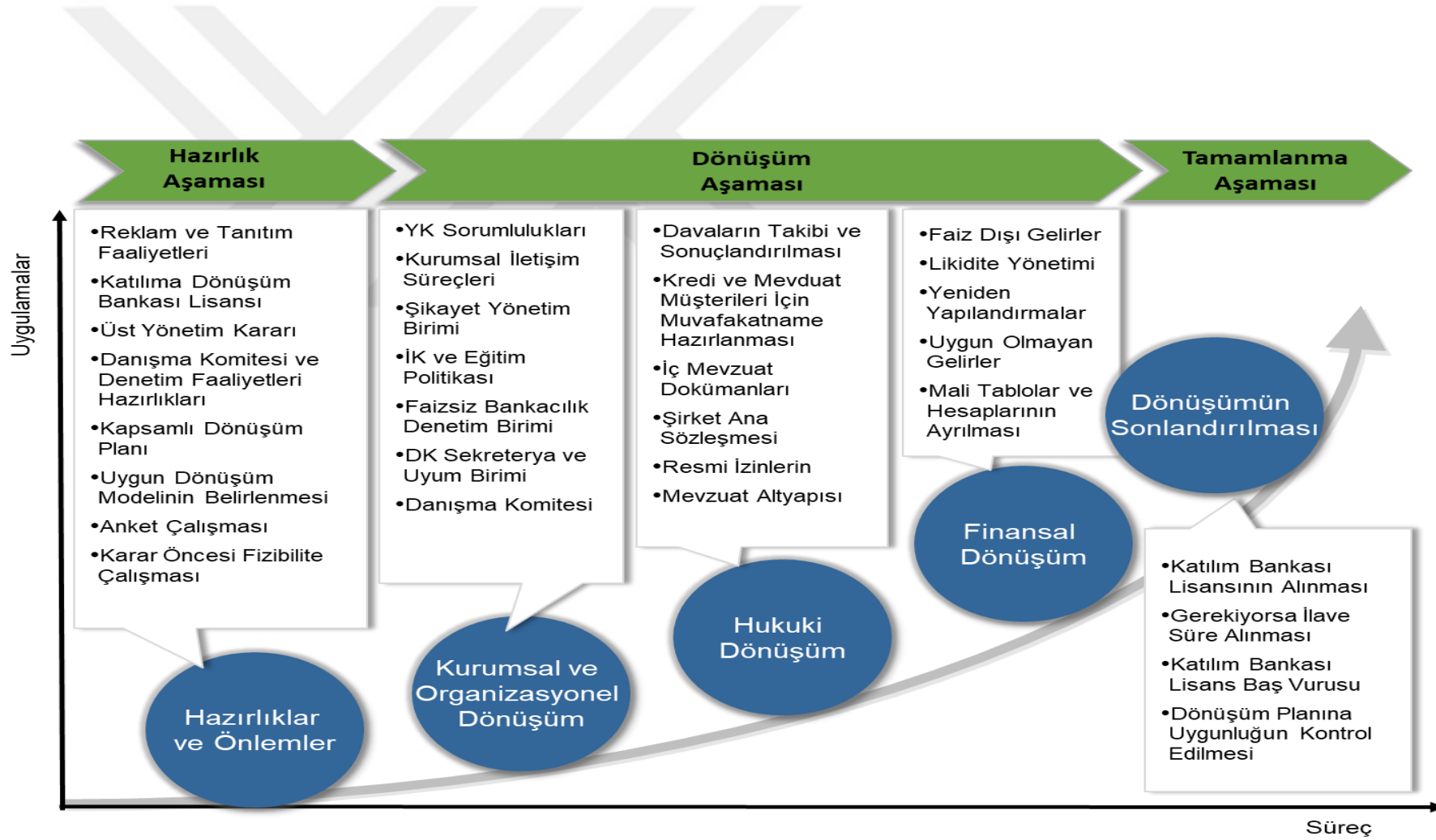
TS: Tercih Sayısı	Türkiye’de dönüşüm mümkün mü?	T S	Türkiye için hangi dönüşüm modelini tercih ederdiniz?	T S	Kısmi ve aşamalı dönüşüm modeli tercihiniz nedir?	T S	Dönüşümü etkileyen en önemli faktör nedir?	T S
I. Tercih	Mümkün	8	Tamamen	7	Bağlı Ortaklık	8	Fıkhi	8
II. Tercih	Mümkün Ama Zor	3	Bağlı Ortaklık	5	Pencere	2	Hukukî	2
III. Tercih	Çok Zor	1	Pencere	0	–	0	Finansal	2

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Sonuç olarak fikhî endişeler ve toplumsal algı göz önünde bulundurulduğunda konvansiyonel bir bankanın tamamen ve hızlı bir şekilde faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi ilk sırada tercih edilen bir model olarak görülmektedir. Ancak mevcut şartlar ve operasyonel kolaylıklar göz önünde bulundurulduğunda ise sırasıyla bağlı ortaklık ya da pencere uygulamasına dayalı kısmi ve aşamalı dönüşüm modellerinden birinin tercih edilmesinin daha uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Diğer taraftan katılımcılarımıza sunmuş olduğumuz modeller üzerinden farklı değerlendirmelere rastlanması dönüşüm şeklinin mevcut şartlara göre bankadan bankaya göre farklılık arz edebileceği sonucunu ortaya koymaktadır.

5.3. Katılıma Dönüşüm Bankası Süreç ve Uygulamaları

Konvansiyonel bir banka gerek kısmi ya da aşamalı gerekse tamamen olsun faizsiz bir bankaya dönüşüm kararı aldıktan sonra belirli süreç ve uygulamalardan geçmektedir. Hatta dönüşüm kararı alma aşamasında bile yapılması gereken hazırlıklar ve alınması gereken önlemler bulunmaktadır. Zira faizli bir sistemden faizsiz bir sisteme geçiş sürecinde söz konusu bankanın, organizasyon yapısı, kurumsal yönetim süreci, hukukî alt yapısı, finansal tablolara ve muhasebe sistemine ilişkin raporlama teknikleri, tüm denetim süreçleri ve hatta başta kamu otoriteleri olmak üzere tüm paydaşlarla olan ilişkileri doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle Katılıma Dönüşüm Bankası olarak adlandırılan konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşüm süreci, belirtmiş olduğumuz tüm farklı yönleri ile ele alınmadan önce bir grafik eşliğinde özetlenmeye çalışılmıştır.

Grafik 5.1: Katılıma Dönüşüm Bankası Süreç ve Uygulamaları

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Dönüşüm süreç ve uygulamaları öncelikli olarak tamamen dönüşüm modeli göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte tamamen dönüşümün uygun olmadığı durumlarda bağlı ortaklık ve pencere uygulamaları gibi kısmi aşamalı dönüşüm modelleri içinde detaylara yer verilmiştir. Nihayetinde tam teşekküllü İslami bankaya dönüşüm söz konusu olduğu için süreç ve uygulamalar tüm dönüşüm modelleri için geçerlidir.

5.3.1. Yeni Bir Tanım Önerisi: Katılıma Dönüşüm Bankası

Konvansiyonel bankadan faizsiz bankaya dönüşen bir banka, hukukî, fikhî veya yapısal olarak belirli bir süreç boyunca ne tam bir konvansiyonel banka ne de tam teşekküllü İslami bir banka olabilmektedir. Zira dönüşen bu bankalar süreç tamamlanana kadar bünyelerinde faizli işlemlere dair unsurları barındırmaktadırlar. Dolayısıyla geçici de olsa farklı bir statüde olduğu düşünülen bu bankalar için yeni bir tanım önerisi getirilmesinin gerektiği kanaatindeyiz. Nasıl ki tasfiye halindeki bir banka “Bankaların İradi Tasfiyeleri Hakkında Yönetmelik” gereği faaliyetlerine son verirken varlıklarının paraya çevrilmesi, alacaklarının tahsil edilmesi, borçlarının ödenmesi ve artan bakiyelerin pay sahiplerine dağıtılması süreçlerini “Tasfiye Halinde” unvanı ile belli etmektedir (Resmî Gazete, 2006). Aynı şekilde konvansiyonel bir bankadan faizsiz bir bankaya dönüşen banka ise faizli bankacılık faaliyetlerine son vereceğinden dönüşüm süreci itibariyle bunu unvanına eklenecek bir tanımla belirtebilir. Bu tanımın da “Katılıma Dönüşüm Bankası” şeklinde olması önerilmektedir.

5.3.2. Dönüşüm Öncesi Hazırlıklar ve Alınması Gereken Önlemler

Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürmeden önce bazı hazırlıkların yapılması ve dönüşüm süreci boyunca karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Öncelikle Türkiye’deki bankacılık kanununun hangi tür dönüşüm modeli için uygun olduğu bilinmeli ya da konvansiyonel bankaların dönüşümlerinin kolaylaştırılması ve risklerin minimize edilmesi için yeni düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır. Dolayısıyla dönüşüm kararı almadan önce “X Katılıma Dönüşüm Bankası” ülkedeki hukukî ve toplumsal alt yapının dönüşüme müsait olup olmadığını araştırmalı ve Banka hissedarlarına ve üst yönetime sunmak üzere bir fizibilite çalışması hazırlamalıdır. Çalışmanın kapsamı genişletilerek uluslararası alanda dönüşen banka örnekleri ve sonuçları da bu çalışmada

paylaşılabilir. Hatta bu alanda uluslararası İslami finansal kuruluşların hazırlamış oldukları, standart, rehber ve düzenlemelerden yararlanılabilir.

Hukukî alt yapı ve mevcut şartların uygun olduğu kanaatine varıldıktan sonra X Katılıma Dönüşüm Bankası, üst yönetim, akabinde yönetim kurulu ve genel kurul onayı ile dönüşüm kararını alır ve bu kararı ilgili platformlarda ilan eder. Akabinde yasal otoritelere gerekli lisans başvurularını gerçekleştirir. Türkiye açısından dönüşüm ile ilgili mevzuat alt yapısının yeterli olduğunu varsaydığımızda söz konusu banka kendi için en uygun dönüşüm modelini seçmek suretiyle kapsamlı bir dönüşüm planı hazırlar. Bu dönüşüm planı ihtiyaca göre yıllık olarak ta hazırlanabilir. Söz konusu planda kısmi olarak başlayan dönüşümün aşamalı dönüşüm kararı aldıktan sonra ne kadarlık bir zaman dilimi içerisinde tamamlanacağı ve süreç boyunca hangi adımların atılacağı belirlenen senaryolar çerçevesinde netleştirilir. Bu dönüşüm planında dönüşüm hedeflerine, personel eğitimine, uygulanacak muhasebe ve raporlama tekniklerine, dönüştürme metodolojisi ve varsa olumsuz bulguların çözülmesi noktasında alınacak aksiyonlara da yer verilmelidir. Ayrıca söz konusu dönüşüm planı, banka bünyesinde oluşturulan Danışma Komitesi'ne sunulur.

Bankanın dönüşüm sürecinde gerek Danışma Komitesi kararlarına gerekse belirlenen plana göre uygun bir şekilde hareket edip etmediğini sağlamak ve gerekli aksiyonları almak üzere denetim birimleri tesis edilir. Hatta bu bağlamda dönüşüm konusunda tecrübeli bağımsız denetim birimlerinde de destek alınabilir. Bunun için denetim süreçleri ve denetime ilişkin raporların yasal olarak hangi sıklıkla üst yönetimine sunulacağı ile ilgili banka denetim prosedürleri oluşturulur. Zira uyum ve denetimle ilgili iç ve dış düzenleyicilerin olumsuz bulgularına ilişkin uygun önlemler alınmadan ve plan / strateji çözümü olmadan, denetimler kesinleştirilemez. Aksi takdirde düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından cezalar kesilmesi, dönüşen banka açısından itibar kaybına neden olabilir.

5.3.3. Kurumsal Yönetim ve Organizasyon Yapısının Dönüştürülmesi

Katılıma Dönüşüm Bankası, dönüşüm sürecinde organizasyon şemasında bazı değişikliklere gitmelidir. Organizasyon yapısının ne şekilde olacağını ve nasıl değişeceğini bankanın hangi dönüşüm modelini uyguladığına bağlıdır. Örneğin Türkiye'de pencere bankacılığına uygun mevzuat alt yapısının olmaması nedeniyle banka faizsiz bankacılık yapmak istiyorsa ilk aşamada bağlı ortaklık şeklinde ayrı bir

katılım bankası kurması gerekmektedir. Bunun için hali hazırda katılım bankalarının uyguladığı organizasyon şemalarından yararlanması yeterli olacaktır. Çünkü faizli bankacılık yapmaya devam eden ana firmanın mevcut organizasyon yapısında herhangi bir değişikliğe gitmesine gerek kalmayacaktır. Ancak tamamen dönüşüm kararı alan Katılma Dönüşüm Bankası kısmi dönüşümden aşamalı dönüşüme geçtiğinde tasfiye edilerek mevcut aktif-pasifini bağlı ortaklığa devredecek olan ana bankanın da organizasyon yapısını güncellenmesi gerekecektir.

Mevcut bankacılık kanunlarının konvansiyonel bir bankanın kendi tüzel kişiliği altında katılım bankasına dönüşmesine izin vermesi durumunda Katılma Dönüş Bankası faizsiz bankacılık yapabilmesi için ilk aşamada Yönetim Kurulu'na bağlı Danışma Komitesi oluşturması gerekmektedir. Akabinde danışma komitesi sekreteryaya, uyum ve denetim faaliyetlerini yürütecek birimlerin oluşturulması gerekmektedir. Bu oluşum sırası önce sekreteryaya, sonra Danışma Komitesi ve fikhî uyum birimleri olacak şekilde de belirlenebilir. Diğer taraftan mevcut birim ve iş aileleri organizasyon şemasında yerlerini korurken sadece çoğu birimlerin faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda işlevlerinin değiştirilmesi yeterli olacaktır. Sadece işlevler arası yetki ve sorumluluk akış çizgilerinin Danışma Komitesi kararlarının uygulanması tesis edecek şekilde düzenlenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda mevzuat çerçevesinde yönetim kurulunun da sorumlulukları güncellenmelidir (BDDK, 2019). Çünkü başarılı bir dönüşüm süreci için faizsiz bankacılık prensiplerine uygun bir kurumsal yönetim anlayışı tesis edilmeli ve kararlı bir yönetim anlayışı sergilenmelidir. Aksi takdirde organizasyonun dönüşüm süreci sağlıksız bir şekilde dizayn edilmiş olacaktır. Ayrıca dönüşüm sürecinde insan kaynaklarının hazır hale getirilmesi, personel alımlarının ve eğitimlerinin katılım bankacılığının doğasına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi önemli bir konudur. Bu yüzden Katılma Dönüşüm bankasının dönüşüm kararı ile birlikte katılım bankacılığı ve kurum kültürüne uygun bir İnsan kaynakları ve eğitim politikası belirlemesi gerekir. Zira personelin ihtiyaç duyulan yetkinlik seviyesine ulaşamaması ve motivasyonun sağlanamaması dönüşümün başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olabilir. Ayrıca dönüşüm boyunca müşteriye yansıyan aksaklıkları sağlık bir şekilde takip edebilmek ve gerekli aksiyonları alabilmek adına ayrı bir şikâyet yönetimi birimi oluşturulabilir. Zira hiçbir ticari organizasyon müşterilerinin desteğini almadan faaliyetlerini sürdüremez. Buradan hareketle

dönüşüm sürecinde şikâyet yönetim birimi ve kurumsal iletişim biriminin performansı önemli bir yere sahiptir.

5.3.4. Mevzuat ve Hukukî Alt Yapının Dönüşümü

Katılıma Dönüşüm Bankası'nın sağlıklı bir şekilde dönüşüm gerçekleştirebilmesi için Türkiye'deki mevzuat alt yapısının buna müsait olması gerekmektedir. Özellikle faizli bir banka, kendine en uygun olan kısmi, aşamalı veya tamamen dönüşüm modellerinden birini tercih etmek istediğinde karşılaşacağı hukukî engellere karşın ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelerin yapıyor olması önemli bir husustur. Her ne kadar Türkiye'de Özel Finans Kurumları kurulurken ve bu kurumlar daha sonra bankacılık kanununa tabi tutulurken mevcut yasal düzenlemelerle hukukî alt yapı uygun hale getirildiyse aynı şekilde faizsiz finansın gelişimi noktası bir ihtiyaç söz konusu olduğunda dönüşmek isteyen konvansiyonel bankalar için de mevcut hukukî alt yapının uygun hale getirilmesi mümkündür. Bu anlamda kamu otoritelerin ve toplumsal talebin istenilen seviyelere ulaşması yeterli olacaktır. Ancak bu süreçte konvansiyonel banka faizsiz banka dönüşürken mer'î hukuk kurallarına ilave olarak İslam hukuku kurallarına da tabi olması gerekecektir. Bu durumda da Türkiye'deki hukukî düzenlemelerin İslam hukukuyla örtüşmemesi gibi bazı sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Murabaha işlemlerinde satıcının bankaya fatura kesmemesi, bankanın müşteriye karşı sattığı mala karşı sorumlu olmaması, merkez bankası ile gerçekleştirilen işlemlerin faize dayanıyor olması ve kira sertifikalarında satılan dayanak varlığın bankaya geri dönmesi vb. gibi durumlar bu sorunlardan bazılarında örnek olarak gösterilebilir. Özellikle işlemlerinin çoğu ticaret ve ortaklığa dayanan katılım bankalarının ticaret hukuku ve vergi mevzuatı yerine bankacılık kanunlarına tabi tutulması yaşanan sorunların temel nedeni olarak görülmektedir.

Türkiye'deki mevcut bankacılık düzenlemelerini konvansiyonel bankanın faizsiz bankaya dönüştürülmesi açısından değerlendirecek olursak en başta Bankacılık Kanunu'nun tanımlar ve kısaltmalar kısmında dönüşüme dair bir herhangi bir ifadeye yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla mevduat bankasında katılım hesabı açılması veya katılım fonu oluşturulması mümkün değildir. Buna mukabil ana ortağın kontrolü altında faaliyet gösteren bağlı ortaklıklara söz konusu tanımlarda yer verilmiştir (Bankacılık Kanunu, Madde 3, 2005). Bu durumda pencere bankacılığı, kısmi ve aşamalı dönüşüm için yeni bir Katılıma Dönüşüm Bankası tanımına da yer verilmesi ve Bankacılık Kanunu'nun ilgili kısımlarında yeni düzenlemelerin yapılması

hukukî alt yapının dönüşümü açısından önem arz etmektedir. Ayrıca dönüşüm sürecinin başka bir aşaması olan ana bankanın tasfiye süreci için de farklı bir düzenleme gerekmektedir. Zira “Bankaların İradi Tasfiyeleri Hakkında Yönetmelik” madde 5’de bankaların faaliyetlerine son vermeleri ve tasfiyelerinin Kurul iznine tabi olduğu ifade edilmektedir (Resmî Gazete, 2006). Bu durumda Katılıma Dönüşüm Bankası’nın aşamalı dönüşüm kararı alarak bağlı ortaklık şeklinde bir dönüşüm modelini tercih etmesi halinde ana firmanın varlıklarını arındırmak suretiyle bağlı ortaklığa taşıdıktan sonra ana firmayı tasfiye edebilmesi için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’ndan izin alması gerekecektir. İzin süreçlerinde ise tasfiye taleplerinin gerekçesini gösteren ve tasfiyenin olası sonuçlarını analiz eden detaylı mali ve hukukî raporları kurula sunacak olması nedeniyle dönüşümün hukukî olarak kabul edilebilir bir gerekçe olması önem arz etmektedir. Bundan dolayıdır ki faizli bankadan vaz geçmek isteyen ana firmanın tasfiye sürecinin başarı bir şekilde tamamlanabilmesi için yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de hukukî alt yapı itibariyle dönüşümle ilgili gerekli düzenlemelerin yapıldığını varsaydığımızda Katılıma Dönüşüm Bankasının öncelikli olarak şirket ana sözleşmesini gözden geçirmesi ve değiştirmesi gerekmektedir. Söz konusu ana sözleşmede bir Danışma Komitesi’nin varlığının vurgulanıyor olması önemli bir husustur. Aynı zamanda bu sözleşmenin banka yönetim kurulu ve genel kurul onayına sunulması dönüşümün hukukî olarak başladığının en önemli göstergesidir. Ayrıca katılıma dönüşüm bankası kısmi ve aşamalı dönüşüm süreci tamamlanana kadar kısmen de olsa faizli işlemlerini devam ettirmek zorundadır. Bu süreçte faizli işlemler ile faizsiz işlemler karıştırılmaması gerektiği gibi sözleşmeleri de tamamen ayrı olmalıdır. Bu nedenle dönüşüm kararı ile birlikte bankanın gerçekleştireceği tüm faizsiz işlem ve katılım bankacılığı akitleri için yeni sözleşmeler oluşturulur. Söz konusu sözleşmeler uyum kontrolleri kapsamında Danışma Komitesi onaylarına sunulur. Katılıma Dönüşüm Bankası dönüşüm kararı öncesi yapmış olduğu mevcut sözleşmelere ilişkin nasıl hareket edilmesi gerektiği ile ilgili Danışma Komitesi görüş ve uygunlukları doğrultusunda hareket eder. Hatta Merkezi Danışma Kurulu’nun belirleyeceği standartlara göre hareket edilir.

Sözleşmelerin durumu ile ilgili karşılaşılan en önemli soru dönüşüm kararı öncesi mevcut sözleşmelerin fes edilip edilmeyeceği konusudur. Kısmi ve aşamalı dönüşüm modellerinde mevduat faizini son vade tarihine kadar ödemekle yükümlü olacağından,

dönüşüm kararı öncesi kullandığı ve dönüşüm sonrası faizsiz finans ilkelerine uymak istemeyen borçlularından alacağı kredi faizleri ile mevduat faizlerini öder. Böylece tüm faiz borç ve alacaklar mahsuplaştırılarak kalan tutarlar Danışma Komitesi kararları çerçevesinde sosyal yardım kuruluşlarına aktarılmış olur. Faizsiz finans ilkelerine uymayı kabul eden mevduat müşterileri için mevcut sözleşmeyi fes etmek suretiyle mevduat hesaplarından alacağı faizden feragat ettiğine ve faizden arındırılan tutarların katılma hesaplarına aktarılmayı kabul edeceğine dair sözleşmeler hazırlanır.

Tamamen ve hızlı dönüşüm modellerinde ise mevcut kredi ve mevduat sözleşmeleri fes edilir. Ancak önemli olan husus hukukî olarak tek taraflı olarak sözleşmelerin fes edilmesidir. Bu durumda kredi ve mevduat sözleşmelerinin şartları gereği vadeli hesap sahibi mevduatını bir murabaha sözleşmesi temelinde muhafaza etmeyi kabul etmemesi durumunda, bankanın sözleşmeyi feshetmesi ve yatırılan fonları daha önce tahakkuk etmiş faiziyle mevduat sahiplerine iade etmesi zorunlu olacaktır. Aksi takdirde Katılma Dönüşüm Bankası müşterileri tarafından açılmış çeşitli davalara maruz kalacaktır. Bu davaların takibi ve sonuçlandırılması için banka bünyesinde mer'î hukukun yanı sıra İslam hukuk ve katılım bankacılığı bilgisine sahip kişilerden oluşan hukuk departmanlarının kurulması tavsiye edilmektedir.

5.3.5. Finansal Tabloların ve Muhasebe Sisteminin Dönüşümü

Konvansiyonel bir banka tamamen faizsiz bir bankaya dönüşüm kararı aldığı anda finansal tablolarındaki tüm kalemlerin faizsiz bankacılık ilke ve standartlarına uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ancak dönüşümün kısmi ve aşamalı olması durumunda pencere bankacılık faaliyetlerine ilişkin hesapların diğer konvansiyonel bankacılık faaliyetlerine ilişkin hesaplardan ayırması dikkat edilmesi gereken en önemli husustur. Konvansiyonel bankanın bağlı ortaklık şeklinde katılım bankası kurması durumunda ise konvansiyonel bankadan bağımsız bir şekilde faizsiz bankacılık prensipleri ile uyumlu finansal tabloların oluşturulması söz konusudur.

Katılma Dönüşüm Bankası öncelikli olarak bilanço hesaplarındaki katılım finans ilkelerine uygun olmayan, faizli finans işlemleri ile para ve/veya para hükmündeki varlıklar arasında yapılan vadeli işlemleri tespit etmelidir. Daha sonra bu hesaplara karşılık gelen katılım finans ilkelerine uygun fon kullandırma ve fon toplama işlemlerini takip edebileceği ayrı hesaplar oluşturmalıdır. Özellikle pencere uygulaması ve aşamalı dönüşüm modeli ile tamamen dönüşüm modellerinde aynı tüzel

kişiliğe ait bilanço üzerinden dönüşümün gerçekleştirecek olması nedeniyle faizsiz finans ilkelerine uygun olmayan hesapların birbirleri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Ayrıca Katılıma Dönüşüm Bankası ayırdığı bu hesaplarda faizli işlemler ile para veya para hükmündeki varlıkların sarf akdi kurallarına aykırı vadeli işlemlere ilave olarak İslam'ın öngördüğü ilke ve hükümlere ters düşen faaliyetlere aracılık edecek işlemleri de takip etmemelidir. İslam'ın öngördüğü ilke ve hükümlere ters düşen faaliyetlere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 5.3: Merkezi Danışma Kurulu Katılım Finans Standartları

Sıralama	Faaliyetler
1	Alkollü içki üretim ve ticareti
2	Tıbbi gayeler dışında uyuşturucu maddelerin üretim ve ticareti
3	Kumar ve kumar hükmündeki faaliyetler
4	Domuz ve mamullerinin üretim ve ticareti
5	Faizli finans işlemleri
6	Para ve/veya para hükmündeki varlıklar arasında yapılan vadeli işlemler
7	Ahlaka ve İslami değerlere aykırı yayıncılık
8	İslami değerlerle bağdaşmayan eğlence, otelcilik vb. faaliyetler
9	Çevreye ve canlılara büyük zararı olan faaliyetler
10	İnsan fitratını değiştirmeye yönelik biyolojik/genetik faaliyetler
11	Sağlığa zararlı tütün ürünlerinin üretim ve ticareti

Kaynak: TKBB, Merkezi Danışma Kurulu

Banka muhasebesi açısından konvansiyonel bir banka ile katılım bankasının konsolide olmayan bilançolarını incelediğimizde hesap grupları açısından kayda değer bir fark olmadığı görülecektir. Bunun en önemli sebebi ise mevzuata göre katılım bankalarının da tek düzen hesap planı kapsamında kayıt oluşturmasının ve finansal tablolarını hazırlamasının zorunlu olmasıdır (Resmî Gazete, 2007). Ancak Türkiye’de konvansiyonel banka ve katılım bankalarının konsolide olmayan bilançoları (finansal durum tabloları) incelendiğimizde tespit ettiğimiz bazı hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bilançonun aktifleri yani varlık tarafını oluşturan hesap isimlerinin her iki bankacılık türünde de aynı olduğu görülmektedir.
- Her iki bankacılık türünün altında “Kiralama İşlemlerinden Alacaklar” hesaplarının bulunmasına rağmen konvansiyonel bankalarda bu hesap kalemi hiçbir bakiye vermezken katılım bankalarında bu hesapların çalıştırıldığı görülmektedir. Çünkü ilgili mevzuata göre katılım bankaları, kalkınma ve

yatırım bankaları ile finansal kiralama şirketlerinin, kiralama faaliyetleri yapmalarına müsaade edilmiştir (Resmî Gazete, 2012).

- Katılım Bankalarının “Faktöring Alacakları” şeklinde bir alt hesabı bulunmamaktadır. Zira mevcut şartlarla faktöring işlemleri faizsiz bankacılık prensipleri açısından uygun görülmemektedir.
- Bilançonun pasifleri yani yükümlülükleri tarafında “İhraç Edilen Menkul Kıymetler” hesap grubu altında konvansiyonel bankalarda bono ve tahvil gibi alt hesaplara yer verildiği ancak katılım bankalarında bu başlık altında herhangi bir alt hesaba yer verilmediği görülmektedir.
- Konvansiyonel banka bilançosunda “Mevduat” hesap grubu başlığı yerine katılım bankasında “Toplanan Fonlar” başlığı yer almaktadır. Zira Bankacılık kanununa göre mevduat bankası ile katılım bankası farklı iki banka olarak tanımlanmaktadır (Bankacılık Kanunu, Madde 3, 2005).
- Katılım bankalarında “Faktöring Yükümlülükleri” başlığı altında hesap grubu bulunmamaktadır.
- Konvansiyonel bankaların bilançosunda (finansal durum tablosu) faiz başlığı altında hesaplara yer verilmediği görülmüştür.
- Konsolide olmayan nazım hesaplar tablosunda katılım bankalarının “Türev Finansal Araçlar” hesap grubunun altında yer alan hesapların daha sınırlı olduğu görülmüştür. Zira bu bankalarda para ve faiz swap işlemleri yerine riskten korunma amaçlı vadeli döviz alım satım işlemlerine yer verilmektedir.
- Her iki bankacılık türü için konsolide olmayan kâr ve zarar tablosuna bakıldığında konvansiyonel bankalardaki “Faiz Gelirleri” ve “Faiz Giderleri” hesap grupları yerine katılım bankalarında “Kâr Payı Gelirleri” ve “Kâr Payı Giderleri” hesap grupları şeklinde sınıflandırmaya gidilmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle konvansiyonel bir bankadan faizsiz bir bankaya dönüşen Katılıma Dönüşüm Bankası, konsolide olmayan bilançosunda katılım finans faaliyetlerine ilişkin hesaplarını ayırarak ilgili hesap grupları başlığı altında kaydeder. Bu süreç bankanın tamamen katılım bankasına dönüştürülene kadar devam eder.

Tablo 5.4: Katılma Dönüşüm Bankası Konsolide Olmayan Bilançosu

KATILIMA DÖNÜŞÜM BANKASI A.Ş. BİLANÇOSU (FİNANSAL DURUM TABLOSU)	
VARLIKLAR	YÜKÜMLÜLÜKLER
I. FİNANSAL VARLIKLAR (Net)	I. MEVDUAT / TOPLANAN FONLAR
1.1 Nakit ve Nakit Benzerleri	1.X. Katılım Finans Toplanan Fonlar
1.1.X. Katılım Finans Nakit Değerler ve Merkez Bankası	II. ALINAN KREDİLER
1.1.Y. Katılım Finans Bankalar	2.X. Katılım Finans Alınan Krediler
1.2 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar	III. PARA PİYASALARINA BORÇLAR
1.3 Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılan Finansal Varlıklar	IV. İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER (Net)
1.4 Türev Finansal Varlıklar	V. FONLAR
II. İTFA EDİLMİŞ MALİYETİ İLE ÖLÇÜLEN FİNANSAL VARLIKLAR (Net)	VI. GERÇEĞE UYGUN DEĞER FARKI KAR ZARARA YANSITILAN FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER
2.1 Krediler	VII. TÜREV FİNANSAL YÜKÜMLÜLÜKLER
2.1.X. Katılım Finans Finansman Faaliyetlerinden Alacaklar	VIII. FAKTÖRİNG YÜKÜMLÜLÜKLERİ
2.2 Kiralama İşlemlerinden Alacaklar	IX. KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN YÜKÜMLÜLÜKLER (Net)
2.2.X. Katılım Finans Kiralama İşlemlerinden Alacaklar	X. KARŞILIKLAR
2.3 İtfa Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Diğer Finansal Varlıklar	XI. CARİ VERGİ BORCU
2.4 Beklenen Zarar Karşılıkları (-)	XII. ERTELENMİŞ VERGİ BORCU
III. SATIŞ AMAÇLI ELDE TUTULAN VE DURDURULAN FAALİYETLERE İLİŞKİN DURAN VARLIKLAR (NET)	XIII. SATIŞ AMAÇLI ELDE TUTULAN VE DURDURULAN FAALİYETLERE İLİŞKİN DURAN VARLIK BORÇLARI (Net)
IV. ORTAKLIK YATIRIMLARI	XIV. SERMAYE BENZERİ BORÇLANMA ARAÇLARI
V. MADDİ DURAN VARLIKLAR (NET)	XV. DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER
VI. MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR (Net)	XVI. ÖZKAYNAKLAR
VII. YATIRIM AMAÇLI GAYRİMENKULLER (Net)	16.1 Ödenmiş Sermaye
VIII. CARİ VERGİ VARLIĞI	14.1.X. Katılım Finans Ödenmiş Sermaye
IX. ERTELENMİŞ VERGİ VARLIĞI	14.6. Kâr veya Zarar
X. DİĞER AKTİFLER (Net)	14.6.X. Katılım Finans Dönem Net Kâr veya Zararı

Kaynak: Banka Faaliyet Raporlarından Yararlanılarak Oluşturulmuştur

Aynı şekilde Katılıma Dönüşüm Bankası dönüşüm süresi boyunca katılım finans faaliyetlerine ilişkin gelir ve gider kalemlerini konvansiyonel bankacılık gelir ve giderlerinden ayırıştır. Özellikle pencere uygulaması – kısmi aşamalı dönüşüm modeli ile tamamen dönüşüm modellerinde ana firma finansal tabloları üzerinden dönüşüm gerçekleştirileceğinden her iki bankacılık faaliyetlerine ilişkin gelir ve giderler tek bir finansal tablo üzerinden kaydedilir.

Tablo 5.5: Katılıma Dönüşüm Bankası Konsolide Olmayan Gelir Tablosu

KATILIMA DÖNÜŞÜM BANKASI A.Ş. KAR VE ZARAR TABLOSU	
GELİR VE GİDER KALEMLERİ	KATILIM FİNANS GELİR VE GİDER KALEMLERİ
I. FAİZ GELİRLERİ	I. KAR PAYI GELİRLERİ
1.1 Kredilerden Alınan Faizler	1.1 Kredilerden Alınan Kar Payları
1.2 Zorunlu Karşılıklardan Alınan Faizler	1.2 Zorunlu Karşılıklardan Alınan Gelirler
1.3 Bankalardan Alınan Faizler	1.3 Bankalardan Alınan Gelirler
1.4 Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Faizler	1.4 Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Gelirler
1.5 Menkul Değerlerden Alınan Faizler	1.5 Menkul Değerlerden Alınan Gelirler
1.6 Finansal Kiralama Faiz Gelirleri	1.6 Finansal Kiralama Gelirleri
1.7 Diğer Faiz Gelirleri	1.7 Diğer Kar Payı Gelirleri
II. FAİZ GİDERLERİ (-)	II. KAR PAYI GİDERLERİ
2.1 Mevduata Verilen Faizler	2.1 Katılma Hesaplarına Verilen Kar Payları
2.2 Kullanılan Kredilere Verilen Faizler	2.2 Kullanılan Kredilere Verilen Kar Payları
2.3 Para Piyasası İşlemlerine Verilen Faizler	2.3 Para Piyasası İşlemlerine Verilen Kar Payları
2.4 İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Faizler	2.4 İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Kar Payları
2.5 Kiralama Faiz Giderleri	2.5 Kiralama Kar Payı Giderleri
2.6 Diğer Faiz Giderleri	2.6 Diğer Kar Payı Giderleri
III. NET FAİZ GELİRİ/GİDERİ (I - II)	III. NET KAR PAYI GELİRİ/GİDERİ (I - II)
IV. NET ÜCRET VE KOMİSYON GELİRLERİ/GİDERLERİ	IV. NET ÜCRET VE KOMİSYON GELİRLERİ/GİDERLERİ
V. TEMETTÜ GELİRLERİ	V. TEMETTÜ GELİRLERİ
VI. TİCARİ KAR/ZARAR (Net)	VI. TİCARİ KAR/ZARAR (Net)
VII. DİĞER FAALİYET GELİRLERİ	VII. DİĞER FAALİYET GELİRLERİ
VIII. FAALİYET BRÜT KÂRI (III+IV+V+VI+VII)	VIII. FAALİYET BRÜT KÂRI (III+IV+V+VI+VII)

IX. BEKLENEN ZARAR KARŞILIKLARI GİDERLERİ (-)	IX. BEKLENEN ZARAR KARŞILIKLARI GİDERLERİ (-)
X. DİĞER KARŞILIK GİDERLERİ (-)	X. DİĞER KARŞILIK GİDERLERİ (-)
XI. PERSONEL GİDERLERİ (-)	XI. PERSONEL GİDERLERİ (-)
XII. DİĞER FAALİYET GİDERLERİ (-)	XII. DİĞER FAALİYET GİDERLERİ (-)
XIII. NET FAALİYET KÂRI/ZARARI (VIII-IX-X-XI-XII)	XIII. NET FAALİYET KÂRI/ZARARI (VIII-IX-X-XI-XII)
XIV. BİRLEŞME İŞLEMİ SONRASINDA GELİR OLARAK KAYDEDİLEN FAZLALIK TUTARI	XIV. BİRLEŞME İŞLEMİ SONRASINDA GELİR OLARAK KAYDEDİLEN FAZLALIK TUTARI
XV. ÖZKAYNAK YÖNTEMİ UYGULANAN ORTAKLIKLARDAN KÂR/ZARAR	XV. ÖZKAYNAK YÖNTEMİ UYGULANAN ORTAKLIKLARDAN KÂR/ZARAR
XVI. NET PARASAL POZİSYON KÂRI/ZARARI	XVI. NET PARASAL POZİSYON KÂRI/ZARARI
XVII. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER VERGİ ÖNCESİ K/Z (XIII+...+XVI)	XVII. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER VERGİ ÖNCESİ K/Z (XIII+...+XVI)
XVIII. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER VERGİ KARŞILIĞI (±)	XVIII. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER VERGİ KARŞILIĞI (±)
XIX. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER DÖNEM NET K/Z (XVII±XVIII)	XIX. SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER DÖNEM NET K/Z (XVII±XVIII)
XX. DURDURULAN FAALİYETLERDEN GELİRLER	XX. DURDURULAN FAALİYETLERDEN GELİRLER
XXI. DURDURULAN FAALİYETLERDEN GİDERLER (-)	XXI. DURDURULAN FAALİYETLERDEN GİDERLER (-)
XXII. DURDURULAN FAALİYETLER VERGİ ÖNCESİ K/Z (XX-XX)	XXII. DURDURULAN FAALİYETLER VERGİ ÖNCESİ K/Z (XX-XX)
XXIII. DURDURULAN FAALİYETLER VERGİ KARŞILIĞI (±)	XXIII. DURDURULAN FAALİYETLER VERGİ KARŞILIĞI (±)
XXIV. DURDURULAN FAALİYETLER DÖNEM NET K/Z (XXII±XXIII)	XXIV. DURDURULAN FAALİYETLER DÖNEM NET K/Z (XXII±XXIII)
XXV. DÖNEM NET KARI/ZARARI (XIX+XXIV)	XXV. DÖNEM NET KARI/ZARARI (XIX+XXIV)

Kaynak: Banka Faaliyet Raporlarından Yararlanılarak Oluşturulmuştur

Katılıma Dönüşüm Bankası finansal tablolarını dönüştürürken dikkat etmesi gereken bazı hususlara aşağıda yer verilmiştir:

- Dönüşüm sürecinin başlaması itibariyle katılma hesapları ve özel cari hesaplarda fon toplamaya başlayan banka, bu hesaplarda takip ettikleri fonları aktif tarafta diğer bankacılık faaliyetleri ile karıştırmadan, katılım bankacılığı finansman/fon kullandırma faaliyetlerinde değerlendirmelidir. Katılım bankacılığı fon kullandırma yöntemleri, satım (murabaha, tevliye, müsaveme, selem isticrar, teverruk, istisna), kiralama (adi kiralama, finansal kiralama, faaliyet kiralaması, ürün kiralaması, işgücü ve hizmet kiralaması), ortaklık

(mudarebe, müşareke), vekâlet veya diğer yöntemler (karz-ı hasen, kefalet, garanti, vaat, cuale vb.gibi) olarak sınıflandırılmaktadır (BDDK, 2019).

- Dönüşüm öncesi kullandığı kredilerin dönüşüm sonrası taksitlerine denk gelen faizleri ile mevduat faizlerini ödedikten sonra kalan faiz gelirleri ve diğer faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olmayan gelirleri bağış ve yardım hesaplarında muhasebeleştirilmelidir. Katılıma Dönüşüm Bankası bu süreçte danışma komitesinin uygun gördüğü gelirleri ilgili hesaplara aktarır.
- Dönüşüm sonrası yeniden yapılandırma işlemleri Merkezi Danışma Kurulu'nun tevruk standardına uygun bir şekilde muhasebeleştirilmelidir.
- Banka likidite ihtiyacı kapsamında gerçekleştirilen tevruk uygulaması emtia alım satım işlemleri ilgili hesaplarda muhasebeleştirilmelidir.
- Dönüşüm kararı sonrası kredi müşterileri faizli borçlarını emtia satışı ile (tevruk) devretmek suretiyle faizsiz krediye dönüştürebilir ve bu kredileri Katılıma Dönüşüm Bankası'nın ilgili hesaplarına aktarabilir. Ancak bunun için Merkezi Danışma Kurulu'nun tevruk standardı kapsamında konuyu değerlendirip uygunluk vermesi gerekmektedir.
- Bankanın karz uygulamalarına dayalı finansman işlemlerinde Danışma Kurulu kararları çerçevesinde alması uygun görülen enflasyon farkları tahakkuk ettikçe muhasebeleştirilmelidir.
- Konvansiyonel bankanın faiz dışı gelirleri Katılıma Dönüşüm Bankası'nın ilgili hesaplarında muhasebeleştirilebilir. Zira bu gelirler Danışma Komitesince de uygun bulunursa meşru gelirler kapsamında değerlendirilebilir.

5.3.6. Dönüşümün Tamamlanma Süreci ve Sonlandırılması

Katılıma Dönüşüm Bankası, tercih ettiği dönüşüm modeline ve hazırladığı dönüşüm planına göre dönüşüm sürecini tamamlayarak sonlandırır. Dönüşüm sürecinin sonlandırılması ile birlikte artık konvansiyonel banka katılım bankası olmuştur. Ancak bir bankanın dönüşüm sürecinin sonlandırılması dolayısıyla tam teşekküllü bir katılım bankası olduğunun kararlaştırılması bankanın sunduğu dönüşüm planı çerçevesinde dönüşümün gerekliliklerinin yerine getirip getirmediğine göre belirlenmelidir. Bu nedenle Katılıma Dönüşüm Bankası ülkedeki düzenleyici ve denetleyici kuruma tam teşekküllü katılım bankası olmak için lisans baş vurusunda bulunur. İlgili kamu otoritesi ise dönüşümün plan çerçevesinde ve mevzuatın uygun gördüğü kriterler

dahilinde tamamlanıp tamamlanmadığı değerlendirildikten sonra lisans baş vurusunu kabul eder veya ret eder. Lisans baş vurusunun kabul edilmesi ile birlikte artık söz konusu banka tam teşekküllü katılım bankası olmuştur. Aksi takdirde ilgili kamu otoritesi tarafından Katılıma Dönüşüm Bankasına ek bir süre verilmelidir.

Dönüşüm modeli tamamen dönüşüm şeklinde olan konvansiyonel bankaların dönüşüm süresi daha kısa olurken, pencere bankacılığı veya bağlı ortaklık şeklindeki kısmi ve aşamalı dönüşümlerde ise bu sürenin daha uzun olması beklenmektedir. Zira Katılıma Dönüşüm Bankası, kendi finansal yapısı, mevzuat zorunluğu ve danışma komitesi kararları ve üst yönetim uygunluğu çerçevesinde dönüşüm sürecinin başlangıç ve bitiş tarihlerini belirlemek durumundadır. Özellikle bu süreyi belirlerken dönüştüreceği kredi ve mevduat işlemlerindeki vade yapılarını göz ardı etmemelidir. Türkiye’de bankacılık sistemindeki toplam mevduatların ortalama vadesi 31.12.2021 yılı itibariyle 2,2 ay olarak gerçekleşmiştir (TBB, 2022). Ama bu süre kullanılan kredilerde ortalama 3,3 yıl olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de 5 yıl ve üzeri vadelerde kullanılan krediler ve açılan mevduat hesapları göz önünde bulundurulduğunda Katılıma Dönüşüm Bankası bu süre zarfında dönüşüm sonrası tahsil edeceği faizler ile mevduat sahiplerine ödeyeceği faizleri hesaba katmalıdır.

Tablo 5.6: Konvansiyonel Bankaların Kredi ve Mevduat Vade Yapıları

31.12.2021 itibariyle Krediler ve Mevduatın Vade Yapıları (Milyon TL)								
	Vadesiz	1 Ay<	1-3 Ay	3-12 Ay	1-5 Yıl	5 Yıl<	Diğer	Toplam
Krediler	41.130	530.399	459.439	1.422.777	1.622.193	618.258	83.508	4.777.705
Mevduat	1.836.318	2.327.599	615.763	216.838	15.239	132	0	5.011.889

Kaynak: TBB Mayıs 2022 Raporu

Katılıma Dönüşüm Bankasının yönetimi eğer pencere veya bağlı ortaklık uygulaması şeklinde kısmi ve aşamalı dönüşüm modellerini tercih ederse banka belirli bir süre faizli kredi kullanılmaya ve mevduat toplamaya devam edeceğinden ancak faizli işlemlerin durdurma kararı alınması ile birlikte dönüşüm sürecinin bitiş tarihi netleştirilebilecektir. Katılıma Dönüşüm Bankasının dönüşüm süresini etkileyen diğer önemli faktör ise dönüşüm süresini sınırlayan bir mevzuatın varlığıdır. Zira pencere yöntemi ile katılım sigortacılığı yapan sigorta şirketlerine yasal otorite, belir süreye kadar pencere faaliyetlerinde bulunmasına müsaade etmiş, o sürenin sonunda da bu sigorta şirketlerinin ayrı bir tüzel kişilik olarak katılım sigorta şirketlerine dönüşmesini istemiştir. Aynı durumun bankacılık sektörü için geçerli olması durumunda ise yasal

otoritenin veya mevzuatın tanıdığı süre zarfında dönüşüm sürecinin tamamlanması gerekmektedir.

5.3.7. Dönüşüm Süreci ve Kamu Otoriteleri ile İlişkilerin Yönetilmesi

Katılıma Dönüşüm Bankası dönüşüm kararı öncesi olduğu gibi sonrası da kamu otoriteleri ile olan ilişkilerini yönetmek durumundadır. Ancak bu süreçte her iki bankacılık türü açısından da düzenleyici ve denetleyici kurumlar, politika yapıcılar ve meslek kuruluşları ile çalışmalarını doğru bir şekilde yürütebilmesi başarılı bir dönüşüm için önemli bir faktördür. Bu kapsamda Katılıma Dönüşüm Bankası'nın, Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği ile olan ilişkileri ayrı başlıkların altında incelenmiştir.

5.3.7.1. Merkez Bankası

TCMB geleneksel ve katılım bankaları için açık piyasa ve döviz piyasası işlemleri, kanuni karşılık, son kredi mercii işlemleri ve bankalar arası para piyasaları yönetimi amacıyla farklı ürünler ve hizmetler sunmaktadır (Kazancı, 2019, s. 226). Katılıma Dönüşüm Bankası ise dönüşüm süreci boyunca hem konvansiyonel bankacılık tarafı hem de katılım bankacılığı tarafı için bu ürünlerden yararlanmak durumundadır. Dönüşüm süreci tamamlandığında tüm faaliyetler TCMB'nin katılım bankacılığı işlevlerine uygun hale getirilecektir.

Tablo 5.7: Dönüşüm Sürecinde TCMB Para Piyasası ve Para Politikası Ürünleri

TCMB Para Piyasası Ürünleri	Katılıma Dönüşüm Bankasının Süreç Açıklaması
TCMB Bankalar Arası Para Piyasası	Bankalar arası para piyasası konvansiyonel bankalar için de uygulamada olmadığından Katılıma Dönüşüm Bankası'nın dönüşüm sürecinde değişikliğe gidecek bir husus bulunmamaktadır (TCMB, 2022). Ancak söz konusu para piyasası işlemlerinin Faizsiz Bankacılık prensipleri açısından uygunluğu Danışma Komitesi tarafından değerlendirilmelidir.
Zorunlu Karşılık Yönetimi	Zorunlu karşılık uygulamasında Konvansiyonel Bankalar TCMB'ni verdiği faiz/nemaları kendilerine gelir olarak kaydedebilirken Katılıma Dönüşüm Bankası ayrılan bu karşılıklardan sadece enflasyon farkları tahsil edebilmekte kalan tutarları sosyal yardım kuruluşlarına aktarabilmektedir. Zira ayrılan bu karşılıklar karz (borç) hükmünde olup, verilen borçtan enflasyon farkı alınması TKBB Merkezi Danışma Kurulu tarafından uygun görülmektedir (TKBB, 2019).

<p>Açık Piyasa İşlemleri</p>	<p>Kesin Alım / Kesin Satım: Hem konvansiyonel bankacılık hem de katılım bankacılığı tarafında uygulanabildiği için Katılıma Dönüşüm sürecini etkileyecek bir husus bulunmamaktadır. Katılıma Dönüşüm Bankası Danışma Komitesinin uygun gördüğü sukuk (kira sertifikası) vb. gibi menkul kıymetlerini likidite sıkışıklığı durumunda TCMB'ye doğrudan satabilir veya likidite fazlası durumundan TCMB'den satın alabilir.</p> <p>Repo/Ters Repo: Hem konvansiyonel bankacılık hem de katılım bankacılığı tarafında uygulanabildiği için Katılıma Dönüşüm sürecini etkileyecek bir husus bulunmamaktadır. Konvansiyonel bankacılıkta işlem gören (tahvil, bono vb. gibi) menkul kıymetler yerine, elinde Danışma Komitesi'nin uygun gördüğü (sukuk vb. gibi) menkul kıymetleri buldurmaya başlayan Katılıma Dönüşüm Bankası, bu menkul kıymetleri likidite sıkışıklığı veya fazlası durumuna göre TCMB'ye geri satım vaadiyle alım veya geri alım vaadiyle satım yöntemlerine baş vurarak alır veya satabilir.</p> <p>Likidite Senedi İhracı: Konvansiyonel bankacılıkta da uygulamada olmadığından Katılıma Dönüşüm Bankası'nın dönüşüm sürecinde değişikliğe gidecek bir husus bulunmamaktadır. Ancak söz konusu para piyasası işlemlerinin Faizsiz Bankacılık prensipleri açısından uygunluğu Danışma Komitesi tarafından değerlendirilmelidir.</p> <p>TL Depo Alım/TL Depo Satım: Konvansiyonel bankalar tarafından kullanılan bu işlem Faizsiz Bankacılık prensipleri açısından uygun olmadığından Katılıma Dönüşüm Bankası'nın dönüşüm sürecinde faizsiz bankacılık faaliyetleri için uygulanmamalıdır (TCMB, 2022).</p>
<p>Döviz Piyasası İşlemleri</p>	<p>Döviz Karşılığı Efektif Teslimi ve Türk Lirası Karşılığı Döviz Alım/Satım işlemleri hem konvansiyonel bankacılık hem de katılım bankacılığı tarafında uygulanabildiği için Katılıma Dönüşüm sürecini etkileyecek bir husus bulunmamaktadır. Ancak konvansiyonel bankalar tarafından kullanılan Döviz Depo Alım/Satım ve Türk Lirası Depo Karşılığı Döviz Depo Satım işlemleri Faizsiz Bankacılık prensipleri açısından uygun olmadığından Katılıma Dönüşüm Bankası'nın dönüşüm sürecinde faizsiz bankacılık faaliyetleri için uygulanmamalıdır (TCMB, 2022).</p>
<p>Son Kredi Mercii İşlemleri</p>	<p>Geç Likidite Penceresi Depo Satım: Konvansiyonel bankalar tarafından kullanılan bu işlem Faizsiz Bankacılık prensipleri açısından uygun olmadığından Katılıma Dönüşüm Bankası'nın dönüşüm sürecinde faizsiz bankacılık faaliyetleri için uygulanmamalıdır. Dönüşüm süreci tamamlandığında Katılıma Dönüşüm Bankası bu işlemlerden yararlanamayacaktır.</p> <p>Geç Likidite Penceresi Repo: Konvansiyonel bankalar tarafından kullanılan bu işlemler faizsiz bankacılık prensipleri açısından tartışmalı olduğu için Katılıma Dönüşüm Bankası'nın Danışma Komitesi tarafından alınacak kararlara göre hareket edilmelidir.</p> <p>Gün İçi Limit: Konvansiyonel bankalar tarafından kullanılan bu işlemler faizsiz bankacılık prensipleri açısından tartışmalı olduğu için Katılıma Dönüşüm Bankası'nın Danışma Komitesi tarafından alınacak kararlara göre hareket edilmelidir (TCMB, 2022).</p>

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılıma Dönüşüm Bankası konvansiyonel bir bankadan faizsiz bir bankaya dönüşürken likiditeye ihtiyaç duyması durumlarında yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere TCMB'nin sunduğu ürün ve işlemlerden sınırlı ölçüde yararlanabilecektir. Bunun için konvansiyonel bankacılık işlemlerinin yanı sıra faizsiz bankacılık faaliyetlerinden ötürü Merkez Bankası bünyesinde 3 Şubat 2021 yılında kurulan Katılım Bankacılığı Müdürlüğü ile de iletişim halinde olması ve dönüşüm sürecinde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik alınacak aksiyonlara dair birlikte çalışması gerekecektir. Özellikle, Pencere Uygulaması – Kısmi ve Aşamalı Dönüşüm Modeli ile Tamamen Dönüşüm Modellerinde belirli bir süre katılım bankacılığı ve konvansiyonel

bankacılık faaliyetleri birlikte yürütüleceğinden TCMB ile olan ilişkilerini her iki bankacılık türü açısından karıştırmadan yürütmesi önem arz etmektedir. Bunun dışında Bağlı Ortaklık Uygulaması – Kısmi Aşamalı dönüşüm Modelinde ise faaliyetler ayrı bir katılım bankası üzerinden yürütüleceğinden TCMB'nin diğer katılım bankalarına uyguladığı aynı para piyasası ve politikası işlemlerine tabi olacaktır. TCMB haricinde İslami bir merkez bankası işlevini yürütecek uluslararası bir projenin uygulamaya konulması ve TCMB'nin bu projelere dahil olması dönüşüm sürecinde ihtiyaç duyulan likiditeye ulaşılması açısından Katılıma Dönüşüm Bankalarına kolaylık sağlayacaktır.

5.3.7.2. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Dönüşen bankanın dönüşüm için elverişli olup olmadığını, finansal verilerinin buna yeterli olup olmadığını tespit edebilecek kriterlerin ortaya konulması ve denetim kurumların bu çerçevede denetimlerini gerçekleştirmesi gerekir. Bu anlamda Katılıma Dönüşüm Bankası'nın lisans baş vurusundan dönüşüm süreci boyunca faaliyet genişlemesi izni alınması ve dönüşüm sonrası denetimine varana kadar Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile yakın bir ilişkisi söz konusudur. BDDK, bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi bağlamında kurum misyonu ve vizyonunu belirlemiştir (BDDK, 2022). Katılıma Dönüşüm Bankası ile olan ilişkilerini ise belirlediği kurum misyonu ve vizyonuna göre yönetmesi ve dönüşüm sürecinde aşağıda belirtilen kriterlere göre hareket etmesi beklenmektedir:

- Katılıma Dönüşüm Bankasının etkin bir şekilde dönüşümü gerçekleştirebilmesi için gerekli mevzuat çalışmalarının yapılmasını sağlamalıdır.
- Belirlenen mevzuat çerçevesinde dönüşümün güvenli ve sağlam bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli önlemleri almalıdır.
- Dönüşüm sürecinde kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması ve tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması için denetim faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütmeli ve finansal piyasaların gelişmesine ve finansal istikrara katkıda bulunmalıdır.
- Katılıma Dönüşüm Bankasının dönüşüm sürecine yönelik Merkezi Danışma Kurulu'nun standart hazırlamasına destek olmalıdır.

- Son olarak uygun dönüşüm modelinin seçimi ve sürecin sağlıklı bir şekilde tamamlanması için bir rehber yayımlanmasını sağlamalıdır. Bu bağlamda tezimizin son kısmında Pakistan Devlet Bankası'nın yayımlamış olduğu dönüşüm rehberinden yararlanılarak Katılıma Dönüşüm Rehberi taslak çalışması öneri olarak sunulmuştur (Bkz. Ek:2).

Sonuç itibariyle BDDK, Katılıma Dönüşüm Bankasının faaliyetlerini, yönetim ve organizasyon yapısını, birleşme, bölünme, hisse değişimini ve tasfiyelerini düzenlemek, uygulamak, uygulanmasını sağlamak, uygulamayı izlemek ve denetlemekle yükümlü olmalıdır. Katılıma Dönüşüm Bankası ise BDDK'nın yükümlülüklerini başarılı bir şekilde yönetebilmesi adına üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeli ve dönüşüm sürecinde karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik alınacak aksiyonlara dair ilgili bölümlerle koordineli bir şekilde çalışmalıdır. Bu çalışmaların takibi için ise bünyesinde ayrı bir katılıma dönüşüm biriminin kurulması önerilmektedir.

5.3.7.3. Türkiye Bankalar Birliği

Türkiye Bankalar Birliği (TBB) üyeleri arasında kamu ve özel sermayeli mevduat bankaları, yabancı sermayeli bankalar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilen bankalar, kalkınma ve yatırım bankaları bulunmaktadır (TBB, 2022). Bu durumda Katılıma Dönüşüm Bankası gerek tamamen dönüşüm modeli olsun gerekse pencere veya bağlı ortaklık şeklinde kısmi ve aşamalı dönüşüm modeli olsun tamamen katılım bankasına dönüşene kadar TBB'nin üyesi olabilmektedir. Zira TBB üyesi olan kalkınma ve yatırım bankalarına, münhasıran faizsiz yöntemlerle sağlamış oldukları kaynaklarla sınırlı olmak üzere, 1 Ocak 2020 tarihinden itibaren katılım bankacılığı yöntemlerine dayalı olarak finansman sağlamasına müsaade edilmektedir. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda Katılıma Dönüşüm Bankasının tamamen faizsiz bankaya dönüşene kadar TBB üyesi olarak faaliyetlerini sürdürmesinde bir engel görülmemektedir. Dolayısıyla Katılıma Dönüşüm Bankası bu süre zarfında TBB ile yakın bir ilişki içerisinde olacağından bu ilişkinin doğru bir şekilde yönetimi için birlik nezdinde bir dönüşüm departmanının tesis edilmesi uygun olacaktır.

5.3.7.4. Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Faizsiz bir bankaya dönüşüm kararı alan Katılıma Dönüşüm Bankası dönüşüm süreci boyunca TKBB ile yakın ilişkiler kurmak durumundadır. Çünkü Katılıma Dönüşüm Bankası öncelikli olarak faizsiz bankacılık faaliyetleri için TKBB üyeliği konusunda gerekli girişimlerde bulunmalıdır. Diğer taraftan Katılıma Dönüşüm Bankası dönüşüm sürecinde ihtiyaç duyduğu mevzuat düzenlemeleri noktasında da TKBB aracılığı ile komu otoriteleri ile ilişkilerini yönetmeye çalışır. Bu süreçte dönüşüme dair gerçekleştirilecek olan mevzuat çalışmalarında paydaşların görüşlerinin alınması ve gerekli mercilere konsolide edilerek iletilmesi hususunda TKBB önemli bir rol oynar. Özellikle TKBB bünyesinde faaliyet gösteren Merkezi Danışma Kurulu, konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümü ilgili fikhî standartlarının belirlenmesi açısından gerekli adımları atmalıdır. Zira kamu otoriteleri de konvansiyonel bir bankanın faizsiz bankaya dönüşümüne ilişkin gerekli düzenlemeleri yapmadan önce dönüşümün fikhî açıdan uygunluğuna dair kurulun görüşlerine baş vuracaktır. Bu bağlamda Merkezi Danışma Kurulu'nun konuya ilişkin yayımlayacağı standart, konvansiyonel bankanın faizsiz bankaya dönüşümünde hangi dönüşüm modelinin uygulanması gerektiği noktasında belirleyici olacaktır.

Mevzuat ve fikhî açısından gerekli adımların atılması akabinde Katılıma Dönüşüm Bankası personelinin eğitilmesi noktasında TKBB'nin eğitim programlarından yararlanmak üzere gerekli girişimlerde bulunur. Zira hali hazırda konvansiyonel bankacılık tecrübesi bulunan personelin bu süreçte faizsiz bankacılık hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması müşteri memnuniyetsizliklerine neden olabilir. Ayrıca üniversitelerin faizsiz bankacılık ve İslam ekonomisi bölümleri ile yakın ilişkileri halinde olan TKBB, bu bölümlerden mezun olmuş eğitimli insan gücünün dönüşen bankalara yönlendirilmesi noktasında insan kaynağı desteği sağlar. Katılıma Dönüşüm Bankasının pencere bankacılığı veya bağlı ortaklık şeklinde kısmi ve dönüşüm modelini tercih etmesi eğitim süreci ve insan kaynağı temini sürecinin daha uzun zamana yayılmasını sağlarken, hızlı bir şekilde tam teşekküllü bankaya dönüşüm modelini tercih etmesi ise hızlandırılmış daha yoğun bir programın uygulanmasını gerektirecektir. Tüm bu uygulamaların takibi için TKBB'nin gözlemci üye statüsünde olması ve bünyesinde ayrı bir dönüşüm birimi kurması önem arz etmektedir.

SONUÇ

Dünya’da her geçen gün faizsiz finans sistemine olan ilgi artarken nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslüman olan Türkiye’de sektör büyüklüğünün halen istenilen seviyelerde olmaması, başta kamu otoriteleri olmak üzere akademik çevre ve paydaşları farklı alternatiflere ve çözüm arayışlarına yönlendirmiştir. Bu bağlamda kamu bankalarının katılım bankası açmaları, İstanbul Finans Merkezi çalışmalarına katılım bankalarının da dahil edilmesi ve son dönemlerde katılım finans sistemine yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler, ortaya konulmaya çalışılan stratejik girişimlerden bazılarıdır. Ancak bu girişimlerden farklı olarak Dünya’da son dönemlerde uygulanan ve uygulandığı ülkelerde faizsiz bankacılığın gelişimine önemli katkılarda bulunduğu görülen konvansiyonel bankaların faizsiz bankalara dönüşümünün ülkemizde henüz uygulanmadığı görülmektedir. Bu kapsamda katılım finans sisteminin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla farklı bir yöntem olarak dönüşümün Türkiye’de uygulanması konusu gerek Dünya örnekleri gerekse uzman kişilerle gerçekleştirmiş olduğumuz derinlemesine mülakat sonuçlarına göre analiz edilmeye çalışılmış ve ülkemize uygun model önerilerinde bulunulmuştur.

Yurt dışındaki mevcut uygulamalara baktığımızda bazı konvansiyonel bankaların önce bünyesinde İslami pencere açtıklarını ya da bağlı ortaklık şeklinde ayrı bir İslami banka kurduklarını görmekteyiz. Daha sonra kısmi dönüşüm örneği sergileyen bu konvansiyonel bankalardan bazılarının ise aşamalı olarak tam teşekküllü İslami bankalara dönüştürüldükleri gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra faizli bir bankanın hızlı ve ani dönüşüm kararı ile tam teşekküllü bankaya dönüştüğü dönüşüm yöntemlerine de rastlanılmıştır. Aynı şekilde Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın faizsiz sisteme dönüştürülmesi mümkün olup olmadığı, mümkün ise bunun nasıl yapılabileceği ve ülke koşullarında en doğru dönüşüm modellerinin ne olması gerektiği konusu iktisadi, hukukî, fikhî, mali ve teknik açıdan tüm detayları ile ele alınmıştır. Zira gerek mevcut mevzuat altyapısı gerekse bankalar kanununda katılım bankalarına yönelik yapılan değişikliklerle beraber Türkiye’de bir finansal kurumun veya konvansiyonel bankanın dönüşüm sürecinin nasıl ilerleteceği yönündeki çalışmaların yetersiz olduğu

görülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın dönüşüme dair bu eksikliği kapatma noktasında literatüre önemli katkılar sunacağı kanaatindeyiz.

Bir ülkede konvansiyonel bankaların faizsiz sisteme dönüştürülebilmesi için öncelikli olarak o ülkede faizsiz finans sistemi ile ilgili fikhî ve yasal zemininin tartışmaya açılması ve dönüşüm imkanlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Türkiye'deki mevcut yasal yapı ve fikhî temeller faizsiz bankacılık ürün ve hizmetlerine ilişkin sorun teşkil edecek seviyedeysen dönüşüm girişimlerinin başarılı bir şekilde sonuçlanması mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda konunun uzmanları ile yapmış olduğumuz görüşmelerde dönüşüm İslam hukuku, mer'î hukuk, bankacılık uygulamaları ve düzenleyici kuruluşlarla olan ilişkileri açısından ele alınmış ve konuyla ilgili önemli sonuçlara varılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmelerin neticesinde mümkünse konvansiyonel bir bankanın tamamen ve hızlı bir şekilde faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi gerektiği ancak mevcut şartlar ve operasyonel zorluklar açısından bu mümkün değil ise bağlı ortaklık ya da pencere uygulamasına dayalı kısmi ve aşamalı dönüşüm modellerinin de tercih edilebileceği görüşleri hâkim olmuştur. Ayrıca dönüşüm için belirlenen uygun modelin bankadan bankaya da değişiklik arz edebileceği sonucuna varılmıştır.

Konuya dair gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda aldığımız görüşler ve mevcut dünya uygulamalarında karşılaştığımız sonuçlar çerçevesinde Türkiye üzerine model önerilerine ilişkin bulgulara ve diğer değerlendirmelere aşağıda maddeler halinde yer verilmiştir:

- Katılımcılarımızın önemli kısmı konvansiyonel bir bankanın dönüşüm kararı aldıktan sonra bünyesinde yürütmüş olduğu dini açıdan uygun olmayan faaliyetlerini hızlı bir şekilde sonlandırmak suretiyle tam teşekküllü katılım bankasına dönüşmesi gerektiği şeklinde görüş vermişlerdir. Bu bağlamda başta katılım bankalarında Danışma Kurulu ve Komitelerinde görev yapan İslam hukukçuları olmak üzere birinci tercih olarak “Tamamen Dönüşüm Modeli” ön plana çıkmaktadır.
- Bunun dışında çoğunlukta olmasa da diğer katılımcılar Türkiye’de bir bankayı dönüştürmek yerine yeni bir bağlı ortaklık şeklinde faizsiz banka kurulmasını ve daha sonra mevcut konvansiyonel bankanın faaliyetlerinin tasfiye edilerek kısmi ve aşamalı bir şekilde yeni kurulan katılıma dönüşüm bankasına aktarılmasını daha uygun görmektedir. Bunun nedeni olarak hali hazırda

tamamen dönüşümü destekleyen mevzuat alt yapısının bulunmaması ve bağlı ortaklık şeklinde yeni bir faizsiz bankanın kurulmasının operasyonel anlamda daha kolay olacağı şeklinde görüşler öne sürülmektedir. Ayrıca toplumsal algı ve faizli/faizsiz hesapların karıştırılmadan yönetilmesi açısından ortaya çıkacak tereddütler nedeniyle pencere uygulaması şeklinde kısmi ve aşamalı dönüşüm modelinin pek tercih edilmediği görülmüştür.

- Türkiye’de hızlı ve ani bir şekilde dönüşümün mümkün olmaması durumunda bağlı ortaklık ve pencere uygulaması şeklinde kısmi ve aşamalı olarak dönüşümün söz konusu olabileceği görüşleri paylaşılmıştır. Özellikle konuyu İslam hukuku açısından değerlendiren katılımcılarımız hızlı ve ani dönüşüm şekli, bankanın faaliyetlerini zor duruma sokacaksa, kısmi ve aşamalı dönüşüme müsaade edilebileceği şeklinde olumlu değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Burada en çok tercih edilen dönüşüm modeli ilk sırada bağlı ortaklık şeklinde dönüşüm olurken ikinci sırada pencere açmak şeklinde dönüşüm modeli olmuştur. Ancak söz konusu dönüşüm modelleri bankanın tamamen dönüşüm niyeti olması halinde uygulanmalıdır. Aksi takdirde kurumun her iki sistemde kazanç sağlamak amacıyla hem faizli ve hem faizsiz bankacılık yapması doğru bulunmamıştır. Bu süreçte bankanın fon toplarken veya kullandırken aynı çatı altındaki faizli veya faizsiz işlemlere dair hesapları ayrıştırması ve birbirine karıştırmaması gerektiği vurgulanmıştır.
- Dönüşüme dair mer’i hukuk açısından yapılan değerlendirmelerde hızlı ve ani bir şekilde tamamen dönüşüm modelinin uygulanabilmesi için kanun seviyesinde düzenlemelerin yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca dönüşümle birlikte banka bünyesinde kurulacak olan Danışma Komitesi uygunluğu çerçevesinde şirket ana sözleşmeleri güncellenmelidir.
- Dönüşüm sürecinde ekonominin genel şartlarının göz ardı edilmemesi gerektiği, sağlam bir projeksiyon ve iyi bir fizibilite çalışmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Zira dönüşüm kararı alan bankanın finansal olarak bu dönüşüme hazırlıklı olması önemli bir konu olarak görülmektedir. Mali açıdan sıkıntılı bir banka dönüşüm kararı aldıktan sonra başarısız olursa bunun nedeni dönüşüme dayandırabilir. Bu durumda dönüşüm kararı alma potansiyeli olan diğer bankaları olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla dönüşüme izin verecek olan yetkili kurumların finansal olarak bazı kriterleri koyması önem arz eder. Ayrıca

dönüşüm kararı öncesi müşterilere ve kamuoyuna yönelik bir anket çalışması yapılması dönüşüm modelinin belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

Edindiğimiz bulgular neticesinde Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla, dönüşümün mümkün olacağı sonucuna varılmıştır. Ayrıca katılımcılardan aldığımız geri bildirimlere göre dönüşümü mümkün kılan faktörlerin başında fikhî kaidelerin gelmesi ülkemizde de öncelikle konunun faizsiz finans ilkeleri açısından değerlendirilmesi gerektiği sonucunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede “İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Kuruluşu (AAOIFI)” tarafından daha önce yayımlanmış bir fikhî standardın bulunması, Türkiye şartlarına uygun bir şekilde Danışma Kurulu tarafından bir standardın çalışılması gerektiği yönündeki hipotezimizi güçlendirmektedir. Diğer taraftan katılımcılarımıza sunmuş olduğumuz modeller üzerinden farklı değerlendirmelere rastlanması, dönüşüm şeklinin mevcut şartlara göre bankadan bankaya farklılık arz edebileceğine yönelik görüşümüzü desteklediği ve bu bulgularımızın ise yurt dışında yapılan benzer çalışmalarla örtüştüğü görülmektedir.

Sonuç itibariyle Türkiye’de konvansiyonel bir bankanın tam teşekküllü faizsiz bir bankaya sağlıklı bir şekilde dönüştürülebilmesi için bazı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. İlk aşamada yasal zeminin fikhî temellerle örtüşmesi için kanun seviyesinde yasal düzenlemelerle konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülebileceği şeklinde bir mevzuat çalışması ortaya konulmalıdır. Bu zeminin sağlam bir şekilde oluşturulabilmesi için ise başta İslam hukukçuları olmak üzere mer’i hukuk uzmanları, banka temsilcileri, düzenleyici ve denetleyici kamu otoriteleri ile dönüşüm adımlarının doğru bir şekilde belirlenmesine yönelik ortak bir çalışma yürütülmelidir. Bu ortak çalışmanın en önemli çıktısı ise Merkezi Danışma Kurulu tarafından fikhî bir standardın yayımlanması olmalıdır. Akabinde sağlam bir projeksiyon ve iyi bir fizibilite çalışması neticesinde tüm paydaşlarla mutabık kalınarak bir katılıma dönüşüm rehberi hazırlanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2015). *Faizsiz Bankacılık Standartları*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- . (2022). AAOIFI History: <http://aaoifi.com/our-history/?lang=en> [31 Ekim].
- Ab Aziz, M. R., & Johari, F. (2015). Analyzing the Impact of Banking laws and Legislations on the Converting of Conventional Banks into Islamic in Libya. *International Journal of Management and Applied Research*, 2(4): 156-171.
- Ababneh, O. (2016). Switching Towards Islamic Banking System Between Integral Conversion or Windows. *EPRA International Journal of Economic and Business Review*, 4(9): 56-66.
- Abdalla, M. A., Aziz, M. R., & Johari, F. (2015). Testing the Model of Success Experience in Converting Into Islamic Banks in Libya Structural Equation Modeling . *Journal of Islamic Banking and Finance*, 3(2): 31-46.
- . (2015). Testing the Impact of the Central Bank's Support for the Experience of Converting the Conventional Banks into Islamic in Libya Multiple-Groups Analysis Using Structural Equation Modeling. *International Journal of Science and Research*, 4(9): 1947-1955.
- Abdelrahim , M. A., Bello, N., & Alhabshi, S. M. (2018). Convesion of Convnetional Banks to Islamic Banks in Libya: Issues and Challenges. *International Journal of Accounting, Finance and Business*, 3(15): 25-39.
- Abdul Majid, M. (2010). Productivity Growth of Malaysian Banks: Foreign-Owned Islamic Banks and Islamic Bank Subsidiaries. *Prosiding Perkem*, 5(1): 225-235.
- Abdurrahman, Y. (2015). *İslam'da Bankacılık ve Finansmani*, (1st ed.). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

- Abudirbala, A., & Mukhtar, M. (2019). Shifting from Conventional to Islamic Banking: Challenges and Barriers (a case study on Libya). *Journal of Pure & Applied Sciences*, 18(2): 101-113.
- Acar, A. ve Acar, O. (2019). Katılım Bankacılığında Organizasyon Yapısı ve Kurumsal Yönetim. Ş. Görmüş, A. Ahmet ve A. Yabanlı (Der.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*, İstanbul: TKBB Yayınları, 140-156.
- Adam, N. (2005). *Converting a Conventional Retail Bank to Islamic Banking: Islamic Retail Banking and Finance*, (1st ed.). London: Euromoney Books.
- Ahmad, A. F., & Hassan, M. K. (2007). Regulation and Performance of Islamic Banking in Bangladesh. *Thunderbird International Business Review*, 49(2): 251-277.
- Ahmed, M. M., & Khan, J. (2017). Conversion of Conventional Banking Branches into Islamic Banking: The Case of Pakistani Banks. *Tahdhīb al Afkār*, 4(1): 11-16.
- Ahmed, M. M., Khan, J., & Haq, F. (2018). Paradigm Shift from Conventional to Islamic Banking System: A Case of the Conversion of Taqwa Islamic Banking in Pakistan. *Global Regional Review (GRR)*, 3(1): 321-332.
- Ahmed, M., & Khatun, M. (2013). The Compliance with Shariah Governance System of AAOIFI: A Study on Islamic Banks Bangladesh. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 9(3): 177-191.
- Akacem, M., & Gilliam, L. (2002). Principles of Islamic Banking: Debt versus Equity Financing. *Middle East Policy*, 9(1): 124-138.
- Akbank. (2019). *Akbank Faaliyet Raporu*.
https://www.akbankinvestorrelations.com/tr/yayinlar/yil-liste/Faaliyet-raporlari/317/0/0#Menu_2019 [12 Temmuz].
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.

- , İ. E. (2017). *Katılım Finans*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Aktif Bank. (2021). *Kira Sertifikaları*. <https://www.aktifbank.com.tr/tr/ozel-bankacilik/yatirim-urunleri/kira-sertifikalari> [12 Nisan].
- Aktif Portföy. (2021). *Kira Sertifikası Fonları*. Aktif Portföy Web Sitesi: <https://www.aktifportfoy.com.tr/fon-tipi/5> [12 Nisan].
- Alam, S. (2009). Islamic Finance: An Alternative to the Conventional Financial System? *Korea Review of International Studies*, 0(0): 37-53.
- Alani, F., & Yaacob, H. (2012). Traditional Banks Conversion Motivation into Islamic Banks: Evidence from the Middle East. *International Business Research*, 5(12): 83-98.
- Al-Atyat, Y. (2007). *Transforming conventional banks to work according to Islamic Shariah: a study to show the viability of application in Jordan* (Unpublished PhD Dissertation). Al-Balqa Applied University, The Arab Academy for Banking and Financial Sciences, Ürdün.
- Albaraka Faaliyet Raporu. (2021). *Albaraka 2021 Faaliyet Raporu*. İstanbul.
- Albayrak, A. ve Özsoy, S. (2019). Katılım Bankacılığı Ekosistemi: Paydaşlar, Kurumlar ve Piyasalar. Ş. Görmüş, A. Albayrak ve A. Yabancı (Der.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları, 82-94.
- Al-Harbi, A. (2020). The Effect Of Conversion Of Conventional Banks To Islamic Banks: Evidence From GCC Countries. *International Journal of Islamic Business*, 5(1): 1-35.
- Alkış, A. (2018). İslam Hukukunda Katılım Bankacılığında Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3): 120-133.
- Alptekin, N. (2008). Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanılarak Kurumsal Karnenin Oluşturulması. *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 25(2): 677-691.
- Alpun, M. E. (2017). *Bankacılık Sisteminin İçersinde Katılım Bankacılığının Yeri ve Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Altay, A. (2013). Bankaların Denetimi ve Gözetimi. A. Karapınar (Der.), *Bankaların Yönetimi ve Denetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 178-207.
- Araç, S. (2018). *2001 Krizi Sonrası Türkiye Bankacılık Sektöründeki Yapılandırma Çalışmaları ve BDDK'nın Rolü* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıcan, E., Yücememiş, B. T. ve Çetin, A. (2019). İslami Bankacılığın Kalkınmadaki Rolü ve Finansal Krizlere Yaklaşım. Ş. Görmüş, A. Albayrak ve A. Yabanlı (Der.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları, 386-411.
- Arshad, M. U., Yusoff, M. E., & Tahir, M. S. (2016). Issues in Transformation from Conventional Banking to Islamic Banking. *International Journal of Economics and Financial*, 6(3): 220-224.
- Arslan, F. (2018). *Kamunun Katılım Bankacılığına Girmesinin Katılım Bankacılığına Olan Muhtemel Etkileri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Asif, M., vd. (2017). Motives Behind the Transfer of a Bank From Conventional Banking to Islamic Banking in Pakistan . *Journal of Business and Tourism*, 3(2): 225-234.
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Aydın, S. (2019). Konut Sorununa Devletin Müdahale Aracı Olarak Emlak Bankası. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(66): 74-106.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2): 368-388.
- Bankacılık Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 5411, 1 Kasım 2005.
- Barata, D. D., & Napitupulu, A. F. (2019, Eylül). Why We Switch from Conventional to Sharia. *International Conference on Economics, Management, and Accounting (ICEMA), Universitas Pembangunan Jaya, South Tangerang*.

- Başgümüş, A. (1997). *Özel Finans Kurumlarının Sermaye Piyasası İçindeki Yeri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Batır, T. E. (2016). *Türkiye'de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların kârlılık belirleyicileri ve etkinlik yönünden karşılaştırılmaları* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Battal, A. (2004). *Sorularla Banka Hukuku*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bayındır, S. (2005). Banka Mevduat Hesaplarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 5(2): 7-20.
- (2005). *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- (2015). *Fıkhi ve İktisadi Açısından İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- BDDK. (2018). TKBB Bünyesinde Danışma Kurulu Oluşturulmasına Yönelik 22.02.2018 tarihli ve 7736 sayılı Kurul Kararı.
- (2019). Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. *T.C. Resmi Gazete*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190125-11.htm> [25 Ocak].
- Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ. *T.C. Resmi Gazete*, 30888, 14 Eylül 2019.
- (2022). *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu*. <https://www.bddk.org.tr/KurumHakkinda/Detay/20> [20 Haziran].
- Berk, N. (2000). *Finansal Yönetim*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Billah, M., Hassan, M., & Lewis, M. (2007). *Islamic Banking and the Growth of Takaful*. Cheltenham Glos: Edward Elgar Publishing.
- Bolat, İ. (2019). *Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankalarının Yeri ve QIMUT Ülkelerinde İslami Bankaların Finansal Etkinliği Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

- Bukhari , S. A. (2019). Switching Behavior of Customers from Conventional to Islamic Banking. *Jinnah Business & Economics Journal*, 0(0): 1-17.
- Bulut, Y. (2008). *Finansal Risklerin Yönetimine İlişkin Alternatif Sigorta Ürünlerinin Geliştirilmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüksahin, E. (2018). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılık Sistemi Arasında Fon Toplama Farklılıkların Analiz Edilmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cinbaş, K. Z. (2018). *Katılım Bankacılığında Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Coşkun, A. (2008). *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakar, R. (2018). Dünyadaki İslami Bankacılığın Gelişimi ile İslam İşbirliği Teşkilatına Üye Ülkelerin Makroekonomik Göstergeleri; Granger Nedensellik Analizi. *TurkishStudies*, 13(15): 81-99.
- Çelik, B. (2018). *Kira Sözleşmesi Nedir?* Bilalcelik Web Sitesi, <https://www.bilalcelik.av.tr/> [31 Aralık].
- Çelik, İ. (2015). Din Ve Kapitalizm Kıskaçındaki Katılım Bankalarının Geleceği. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2): 80-97.
- (2016). Katılım Bankaları ve Denetleme Sorunsalı. *Anka e-Dergi*, 1(1): 29-43.
- Çetin, A. (2020). Bankacılık Kanunu ve AAOIFI Kurallarına göre Finansal Raporların Karşılaştırılması ve Katılım Bankacılığı Mevzuat Önerisi. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 73-99.
- (2020). *Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebesi Tekdüzen Hesap Planı ve AAOIFI Standartları Çerçevesinde*. İstanbul: TKBB Yayınları.

- Çiftçi, H. S. ve Fidanlı, O. (2018). Katılım Bankacılığı Hizmetlerinde Pazarlama Faaliyet ve Uygulamaları: Sektörel Uygulamalar ve Yaşanan Problemler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12): 474-494.
- Çınar, G. (2020). Garanti ve Kefalet Sözleşmeleri Arasındaki Ayrım. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 69(2): 419-442.
- Darçın, A. C. (2007). *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dede, K. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye piyasası uygulamaları*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Deniz, V. (2022). Bankacılık ve Finans Mevzuat ve Uyum Haberleri. *ProCompliance*. <https://www.procompliance.net/bankalarin-kredi-islemlerine-iliskin-yonetmelikte-katilim-bankaciligina-yonelik-degisiklikler/> [30 Ocak].
- Dikici, Y. (2018). *Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Karşılaştırılması* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, İstanbul.
- Dikmen, S. (2019). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilley, D. (2008). *Essentials of Banking*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Dinç, Y. (2015). *Gölge Bankacılıktan Regüler Bankacılığa Geçiş Özel Finans Kurumları Örneği* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Bankacılık Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- (2016). Katılım Bankalarının Danışma Kurullarının Kurumsal Yönetim Unsuru Olarak Değerlendirilmesi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 2(2): 83-103.
- Doğan, B., Kaya, M. ve Narççek, N. (2017). Dünya Bankacılık Sektöründe İslami Bankacılık Sisteminin Gelişimi, Çalışma Prensipleri ve Türkiye’de İslami Bankacılığı Üzerine Bir Analiz. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 48(48): 175-190.

- Doğan, S. (2008). *Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Doğan, Ü. (2014). Murabaha Sendikasyonu Nedir? *Üzeyir Doğan*.
<http://www.uzeyirdogan.com/?Syf=26&Syz=171654> [7 Şubat].
- Döndüren, H. (2020). Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 2(2): 71-84.
- Durmuş, A., Sevinç, E. ve Kütük, H. (2019). Katılım Bankacılığı Likidite Yönetimi Uygulamaları ve Kullanılan Ürünler. Ş. Görmüş, A. Albayrak ve A. Yabanlı (Der.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları, 252-266.
- Ekrem, Ş. (2007). *Türkiye’ de Düinden Bugüne Katılım Bankaları* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- El-Brassi, M. A., Bello, N., & Alhabshi, S. M. (2018). Convesion of Convnetional Banks to Islamic Banks in Libya: Issues and Challenges. *International Journal of Accounting, Finance and Business*, 3(15): 25-39.
- El-Gawady, Z. M. (2004). Possibility of Cooperation between Islamic Banks and Conventional Banks. *Faculty of Business & Economics Misr University for Science and Technology*, 0(0): 1-46.
- El-Kailany, A. (2020). Conversion From Conventional Banks Into Islamic Banking. *Union of Arab Banks*. <https://uabonline.org/conversion-from-conventional-banks-into-islamic-banking/> [30 Haziran].
- El-Seoudi, A. W., vd. (2012). Human Resources In Islamic Banks. *Journal of Economic Theory*, 6(2): 66-69.
- Emlak Katılım Faaliyet Raporu. (2020). *Emlak Katılım 2020 Faaliyet Raporu*. İstanbul: Emlak Katılım.
- EmlakPencerem. (2019). Re-Pie Gayrimenkul’e Akbank’tan Gayrimenkul Kredisi. *Emlak Pencerem*. Emlak Pencerem. <https://www.emlakpencerem.com/re-pie-gayrimenkul-e-akbank-tan-murabaha-kredisi/102098/> [4 Ocak].

- Erdoğan, A. (2010). *Dünyada Kalkınma Bankalarının Ekonomiler Üzerindeki Yeri ve Önemi: Türkiye Kalkınma Bankası Örneği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Ersoy, M. ve Süner, A. (2018). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Katılım Bankacılığında Kamu Girişimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 40(2): 167-180.
- Ertem, Ü. (2013). *Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri*. İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- Eskici, M. M. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Fidancı, H. A. (2011). *Katılım Bankalarının Türkiye’deki Gelişimi ve Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Garanti BBVA. (2021). Katılım Fonları. Garanti BBVA. https://www.garantibbva.com.tr/tr/bireysel/mevduat_ve_yatirim/yatirim_fonlari/katilim_fonu.page [7 Aralık].
- Grais, W., & Pellegrini, M. (2006). Corporate Governance in Institutions Offering Islamic Financial Services: Issues and Options. *World Bank Publications*, 1(1): 1-36.
- Gup, B. (2011). *Banking and Financial Institutions: A Guide for Directors, Investors, and Borrowers*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Güçlü, F. ve Kılıç, M. (2019). İslami Finansın Türkiye ABD İngiltere ve Malezyada Gelişimi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(3): 271-293.
- Güney, A. (2007). *Banka İşlemleri*. İstanbul: Beta Basım.
- Güney, G. (2018). Türkiye’de Devlet Eliyle Katılım Bankacılığı Dönemi: Bir Etkinlik Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3): 1539-1546.

- Güney, N. (2015). İslami Finansta Şer'i Yönetim Uygulamaları ve Konuyla ilgili Tartışmalara Geniş Bir Bakış. *Türkiye İslam İktisadı Dergisi*, 2(2): 45-69.
- Güngör, K. (2015). Farklı Yönleri ve Katkılarıyla Katılım Bankacılığı. *Business & Management Studies: An International Journal*, 3(1): 25-26.
- Halitoğlu, İ., Halaçoğlu, B. ve Akkaya, Ü. (2019). Katılım Bankacılığında Mevzuat, Deenetleme ve Hukiki Altyapı. Ş. Görmüş, A. Albayrak ve A. Yabancı (Der.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları, 192-212.
- Hasan, Z. (2016). Conversion of Conventional Banks into Islamic Banks: The Case of Bangladesh. *International Journal of Ethics in Social Sciences*, 4(1): 1-9.
- Hasan, Z. (2018). Full-Fledged Conversion Effects On Operational Areas of Banks: The Case of Bangladesh. *Daffodil International University Journal of Business and Entrepreneurship*, 11(2): 56-70.
- Hassan, H. H. (2012). Shari'ah Parameters and Preliminary Tasks for Transforming Conventional Banks into Islamic Banks. *A paper presented at the 5th Conference of The Shariah Boards of Islamic Financial Institutions AAOIFI*. Bahrain.
- Hassan, M. (2007). The Islamization of the Economy and the Development of Islamic Banking in Pakistan. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 1(2): 92-109.
- Hayat, Z. ve Aksu, E. (2020). Katılım Finans Kurumlarında Repo Alternatifleri. *Tasavvur*, 6(2): 1189-1236.
- Hazine Müsteşarlığı. (2017). *Faizsiz Finans Koordinasyon Kurulu Hakkında*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı.
- Hazıroğlu, T. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu Ve Kavramsal Önemi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 2(1): 119-132.
- (2018). *Katılım Ekonomisi*, (2.Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hazıroğlu, T. ve Solak, Y. M. (2019). *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*, (1.Baskı). İstanbul: TKBB Yayınları.

- IFDI. (2020). *ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2020*. Londra: ICD-REFINITIV.
- IFSB. (2022). *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2022*. Kuala Lumpur: Islamic Financial Services Board.
- İKB. (2020). *IsDB Annual Report 2020*. Cidde: IsDB.
- INCEIF. (2022). INCEIF Hakkında. <https://inceif.edu.my/> [30 Ekim].
- Iqbal, M., & Molyneux, P. (2005). Thirty Years of Islamic Banking: History, Performance, and Prospects. *Palgrave Macmillan*, 19(1): 37-39
- İstanbul Üniversitesi Açıköğretim. (2022, 01 15). Finansal Kurumlar ve Piyasalar. *İstanbul Üniversitesi Açıköğretim Web Sitesi*, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/finansal_piyasalar_ve_kurumlar/3/index.html [15 Ocak].
- Jumhouria Bank. (2021). Hakkımızda. *Jumhouria Bank Web sitesi*. <https://www.jbank.ly/en/about-us/> [19 Ekim].
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19): 51-70.
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı*. İstanbul: TKBB.
- Karahan, H. ve Ersoy, H. (2016). Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması. *Maliye Finans Yazıları*, 0(105): 93-114.
- Karakaş, S. (2002). *İslami Bankacılık*. İstanbul.
- Karaman, H. (2020). Kredi Kartı ile Alım-Satım. *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/kredi-karti-ile-alim-satim-2054283> [16 Şubat].
- (2020). Katılım Bankalarındaki Çeşitli İşlemler ve Kart. *Yeni Şafak*. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/katirim-bankalarindaki-cesitli-islemler-ve-kart-2055953> [16 Ağustos].
- Karaman, K. (2014). *Sendikasyon Kredileri*. İstanbul: Beykent Üniversitesi.

- Karaosman, E. (2014). *Katılım Bankalarında Verilen Hizmet İçi Eğitimin İş Tatmini Üzerine Etkileri Katılı Bankaları Çalışan Personel Üzerine Bir Uygulama* (Yayınlanmış Yüksek Lisans). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kartal, M. T. (2019). Katılım Bankacılığında Danışma Komiteleri: Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ (Tebliğ) Üzerine Bir İnceleme. *Journal of International Banking Economy and Management Studies*, 2(2): 93-108.
- Kaya, Z. (2009). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Bağımsızlığı ve Para Politikası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(25): 333-344.
- Kazancı, F. (2019). *Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev ve Etkileri: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Örneği* (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- (2019). Merkez Bankalarının Faizsiz Para Piyasası Yönetimlerine Yeni Bir Öneri: Tekaruz Yöntemi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 5(2):197-227.
- (2019). Merkez Bankası Zorunlu Karşılık Uygulamasına Faizsiz Bir Yaklaşım. *Adam Akademi*, 9(2): 395-422.
- Kazar, A. (2012). *Merkez Bankası ve Parasal Şokların Etkileri* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kelleroğlu, F. (2017). *Katılım Bankacılığı Sistemi ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Kettell, B. (2011). *The Islamic Banking and Finance Workbook*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Koç, S., Bağcı, A. ve Işık, K. C. (2016). Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Performansları Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Ölçeği (2002-2012). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1): 227-256.

- Kodra, A. (2018). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Ekonomiye Etkileri* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kuruüzüm, A. ve Atsan, N. (2001). Analitik Hiyerarşi Yöntemi ve İşletmecilik Alanındaki Uygulamaları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1(1): 83-105.
- Kuveyt Türk Faaliyet Raporu. (2021). *Kuveyt Türk 2021 Yılı Faaliyet Raporu*. İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası.
- Küçükkoçoğlu, G. (2022). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. *Başkent Üniversitesi*. <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/> [8 Kasım].
- Laçınbala, Y. ve Ünsal, H. (2019). Katılım Sigortacılığında (Tekafülde) Pencere Sisteminin Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 27(42): 181-202.
- Marina, A., & Wahjono, S. I. (2015, Aralık). Restructuring Indonesian Conventional Bank Toward the World Largest Islamic Bank. 1. *World Islamic Social Science Congress*. Putrajaya.
- Mevdudi, E. (1985). *Faiz*. İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Mishkin, F. (2013). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Pearson Education.
- Newage Bussiness. (2020). Conversion of 2 banks to Islamic banks positive for sector: Moody’s. Newage Bussiness. <https://www.newagebd.net/article/100503/conversion-of-2-banks-to-islamic-banks-positive-for-sector-moodys> [25 Şubat].
- Onat, C. (2019). *Katılım Bankacılığında Likidite Riski ve Yönetimi*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Öçal, T. ve Çolak, F. (1999). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Önal, R. (1998). ÖFK’lar Ekonomik Büyümeye Katkıda Bulunmaktalar. *Bereket Dergisi*, 4(10): 5-6.
- Özdemir, M. ve Aslan, H. (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası*. İstanbul: SETA Yayınları.

- Özkan, H. (2012). *Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması ve Muhasebe Uygulamaları* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Özkara, B. (2010). *Katılım Bankalarının Fon Toplama ile Fon Kullandırma İşlemleri ve Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Öztin, A. (1989). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11): 85-108.
- Pakistan Devlet Bankası. (2017). Guidelines for Conversion of a Conventional Bank into an Islamic Bank. *Pakistan Islamic Banking Department*.
<https://www.sbp.org.pk/ibd/2017/C1-Annex.pdf> [6 Temmuz].
- Parasız, İ. (2000). *Para Banka ve Finansal Piyasalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- (2007). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parveen, T., Zadeh, E. L., & MuzakkirSyed, A. (2015). Evolution of Islamic Banking in IRAN: Prospects and Problems. *IOSR Journal of Business and Management*, 17(9): 61-66.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31): 296-324.
- QNB Finans Invest. (2021). Sukuk Nedir? *QNB Finans Invest Web Sitesi*.
<https://www.qnbfi.com/sukuk-nedir> [7 Aralık].
- Rafay, A., & Sadiq, R. (2015). Problems and Issues in Transformation from Conventional Banking to Islamic Banking: Literature Review for the Need of a Comprehensive Framework for a Smooth Change. *City University Research Journal*, 5(2): 315-326.

- Resmî Gazete. (2006). Bankaların İradi Tasfiyeleri Hakkında Yönetmelik. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061101-8.htm> [1 Kasım].
- (2007). Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/01/20070126M1-1.htm> [26 Ocak].
- (2012). Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121213-1.htm> [13 Aralık].
- (2017). Katılım Sigortacılığı Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170920-7.htm> [20 Eylül].
- (2018). Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zaman Aşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/10/20181018-2.htm> [18 Ekim].
- (2019). Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190125-11.htm> [25 Ocak].
- (2019). Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/09/20190914-4.htm> [14 Eylül].
- (2019). On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) Onaylandığına İlişkin Karar. T.C. *Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190723M1-1.htm> [18 Temmuz].
- (2020). Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik. T.C. *Resmi Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201219-2.htm> [19 Aralık].

- (2021). Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. *T.C. Resmî Gazete*.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210708-7.htm> [8 Temmuz].
- Rosly, S. A. (2005). From Windows to Subsidiaries for Islamic Banking. *Centre for Policy Initiatives, 0(0)*: 1-5.
- Saadet, Ö. ve Burak, E. (2014). Türkiye'de Faaliyet Kiralaması (Operasyonel Leasing). *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1)*: 50-63.
- Saaïd, A., & Shafii, Z. (2013, Eylül). Obstacles Facing Conversion Process From Conventional Banks to Islamic Banking: A Review of Literature. *Paper Proceeding of the 5th Islamic Economics System Conference (iECONS)*, Universiti Sains Islam Malaysia, Kuala Lumpur.
- Salman, A., & Nawaz, H. (2018). Islamic Financial System and Conventional Banking: A Comparison. *Arab Economic and Business Journal, 13(2)*: 155-167.
- Saleem, M. Y. (2012). *The Contracts of Employment and Lease (Ijarah), Borrowing (I'arah), and Reward (Ja'alah)*. Kuala Lumpur: Wiley Finance.
- Salman Alani, F., & Yaacob, H. (2012). Traditional Banks Conversion Motivation into Islamic Banks: Evidence from the Middle East. *International Business Research, 5(12)*: 83-98.
- Savaşan, F. ve Özdemir, M. (2015). *Faizsiz Bankacılıkta Yeni Dönem: Kamu Katılım Bankları*. Sakarya: Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (PESA) .
- Shafii, Z., Shahimi, S., & Saaid, A. (2016). Obstacles and Motivation Behind Conversion of Conventional Banks to Islamic Banks: An Overview. *International Review of Management and Business Research, 5(3)*: 1021-1038.
- Shafii, Z., Shahimi, S., & Saaid, A. (2016). The Factors that Influence the Conversion Process from Conventional Banks into Islamic Banking in Libyan

- Conventional Banks: Proposing Conceptual Framework. *International Journal of Academic Research in Management and Business*, 1(2): 77-85.
- Siddiqui, M.N. (1994). Issues In Islamic Banking: Selected Papers. *State Bank of Pakistan. Islamic Banking Department*. <http://www.sbp.org.pk/ibd> [10 Ocak].
- Siklos, P. (2002). *The Changing Face of Central Banking: Evolutionary Trend Since World War II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Siswanto, D. (2012). The Conversion Effects of Islamic Unit to Full-Fledged System Islamic Banks in Indonesia. *Australian Journal of Islamic Banking and Finance*, 1(2): 55-63.
- Siswanto, D. (2014, Ağustos). Analysis of Islamic Bank's Performance and Strategy After Spin Off As Islamic Full Feldged Scheme in Indonesia. *International Conference on Accounting*, Kuala Lumpur.
- Siswanto, D., & Ibrahim, S. M. (2013). Should Islamic Accounting Standard Follow to International Financial Reporting Standards (IFRS)? A Lesson From Malaysia. *Media Riset Akuntansi, Auditing & Informasi*, 11(3): 35-58.
- Sole, J. (2007). *Introducing Islamic Banks into Conventional Banking Systems*. Whashington: IMF Working Paper.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019 - 2023). *Strateji ve Bütçe Başkanlığı*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> [1 Temmuz].
- Suiçmez, S. (2002). *Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Suzuki , Y., Uddin, S., & Islam, A. (2020). Incentives for Conventional Banks for the Conversion Into Islamic Banks Evidence From Bangladesh. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(2): 273-287.
- Sümer, G. ve Onan, , F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 296-308.

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2020). *Türkiye Hane Halkı Finansal Algı ve Tutum Çalışması*. İstanbul: Barem Pazar Araştırma ve Danışmanlık AR-GE Merkezi.
- (2022). Katılım Finans Strateji Belgesi (2022-2025). *Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi*. <https://www.cbfo.gov.tr> [5 Ekim].
- Tabakoğlu, A. (1988). *İslam ve Ekonomik Hayat*. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları.
- Tabakoğlu, A. ve Erdoğan, A. (2014). İslam Ekonomisi. *Dünya Bülteni*.
<https://www.dunyabulteni.net/islam-iktisadi-ve-politik-ekonomi/islam-ekonomisi-h45494.html> [19 Şubat].
- Takan, M. ve Boyacıoğlu, A. (2013). *Bankacılık, Teori, Uygulama ve Yönetim*. Konya: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tarlan, S. (1986). *Tarihte Bankacılık*. Ankara: Maliye ve Gümrük Bak. Aras.-Plan-Koord. Kur. Yay.
- TBB. (2022). *Bankalarımız 2021*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- (2022, Haziran 20). Banka Bilgileri. *Türkiye Bankalar Birliği*.
https://www.tbb.org.tr/modules/banka_bilgileri/banka_Listesi.asp?tarikh=20/6/2022 [20 Haziran].
- TCMB. (2019). Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ (Sayı:2007/1). *T.C. Resmi Gazete*.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/02/20070203-4.htm> [22 Haziran].
- (2021). Merkez Bankası Açık Piyasa İşlemleri. *T.C. Merkez Bankası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Piyasalar/Acik+Piyasa+Islemleri/> [17 Mayıs].
- (2022). Piyasalar. *T.C. Merkez Bankası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Sikca+Sorulan+Sorular/Piyasalar/> [19 Haziran].
- (2022). 1211 sayılı TCMB Kanunu, Madde: 43. *T.C. Merkez Bankası*.
www.tcmb.gov.tr [30 Ekim].

- (2022). Döviz ve Efektif Piyasaları. *T.C. Merkez Bankası*.
<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Doviz+Efektif/Doviz+ve+Efektif+Piyasalari/> [19 Haziran].
- TDV. (2006). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.
- (2012). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.
- (2019). *İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Tekin, H. H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *Sosyoloji Dergisi*, 3(13): 101-116.
- The Bank of Punjab. (2021). Consent to convert your Conventional PLS/Current Account. *The Bank of Punjab*. <https://www.bop.com.pk/view.aspx?id=42> [25 Eylül].
- TKBB. (2017). Faizsiz Finans Sözlüğü. *Türkiye Katılım Bankaları Birliği*.
https://tkbb.org.tr/Documents/faizsiz-finans-sozlugu-100/FAIZSIZ_FINANS_SOZLUGU-GUNCEL.pdf [15 Nisan].
- (2019). Enflasyona Endeksli Hesaplar. *TKBB Merkezi Danışma Kurulu*.
<https://tkbbdanismakurulu.org.tr/karar/12> [22 Ağustos].
- (2020). Türk Eximbank Katılım Finansı Yatırım Kredisi. *TKBB Merkezi Danışma Kurulu*. <https://tkbbdanismakurulu.org.tr/karar/4> [6 Temmuz].
- (2021). Teverruk Standardı. *TKBB Merkezi Danışma Kurulu*.
<https://tkbbdanismakurulu.org.tr/uploads/standartlar/bb8e98b97bf9157d54125d6349a36d1d.pdf> [3 Şubat].
- (2021). *Katılım Bankacılığı Strateji Güncelleme Raporu (2021-2025)*. İstanbul.
- (2022). Hayat Katılım Bankası Türkiye'nin İlk Dijital Katılım Bankası Olmaya Aday. *Türkiye Katılım Bankaları Birliği*.
<https://tkbb.org.tr/duyuru/hayat-katilim-bankasi-turkiyenin-ilk-dijital-katilim-bankasi-olmaya-aday-345982> [23 Nisan].

- (2022). TKBB Vizyon ve Misyon. *Türkiye Katılım Bankaları Birliği*.
<https://tkbb.org.tr/sayfa/detay/kurumsal/vizyon-ve-misyon-523809> [23 Haziran].
- Tok, A. (2006). *Türk Hukukunda Katılım Bankalarının Fon Toplama ve Kullandırma İşlemleri İle Klasik Bankacılık İşlemleri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tokel, D. (2012). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İç Denetim Fonksiyonu. *Denetim Dergisi*, 9(23): 23-32.
- Toprak, M., Ergeç, E. H. ve Kaytancı, B. G. (2020). İslami Finasta Pencere Modeli. *Katılım Finans Dergisi Sayı*, 4(21): 52-55.
- Törenek, M. ve Yavuz, S. (2018). Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. *Verimlilik Dergisi*, 1(1): 199-218.
- TSB. (2020). *Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Sektör Raporu*. İstanbul: Türkiye Sigortalar Birliği.
- Türk Eximbank. (2020). Türk Eximbank Katılım Finans Yatırım Kredisi Basın Notu. *Türk Eximbank*. <https://www.eximbank.gov.tr/content/files/a200ff4a-d89e-42ea-bcae-724ee90c30f4/turk-eximbank-katilim-finans-yatirim-kredisi-basin-notu> [28 Ağustos]
- Türk Eximbank Faaliyet Raporu. (2020). *Türk Eximbank 2020 Faaliyet Raporu*. İstanbul: Türk Exim Bank.
- Türkiye Finans Faaliyet Raporu. (2021). *Türkiye Finans 2021 Yılı Faaliyet Raporu*. İstanbul: Türkiye Finans Katılım Bankası.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2021). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı El Kitabı*. İstanbul: TKBB.
- Türkiye Sigorta Birliği. (2020). *Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Sektör Raporu*. İstanbul: Türkiye Sigorta Birliği.
- Türkmenoğlu, E. R. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

- Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi Kararı, *Karar Numarası: 86 (3/9)*, 1986.
- Ustaoglu, D. (2014). *Türkiye'' de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Uysal, U. (2018). *Temel Bankacılık Hizmetleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Ünlü, A. ve Yıldız, K. (2021). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Geleneksel Bankaların, Katılım Bankacılığı Penceresi Açmasının Olası Yansımaları. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 20(3): 81-106.
- Vakıf Katılım Faaliyet Raporu. (2021). *Vakıf Katılım 2021 Faaliyet Raporu*. İstanbul: Vakıf Katılım Bankası.
- Wahab, A. (2019). *Faizsiz Bankacılıkta Pencere Modelinin Etkinliği: Etiyopya Örneği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). TC. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yanık, R. ve Erden, B. (2019). Katılım Bankalarının Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Göre Denetimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *International Journal of Academic Value Studies*, 5(1): 186-198.
- Yaquby, S. N. (2005). Shariah Requirements for Conventional Banks. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 22(3): 1-5.
- Yatbaz, A. (2015). Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekat, Zekat Fonu ve Zekat. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 113-139.
- Yatbaz, A. (2020). *Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Muhasebe ve Finansal Raporlama İlkeleri*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Yazıcı, A. (2018). Konvansiyonel Bankaların İslami Bankalara Dönüşümü ve Dönüşüm Süreci Üzerine Bir Değerlendirme. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 4(2): 119-138.
- Yetim, S. (1997). *Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2): 107-117.
- Yıldırım, B. (1993). *Türkiye’de Özel Finans Kurumları ve Türk Ekonomisine Katkıları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yıldırım, İ. (2014). Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2): 49-58.
- Yıldırım, M. (2008). *Banka Muhasebesi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Yıldırım, O. (2020). Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler ve Türkiye'deki Bankacılık Sistemi. *International Journal of Financial Economics and Banking Practices*, 1(2): 63-77.
- Yıldız, S. (2019). *Katılım Bankaları ve Mevduat Bankaları Arası Rekabet Analizi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız, S., Yıldız, E. ve Topal, M. (2014). Islamic Marketing As a New Marketing Trend: An Application for Determining Consumers. *Islamic Bank Selection Criteria. Banks and Bank Systems*, 9(1): 22-27.
- Yılmaz, E. (2003). Sendikasyon Kredileri. *Öneri Dergisi*, 5(19): 145-154.
- Yılmaz, E. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 61(1): 81-100.
- Yılmaz, M. (2020). Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı. *İnsan ve Toplum Birimleri Araştırma Dergisi*, 9(5): 3148-3173.
- Yılmaz, O. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Yumuşak, İ. G. ve Kökalan, Ö. (2021). Service Quality of Conventional and Islamic Banks in Turkey. *Market Trziste*, 33(1): 59-74.

- Yücenmemiş, B. ve Kurt, T. (2021). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Finansmanında Yenilikçi ve Alternatif Finansman Modellerinin Kullanılma Potansiyeline Yönelik Araştırma. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(25): 933-960.
- Yüksel, A. S., Yüksel, A. ve Yüksel, Ü. (2004). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*, (10. Baskı). İstanbul: Beta Basım.
- Zaki, F., & Hussainey, K. (2015). Conversion into Islamic Banks: Jurisprudence, Economic and AAOIFI Requirements. *European Journal of Islamic Finance*, 0(0): 1-8.
- Ziraat Katılım Faaliyet Raporu. (2021). *Ziraat Katılım 2021 Faaliyet Raporu*. İstanbul: Ziraat Katılım.
- Zuberi, M. (2010). The Bank of Khayber - RAASTIslamic Banking. *Business Recorder*, 1 (1): 1-3.

EKLER

Ek 1: Bank of Punjab (BoP) Muvafakat Mektubu Örneği

Assalamoallikum

**Sub:- Consent to convert your Conventional PLS/Current Account No.-----
into**

Islamic Current/ PLS Banking Account.

Dear Sir/Madam,

It gives us immense pleasure to inform you that with the blessing of Allah (swt) and continuous support of our valued clients, The Bank of Punjab has been able to obtain permission for conversion of some of its conventional banking branches into Islamic banking branches in the country.

Now we are in the process of conversion of our selected existing conventional banking branches into Islamic banking branches. We understand this is going to be a privilege, an opportunity and also a challenge for us which cannot be accomplished without your support and cooperation.

Further, we are pleased to inform that your existing BOP Branch situated at _____ has been selected for conversion into an Islamic banking branch to provide you Shariah compliant products and services on priority basis.

Keeping in view the above, you are requested to please convey your consent for conversion of your existing bank Current account into an Islamic banking Current account or your **PLS Account into Mudarba based Islamic Banking Account (where the Bank shall be Mudarib and Depositor shall be Rab-ul-Maal and all terms and conditions of Mudarba shall be applicable)** by signing the attached consent letter at your earliest convenience.

We expect to receive your consent within 10 days from the date of this letter, however in case we do not receive any objection from your part on the subject matter within the stipulated time line, **we will shift your respective accounts to the _____ Branch of BOP.**

Please note that your timely response would enable us to provide you uninterrupted services without any delay.

Assuring you of our best cooperation and services at all times and looking forward to your continuous support and patronage .

Best regards,
The Bank of Punjab
_____.

Authorized Signatory

Authorized Signatory

CONSENT TO CONVERT EXISTING CONVENTIONAL BANK ACCOUNT INTO ISLAMIC BANK ACCOUNT

I/We hereby convey my/our consent to convert my/our Current/ PLS / A/c No -----
----- being maintained in ----- Branch in to Islamic Banking
Current Account/**Mudaraba based PLS Saving Account**(**where the Bank shall be Mudarib
and Depositor shall be Rab-ul-Maal and all terms and conditions of Mudarba shall be
applicable**).

1. Authorized Signatory

Name
Designation
CNIC No.

2. Authorized Signatory

Name
Designation
CNIC No.

Ek 2: Katılıma Dönüşüm Rehberi

**Konvansiyonel Bir Bankanın Faizsiz
Bankaya Dönüşümü İçin Rehber***

Katılıma Dönüşüm Rehberi**

(*) Söz konusu Rehber, Pakistan Devlet Bankası'nın 2017 yılında yayımlamış olduğu "Konvansiyonel Bir Bankanın İslami Bir Bankaya Dönüşümü İçin Rehber" konulu çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

(**) Öneri mahiyetinde olup taslak olarak sunulmuştur.

KATILIMA DÖNÜŞÜM REHBERİ
İÇİNDEKİLER

- I. TANIM
- II. UYGUNLUK KRİTERLERİ
- III. ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER
- IV. SÜREÇ
 - A. Katılma Dönüşüm Sürecinin Prensipte Onayının Alınması
 - a. Ana Hatlar
 - b. İş Planı
 - c. Faizsiz Finans İlkeleri Açısından Kabul Edilemez Öğelerinin Konumu ve Muamelesi
 - d. Eğitim ve Kapasite Geliştirme
 - e. Sözleşme, Politika ve Prosedürler
 - f. Sistemler ve Kontroller
 - g. Denetim ve İnceleme
 - h. Piyasa Düzenlemeleri ve Kamu Bildirimleri
 - i. Bankanın İştirak (ler)' i Hakkında Bilgiler
 - j. Diğer
 - B. Konvansiyonel Bankacılık Şubelerinin İslami Bankacılık Şubelerine Dönüştürülmesi
 - C. Tam Teşekküllü Faizsiz Banka Ruhsatının Verilmesi

KONVANSİYONEL BİR BANKANIN FAİZSİZ BANKAYA DÖNÜŞÜMÜ İÇİN REHBER

I. TANIM

Dönüşüm, faizli bankaların çalışma sistemlerini, bankacılık ürün ve hizmetlerini kısmen veya tamamen değiştirmesi ya da baştan düzenleyip faizsiz bankacılık ilkelerine uyumlu hale getirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla konvansiyonel bankadan faizsiz bankaya dönüşen bir banka, hukuki, fikhî veya yapısal olarak belirli süreçlerden geçmektedir. Bu bağlamda konvansiyonel bankaların faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi için Rehber'de belirtilen uygun yöntem ve süreçleri takip etmesi gerekmektedir.

Rehber, çeşitli politika ve düzenleyici girişimler yoluyla ülkedeki faizsiz bankacılığın geliştirilmesi ve teşvik edilmesi için hazırlanmış olup, konvansiyonel bankanın dönüşüm kararı aşamasından, faizsiz bankacılık ruhsatının verilmesine kadar atılması gereken adımları içermektedir. Bu bağlamda konvansiyonel bankanın faizsiz bir bankaya dönüşebilmesi için uygunluk kriterleri belirlenmiş, alınması gereken önlemleri belirtilmiş ve ana hatları ile süreçler belirlenerek ayrıntılı yönergeler geliştirilmiştir.

II. UYGUNLUK KRİTERLERİ

Konvansiyonel bir bankanın faizsiz bir bankaya dönüşmesi, Danışma Kurulu tarafından (varsa) belirlenen standartlar da göz önünde bulundurularak, yetkili kurumların izniyle gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda resmi kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanacak olan standart ve direktiflere göre kriterler güncellenebilir.

Konvansiyonel bankanın faizsiz bankaya dönüştürülmesine ilişkin uygunluk kriterleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Tüm konvansiyonel bankalar, tam teşekküllü bir faizsiz bankaya dönüşüm için başvurabilir.
2. Banka, faizsiz bankacılığa dönüşüm için yetkili kuruma başvurmadan önce ilk olarak bünyesinde Danışma Komitesi ve katılım bankacılığı uyum bölümünü açmak için onay alacaktır.
3. Banka, güncel verilerle dönüşüm öncesi bağımsız denetim raporu ve uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu tarafından belirlenmiş rating çalışması sonuçları yetkili kurum bilgisine sunulacaktır. Başvurunun olumlu sonuçlanabilmesi için bankanın derecelendirme notu en az "Orta" seviyeye sahip olmalı ve banka aleyhine önemli bir olumsuz bulgu olmamalıdır.
4. Başvuran banka, zaman zaman tam teşekküllü İslami bankalar için geçerli olan Asgari Sermaye Gereksinimleri (Minimum Capital Requirement - MCR), Sermaye Yeterlilik Oranı (Capital Adequacy Ratio - CAR) ve diğer tüm gerekliliklerle uyumlu olacaktır.

III. ALINMASI GEREKEN ÖNLEMLER

1. Banka, Yönetim Kurulu (YK) tarafından usulüne uygun olarak onaylanmış, süreçlerin açık bir şekilde belirlendiği ve dönüşüm için tanımlanmış zaman çizelgelerine sahip kapsamlı bir dönüşüm stratejisi geliştirecektir.
2. Banka faaliyetlerinin faizsiz finans ilkelerine uygunluğunu sağlamak amacıyla bünyesinde bir Danışma Komitesi tesis etmekle yükümlüdür. Danışma komitesi yönetim kuruluna bağlı olarak faaliyet gösterir.
3. Banka, prensip onayının verilmesinden itibaren altı ay içinde faizsiz finans ilke ve standartlarına uygun olarak dönüştürme sürecini başlatır, bu sürecin başlatılmaması prensip onayının iptaline yol açar.
4. Banka, prensip onay tarihinden itibaren en fazla üç yıl içinde dönüştürme sürecini tamamlayacaktır. Bu süre, bankaya uygun dönüşüm şekli ve modeline göre 5 yıla kadar uzatılabilir. Gecikme durumunda banka, uzatma talebini Faizsiz Bankacılık Danışma Komitesi ve Yönetim Kurulu tarafından usulüne uygun olarak onaylanan gerekçeler ve delillerle gerekçelendirir. Gerekçe Yetkili Kurum tarafından kabul edilirse bu süre belirlenen dönüşüm modeline göre biraz daha uzatılabilir.
5. Banka, dönüştürme planını, dönüştürme sürecinin başlamasından en az dört hafta önce kamuoyuna bildirir.
6. Banka, gerekli tüm politika, prosedür ve süreç dokümanlarını gözden geçirecektir. Bu süreçte Faizsiz Finans İlke ve Standartlarına uygun olmayan ürün ve hizmetlere, işlemlere ve düzenlemelere alternatifler geliştirir.
7. Banka aynı zamanda dönüşüme yönelik prosedürlerini en uygun şekilde uygulanması için personelini eğitir ve geliştirir.
8. Banka, geleneksel şekilde üstlenilen bankacılık faaliyetlerinin hak ve yükümlülüklerinin ödenmesi dışında faizsiz finans ilkelerine uyumlu olmayan varlık ve yükümlülüklerine ilişkin tüm faaliyetlerini yürürlükten kaldıracağı bir dönüşüm tarihi belirler.
9. Banka, bir zorunluluk hali ve buna ilişkin Danışma Komitesinin iznini olmadıkça faizsiz bankacılık prensiplerine uygun olmayan işlemlerin yürürlükten kaldırma tarihini erteleyemez. Herhangi bir erteleme durumu söz konusu olduğunda yetkili kurumun onayının alınması gerekir.

IV. SÜREÇ

Dönüştürme süreci üç adımdan oluşur:

- A. Konvansiyonel bankanın Faizsiz Bankaya dönüşüm sürecinin başlatılması ve uygun Katılıma Dönüşüm modelinin belirlenmesi için yetkili kurumdan prensipte onay alınması.
- B. Belirlenen dönüşüm modeli çerçevesinde konvansiyonel bankacılık birim ve şubelerinin faizsiz bankacılık birim ve şubelerine dönüştürülmesi.
- C. Katılıma Dönüşüm süreci tamamlanan bankaya Faizsiz Bankacılık lisansının verilmesi.

A. Katılıma Dönüşüm Sürecinin Prensipine Onayının Alınması

i. Katılıma dönüşmek isteyen konvansiyonel banka, yetkili kurumun katılım bankacılığı dairesine prensipte onay almak için baş vuruda bulunur. Baş vuru aşamasında bankanın Yönetim Kurulu ve Faizsiz Bankacılık Danışma Komitesi tarafından usulüne uygun olarak onaylanmış, tüm süreç, ürün ve hizmetlerin dönüştürülmesine ilişkin zaman çizelgeleri ve kilometre taşlarını içeren kapsamlı bir Katılıma Dönüşüm Planı oluşturulması gerekmektedir. Söz konusu dönüşüm planı banka için en uygun görülen dönüşüm modeline göre oluşturulmalıdır. Prensip onayının alınmasından tam teşekküllü faizsiz bankacılık lisansının verilmesine kadar devam eden süreçte banka "Katılıma Dönüşüm Bankası" olarak kabul edilir. Başvuru aşamasında Banka'dan ayrıca aşağıdaki bilgileri vermesi ve işlemleri yapması talep edilmektedir:

a. Ana Hatlar:

1. Bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi için Banka Yönetim Kurulu Kararı alınır.
2. Faizsiz Bankacılık Danışma Komitesi atama kararı alınır.
3. Banka ana sözleşmesi harici bir hukuk danışmanının görüşü ile birlikte güncellenir ve Faizsiz Bankacılık Danışma Komitesi tarafından onaylanır. Nihai olarak bu sözleşme Yönetim Kurulu ve Genel Kurul onaylarına sunulur.
4. Hakim hissedarlar/ kardeş kuruluşlar / grup şirketleri / iştirakler hakkında bilgiler alınır.
5. Yönetim Kurulu üyelerinin ve bankanın Üst Düzey Yöneticilerinin profilleri talep edilir.
6. Mevcut ve önerilen organizasyon yapısı oluşturulur.
7. Mevcut şube bilgileri ve çalışan personel sayısına ait bilgiler verilir.
8. En son denetlenmiş mali tablolar sunulur.

b. İş Planı:

1. Konvansiyonel bankanın faizsiz bir bankaya dönüştürülmesi için Misyon ve Vizyon belirlenir.
2. Varsayımlar ve öngörülen temel finansal rakamlar ve oranlar ile birlikte bankanın üç ila beş yıllık iş planı oluşturulur.
3. Pazar fırsatı ve ekonomik potansiyele ilişkin fizibilite çalışması yapılır.
4. Fonların toplama ve kullanım faaliyetlerinin dönüştürülmesi için operasyonel / yürütme planı ve dönüşümü gerçekleştirmek için atılacak adımlar belirlenir.
5. Sermaye yeterliliği uyum planı oluşturulur.
6. Şubelerin dönüşümü için kısa bir plan oluşturulur.

c. Faizsiz Finans İlkeleri Açısından Kabul Edilemez Öğelerinin Konumu ve Muamelesi:

1. Faizsiz finans ilkeleri açısından izin verilmeyen tüm aktif ve pasif kalemleri için uygun çözümler sunulur.
2. Faizsiz finansa uyumlu ilgili tüm bilanço dışı kalemlere ilişkin uygun çözüm önerileri sunulur.

3. Tahsili gecikmiş varlıkların durumu ve bunlara ilişkin çözüm önerilerinde bulunulur.
4. Faizsiz finans ilkelerine uygun olmayan gelir / kazançların detaylandırılması ve bunların elden çıkarılmasına yönelik bir mekanizma oluşturulur.
5. Faizsiz finans ilkelerine uygun olmayan teminatlar / menkul kıymetler detaylandırılır ve fek işlemleri için politika ve prosedürler belirlenir.
6. Mevduat, kredi/avans, ticari finansman, dış ticaret finansmanı, hazine işlemleri, likidite yönetimi, dijital bankacılık hizmetleri, banka sigortası vb. gibi üçüncü taraflara banka tarafından sunulan tüm mevcut ürün ve hizmetler ile bunların teminat, rehin, ipotek, haciz işlemleri de dahil olmak üzere masraf ve ücretlerinin faizsiz finans ilkelerine uygun hale dönüştürülmeleri için metodoloji belirlenir.
7. Hazine bonusu, faizli menkul kıymetler ve hisse senetleri vb. gibi portföy yatırım ürünlerinin miktar, nitelik, vade, ödeme, tahakkuk vb. gibi mevcut pozisyonları ile birlikte detaylandırılır ve uygun çözümler sunulur.
8. Merkez Bankası ile yapılan tüm işlem ve finansman düzenlemelerine ilişkin bilgilendirme yapılır.
9. Nostro / Vostro Hesaplar detaylandırılarak uygun çözümler sunulur.
10. Yapısal/programlanmamış konvansiyonel ürünler ve finansal düzenlemelere ilişkin bilgilendirme yapılarak faizsiz finans ilkelerine uygun çözümler sunulur.

d. Eğitim ve Kapasite Geliştirme:

1. Dönüşüme başvurmadan önce bankanın kilit bölümlerinin tüm veya seçilmiş çalışanlarına sunulacak ön eğitimlerin detaylandırılması yapılır.
2. TKBB koordinasyonunda ve İslam ekonomisi veya faizsiz finans alanında uzmanlaşmış herhangi bir tanınmış eğitim kurumuyla koordineli olarak sertifikasyon / eğitim programları düzenlenir.
3. Başta risk, denetim, uyum, operasyon, pazarlama, kurumsal iletişim birimleri olmak üzere tüm genel müdürlük / bölge / şube yöneticileri ve tayin edilen personelleri için kapsamlı bir faizsiz bankacılık eğitim planı (içerik, eğitmenler, program vb.) sunulur.
4. Üçüncü şahıs / sözleşmeli personel için eğitim planı düzenlenir.
5. Banka, Yönetim Kurulu, Genel Müdür ve Yardımcılarının sorumlu oldukları personelin dönüşüm süreci ile görevlendirilecek diğer banka yetkililerinin eğitim ve kapasite geliştirme planları belirlenir.

e. Sözleşme, Politika ve Prosedürler:

1. Bankanın ürün ve hizmetlerine ilişkin standart sözleşmeleri ile müşterilerle, hizmet sağlayıcılarla ve üçüncü taraflarla imzalanan sözleşmeleri tespit edilir.
2. Finans, risk yönetimi, kredi süreçleri, bilgi teknolojileri, iç kontrol, iç denetim, insan kaynakları, hazine vb. gibi tüm iş birimlerine ait politika ve prosedürler tespit edilir.
3. Başta ana sözleşme olmak üzere, tespit edilen tüm iç mevzuat dokümanlarının ve müşteriler, hizmet sağlayıcılar ve üçüncü taraflarla imzalanan sözleşmelerin faizsiz

finans ilkelerine uygun olarak değiştirilmesine yönelik eylem planları, Danışma Komitesi ve Yönetim Kurulu onaylarına sunulur.

4. Banka, müşterilerine daha önce sundukları mevduat ve cari hesaplarının, kar/zar ve özel cari hesaplara dönüştürmek için bir muvafakat mektubu (formu) hazırlar.
5. Fon toplama ve kullandırım faaliyetleri dönüşüm süreçleri ve prosedürlerine ilişkin acil aksiyon planı oluşturulur.
6. Bilgi Teknolojileri entegrasyonu ve dönüşümü için süreç dokümanları ve geçiş planı hazırlanır.

f. Sistemler ve Kontroller:

1. Kar dağıtımı ve havuz yönetimi dahil olmak üzere tüm faizsiz bankacılık işlemleri ile buna ilişkin sistem ve uygulamaların kullanılabilirliği hakkında bilgilendirme yapılır.
2. Müşterilerin çıkarlarını korumak için uygun sistemsel kontroller sağlanır.
3. Faizsiz bankacılık işlemleri ile ilgili olarak ayrı hesap defterleri tutulması için sistemsel alt yapı kurulur.
4. Dönüşüm süreci tamamlanana kadar fonların ayrıştırılmasına yönelik tüm işlem kayıtlarının uygun şekilde tutulması için gerekli önlemler alınır.

g. Denetim ve İnceleme:

1. İç, dış ve yasal denetçilerin özellikle dolandırıcılık, sahtecilik, kara para aklama ve (varsa) terörün finansmanı ile ilgili olumsuz bulgularının dönüşümden önce çözümlenmesi sağlanır.
2. Hem dönüşüm öncesi hem de sonrası aşamalarda bankanın faaliyetlerine ilişkin kapsamlı bir iç denetim planı oluşturulur.
3. Faizsiz bankacılık denetimlerine ilişkin üç ayda bir rapor hazırlanır ve söz konusu rapor dönüşüm süreci tamamlanıncaya kadar Yönetim Kurulu'na sunulur.

h. Piyasa Düzenlemeleri ve Kamu Bildirimleri:

1. Mevcut veya potansiyel müşterilerin bilgilendirilmesi ve dönüşüme dair bankaya olan güvenlerinin anlaşılmasına yönelik bir anket çalışması yapılır.
2. Söz konusu anket çalışmasının sonuçları doğrultusunda faizsiz bankacılık dönüşüm faaliyetleri için marka ismi, logo ve (eğer varsa) reklam sloganı belirlenir ve yeni bir pazarlama planı oluşturulur.
3. Banka, müşterilerini ve kamuoyunu dönüşüm konusunda bilgilendirmek için yazılı veya görsel iletişim kanallarını kullanarak yeni bir iletişim stratejisi belirler.
4. Yerel veya uluslararası mevcut müşterilerden faizsiz bankacılık ürün ve hizmetlerine geçiş onayı için dokümantasyon süreci belirlenir.
5. Yeni şartlar ve koşullar altında banka ile ilişkilere devam etmek istemeyen kredi ve mevduat müşterileri ile ilgili tüm yükümlülüklerinin yerine getirilmesine dair bir plan oluşturulur.

i. Bankanın İştirak (ler)' i Hakkında Bilgiler:

1. Şube ağı, yönetim yapısı, ana ortaklık, personel gücü vb. gibi banka iştirakleri hakkında ayrıntılı bilgi verilir.
2. Bankanın (varsa) iştiraklerinin dönüşümü için gelecek stratejisi / planı yapılır.

i. Diğer:

1. Çalışanlara sağlanan faizsiz finans ilkelerine uygun olmayan menfaat ve faydaların uygun hale getirilmesine yönelik planlama yapılır.
2. Faizsiz finans ilkelerine uyumlu olmayan ve geliri hayır kurumlarına verilmesi gereken faaliyetler / durumlar hakkında bilgilendirme yapılır.
3. Müşterilerin ve hissedarların hak ve yükümlülükleri ile ilgili mahkemelere konu olan davaların çözümüne yönelik banka planı oluşturulur. Banka ayrıca, varsa dava konusu vakaların dönüşüm üzerinde etkisi olup olmadığına dair yasal görüş sunar.

ii. Yetkili kurum, bankanın teklifini değerlendirdikten ve tatmin olduktan sonra, dönüşüm sürecini başlatmak için bankaya prensipte onay verir.

iii. Bankanın, prensipte onayın verildiği tarihten itibaren konvansiyonel bankacılık ağını genişletmesi yasaklanır. Belirlenen Katılıma Dönüşüm Modeli uyarınca mevcut şubeler aşamalı olarak dönüştürülür ve yeni şubeler faizsiz finans ilkelerine uygun olarak açılır.

iv. Banka, müşterilerin bankanın dönüştürülmesine ilişkin sorularına ilişkin bir çözüm masası ve şikâyet yönetimi mekanizması oluşturur.

v. Banka, ticari faaliyetlerini sorunsuz bir şekilde sürdürmek ve konvansiyonel bankacılık portföyünü dönüştürmek ve dönüşüm sürecini idare etmek üzere deneyimli ve eğitimli kilit personelleri işe alır. Ayrıca, banka Uygulama Komitesi ve İzleme Komitesi olacak şekilde iki temel komite oluşturur. Uygulama Komitesi, banka için en uygun dönüşüm modelini belirler ve dönüşümün başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli aksiyonları alır. İzleme Komitesi ise dönüşümün bankanın Danışma Komitesi kararlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini takip eder. Söz konusu komiteler, üç ayda bir bankanın Yönetim Kurulu'na dönüşüm süreci ilgili ayrıntılar hakkında bir rapor sunacaklardır.

vi. Banka, Yönetim Kurulu tarafından usulüne uygun olarak imzalanmış söz konusu üç aylık raporun kopyasını, faizsiz bankacılık standartlarını belirleyen Danışma Kurulu'na ve Yetkili Kurumlara bilgi amaçlı sunar.

B. Konvansiyonel Bankacılık Şubelerinin İslami Bankacılık Şubelerine Dönüştürülmesi

i. Banka, prensipte onay aldıktan sonra yıl bazında şube dönüşüm hedeflerini ve şube personeli için eğitim süreçlerini içeren, Bankanın Danışma Komitesi ve Yönetim Kurulu tarafından usulüne uygun olarak onaylanmış Yıllık Şube Dönüştürme Planı'nı yetkili kuruma sunar.

ii. Banka, belirlenen dönüşüm modeline göre şubelerin toplu dönüşümü için prensip içi onay alabilir veya münferit şubeler için yetkili kuruma başvurabilir.

iii. Konvansiyonel bankacılık şube lisansları, belirlenen dönüşüm modeline uygun bir şekilde gerekliliklerin yerine getirilmesinden sonra faizsiz bankacılık şube lisanslarına dönüştürülür.

iv. Konvansiyonel şubelerin faizsiz bankacılık şubelerine dönüştürülmesinde tekrar lisans ücreti uygulanmaz.

C. Tam Teşekküllü Faizsiz Banka Ruhsatının Verilmesi

i. Dönüşüm planı ışığında tüm şartların tamamlanması, prensipte onay alınması ve dönüştürülmüş konvansiyonel bankacılık şubeleri için faizsiz bankacılık şubesi lisanslarının alınması üzerine "Katılıma Dönüşüm Bankası", aşağıdaki talep edilen bilgilerle birlikte tam teşekküllü faizsiz bankacılık lisansı için başvuruda bulunur:

1. Yapılan değişikliklerin özeti ile birlikte gözden geçirilmiş Faizsiz Banka ana sözleşmesi.
2. Tüm dönüşüm sürecinin faizsiz finans ilkelerine uygun olarak gerçekleştirildiğine dair Danışma Komitesi inceleme raporu.
3. Bankanın Danışma Komitesi ve Yönetim Kurulu tarafından usulüne uygun olarak onaylanmış, önceki bölümlerde bahsedilen alanların durumunu içeren kapsamlı dönüşüm sonrası raporu.
4. Bankanın tüm politika, prosedür ve süreç dokümanlarının faizsiz bankacılık uyum kontrollerinden geçtiğine dair Yönetim Kurulu onaylı rapor.
5. Danışma Komitesi tarafından hazırlanmış ve onaylanmış tüm ürün ve hizmetlere ilişkin icazet belgeleri
6. Çalışanlara sağlanan faydalar ve menfaatlerin faizsiz finans ilkelerine uygun bir şekilde dönüştürüldüğünü içeren insan kaynakları politikası.
7. Faizsiz bankacılık işlemlerini yürütmek için bilgi işlem ve sistemsel alt yapı çalışmalarının tamamlandığına dair rapor.
8. Faizsiz bankacılık ile ilgili kapasite geliştirme / insan kaynakları eğitimi için alınan aksiyonlara ilişkin ayrıntılı rapor.

ii. Yetkili kurum tarafından söz konusu bilgi ve belgeler incelenir ve uygun bulunduktan sonra Katılıma Dönüşüm Bankası'na tam teşekküllü faizsiz bankacılık lisansı verilir.

iii. Konvansiyonel bankacılık lisansı kurum tarafından tamamen iptal edilir.

iii. Banka yetkili kurum tarafından tam teşekküllü faizsiz banka ruhsatı aldıktan sonra, yalnızca faizsiz finans ilkelerine uygun bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilir. Dönüşüm sonrası geleneksel bankacılık faaliyetlerine geçişine izin verilmeyecektir.

iv. Bu şekilde banka, zaman zaman Yetkili Kurum tarafından çıkarılan tüm bankacılık kanunlarına ve diğer kurallara, düzenlemelere ve direktiflere tabi olacaktır.

ÖZGEÇMİŞ

Yakup BULUT

A. EĞİTİM

Doktora: İZÜ, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans, 2022, İstanbul

Yüksek Lisans: MÜ, Bankacılık ve Sigortacılık, 2008, İstanbul

Lisans: BEÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2005, İstanbul

MESLEKİ DENEYİM

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. Krediler (Mali Tahlil - Tahsis)- 11 yıl

Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Katılım Bankacılığı Uyum Müdürlüğü – Danışma Komitesi Sekreterliği ve Katılım Bankacılığı Ürün Geliştirme Yöneticisi - 4 yıl

C. İLGİ ALANLARI

Araştırma ve Akademik Çalışmalar

YAYINLANAN MAKALELER

1. Kredi ve Adalet- Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi – 2019- (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/613854>)
2. İslam Ekonomisinde Ortaklıklar ve Günümüz Şirketlerine Bakış- Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Kongresi Bildiri Kitabı – 2018 (<http://icoief18.com/wp-content/uploads/2018/12/icobildiri.pdf>)